

Arnold Reisberg

Egy felkelés okai
és következményei

1934
FEBRUÁR

Kossuth

1934

FEBRUÁR

ARNOLD REISBERG

1934. FEBRUÁR

EGY FELKELÉS OKAI
ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A mű eredeti címe:

Februar 1934

Hintergründe und Folgen

Globus Verlag, Wien 1974

Fordította:

Tandori Dezső

ISBN 963 09 0388 1

Hungarian translation:

© Tandori Dezső, 1974

AJÁNLOM

AUSZTRIA KOMMUNISTA

IFJÚSÁGI SZÖVETSÉGÉNEK,

AMELY 50 ÉVE

FOGADOTT TAGJAINAK SORÁBA

ARNOLD REISBERG

Soha többé barikádokat Ausztriában, soha többé fegyveres harcot osztrák és osztrák közt, temessük be az árkokat: ilyen és hasonló frázisokat – különösen ha 1934 februárjáról van szó – gyakran hallhatunk Ausztria Szocialista Pártja, az Osztrák Néppárt és Ausztria Szabadságpártja vezetőitől; ez utóbbiak egyszersmind a véres náci diktatúrát is a jótékony feledés fátylával borítanák. A történészek pedig, akár a felsorolt politikai pártok valamelyikéhez tartoznak, akár politikailag függetlennek nevezik magukat, az 1934-es év harcaira visszapillantva fényt és árnyat lehetőleg valami egyenlősi jegyében próbálnak elosztani. Eszerint mindenki hibás, és állítólag mindenki okult is a hibákból. Ezzel pedig az 1945 után bekövetkezett fejlődésre utalnak.

Mi, kommunisták, nem akarjuk ezt az utólagos fény-árny egyenlőséget, nem kívánjuk minden lehetséges oldalon keresni a hibát, ahogyan ezt Ausztria Szocialista Pártja és az Osztrák Néppárt a maga éppen aktuális politikai érdekeinek megfelelően teszi. A történelmi igazságot próbáljuk megmutatni úgy, ahogy volt: az osztályharcot, kiéleződését az első világháború után és a háború következtében, és az ebből eredő fejlődést. Ez a könyv is ilyen célt s elképzelést szolgál.

*

A könyv szerzője éppen ezért joggal nyúlt vissza az első világháborút közvetlenül követő időkhöz, az Első Köztársaság születéséig és első éveikig, nem elégedve meg azzal – ami pedig manapság bevett szokás –, hogy csupán 1927. július 15-től kezdve világítsa meg az eseményeket. Kétségtelen: 1927. július 15-e döntő fordulópontot jelentett, a fasiszta

mozgalom ettől kezdve ragadta magához lépésről lépésre a hatalmat; de ennek a fordulatnak az okai és gyökerei visszanyúlnak az 1918–1921 közti esztendőkre. Ez a könyv objektíven, a tények alapján tárja fel az előzményeket.

A két háború közti korszakban mindvégig, szociáldemokrata részről csakúgy, mint az ellenfelekéről, újra meg újra kidomborították a két háború közti német és osztrák szociáldemokrácia különbözőségét. És ma sem más a történelmi taglalások gyakorlata; az Otto Bauer által irányított szocialista párti vezetőség „radikalizmusát” nemcsak polgári, de jobboldali szocialista körök is úgy ítélik meg: oka, de mindenképpen *egyik* oka volt az osztályharc mind fokozódó kiéleződésének, amely azután az 1934. februári fegyveres harcokba torkollt. Sőt, olyan túlzásoktól sem riadnak vissza, hogy *ezt* tekintsék a polgári demokrácia összeomlását és a fasiszmus győzelmét eredményező fő oknak, s ezt követik mindjárt a Dollfuss és Schuschnigg „hajthatatlanságát” méltató szövegek.

Seipel, aki csak pár évre rá lépett elő nyíltan az ellenforradalom szellemi vezéréként, akkoriban csitítani próbálta a Monarchia bukása által megzavart burzsoáziát. A Keresztényszocialista Párt központi lapjában, a *Reichspost*-ban, 1918. november 23-i vezércikkében ezeket írta: „A demokratikus monarchia és a demokratikus köztársaság közt csekély a különbség.” Seipel ezt úgy értette, hogy a monarchia és a köztársaság különbsége csekély, ha szavatolja a tőkés rend fennmaradását és biztonságát. Egyidejűleg azt is leszögezte cikkében: „Minden olyan irányú kísérlet, amely osztályuralmat céloz, orosz módszerekkel kacérkodik, gyengeséget tanúsít a lelkiismeretlen demagógokkal szemben: minden ilyen kísérlet neve éhség és halál. A végül is minden bajt a legérzékenyebben meg szenvedő kisember igazi barátai épp azok, akik a nyugalom és a rend érdekében szállnak síkra.”

Ezzel akart csapást mérni a munkásosztály baloldali, forradalmi erőire, ezzel akarta figyelmeztetni Ausztria Szocialista Pártjának azokat a vezetőit, akik forradalmi frazeológiával handabandáztak. Szövetséget ajánlott így egyszersmind Ausztria Szocialista Pártja jobboldali vezetőinek, akik továbbra is döntően határozták meg a párt irányvonalát. Az idézett cikk következő mondata még jobban hangsúlyozta ezt a célzatos szándékot: „Nyugalmat és rendet jövőnk számára csakis a szabad, valóban demokratikus állam biztosít.”

Nem sokkal később ugyanez a Seipel már a rendi állam, mint a nyu-

gaimat és rendet kizárólagosan biztosító, valóban demokratikus állam elméleténél tartott. Akkoriban azonban az volt a célja, hogy Ausztria Szocialista Pártjának jobbszárnyát erősítse. Tudta, hogy ott megfelelő visszhangra talál. Nagyon is jól ismerte Ausztria Szocialista Pártja vezetőinek mentalitását; tudta, akárcsak Németországban Scheidemann, ők is úgy gyűlölik a forradalmat, mint a bűnt. Világosan kifejezésre juttatta ezt egyikük, Karl Leuthner, a parlament 1918. július 24-én tartott titkos ülésén, ahol így beszélt: „Csakugyan nem kérünk ebből a forradalomból, amely mindent elborító, egyszersmind mindeneket elpusztító tűzként terjedne országunkban. Mi, akik a kultúra fölemeléséért és gyarapításáért harcolunk, hevesen gyűlöljük a forradalomnak ezt a formáját...” Mintha a forradalomnak valaha is lett volna vagy lehetne más formája, mint ez: a régi rend özönvízszerű elsöprése. Nevezett Leuthner úr képmutatásának különös mélységeit tanúsítja, hogy 1914-ben igen aktív szószólója volt a német imperializmus iszonyú következményekkel járó háborújának, 1918-ban azonban már ismét „a kultúra fölemeléséért és gyarapításáért” szállt síkra, mintha soha egyebet sem tett volna életében.

A „demokratikus köztársaság, amely nyugalmat és rendet teremt és biztosít”: az első világháború utáni forradalmi korszakban ez volt az eszményi cél, amelyet mind Seipel, mind Renner maga elé tűzött. Csak nehogy kibillenjen sarkából a tőkés tulajdon rendje, az államapparátus és a polgári ideológia, röviden a tőkés társadalmi rend. Nemcsak Seipel állt szemben „minden olyan irányú kísérlettel, amely osztályuralmat céloz, orosz módszerekkel kacérkodik...” hanem, élükön Rennerrel, Ausztria Szocialista Pártjának jobboldali vezetői is. Mégsem akadályozhatták meg, hogy a párt baloldali vezetői a munkás- és katonatanácsok, a társadalmi változás, sőt a proletárdiktatúra szószólói legyenek. És nem is akarták megakadályozni, hiszen Otto Bauer és Friedrich Adler védelmezte őket a munkásság haragjától, amely az első világháború kezdetén és során tanúsított magatartásuk miatt fordult ellenük; hiszen épp e baloldali vezetők szálltak síkra azért, hogy ezek a lenézett férfiak maradjanak Ausztria Szocialista Pártjának vezetői. Lenin már akkor is azért harcolt, hogy ezek az opportunisták, akik a marxizmust és céljait régen feladták, végre kívül kerüljenek a munkásmozgalom táborán; világos volt ugyanis, hogy a munkásosztály frontján csak rést ütöttek és árulást szítottak az ellenfél hasznára. A történelmi fejlődés fényesen igazolta a lenini felismerést.

Ausztriában így állt a helyzet: amíg Friedrich Adler és Otto Bauer a munkás- és katonatanácsokban forradalmi szavakkal foglaltak állást a munkásosztály hatalma mellett, amelynek megvalósulását – mint ők mondták – az ínség akadályozza csupán, az pedig Ausztriát a győztes nyugati hatalmak függőségébe béklyózza, Renner és barátai, Seipel és a burzsoázia képviselőivel együtt, a tőkés hatalmi és államapparátus helyreállítását biztosították. Gyakorlatilag – az iskolaügytől a rendőrségig – minden maradt a régiben, legfeljebb egy s más külsőség változott; ez volt hát az új „demokratikus köztársaság”. Példaként hadd említsük itt a bécsi rendőrséget, amely később, 1927-ben lényeges szerepet játszott.

A bécsi rendőrség egész vezetősége – élén a reakciós Schober főkapitánnyal – érintetlen maradt, „átkerült” a köztársaságba, ugyanúgy, ahogy a monarchiát szolgálta, amikor a háború alatt brutális elnyomó terrorintézkedéseket foganatosított a lakossággal szemben. Maradt például Brandl rendőr-főtanácsos is, aki annak idején azt írta naplójába, hogy a Ringen tüntetők vezetői „egy szálig zsidók”, hogy „a rendőrség, bár szeretné, nem tartóztathatja le a felbujtókat, mert ezáltal újabb sűrlődások adódnak...” Brandl naplójában olvashatjuk november 9-i dátummal az alábbi keserves sóhajt is: „Hát nem akad egész Ausztriában egy tábornok, aki csapataival megszállná Bécset?” Ez a Brandl az Első Köztársaság éveiben mindvégig vezető beosztású rendőr-tisztviselő maradt, főkapitány lett, és 1938-ban (mi sem természetesebb) kiderült róla, hogy titkos náci. De Bécs és a szövetségi tartományok más vezető hivatalnokai sem voltak általában nála különbek.

Ilyen vonások jellemezték tehát a „demokratikus köztársaságot”, amely Seipelnek és Rennernek egyképp célja volt, s amely – hatalmi gépezetét tekintve – csakugyan alig különbözött a demokratikus monarchiától.

Szociális téren a munkásosztály sok mindent elért évtizedes harcának céljai közül: lett nyolcórás munkanap, munkanélküli-biztosítás, üzemi tanács. Mivel a kormány egyidejűleg arra is ügyelt, hogy a néptömegekkel a „sűrlődásokat” elkerülje, a hadsereget népi véderő (Volkswehr) váltotta fel, a községi és tartományi vezető szervezetbe bevonulhattak a szociáldemokraták; a szociáldemokrata vezetés ezekkel, a korábbiakhoz képest jelentékenyen látszó változásokkal jól leplezhette, hogy egyidejűleg újra megerősödött a tőke gazdasági és politikai hatalma, a tőkés államapparátus. És akkor jött, 1927. július 15-én, a vé-

res „meglepetés” a munkásosztály számára, a munkásság pedig kénytelen-kelletlen belátta, hogy az osztályállam újra megszilárdult, és fegyvereit a dolgozók ellen fordíthatja.

Könyvünk ezt a fejlődést kíséri lépésről lépésre a történelmi tények alapján. Megmutatja, hogyan felelt meg az 1927. július 15-től egyre növekvő fasiszta veszélynek a szociáldemokrata vezetés szüntelen meghátrálása, hogyan leplezgették ezt a meghátrálást továbbra is radikális jelszavakkal, amíg azután 1933 márciusában, a parlament kikapcsolásakor, bekövetkezett Ausztria Szocialista Pártja vezetőségének teljes kapitulációja. A párt vezetői ennek ellenére – csakúgy, mint 1918 januárjában – a „lábhoz tett fegyver”, a türelmes kivárás jelszavát hirdették, amíg végül, akkor már kedvezőtlen körülmények között, a schutzbundisták nem győzték tovább: vállhoz emelték a lábnál nyugvó fegyvert, hogy védekezzenek a fasiszmus ellen. Ausztria Szocialista Pártja vezetőségének politikai, erkölcsi és katonai kudarca vezetett végül az 1934. februári vereséghez. A mai szocialista vezetőség leplezni próbálja ezt aényt, s amikor megemlékezik február hőseiről, áldozatvállalásukat és hősi halálukat valamiképpen a maga érdemének tulajdonítja, holott ezek a vezetők nagyon jól tudják, hogy február harcosai már a vereség másnapján elfordultak a Szocialista Párt vezetésétől, és javarészt levonták a politikai konzekvenciát: átálltak Ausztria Kommunista Pártjának oldalára. A történelemhamisítás azonban régóta fontos tényező Ausztria Szocialista Pártja vezetőinek gyakorlatában.

*

Ez a könyv feltárja, milyen módon függtek az Első Köztársaság felelős erői a tőkés külföldtől, bebizonyítja, hogy ez az 1918-ban kialakult függő viszony 1938-ban tetőzött, amikor a hitleri Németország megszállta Ausztriát. Az ország függetlenségéről szó sem volt, a nagy imperialista hatalmak kis sakksfiguraként kezelték Ausztriát nagyszabású konkurrenciaharcukban, és az osztrák politikai pártok vezetősége – Ausztria Kommunista Pártjának kivételével – mind közvetett vagy közvetlen ügynökként szolgálta e külérdekeket. Sőt, az akkori idők vezető politikusai közül nem is egy, elsősorban a fasiszták, készpénzzel fizetették meg szolgálataikat. Egységes képpé áll össze a munkásosztály leverése 1934 februárjában, és az imperialista nagyhatalmak óhajainak és parancsainak megfelelően folytatott politika. Az egész folyamat,

amint az előre látható volt, az Első Köztársaság felszámolásával végződött, amikor is az imperialista hatalmak Hitler Németországával kötött üzleteik során Ausztriát bedobták a fizetési mérleg serpenyőjébe. Ma ebben a vonatkozásban elsősorban Mussolinét ítélik el, aki Hitlernek 1938-ban szabad kezet adott Ausztriát illetően, a nyugati imperialista hatalmakról pedig diszkréten hallgat a krónika. Holott az Első Köztársaság bukása ugyanúgy terheli az ő lelkiismeretüket is, ahogy Mussolinét. 1938-ban Ausztriát, rövidre rá Csehszlovákiát szolgáltaták ki külön egyezmények keretében Hitlernek, mert már akkor úgy vélték, hogy a Szovjetunió elleni háborúra ösztökélhetik a náci vezért. Nem érdektelen, ha felidézzük az angol parlament akkoriban lezajlott vitáját. Hadd idézzem e tárgyban azt a cikket, amelyet 1938-ban írtam, röviddel azután, hogy a hitleri Németország megszállta Ausztriát: „Ha Schuschnigg politikája Hitler útját egyengette, Ausztria lerohanását könnyítette meg Németország számára, azt sem titkolhatjuk, hogy a döntő pillanatban reakciós francia körök és elsősorban az angol kormány nemcsak lehetővé tette, de kimondottan támogatta ezt a fordulatot. Tény marad ez, hiába cáfolná ezerszer is Chamberlain, hiába halljuk Hitler pimaszul provokatív válaszait az angol jegyzékekre. Az angol alsóházban március 11-én a következő kérdezz-felelek játék zajlott le:

Henderson: »Az egészen rendkívüli ausztriai helyzetet tekintve a miniszterelnök nem adhatná-e kifejezését legalább annak a reménynek...« (Kiáltások a konzervatív padsorokból: „Nem, nem, nem!”) »... legalább annak a reményének, hogy ez a népszavazás mindenképpen sorra kerül, méghozzá külső és belső beavatkozás vagy nyomás nélkül, és ily módon az osztrák népnek módja lesz, hogy teljes önrendelkezési jogának jegyében döntsön?»

Chamberlain erre a kérdésre nem válaszol.

Thorne (munkáspárti): »Legyen szabad megkérdezni, tisztában van-e a miniszterelnök azzal, hogy a konzervatívok, amint azt tetszésnyilvánításuk épp az imént bizonyították, amellet vannak, hogy Németország benyomuljon Ausztriába?»

Chamberlain erre a kérdésre sem hajlandó felelni.

Ez a parlamenti jelenet világosan bizonyítja, milyen kapcsolatban állt a konzervatív angol kormány a fasiszta agresszorokkal. A polgári demokratikus országok kormányairól semmi sem mossa le többé a szé-

gyent, hogy hallgatólagos beleegyezésüket adták Ausztria függetlenségének sárba tiprásához.

Senki se áltassa magát: egy nép ilyen koncul dobása nemcsak a többi kis nép sorsára hat kedvezőtlenül, hanem a nagy, polgári demokratikus államokéra is.”

Ez az 1938. áprilisi jövendölés igazolódott. 1939 szeptemberében Hitler elkezdte a háborút, méghozzá a nyugati hatalmak ellen kezdte el. És nemcsak Ausztriának, Európa minden országának iszonyú véráldozattal kellett fizetnie érte.

*

És mi a helyzet ma, négy évtizeddel később? Ausztria ma szilárdabb alapokon áll, mint az Első Köztársaság korszakában. Miért? A történelmi fejlődés egyértelműen megcáfolta Ausztria életképtelenségének elméletét, amelyet annak idején az osztrák polgári és szocialista politikusok hirdettek. A nép körében úgy megerősödött az osztrák államiság- és nemzeti tudat, hogy senki sem léphet fel már Ausztria függetlenségét tagadó, Németországhoz való csatlakozást hirdető programmal.

Ma valamennyi politikai párt Ausztria függetlensége mellett száll síkra. Ugyanakkor azonban Ausztria Szocialista Pártja, az Osztrák Néppárt és az Osztrák Szabadságpárt szövetséget kötött az Európai Gazdasági Közösséggel, és ez az egyezmény komoly veszélyeket rejt Ausztriára nézve; ez a három párt a külföldi monopoltőkével is szoros kapcsolatokat tart fenn, „európainak” nyilvánítja magát az európai szocialista államokkal való szembenállás jegyében. Az Osztrák Néppárt, az Osztrák Szabadságpárt és Ausztria Szocialista Pártjának csúcsvezetősége kommunistaellenes politikát folytat.

Ma Ausztria Szocialista Pártja mint kormánypárt jelenti a vezető és hajtóerőt. A párt az osztrák munkásosztály harci hagyományait saját osztálybékét hirdető politikájának szolgálatába akarja állítani, ez pedig csak a tőke számára járhat haszonnal. A szocialisták a februári hősök érdemeit is a maguk javára írnák, miközben azzal büszkélkednek, hogy ők egészen más politikát folytatnak, mint Február harcosai.

Az osztrák Február harcai és az európai országokban a második világháború előtti antifasiszta csaták bizonyos értelemben folytatódtak, és beteljesedtek a második világháború alatti antifasiszta, népi ellenállásban. Amikor a Szovjetunió szétzúzta a hitleri Németországot, elérkezett a februári harcosok győzelmének órája, sok esetben a szó szoros ér-

telmében is, hiszen sok hazafi a szovjet hadseregben harcolt tovább, így tért vissza Ausztriába.

Az 1945 utáni időszak Ausztriában egészen másképpen alakult, mint az első világháború utáni évek. Ausztriát már nem fasiszta államok vették s veszik körül, hanem – egyebek között – szocialista országok is. Függetlenségét Ausztria a Szovjetuniónak köszönheti, csakúgy az államszerződést és a semlegességet. A hidegháború erői felett aratott győzelem és a feszültség enyhülésének kezdődő korszaka jelentősen fokozta Ausztria biztonságát . . .

Ausztria jelenlegi, az Első Köztársaság bukását megelőző korszakbelinél sokkal kedvezőbb helyzete korántsem Ausztria Szocialista Pártjának vagy éppen az Osztrák Néppárt és az Osztrák Szabadságpárt politikájának gyümölcse. Ellenkezőleg, ez a helyzet e pártok vezetőinek szándéka és tevékenysége ellenére jött létre, méghozzá országunk dolgozó népének nyomására, valamint a Szovjetunió és a szocialista országok harca és politikája révén.

De éppen ma, a monopolkapitalizmus válságokkal terhes fejlődési szakaszában fontos emlékeznünk arra: Ausztriára változatlanul veszélyek leselkednek, adott körülmények között igen gyorsan formát öltő veszélyek. Ezért nem szabad elfelednünk Február tanulságait. Ezek bizonyítják, milyen döntő jelentőségű a marxí-lenini Kommunista Párt létezése, a munkásosztály egységéért, mindenfajta osztálybéke ellen teljes erővel, egységben vívott harca. A helyes politika, vagyis az osztályalapon álló politika végső soron akkor is mérvadó, ha a Kommunista Párt, amely képviseli, egyelőre még szerény erőket képvisel.

Az 1934-es Február harcaira való emlékezés, az okok elemzése, az azóta Ausztriában és a világban végbement fejlődés arra a végkövetkeztetésre juttat, hogy az osztálybéke politikája, a „szociális részvétel” hazug politikája kedvezőtlen helyzetbe sodorja a munkásosztályt a munka és a tőke közti elkerülhetetlen összeecsapások és harcok során. Amikor a februári harcosokra emlékezünk, álljunk harci készenlétben a kapitalizmus mai formájával, az állami monopolkapitalizmussal szemben, amelynek pozícióját Ausztria Szocialista Pártjának vezetősége oly szervesen magáénak vallhatja. Ma a monopóliumellenes demokráciáért harcolunk, s ha győzünk, lehetőség nyílik majd, hogy a munkásosztály és a dolgozó nép Ausztriában is megtegye a szocializmus felé vezető döntő lépést.

Friedl Fűrberg

A harcok kirobbanása és lefolyása

A titokzatos telefonbeszélgetés

1934. február 12-én, hétfőn, hajnali 2 órakor álmából riasztják Hans Hammerstein-Equord kormányfőtanácsost, Felső-Ausztria biztonsági főnökét. Egy linzi posta-tisztviselő, akinek az volt a feladata, hogy a Szociáldemokrata Párt telefonjait ellenőrizze, izgatottan jelentette, hogy épp most zajlott le egy telefonbeszélgetés Bécs és a linzi szociáldemokraták hotel schiffbeli tartományi titkársága közt. A telefonüzenet így hangzott: „*Ernst és Ottó súlyos beteg. Vállalkozást elhalasztani.*”^{*} Tekintve az akkori feszült politikai helyzetet, már a titokzatos „vállalkozás” szócska is eléggé feltűnő volt ahhoz, hogy a biztonsági szolgálat főnökének érdeklődését felkeltse. Fokozta az izgalmakat, hogy Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja mértékadó irányítójának, Bauernak, történetesen Otto volt a keresztnéve, a hívott fél pedig Richard Bernaschek, a Szociáldemokrata Párt felső-ausztriai tartományi titkára, a Schutzbund helyi vezetője.

A biztonsági szolgálat főnöke nem kételkedett benne, hogy a látószólag ártalmatlan szöveg súlyosabb tartalmat rejt. A linzi rendőr-főkapitánnyal egyetértésben úgy határozott, hogy a február 12-re a linzi Park fürdőben tervezett rendőri fegyverellenőrzést kora reggel a hotel schiffbeli szociáldemokrata pártközpontban foganatosítandó házkutatással kezdik.

A telefonüzenet valójában Otto Bauer válasza volt egy levélre, ame-

^{*} Különböző források különböző szövegeket idéznek. Mi a hívott fél, R. Bernaschek változatát fogadtuk el. Bernaschek néhány héttel az események után, 1934 áprilisában írt beszámolót „Az osztrák szociáldemokrácia tragédiája” címmel; megjelent az „Ausztriai – Európa tűzfészke” című kötetben. Zürich 1934. 279. old.

lyet Bernaschek, „néhány hívükkel” egyetértésben, vasárnap délután futárpostával Bécsbe küldött. Gustl Moser, aki 1934 februárjáig a Steyr Művek üzemi szakszervezeti megbízottja volt, később pedig Ausztria Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja lett, a Volksstimme 1964. február 2-i számában tudósít a Schutzbund legszűkebb vezetőségének azon a februári vasárnapon délután 17 óráig tartó megbeszéléséről, amelyen maga is részt vett. Eszerint Bernaschek azt mondta: „Védekeznünk kell, különben velünk is az történik majd, ami Németországban. Semmiképp sem hagyhatjuk, hogy Ausztria dicstele-nül, ellenállás nélkül letűnjön a színről.”

Amikor Bernaschek megkérdezte, mi legyen, ha a szociáldemokrata pártvezetőség ismételten elutasítaná a harci felhívást, úgy határoztak: „Dönteni kell a pártvezetőséggel szembefordulva is.”

Bernaschek levelében egyebek között ez állt: „Ma délelőtt tanácskozássra ültem le öt lelkiismeretes, párthoz hű elvtársunkkal, és valóban érett megfontolás után határozatot hoztunk, amely immár megmá-síthatatlan . . . E határozat végrehajtásának érdekében ma délután és az éjszaka folyamán minden rendelkezésünkre álló fegyvert – egész Felső-Ausztriában – készenlétbe helyezünk, hogy a ma még ellenállásra kész munkásság bármikor megragadhasa őket. Ha holnap, hétfőn, valamelyik felső-ausztriai városban fegyverek után kutatna a rendőrség, vagy ha a párt, illetőleg a Schutzbund emberei közül bárkit is letartóztatnak, mi erővel állunk ellen, és az ellenállás folytatásaképpen támadásba lendülünk . . .

Elvárjuk, hogy Bécsbe küldendő telefonüzenetünkre . . . a Magad részéről mozgósítod a bécsi munkásságot, egyben megadod a jelt az egész osztrák munkásságnak: ütött a csapás órája . . .

Ha a bécsi munkásság cserbenhagyna minket, szégyen s gyalázat reá . . .”

A politikai helyzet

Hogy megértsük azt a hangulatot, amelyből ez a levél fakadt, meg kell vizsgálnunk a korabeli Ausztria helyzetét. Az osztályöntudatos munkások elkeseredéssel szemlélték, hogyan válnak semmivé egymás után az 1918-as novemberi forradalom vívmányai. A szociáldemokrata pártvezetés kapituláns politikája, amely 1918-ban a munkásosztály egyedurul-

máról való lemondást eredményezte, ismét nyeregbe segítette a burzsoáziát. Az Osztrák Köztársaság története a polgári uralom restaurálása óta a munkásosztály elleni támadások szüntelen sorozata volt, amelyekre a szociáldemokrata pártvezetés részéről új és új meghátrálás volt a válasz. A munkásosztálynak ezt a politikát az 1927. július 15-i vérfürdőben elszenvedett vereséggel, a fasiszta mozgalom erősödésével, bérleszorítással és munkanélküliséggel kellett megfizetnie.

A német náci fasizmus 1933. januári hatalomra jutása Európa monopolista burzsoáziájának új lendületet adott legreakciósabb körök kendorozetlen diktatúrájának megvalósításához. Bátorította az osztrák nagyburzsoáziát és az akkori Dollfuss-kormányt is, amely egyre élesebb fasiszta támadásokat provokált az osztrák munkásosztály és a parlamentáris demokrácia ellen. Másrészt viszont a fasizmus veszélye, különösen a Németországgal szomszédos államokban, felrázta a proletariátust, erősítette harci szellemét, elszántságát, hogy a fasizmus hazai uralomra jutásának útját állja. Sajátos helyzet adódott Ausztriában a két fasiszta csoport konkurrenciaharca következtében. A nemzetiszocialisták a hitleri Németország ügynökei voltak, és Ausztriának a fasiszta Németországhoz való csatlakozását hirdették; az ausztrofasiszták viszont külpolitikai téren a fasiszta Olaszország, Mussolini felé orientálódtak, és az Anschlusst számos okból elleneztek. Az ausztrofasiszták, akiket a fegyveres honi véderő szervezetek (*Heimwehr*) és az uralkodó Keresztényszocialista Párt Dollfuss szárnya képviselt, kihasználták azt a körülményt, hogy az osztrák nép többsége elutasítja a nemzetiszocializmust; azzal az ürüggyel, hogy Ausztria függetlenségét védelmezik, kiktatták a parlamentáris demokráciát, és diktatórikus uralmat vezettek be a császári és királyi időkből fennmaradt egyik törvénycikk segítségével. Mivel a kormányzat konkrét intézkedései egyértelműen a munkásság vívmányait és jogait csorbították, a munkásosztály haladó elemei határozott harci előkészületeket tettek a fenyegető fasiszta államszűny kivédésére. Bár az osztrák szociáldemokrácia vezetése, amely akkoriban – a Kommunista Párt gyengesége folytán – csaknem az egész osztrák munkásosztályt képviselte, radikális frázisokat pufogtatva azt ígérte: Ausztriában nem ismétlődhetnek meg a németországi események, valójában csírájában fojtott el minden otthoni antifasiszta felkészülést azzal az indokkal, hogy még nem jött el a megfelelő pillanat. Így azután 1933-ban Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártjának vezetősége harc nélkül, sorra-rendre vette tudomásul az ausztrofasiszta

kormány súlyosabbnál súlyosabb csapásait, ezért ellentmondásos helyzet alakult ki. A funkcionáriusok és a párttagság aktív, forradalmi szárnya egyre erősebben követelte a határozott harci akciókat, mások viszont elcsüggedtek, ennek következtében a munkásság harci morálja csorbát szenvedett. A haladó erők élcsapata mindinkább azon fáradozott, hogy le kell sújtani a szerveződő fasizmusra és akcióegységet kell létrehozni az egyre több hívet tömörítő Kommunista Párttal; ez azonban a Szociáldemokrata Párt hagyományos, ezúttal történelmileg tartahatatlanná vált pártfegyelmének őrzése okán gyakorlati eredmény nélkül maradt. A munkásság aktív erői hiába nógatták a szociáldemokrata pártvezetést: ne hagyják akadálytalanul előretörni az ausztrofasizmust, hanem adjanak jelt a harcra, amíg nem késő. Végül azonban – az osztrák munkásmozgalom történetében először – egyre több alsó- és középszintű szociáldemokrata funkcionárius gondolt arra, hogy az öngyilkos fegyelem béklyóit levetve maga kezdeményezze a harcot.

Bernaschek válaszában

Bernaschek levelének bécsi kézbesítését a szociáldemokrata gyermekliga bizalmija, Alois Jalkotzy bécsi községtanácsos vállalta, aki a hét végére szolgálati ügyben Linzbe utazott, és részt vett a „párthoz hű elvtársak” megbeszélésén. Hiába próbálta csitítani a lázas kedélyeket, így utazott vissza Bécsbe.

Otto Bauert azonban csak éjfél után érte el. Bauer moziban volt a feleségével, egy Greta Garbo-filmet nézett meg. Döbbenet, felháborodva fogadta a levelet.

Bernaschek, amikor Otto Bauer elutasító válaszát megkapta, csúnya kutyaszorítóba került. Szorította egyfelől a sokéves pártfegyelem, másfelől az a tudat, hogy az eddigi szociáldemokrata politika mindig agyalábakon állt. Nem tudott határozni. Nem fújta le a vállalkozást, nem adott ellenkező értelmű meghagyást. De a pártközpont védelmére sem adott újabb parancsokat. Az erre vonatkozó készségség ideje éjfélkor lejárt, és csak másnap reggel 9-től volt ismét érvényes. Mindössze 38 ember kuporgott, szundikált a fotelokban, asztalokon: néhány Schutzbund-altiszt, ordonánc és hírszolgálatos. Két átvirrasztott éjszaka után hajnali 4-kor Bernaschek másfél órára ledőlt; a parancsa értelmében a felső emeletre begyűjtött és tüzelésre kész fegyvereket nem hordatta el.

De az elgondolása – hogy ha lesz is rendőri akció, legfeljebb a hivatalos órák kezdete után lesz – téves. (7 órára a Schutzbund újabb fegyverszállítmányt várt!) Ugyanis még 7 óra előtt tíz-tíz rendőrből és bűnügyi nyomozóból álló különítmény érkezik a Hotel Schiffhez. Bernascheket álmából riasztja az őr. Kinéz az ablakon az udvarra, majd parancsot ad a jelenlevő schutzbundistáknak: siessenek a fegyverekhez. Akik azután átkozódva-szitkozódva tapasztalják, hogy a szobák ajtaja, ahol fegyvereik vannak, zárva, és a kulcsok sehol. Értékes percek telnek el, mire végül kívülről kinyitják a vasajtót.

Bernaschek, éppen ellenkezőleg, magára zárja szobája ajtaját, és előregörnyedve, hogy a szálloda udvarára érkezett rendőrök meg ne lássák, telefonálni kezd. És még ebben a döntő pillanatban is a szociáldemokrata nevelés diadalmaskodik: első hívása Joseph Schlegelnek, Fel-ső-Ausztria keresztényszocialista tartományi kormányzójának szól; beavatkozását kéri. Schlegel épp az „igazak” álmát aludta, és ugyanilyen szellemben állítja, hogy semmiről se tud, de megígéri, hogy majd utánanéző. Bernascheknek már csak annyi ideje van, hogy a linzi munkáskamarát hívja, ahol – megegyezés szerint – a bizalmik a bármikor esedékes riadójelre várnak, hogy azután a legfontosabb helyekre továbbítsák a jelszavakat: „Azonnali felmentő akciót! Általános sztrájkot! Azonnal továbbadni Bécsnek! Továbbadni Steyrnek!”

És már rá is törik az ajtót. Bernaschek nem lő a benyomuló rendőrökre, hanem megadja magát. Ütések, rúgások záporoznak rá, ahogy elvezetik.

A rendőrség most a hátsó épületszárnyban elbarikádozott schutzbundisták ellen indít támadást. Ezúttal azonban már fegyveres ellenállásba ütközik. Kunz géppuskás jól célzott tűzzel sakkban tartja a rendőröket, mások puskával, kézigránátokkal verik vissza a támadókat. Mivel a rendőri erők tehetetlennek bizonyulnak, a katonaság segítségét kéri.

A rendőrség 6 óra 45 perckor kérte a katonai támogatást, illetve a készenlétet; háromnegyed 9-kor jelenik meg a tett színhelyén a 7. alpesi vadászrezd 5. százada. A menetparancs hirtelen jött, már arra sem volt idő, hogy „mindenki kézigránátokat kapjon; a hiányzó gránátokat kis különítmény hozza utánuk. A katonák a Hotel Schiff-fel szembeni karmelita kolostorban foglaltak állást, valamint a kereskedelmi kamara

épületében. Megpróbáltak behatolni a szállodába, de a schutzbundisták visszaverték őket. A katonaság csak egy óra múltán, egy időközben segítségül hívott géppuskás század bevetésének eredményeképpen tudja elfoglalni a jobb oldali lépcsőházat, s birtokba venni az I. emeletet. Egy harmadik szakasz az étterembe, majd a moziterembe hatol be. A schutzbundisták, bár reménytelen túlerővel álltak szemben, kétségbeesetten védtek magukat; felmentést reméltek az üzemekből. A felmentő akció azonban, amelyet egy Schutzbund-alakulat a városi gazdasági hivatalból elindulva két, géppuskákkal felszerelt teherautón kísérelt volna meg, csődöt mondott: fennakadt a rendőrkordonon. A másik felmentő akció, amelyet a Steingasséból, a *Tageblatt* nyomdaépület közeléből indítottak volna az ott gyülekező schutzbundisták, eleve elmaradt, mert parancsnokaiktól nem kaptak fegyvert.

Végül a tüzéség is felvonul a Hotel Schiff ostromára. Ahogy a hegyi tarackok lőállásuk felé gördültek, a közkórház mögül előbb a balszárnyról lőtték őket, majd jobbról és hátulról is. Mielőtt azonban egyetlen ágyúlövés is eldőrdült volna, a katonaság egyik mesterlövészének sikerült a templomtoronyból a Hotel Schiff géppuskását, Kunzot, egyetlen irányzott lövéssel fejbe találnia. Kunz szörnyethalt. A schutzbundisták tüze ekkor alábbhagyott, a végrehajtó hatalom emberei behatoltak a tanácsterembe. A hős védők háromnegyed 12 tájban adták meg magukat, mivel lőszerkészletük erősen megfogyatkozott. A rendőroket meglepte, hogy látniuk kellett: összesen 38-an voltak csak a védők; tűzerejükből ítélve legalább 100 schutzbundistával számoltak.

Bécs nyugtalan

A linzi fegyveres harcok híre néhány perc alatt elérte Bécset. A linzi és a bécsi munkások között mindig szoros kapcsolat állt fenn, és épp az utóbbi hetekben került sor ismételt megbeszélésekre a bécsi és a linzi munkásmegbízottak között. Így mi sem volt természetesebb, minthogy a linziek azonnal értesítették bécsi elvtársaikat a történetekről, és szolidaritásra hívták fel őket. Néhány bécsi üzemben valóban spontán munkabeszüntetésre került sor, különösen Floridsdorfban, Bécs XXI. kerületében, ahol a kedélyeket már előző nap felszította Stockhammer, a FIAT Művek szakszervezeti bizalmijának, a Schutzbund parancsnokának letartóztatása. A munkások más bécsi nagyüzemekben is hajlandók

lettek volna spontán munkabeszüntetésre, hogy ekképpen általános sztrájkra kerülhessen sor. Feltételezhető, hogy ha ebbéli szándékukban meg nem akadályozzák őket, az események menete is másképp alakul.

De a szociáldemokrata üzemi tanácsoknak még ezekben a döntő pillanatokban is sikerült – bár ezúttal csak ügyel-bajjal – visszatartani a munkásokat, rábírní őket, hogy megvárják a „fentről jövő” jelszót. A szociáldemokrata pártvezetőséget és a szakszervezeti csúcsszerveket sorra-rendre keresték direktívákért a küldöttségek.

Általános sztrájk

Keresték, de a szociáldemokrata pártvezetőséget már nem találhatták. Miután a Rechte Wienzeilén a párházat a hatóságok február 8-án bezárták, szűkebb végrehajtó bizottság alakult teljhatalommal a további döntések kizárólagos felelősséggel történő meghozatalára. E bizottság tagja volt Otto Baueren kívül az Osztrák Szakszervezeti Bizottság elnöke, Johann Schorsch, a vasutasszakszervezet titkára, Berthold König, továbbá Karl Weigl, Robert Danneberg bécsi község tanácsos, valamint a Republikanischer Schutzbund (Köztársasági Védszövetség) politikai vezetője, Julius Deutsch. Ez utóbbi, a várható letartóztatás elől menekülve, néhány éjszakát már nem a lakásán, hanem szállodában töltött. Február 12-én reggel felhívta a Schutzbund állandó ügyeletének szolgálattevőjét, és tőle értesült, hogy Otto Bauer az ülést aznap 9 órára a megbeszélt helyre, Julius Deutsch nővérének gumpendorferstrassei lakására hívta össze. Deutsch is odament, és ekkor Otto Bauer közölte vele, hogy a végrehajtó bizottság, a kirobbant harcokat tekintetbe véve, egy szavazattöbbséggel az általános sztrájk meghirdetése és a Schutzbund mozgósítása mellett döntött. Harci vezető szervet is alakítottak sebtében, élén Otto Bauerrel és Julius Deutschsal.

Az említett ülésen a szakszervezeti Schorsch és az élelmiszeripariakat képviselő Huppert az általános sztrájk mellett foglalt állást. A vasutas König komoly aggodalmának adott hangot; félt, hogy a vasúti dolgozóknak még elevenen él az előző évi vereség emléke, és nem lesznek hajlandók sztrájkba lépni. Theodor Körner tábornok, a Schutzbund korábbi vezetője, az adott pillanatban kilátástalannak ítélte a Schutzbund felkelését, és Julius Deutsch is csak sikeres általános sztrájkjal párosítva tartotta kivitelezhetőnek a dolgot. Oskar Helmer, az alsó-ausztriai

szociáldemokrata pártvezető, tartományfőnök-helyettes, a fegyveres harcok ellen és a keresztényszocialistákkal folytatandó tárgyalások mellett emelt szót. Az általános sztrájk meghirdetése végül nem önkéntes elhatározásból született. A szociáldemokrata pártvezetők tudták, hogy néhány floridsdorfi üzem már az ő utasításuk nélkül is sztrájkot kezdett. Azt is tudták, hogy a bécsi villamossági művek dolgozói szintén készek a munkabeszüntetésre, s ez jeladás lett volna a Schutzbundnak. E kényszerítő körülmények nyomására született meg a határozat.

A szociáldemokrata vezetés mozgósította a Schutzbundot, de azzal a szigorú meghagyással, hogy ne kezdjen támadó akciót, s harcba csak ott bocsátkozzék, ahol megtámadják. Ezzel máris kudarcra ítélték a Schutzbund harcát; hiábavalónak bizonyult minden hősiesség. Mert ez a se hús, se hal álláspont világosan kifejezte: egyenletlenség uralkodik a szociáldemokrata pártvezetőség körében, bizalmatlanság a munkásosztály erejével szemben. Az általános sztrájk és a Schutzbund felfegyverzése nem az osztrák fasizmus leverését célozta. A vezetők mindezzel csak a kormányra akartak nyomást gyakorolni, tárgyalásokat kikényszeríteni. Végzetesnek bizonyult a harcok kimenetelére továbbá az, a különböző pártvezetőknek egyidejűleg engedélyezett lépés is, hogy a keresztényszocialista vezérekkel alkuba bocsátkozzanak. Helmer a belvárosba sietett, az alsó-ausztriai tartományi házba, és – együttműködésben a vele rokon érzületű Heinrich Schneidmaddal – kapcsolatba lépett Josef Reitherrel, a tartomány keresztényszocialista főnökével. Ajánlatot tettek: Reither lépjen Dollfuss helyére, alakítson koalíciós kormányt Karl Rennerrel mint alkancellárral. Reither elutasította az ajánlatot, készek mutatkozott azonban arra, hogy közbenjár Dollfussnál. Danneberg is tárgyalni próbált Buresch pénzügyminiszterrel. Az erőfeszítések hiábavalóak voltak, Dollfuss-szal nem lehetett beszélni. A szociáldemokrata tárgyalók vállalkozása siralmasan végződött, visszatértük után valamennyiüket letartóztatták.

Otto Bauer és Julius Deutsch Favoritenbe ment, a központi parancsnokság tervezett harcálláspontjára. De ez a parancsnokság is siralmas szerepet játszott. A szervezeti egysége és fegyelme folytán világhírnek örvendő Szociáldemokrata Párt aligha öregbíthette általa jó hírnevét, hiszen a központi „szerv” még az általános sztrájk jelszavát sem tudta eljuttatni minden üzembe. Svitanic szakszervezeti titkár két órán át makacsul azt felelgette az üzemekből befutó telefonérdeklődésekre, hogy nem tud általános sztrájkról. Számos üzem állományát csak az

riasztotta, hogy 11 óra 46 perckor egész Bécsben egy csapásra megszűnt az áramszolgáltatás. Egy elszánt munkáscsoportnak Franz Schuster, a városi villamossági művek alkalmazottja segítségével, az igazgatóság és néhány mérnök minden igyekezete ellenére sikerült kikapcsolnia a központi berendezéseket. Így Bécs villanyvilágítás és ipari áram nélkül maradt. (Schuster a februári eseményeket követően kommunista lett, szívéssan dolgozott az illegalitásban. Ausztria megszállása után a Gestapo kezére került, halálra ítélték, a buchenwaldi koncentrációs táborba hurcolták, ahol 1943-ban meghalt.)

Egész Bécsben kialudtak a fények, a villanyórák városszerte megálltak. A villamoscsoportok is ott rekedtek, ahol épp haladtak; nem működtek a vízvezetékek.

A bizalmiak számára ez volt a régóta megbeszélt jel: kezdődjék az általános sztrájk, álljon fegyverbe a Schutzbund. Sokan azonban most sem tudták, miről van szó: technikai zavarról, szabotázsakcióról vagy csakugyan a megbeszélt harci jeltől. S hogy a szociáldemokrata vezetés fejetlenségének még egy példáját említsük, az Otto Bauer megbízásából Julius Braunthal szociáldemokrata újságíró által megfogalmazott „Kialtvány az osztrák néphez”, amely általános sztrájkra és fegyveres ellenállásra szólított a fasiszta államcsíny ellen, nem kerülhetett nyomdába. A villamossági művek dolgozóinak sztrájkja ugyanis leállította a nyomtatásra kiszemelt üzem gépeit, pótáramfejlesztőről viszont nem gondoskodtak.

A Schutzbund riasztása csak igen elkésve történhetett meg. A schutzbundisták mindenesetre megjelentek gyülekezőhelyeiken, hogy fegyvert fognak.

A kormány ellenintézkedései

A szociáldemokrata pártvezetés habozásával, felemás, bizonytalan intézkedéseivel szöges ellentétben állt a kormány határozott eljárás módja. Kíméletlenül, brutálisan, gyilkos hidegvérrel hajtotta végre a kormány az adott esetre eltervezett és jól előkészített megtorló, elnyomó intézkedések sorát; eltökélten, hogy mindenáron, vérontástól sem visszariadva, megvédi a fasiszta rendszert a munkássággal szemben. A végrehajtó hatalom képviselői már 1933 tavasza óta megbeszéléseket folytattak e tárgyban a Szövetségi Kancellári Hivatalban, és részletesen

kidolgozták a szükséges lépéseket. Persze a kormány február 12-re azért nem várta a harc kirobbanását. Így történt, hogy például Emil Fey őrnagy, az alkancellár, bár épp előző nap tartott fenyegető beszédet, 12-e hajnalán elengedte feleségét – Karwinsky biztonságügyi államtitkár neje társaságában – egy bécsi külkerületbe, a munkanélküliek téli segélyakciójára.

Dollfuss szövetségi kancellár valamivel 8 óra előtt elhagyta lakását, és átment a kancellári hivatalba, hogy bizonyos utasításokat adjon, mielőtt a Stephansdomban a pápai jubileum alkalmából tartandó nagymisén részt vesz. Vagyis a harcok kirobbanása teljesen váratlanul érte a kormányt, s ez – a meglepetés mozzanata, céltudatos vezetést feltételezve – fokozta a munkások esélyeit.

A linzi harcokról Karwinsky az első jelentést közvetlenül Linzből kapta telefonon. Ekkor azonnal felhívta a lakásán Fey őrnagyot. Fey utasítást adott: a linzi felkelést a végrehajtó szervek minden erejével, szükség esetén a szövetségi haderő mozgósításával le kell törni. Egyikük sem gondolta, hogy a harc Bécsre is áterjedhet; Karwinsky úgy vélte, helyi összetűzésről van szó. Ebben az értelemben tájékoztatták Dollfuss szövetségi kancellárt, aki ezek után úgy döntött, nem mondja le tervezett nagymise-programját. A honvédelmi minisztert, Schönburg-Hartenstein herceget nem is értesítették. 11 órakor Fey és Karwinsky kivételével a kormány valamennyi tagja, a diplomáciai testület képviselőinek társaságában, ott volt a Stephansdomban. Fey a biztonság kedvéért kiküldte szárnysegédjét, Wrabel őrnagyot a külkerületbe, hozza haza autóval a két hölgyet. Minden elképzelhető biztonsági intézkedés is megtörtént: riasztották a rendőrséget és a csendőrséget, a szövetségi haderőt, a fasiszta szervezetekből (Heimwehr, Ostmark-rohamosztagok, Freiheitsbund) összetákolt úgynevezett Önkéntes Védhadtestet (Schutzkorps); legfelső fokú készenlétségbe helyezték valamennyiüket. A biztonsági szolgálat emberei közül ezen a hétfő délelőttön csupán 300 fő volt szolgálatban. 11 órakor az egész rendőrséget riadókészenlétségbe helyezték.

10 óra 15 perckor Bécs rendőr-főkapitánya, dr. Eugen Seydel, közölte a linzi harcok hírért a szövetségi haderő bécsi városparancsnokával, Eugen Luschinsky mérnök vezérőrnaggyal; megtoldva az értesítést azzal a kéréssel, hogy „helyezze szigorú készenlétségbe a helyőrséget”. 10 óra 40 perckor a városparancsnok elrendelte a helyőrség összevonását.

A kormány csak a Stephansdomban, a nagymise közben tudta meg, hogy a harcnak ezúttal a fele sem tréfa. A bécsi francia követ, Gabriel Puaux, aki a fasiszta kormánnyal rokonszenvezett, és jelen volt a Stephansdomban a nagymisén, az alábbiakat jegyezte fel:

„A diplomáciai testület a szentély-székeken foglalt helyet. Láttam velem szemközt a kancellár komoly, ünnepélyes arcát; komor és merev volt az egész ember. Innitzer bíboros celebrálta a nagymisét. 11 óra 47 perckor hirtelen kialudt a villany, majd megint világos lett, s csak aztán hunyt ki újra, végleg. A magas templomhajó elsötétült. A szentélyt gyéren világították meg a viaszgyertyák. Megadatott tehát a jel a zendülést bevezető általános sztrájkra; az ipari fény a marxista vezetőknek engedelmeskedett. Az oltáron tovább lobogtak a katolikus Ausztria középkori gyertyái.”

A rendőrfőkapitány-helyettes, Michael Skubl, mozgósította a lovas rendőrséget. Azonnali katonai segítséget akart kérni. „Önmagunkban gyengék voltunk, a tömeg alighanem elsöpört volna minket” – nyilatkozta később. Seydl rendőr-főkapitány is aggodalmát fejezte ki, hogy a Schutzbund esetleg megrohamozza a laktanyákat.

A végrehajtó hatalom kész volt a munkások ellen akár nehézfegyvereket is bevetni. 12 órakor tüzelésre készen állt 16 löveg; számuk az éjszaka folyamán további nyolc, két-két löveges üteggel gyarapodott.

12 óra 15 perckor fegyverben állt az egész rendőrség. Őrjáratokat szerveztek. 14 órakor a rendőr-főkapitányságon megbeszélést tartottak, hogyan tovább. A rendőrség legfelsőbb vezetői azt javasolták, szállja meg a gáz- és az elektromos műveket a szövetségi haderő, a katonai parancsnokság viszont úgy vélte, ez csak az erők elaprózását jelentené és nem szavatolná a sikert. Ezért határozat született, hogy először a Belvárost biztosítják a Schutzbund ellen, s csak azután támadják meg a felkelőket a külkerületekben.

A kormány statáriumot hirdetett. A rádióban – a munkások nem rohamozták meg a rádió épületét! –, a sajtóban, a falragaszokon közzétett felhívás szerint sikerült megakadályozni a linzi „erőszakcselekmények” továbbterjedését. Valamint „Bécsben a városi elektromos művek szociáldemokraták által beszervezett munkásai beszüntették a munkát. Ezért Bécsben is szükségessé vált a rendkívüli állapot kihirdetése. A szövetségi kormány, a hatalmi apparátus teljes mozgósításával, minden szükséges intézkedést megtett a bolsevista elemek tervszerű, határozottan bűnös akcióinak csírájában történő elfojtására.”

Alig valamivel dél után a szövetségi haderő alakulatai futólépésben hagyták el a laktanyákat, megszállták a Duna-csatorna hídjait, körülbelül egy óra elteltével pedig, együttműködve a rendőri erőkkel, szögesdrót akadályokat vontak a Belváros köré. Géppuskák kerültek tüzelőállásba; a kereszteződéseknel megerősítették az őrszemeket. Fegyveres őrjáratok cirkáltak a városban; a rendőrség, miután az áramszünet kezdetét követően sebesen eltűnt az utcákról, most visszatért rohamsisakosan, az ártatlan gumibotokat karabélyokra cserélve. Addig a Belváros, a szövetségi hivatalok épületei és a legfontosabb kormánysszervek székhelyei teljesen védtelenek maradtak, könnyű célpontjául bármiféle támadásnak. Ha a munkások elszántan benyomulnak a külvárosokból, nehéz helyzetbe hozhatták volna a kormányt. Ezt utólag még a félhivatalos kormányjelentés is beismerte: „A kora délutáni órák, mintegy 14 óra 30 percig, kétségtelenül bizonyos gyengeségünk jegyében teltek el, amit csak nevezett időpontban számoltunk fel, amikor három gépesített (vagyis gépkocsizó – A. R.) zászlóalj a rossai laktanyában már bevetésre készen állt.”

De a kijelölt helyeken gyülekező Schutzbund, mint a Republikanischer Schutzbund vezetője, Julius Deutsch maga írja: „szétosztotta ugyan a fegyvereket tagjai között, de ennél többet nem tett”, hanem a végzetes utasításhoz ragaszkodva, miszerint be kell várni a kormányerők támadását, ez utóbbiaknak elegendő időt hagyott a felkészülésre, így önként lemondott a kezdeményezésről. A Schutzbund-alakulatok a Belváros sükségszerű és várható megrohamozása helyett fegyveresen csak a külvárosokban várakoztak, passzívan várva be a fasiszta Heimwehr által támogatott rendőrségi akciót. Időközben a rendőrség módszeresen bekerítette Bécs város munkásnegyedeit, településeit és kerületeit, ahol – információi és feltételezése szerint – a schutzbundisták gyülekezhettek, hogy fegyvert vételezzenek. Ennek ellenére ezeken a helyeken a munkások egyelőre még erősebbek voltak, mint az ellenség.

Az első halott

Az első halálesetre még az áramszolgáltatás leállítása előtt került sor. 11 óra 10 perckor Bécs XI. kerületében, Simmeringben, Josef Schiel körzeti rendőrfelügyelő őrizetbe akarta venni az Eichenstrassén a fegyveres Franz Havlicek munkást, aki ennek során agyonlőtte.

A harcok 13 óra körül robbantak ki a XVI. kerületben, Ottakringben, a sandleiteni városi lakótelepen. A rendőrség meg akarta rohamozni a hatalmas épülettömböt, de a heves puska- és géppuskatűz visszaszorította erőit a park egyik falvonulata mögé. A Schutzbundnak az útkereszteződéseknél felállított géppuskái a rendőrnnyomozók segítségére szitő, öt géppuskával megerősített különítményét is visszaűzték. A rendőrök kénytelenek voltak katonai segítséget kérni. A városparancsnokságra 15 óra 30 perctől kezdve olyan sok megkeresés futott be, hogy csak nehezen tudtak mindnek eleget tenni. A katonaságot végül csupán akkor vetették be a külvárosokban, amikor kiderült, hogy a Schutzbund a Belvárost nem támadja meg. „Adva van a lehetőség, mert a Belvárosban szerencsére a legteljesebb nyugalom honol” – olvashatjuk a félhivatalos jelentésben. 16 órakor a 3. gyalogezred I. gépesített zászlóalja az önálló tüzérezred 8. hegyilöveg ütegével együttműködésben segítségnyújtásra vonult fel. A katonák és a rendőrök órákon át lötték a Sandleitenhofot, a tüzérségi beavatkozásra azonban nem kaptak engedélyt. A munkások 18 órakor – állítólag futárok által kézbesített utasításra – meglepő fordulattal beszüntették a tüzelést. De a csapatok az időközben beállt sötétség miatt nem mertek behatolni az épülettömbbe, ezért a katonákat 21 óra 30 perckor visszavezényelték az ottakringi munkásotthonhoz, a kerületbeli harcok másik színhelyére. A védők ezt használták ki, hogy a sötétség leple alatt elvonuljanak; egy részük fegyveresen igyekezett az ottakringi munkásotthonhoz.

Reumannhof

Egy órával a Sandleiten elleni támadást követően, 14 órakor indítottak akciót a kormánycsapatok az V. kerületben, a Margaretenben, a Margaretenzürtelen levő községi épülettömb, a Reumannhof ellen. A Reumannhof közelében, egy vendéglőben gyülekezett a „Szirti sas” lövészegyletnek álcázott schutzbundista „Matteotti” rohamszázad. Itt kapta Emmerich Sailer 25 éves szakaszvezető a parancsot, hogy tartsa a Reumannhof tánctermetét. Sailer csak helyettes parancsnok volt, mert az illetékes Schutzbund-parancsnokot letartóztatták. A feladat értelmében a termet addig kellett tartania, amíg a fegyvereket ki nem hordják és

szét nem osztják. Sailernek 30 embere volt, schutzbundisták és torna-védegyletesek; fegyverzetük pisztoly és úgynevezett „zabosrolád”. Öntöttvas vagy sárgaréz csövek voltak ezek a roládok, robbanóeleggyel töltve; kézigránátként szolgáltak. Öt centiméter hosszú gyújtózsínórjuk foszforos végét gyufaskatulyához dörzsölték; a robbanás öt másodperccel később következett be. A schutzbundisták mindegyike két-két ilyen kézigránátot kapott.

14 órakor rendőrségi rohamautó jelent meg a Reumannhof előtt. Mivel a két, örnek kiállított schutzbundista megfutamodott, a rendőrök akadálytalanul juthattak el a pincéig. Itt azonban a Schutzbund már fegyveres ellenállást tanúsított. A rendőrök kénytelen-kelletlen visszavonultak. És akkor sem boldogultak a pince védőivel, amikor újabb gépkocsi érkezett támogatásukra nyolc fővel és egy nehézgéppuskával.

Megpróbáltak egy hátsó folyosón át behatolni, de akkor megint súlyos veszteségeket szenvedtek. Ezalatt a schutzbundisták kiásták fegyvereiket: karabélyokat és egy angol géppuskát; lőszerük azonban nem volt. Ennek ellenére folytatták az ellenállást, és mindaddig sakkban tartották a rendőröket, amíg a katonai erősítés meg nem érkezett. 19 órakor a IV. gépesített tábori vadászszászlóalj a Reumannhof felé nyomult, de a Gürtel menti parkok bokraiból ismét golyózápor zúdult a katonákra, akik csak a parkban védekező munkásokkal vívott tűzharc után tudtak továbbhatolni. Végül a nagy háztömb valamennyi kijáratát megszállták, és a roham bevezetéseként heves sortüzet zúdítottak a Reumannhofra. A táncterem ajtaját felrobbantani próbáló tisztet golyó érte, így ő maga robbant fel. De a társának sikerült az ajtórobbantás; ekkor a schutzbundisták visszavonultak a pincébe, s ott folytatták az elkeseredett ellenállást. Amikor azonban ismét kigyúlt a villany, annak jeléül, hogy az általános sztrájk feltehetőleg mégsem sikerült, megadták magukat a túlerőnek.

A katonák kedd reggel 6 óra 20 perckor vonultak vissza laktanyájukba, de a munkások már fél óra múltán újabb támadást hajtottak végre a Reumannhofnál maradt rendőrök és katonák ellen. A leghevesebb tűz a szomszédos Matteottihofból zúdult a kormányerőkre, de a meidlingi schutzbundisták is kitettek magukért: a Gürtel feléjük eső oldaláról támadtak. A Matteottihof ellen ekkor rendőri és védhadtest erőket vetettek be; ezek déltájban el is foglalták a tömböt.

A harmadik harci front, amely Bécsben hétfőn, február 12-én kialakult, az ottakringi munkásotthonnál húzódott. Itt a rendőrség először vetette be páncélautóit; 1927. július 15. óta volt három ilyen járművük. A rendőri erőkkel szemben komolyabb számban vették fel a harcot Schutzbundhoz nem tartozó személyek is, ezért a hatóságok helyzete válságosra fordult, amikor a munkások megtámadták a panikengassei rendőrszobát. Egy félhivatalos kiadvány, amely „A vörös erőd bukása” címmel jelent meg, a következőket írja erről:

„A panikengassei biztonsági erők már február 12-én megállapíthaták, hogy közvetlen közelükben – az utcán és a házakban – civil személyek fegyverkeznek. Az azonnal kiküldött rendőralakulatot minden oldalról heves tűz fogadta, minek következtében egy őrmester meghalt, három másik hatósági személy súlyosan megsebesült. A kis rendőralakulat visszatérni kényszerült a panikengassei őrszobára, ahonnan azonnali támogatást kért. Bár a támogatást az ottakringi kapitányság azonnal megadta, a helyzet továbbra is súlyos maradt.

Este 7 órakor az ellenállás megtörésére két páncélautó érkezett a helyszínre, és tűz alá vette a Hasner- és a Koppstrassét. Ekkor az őrszoba helyzete valamelyest javult. De alig vonultak el a páncélautók, ismét lövések dördültek, és a tüzelés lankadatlan erővel folytatódott. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a környező utcákban, elsősorban a Klaus- és a Kreitnergassén barikádokat emelnek. Ismét a helyszínre vonult egy páncélautó, valamint 50 rendőr, de képtelenek voltak úrrá lenni a helyzeten . . .”

A panikengassei rendőröket is csak a Sandleitentől visszavont és az ottakringi munkásotthon elfoglalására kivezényelt katonaság menthette fel.

A Schutzbund fő erői az ottakringi munkásotthonban összpontosultak. A kisebb schutzbundista csoportok, amelyek fegyveresen nyomultak a munkásotthon felé, már útközben kisebb tűzharcba keveredtek. A munkásotthon és a szomszédos Volkerthof előtt három hatalmas barikádot emeltek, és lezárták a rendőrségi lakóházaktól és a Radetzky-laktanyától oda vezető utat; ezeken a helyeken ugyanis jelentős kormányerők álltak készenlétben.

Délután a rendőrségi páncélautók és a rohamosztatok megtámadták a barikádokat, a schutzbundisták azonban visszaverték támadásai-

kat. Ezek után a katonaság segítségét kérte a rendőrség. A Schutzbund fegyveresei felvették a kapcsolatot a környező kerületekkel, és megpróbálták kitörni a Gürtel felé. A kivonuló katonaság azonban visszaszorította őket a munkásotthonba, amelyet ettől fogva két nap és két éjjel ostromolt a hadsereg, a rendőrség és a védhadtest.

Ágyúval – munkáslakásokra

Ezalatt az egykori stubenringi hadügyminisztériumi épületben ülésező minisztertanács engedélyt adott, hogy a felvonult tüzérség is akcióba lépjen, és gránátokkal, aknavetőkkel lője a lakóházakat. Eddig nem tisztázódott, ki javasolta elsőként ezt a lépést. Későbbi jelentések szerint a javaslatot a hadügyminiszter, Schönburg-Hartenstein vezérezredes tette. Az egykori birodalmi német tiszt a következőképpen indokolta elhatározását: „Ha a lehető leggyorsabban és a lehető legkevesebb áldozat árán akarjuk leverni a felkelést, be kell vetnünk a tüzérséget!”

Az egész világ felháborodása követte az akciót. A saját honpolgárait ágyúval lövő Dollfuss-kormány utólag számos mentő körülményt hozott fel erre a gyalázatos lépésre. Eredetileg – legalábbis a mende-monda szerint – maga Dollfuss is ellenezte a tüzérség bevetését, és csupán a könnygáz használatát akarta engedélyezni. Amikor azonban megtudta, hogy a szövetségi haderőnek a Saint Germain-i békeszerződés idevágó tilalma miatt nincsenek könnygázkészletei, dühösen kiáltotta a telefonba: „Ezek a hülyék – örület!” Levágta a kagylót, és csak ezek után engedett – vonakodva – Fey unszolásának: vessék be mégis a tüzérséget. Erre Fey elégedetten kiáltotta: „Nos, most majd megmutatjuk nekik!” Ezt a megható legendát azonban cáfolni látszik a szövetségi honvédelmi minisztérium 1935. évi, „szigorúan belső használatra” készített összefoglalója, miszerint: „A könnygázzal történt részleges felszerelést a szövetségi haderő ütőképessége további fokozásának tekinthetjük.”

A katonaság, olvashatjuk az imént idézett félhivatalos összefoglalóban, először páncélautót küldött a barikádok ellen 23 óra 45 perckor, ezt azonban a munkások heves tüze kétszer is meghátrálásra kényszerítette. Csak harmadszorra tudtak a katonák a páncélkocsi fedezetében – és a tetőről lövöldöző schutzbundisták erős tüze közepette – a Koppstrasse–Klausgasse sarkáig előnyomulni, hogy ott egy löveget állásba helyezzenek. Eközben más katonák lebontották a koppstrassei barikádot. Február 13-án 0 óra 15 perckor a tüzérség löni kezdte a munkásotthont. Egész éjszaka záporozott az otthonra a tüzérségi és a géppuskatűz, a tetőn elhelyezkedett munkáslövészek mégis elszántan viszonyozták a tüzet. A félhivatalos jelentésben ezzel kapcsolatban az alábbiakat olvashatjuk: „A lázadók ellenállását itt nem lehetett olyan könnyen megtörni, mint egyebütt. A biztonsági őrség erősebb alakulatai még az éjjel felvonultak segítségképpen, de két könnyű-, és két nehézgéppuskával sem tudták elnémítani az ellenséges tüzet. Elhatározás született a katonaság fokozottabb mértékben történő bevetésére és az akció hajnali újrakezdésére.” Fey őrnagy éjjel 3 óra 20 perckor tartott szemlét a harc színhelyén, és erősítést kért a Rossau-laktanyából.

A munkásotthon ellen összesen három lövésszázadot, egy géppuskaszázadot, két aknavetőt és négy tábori tarackot vetettek be. A lövegek 21 lövést adtak le az épülettömbre. 7 óra 25 perckor ismét sűrű tüzérségi tűz zúdult lövegekből, aknavetőkből és géppuskákból a munkásotthonra. A munkások nem sokáig állhatták a kegyetlen tüzet. Lövöldözésük egyre gyengült, végül alábbhagyott, elhallgatott. Visszavonultak a szomszédos épületekbe, onnét lőtték az ütegeket az ablakokból.

Fey őrnagy sem akart kimaradni abból a rohamból, amelyet ezután a szétlőtt munkásotthon elfoglalására indítottak. A Közbiztonság, a rendőrség folyóirata a következőképpen számol be erről: „8 óra 30 perckor ismét megjelent a helyszínen az alkancellár úr, és a tüzérségi tűz beszüntetése után, a kapuk és az ajtók kézigránátokkal történt berobbanását követően, maga is részt vett a katonaságnak a munkásotthon ellen intézett rohamában.” De a rohamozó katonaság a munkásotthont üresen találta. A schutzbundisták a legteljesebb rendben, fegyvereikkel együtt a csatornákon, a padlásokon és a tűzfalakon át elhagyták az épü-

letet. A kormányssajtót ez nem zavarta, délelőtt 11 órakor már az utcán terjesztették a hazugságot: „A védők zömét foglyul ejtették.”

A munkásotthon elfoglalása utáni látványról egy berlini lap tudóstíjót idézzük: „A munkásotthon háztömbje iszonyú látványt nyújt. Nincs egyetlen ép ablak. A géppuskasorozatok szétlyuggatták az épületek homlokzatát, az ágyúgolyók falakat döntöttek le, a környező házakban is súlyos pusztítást okozva.” A harcok során a polgári lakosság is sokat szenvedett. Gránátszilánk ölte meg például a szociáldemokrata nemzeti tanácsnok, Sever feleségét, valamint a szomszéd lakásban Mathilde Skodát.

9 óra 50 perckor a katonák elfoglalták még a szomszédos kreitnergasse–klausgasse–thaliastrassei háztömböt is, amelyből szórványos lövések dördültek; „lényegesebb ellenállásba” nem ütköztek. De a munkások harci kedvét ez sem törhette meg teljesen, mert amikor délután újra megjelent a helyszínen a katonaság, hogy fegyverek után kutasson, a Klausgasséban távoli, célzott lövések fogadták. A munkások szórványos támadásokat intéztek még ily módon február 14-én is a Hubergasse 5. sz. alatti rendőrkapitányság és a Reichartgasse 38. sz. alatti laktanya ellen.

A meidlingi schutzbundisták támadó akciói

A XII. kerületben, Meidlingben, a munkások nagy többsége csak késő délután tudta meg, hogy az áramszünet nem technikai hiba következménye, hanem a várt harci jel. Ezért a schutzbundisták, kevés kivétellel, csupán 12-én este gyülekeztek helyiségeikben.

Ausztria Kommunista Pártjának helyi csoportja tüntetésekre szólított. Amikor a rendőrség rohamosztaga az Eichenstrassén megpróbált szétoszlatni egy gyülekező csoportot, sor került az első összecsapásokra. A munkások védekeztek; lövések dördültek; halottak és sebesültek rogytak a földre. Amikor a munkásokhoz fegyveres schutzbundisták is csatlakoztak, az így szerveződött csoport elfoglalta a Philadelphia-hídat, valamint a meidlingi Déli pályaudvar közelében ívelő vasúti átjárót. A szemközti őrszobát is megrohamozták, a zsákmányolt fegyvereket szétosztották. A közeli Trén-laktanya katonái – hiába voltak a laktanya tetején géppuskák – nem tudták megtámadni a híd védőit, mert a környező városi házakból, elsősorban a szomszédos Tivoli-telepről, he-

ves tűz alatt tartották őket. Két további rendőrörszobát is fel kellett adni. 18 óra 30 perc tájban újabb schutzbundisták kaptak fegyvert, akik a sötétség beálltakor elfoglalták az egész Wiener Berget és a XII. kerület néhány városi házát. A sötétség leple alatt a munkások barikádokat emeltek. Éjszaka a sötét utcákon a Schutzbund fegyveres kettős őrszemei jártak. Kedd reggel a munkások a matzleinsdorfi teherpályaudvar vagonjai mögött sáncolták el magukat, azután egy közeli fatelepen, valamint a flurschützgassei templom mögött, és „rendkívül heves tüzet zúdítottak” a Reumannhofnál maradt biztonsági őrekre és védhadtestekre; a kormányerők komoly veszélybe kerültek. A Reumannhoffal szemközti városi házakból is élénken tüzeltek a munkások. Meidlingben került sor egyik legjelentősebb támadó akciójukra is, bár, csakúgy mint más kerületekben, itt is jelentős Schutzbund-erők maradtak fegyver nélkül.

A Schutzbund 38 éves századparancsnoka, Max Opravil, az éjszaka folyamán jól felfegyverezte az „Am Fuchsenfeld” nevű városi házban tartózkodó embereit. A rendőrség nem vette észre, hogy a villamostársaság teherautói, amelyek hivatalos feladata az volt, hogy az áramszünet miatt nyílt pályán veszteglő kocsikat bevontassák, géppuskákat, kézigránátokat és lőszert szállítottak a helyszínre. Február 13-ra virradóan Opravil megkockáztatta a támadást. Elkecsereedett harcok után a védhadtest erőit visszavetették. Az ellenség komoly veszteségeket szenvedett, lőszerük is fogytán volt. Ekkor két géppuskával rendőrkülönítmény érkezett felmentésül, de ők sem sokat javítottak a kormányerők helyzetén. Ebben a pillanatban a schutzbundisták parancsot kaptak parancsnokságuktól a visszavonulásra. Julius Deutsch erről mindössze ezt mondotta: „Reggel 9 óra tájban a parancsnokság úgy vélte, helyesebb, ha visszavonja a Schutzbund-alakulatokat.” Opravil később azzal indokolta ezt a lépést, hogy információi szerint katonai erősítés közeledett. Semmi kétség, a kormány rádión szétkürtölt propagandája megtette bénító hatását.

A rendőrség valóban katonai erősítést kért. Az erősítés 10 óra 5 perckor érkezett a Margaretengürtelre. Ekkor, a hivatalos jelentés szerint, a dolgok így álltak: „A környező városi házakban jól álcázott lövészek; az egyébként meglehetősen kihalt utcákon számos, a lázadók által emelt barikád.” A schutzbundisták a Fuchsenfeldhofba, a Liebkechthofba és a Bebelhofba vették be magukat; a Reumannhof előtt csak gyenge hátvédet hagytak, hogy a visszavonulást fedezhessék. Csupán dél felé kez-

dődhetett meg a katonaság akciója. A katonák először is Reumannhoffal átellenben álló városi házakat rohamozták meg, ezek után pedig a Reumannhofba két szakasz katonaság vonult be. A katonai alakulatok most hozzáálltak a munkások által géppuskákkal egészen az éjszakai órákig védelmezett barikádok megtisztításához. Mivel ez nem mindenütt sikerült a sötétség beálltaig, éjszaka a katonák heves tűzzel borították el a még ellenálló barikádokat.

Páncélvonatok a munkások ellen

A kormány hat páncélvonatot is harcba vetett. Ezeket a szövetségi honvédelmi minisztérium még a harcok kirobbanása előtti hetekben gondosan összeállította, és a szükséges felszerelést is készenlétbe helyezte. A vonatok mozdonyból és golyóálló lemezekkel borított, nyitott tehervagonból álltak. A mozdonyoknak kezdetben nem volt páncélzata. Február 13-án reggel 7 óra 50 perckor kifutott egy katonai páncélvonat, hogy a meidlingi pályaudvart megtisztítsa a schutzbundistáktól. Az oda vezető úton a vonatot a Margaretengürtel városi házai-ból mindvégig lőtték. Visszaútaján a Fuchsenfeldhof schutzbundistái árasztották el géppuskatűzzel. A páncélvonatnak többször is közbe kellett avatkoznia, hogy a bajba jutott biztonsági közegeket megsegítse. A schutzbundistákat a harcok másnapján sem tudták kiszorítani a Gürtel két oldalán álló városi házakból. Csak szerdán, február 14-én számolta fel a katonaság az utolsó margareteni útakadályt, miután túlerővel és rövid harc után elfoglalta a Liebknechthofot és a Fuchsenfeldhof északkeleti részét. A nyugati szárnyat a schutzbundisták az erős tűz ellenére egész nap tartották, és csak február 15-én adták fel. A kormányerők a Bebelhofot is csak február 15-én tudták elfoglalni. Szerdán a munkások háromórás harcban védték a katonák ellen a Bécs-Baden villamosvasút általuk megszállva tartott vágányait. Végül visszahúzódtak egy Indianerhof nevű városi házba, amelyet szívósan védelmeztek, amíg Fey őrnagy erősítést nem hozott. Páncélautóval és a közeli laktanya tűztámogatásával egy egész honi véderő ezred indított frontális támadást a tömb ellen; a schutzbundisták csak ekkor tűzték ki a fehér zászlót. A meidlingi munkások utolsó ellenállási góciát csak február 16-án délután sikerült felszámolni.

Támadó harcokat folytattak a munkások a XI. kerületben, Simmeringben is. Itt a Schutzbundot mindjárt a villamosközlekedés megbénulása után mozgósították, és 11 óra 15 perckor, vagyis az általános sztrájkra való felhívás előtt kezdődtek az első támadások a rendőrök ellen. Délre a schutzbundisták kezén volt a kerület minden fontos városi háza: a Höger-, a Klein- és az Engelhof. A munkások előkerítették ott elrejtett fegyvereiket, és megkezdték támadó akcióikat a város központja, a III. kerület irányában. Megszálltak néhány fontos vasútvonalszakaszt. A Pozsony–Bécs közti helyiérdekű vasút vágányait a városi gáz- és elektromos művek dolgozói torlaszolták el. Válaszul a rendőrség egyik riadóosztaga – egy század rendőr – körülfárta az elektromos műveket.

Amikor a rendőrség a Hauffgasse melletti konyhakertekben razziát kezdett, a munkások védekezni próbáltak, a géppuskatűzzel szemben azonban tehetetlennek bizonyultak. Kellő erő híján ugyanígy nem sikerült a közeli tűzérlaktanya elfoglalása sem.

Megrohmozták viszont a munkások a kerület valamennyi rendőrőrszobáját, és teljesen körülfárta a kapitányságot, ahová a kerület valamennyi rendőre menekült. Géppuska- és puskatűzzel megakadályozták a rendőrség kitörését és a 18 órakor a helyszínre érkező Schutzkorps zászlóalj bevetését. A védhadtestesek csak a kapitányság közelében húzódó vasúti töltés egy részét tudták elfoglalni. Ez volt Simmering egyetlen pontja, amely ebben az időszakban a kormányerők kezén maradt; egyébként az egész kerület a munkásoké volt.

Heves harcok folytak a simmeringi Apollo gyertyagyár és a vasúti műhelyek körül. Kedd reggel újult erővel lángolt fel a küzdelem, amikor a bekerített rendőrök kitörést kíséreltek meg a munkások legfőbb támaszpontja, a Högerhof felé. A rendőri erők a rájuk zúduló tűzben súlyos veszteségeket szenvedtek. A simmeringi főutcán küzdő rendőralakulatok is meghátráltak. Különösen az, a schutzbundistákból és fiatalokból szerveződött új csoport tűnt ki e harcok során, amely az úgynevezett betegpénztári házakban gyülekezett, és az előző nap eldobott fegyvereket újra felszedte. Ennek a csoportnak nem volt schutzbundista parancsnoka, és parancsokat sem kapott sehonnan. Amikor a géppuskatűzzel fedezett csapatok közeledtek, a csoport elhatározta, hogy feltartóztatja a kormányerőket, hogy ily módon megakadályozza áttörésüket a Laaer Berg felé, ahonnan a Meidlingben és Favoritenben har-

colók hátába kerülhettek volna. A szomszédos gyertyagyárból kihoztak egy autóbust, és keresztbe állították a Grillgassén barikádként. A betegpénztári házakból egy házaspár kézikocsin húzott oda géppuskát és löszert. A géppuskával sikerült megállítaniuk az előrenyomuló kormánycsapatokat, veszteségeket okozva nekik. A simmeringi főutca másik oldaláról a schutzbundisták a szeszfőzdéből és a közeli utcákból, házakból tüzeltek a támadókra. Támadást hajtottak végre a veteményes-kerteken át. Bár tüzéség, páncélautók és egy páncélvonat lőtte őket, állásukat egész éjszaka tartani tudták. Azután szétoszlottak, és elmenekültek a hátsó udvarokon és a falakon át.

Február 13-án hajnalban a rendőrkapitányság helyzete annyira válságosra fordult, hogy Fey alkancellár személyesen kérte a katonaság közbeavatkozását. A katonák első támadását a munkások visszaverték. Ekkor tüzéséget és aknavetőket vonultattak fel ellenük. A katonák 14 órakor indították meg a támadást a városi házak ellen. Először a Wildholzhozot lötték, el is foglalták, majd a Högerhof ostromával próbálkoztak. A roham során a katonák zárótűzbe ütköztek: a nesseldorfi autógyárból lőttek rájuk, valamint a környező veteményesekből és a betegpénztári házakból. Súlyos veszteségeket szenvedtek. Ismét tüzéség vonult fel a munkások ellen.

A közelben húzódó töltést mintegy 1000 felfegyverzett munkás – köztük 15–20 kommunista – védte. Ellenük háromszor is bevetették az egyik páncélvonatot, amelynek géppuskatüze nem okozott ugyan veszteséget soraikban, de megrémítette őket. A schutzbundista parancsnok ennek ellenére elutasította a kommunisták javaslatát, hogy robbantsák fel a két vasúti aluljárót, megbénítva így a közlekedést. Talán az állam vagyonát féltette volna? 16 óra tájban a vasúti töltés védelmezőinek löszere elfogyott. Erősítésként azonban schutzbundisták érkeztek, akik a betegpénztári házakból a vasúti töltésre vonultak vissza géppuskájukkal. Tüzelni kezdtek, s ezáltal négy löveg kezelőszemélyzetét is megfutamították. A sikert azonban nem használták ki, így a katonaság hamarosan visszatért a lövegekhez. Mégis, a kormányerők hiába lötték tüzéséggel a városi házakat, aznap nem tudták bevenni egyiket sem, és a sötétség beálltával visszavonultak a laktanyába. Február 14-re virradó éjjel a központi temető közelében erős Schutzbund-alakulatok gyülekeztek, és új előnyomulást hajtottak végre a Högerhof irányában. A fáradt kormánycsapatok nehéz helyzetbe kerültek, ezért az 5. gyalogezredet szerdán egy taracküteggel ismét Simmeringbe vezényelték. Feb-

ruár 14-én 7 óra 30 perckor befejeződött a katonaság felvonulása, az ágyúkat löállításba helyezték. A további ellenállás reménytelensége látán először a Wildholzhof védői kapituláltak. 8 órától a többi városi ház – a betegpénztári házakat és a kerületi bíróság épületét – is körülfalták a kormányerők. A tüzérségi tüzrel megfenyegetett schutzbundisták kénytelenek voltak ezeket az „erődeiket” is feladni.

Gyalogsági roham után kapitulált a Högerhof és néhány szomszédos épület. A behatoló csapatok azonban itt jóformán nem találtak fegyvert. Február 14-én este a kormány egész Simmeringben a helyzet ura volt.

A Simmeringben harcolt schutzbundisták és munkások többsége a Laaer Bergre vonult vissza, és egyesült a favoriteni schutzbundisták néhány alakulatával.

Landstrasse – sok barcos, kevés fegyver

Simmeringi schutzbundisták támogatták a szomszédos III. kerületben (Landstrasse) harcoló munkásokat is, ahol a munkások a hétfő délutáni órákban foglalták el a vasútvonal kerületükön áthaladó szakaszát – a pályát és a fűtőházat, de a pályaudvart nem –, valamint néhány városi épületet. Helyzetüket nehezítette, hogy alig volt fegyverük, és az egységes irányítás is hiányzott.

Anton Kuttner, a landstrassei Schutzbund 3. századának parancsnoka, a későbbiekben Ausztria Kommunista Pártjának ismert funkcionáriusa, így számolt be a helyzetről: „Kerületünkben mintegy 385 schutzbundistánk volt. A gyülekezőhelyekre azonban 2000 munkás jött el – szocialisták és kommunisták. A rendőrség visszavonult; megjelenésünkre géppuskáját is faképnél hagyva menekült egy őrzésük. A Schutzbund a számára kijelölt terület korlátlan ura volt.” De sem Adamek Schutzbund-zászlóaljparancsnok, sem a kerület akkori vezető szociáldemokratája, a Második Köztársaság későbbi népjóléti minisztere, Maisel, nem volt a helyén. „Mivel a fegyverraktárak kulcsait nem kaphattuk kézhez – folytatja Kuttner –, egy raktár ajtaját berobbantottuk. Ennek ellenére legfeljebb 90 fegyvert szereztünk összesen 2000 harcolni vágyó munkás számára!... A remélt támadási parancs helyett utasítást kaptunk a »vezetést« időközben átvett zászlóaljparancsnoktól: vissza a gyülekezőhelyre! Fegyverszállítmányt másnapra ígértek.”

Amikor kedden ismét megjelentek az adott helyen, a Schutzbund-

parancsnokság újra fegyver és harci feladat nélkül eresztette szélnek őket. A rendőrség hétfőn nem merete megtámadni a munkások által megszállt objektumokat. Este a helyi schutzbundisták, simmeringi elvtársak támogatásával, elfoglalták a központi marhavásárteret, megrohamozták az ottani őrszobát, elbarikádozták a vágóhíd bejáratait. Kedden elkeseredett ellenállást tanúsítottak a rendőrség és a védhadtest támadásaival szemben. Támogatták őket a Schutzbund-alakulatok a nagy Raabenhofból és a kisebb városi házakból, valamint a környező utcákban elhelyezkedő fegyveres munkások. Ezeket a házakat csak a katonaság tudta később – negyedórás tűzharccal – elfoglalni és átfésülni. Időközben Simmering felől is megkezdődött a kormánycsapatok akciója a vágóhíd ellen, így a schutzbundistákat aznap délelőtt már két irányból is támadták. Ezért vissza kellett vonulniuk; hátrálás közben viszont váratlanul megtámadta őket a szövetségi haderő páncélvonata. 14 órakor a kormánycsapatok a központi marhavásártér egész környékét elfoglalták, 17 órakor pedig a mészárosok szövetkezetének épületét is. Február 14-én ismét sor került a katonaság bevetésére; a katonák estig több magán- és városi házat elfoglaltak, köztük a Schutzbund-otthonot és az erdbergi villamoskocsiszínt. Ezzel a III. kerületben véget is értek a harcok.

A Karl-Marx-Hof hősi eposza

A leghíresebb összecsapásra a Karl-Marx-Hofnál került sor. Ez a hatalmas háztömb a XIX. kerületben, Döblingben, a Heiligenstädte Strassén álló, egy kilométer hosszú „házváros” volt, ahol a harcok négy napig tomboltak. Döblingben a Schutzbund mozgósítása későn kezdődött meg. Még hétfőn 14 órakor átfésülhette a rendőrség a schutzbundisták tervezett gyülekezőhelyét, mielőtt a munkások megjelentek volna; ugyanez történt a Karl-Marx-Hoffal is. A schutzbundisták csak körülbelül egy óra múlva szedték elő a fegyvereket. Az első lövések a Grinzinger Strasse 95. sz. alatti iskolánál dördültek el. A fegyveresen érkező schutzbundistákat a Heiligenstädter parkban elsáncolt rendőrök heves tűzzel fogadták; ekkor a Schutzbund is viszonzotta a tüzet, s a harc során az egyik harcos halálos sérülést szenvedett.

Ugyanekkor egy közeli utcasarkon fegyveres Schutzbund-csoport csoport össze a Karl-Marx-Hof ellen küldött rendőrőrzárattal; ennek során

egy körzeti felügyelő életét vesztette, egy rendőr pedig súlyosan megsebesült. Ezért a későbbiekben az államügyész a Schutzbund 36 éves szakaszvezetőjét, Emil Swobodát gyilkossággal vádolta. Bár nem tudták bizonyítani, hogy a halálos lövéseket Svoboda adta volna le, a statáriális bíróság a szakaszvezetőt február 16-án halálra ítélte, s az ítéletet két óra múlva végrehajtották.

A Karl-Marx-Hofból kitörve, a schutzbundisták hétfőn 20 óra tájban heves gyorstűzzel elűzték a Heiligenstadt pályaudvar őrszobájának rendőreit, akik, saját bevallásuk szerint, éppen azelőtt ölték meg két schutzbundistát. A Schutzbund néhány rendőrt elfogott, a többiek a peronra menekültek, ahol a Heimwehr egy kis csoportjával kétségbeesetten próbálták állni a schutzbundisták támadásait. A pályaudvarra küldött felmentő csapatoknak végül sikerült visszafoglalniuk az őrszobát, a Karl-Marx-Hof központja ellen megkísérelt rendőri támadást azonban mintegy 250 fegyveres schutzbundista visszaverte.

A Schutzbund az esti órákban több helyütt is támadást hajtott végre a biztonsági őrség ellen.

A rendőrség a Karl-Marx-Hof elleni első sikertelen támadás után szintén katonai segítséget kért. A hadsereg 23 órakor tüzéséget vonultatott fel a Hohe Wartéra, ahonnét a Karl-Marx-Hofot jól belőhette; kedden éjjel 1 órakor kezdtek tüzelni a tarackok. Ezután a katonaság három szakasza megpróbálta megrohamozni a Blauer Bogen nevű épületrészt, de a védők tüze visszaűzte őket. Ezért újabb páncélautókat és nehézlövegeket kértek. 4 órakor Fey őrnagy terepszemlét tartott, és helyeselte azt a tervet, miszerint a Karl-Marx-Hofot tüzéségi tűzzel kell „megpuhítani”. A schutzbundisták továbbra is kitartottak. Hangulatukat azonban rontotta az a körülmény, hogy számos munkás, bár az éjszaka még harcolt, másnap fel akarta venni a munkát. A harcoló schutzbundisták ellenvetéseire azt felelték: „Könnyen beszéltek ti, munkanélküliek, nincs állásotok, amit elveszítsetek.”

Mert abban az időben hamarabb kockáztatták az emberek az életüket a szabadságért, mint az állásukat! Akkoriban lidércnyomásként nehezedett a dolgozókra az a gondolat, hogy hosszú évekre elveszíthetik családjuk eltartásának a lehetőségét is.

A schutzbundisták olyan erős tűz alatt tartották a pályaudvart, hogy a vonatok csak Nussdorfig közlekedtek. 9 óra 45 perckor a tüzéség eltalálta a Blauer Bogent a III. emelet magasságában, és teljesen szétrombolta egy munkáscsalád lakását. Ekkor nehézgéppuskák fedezetével

és a páncélautók védelmében támadásra indult az első rohamcsoport. A védők tüze nem lankadt. A tábori vadászok elfoglalták a Karl-Marx-Hof előtt emelt barikádokat.

Néhány óras elkeseredett harc után a Heimwehr és a hadsereg katonái a szétlőtt Blauer Bogen nagy kapuján át behatoltak az épület alsó szintjeire. A Schutzbund továbbra is ellenállt. A kormánykatonákat, akik kézigránát-kötegekkel robbantották be az egyes épületekbe vezető kapukat, állandóan tűz alatt tartották. A szétlőtt épületben a munkások minden rendelkezésükre álló fegyverrel küzdöttek minden folyosóért, minden ajtóért. A kormány már a lakótömb bevételeéről közölt jelentést, délben azonban a schutzbundisták még mindig állták az előrenyomuló kormányerők támadását.

A rendőr-főkapitányság beszámolójából idézünk:

„Sajnos, a Karl-Marx-Hof megtisztítását hamarosan félbe kellett hagynunk, mivel a fenyegető floridsdorfi helyzet miatt a szövetségi haderő csapatait, a nehéztüzérséget, valamint a biztonsági őrség két, a gyalogsági támadást támogató páncélautóját Floridsdorfba kellett átcsoportosítani. A csapatok kivonása, különösen azonban az obkirchergassei városi épületbeli élénk tevékenység ismét felbátorította a Karl-Marx-Hof schutzbundistáit, akik újra elfoglalták állásaikat, és a déli órákban megint heves tüzet zúdítottak a heiligenstadti pályaudvar őrszobájára...”

Egy másik félhivatalos beszámoló „a négynapos harcok legválságosabb pontjáról” beszél.

Kedden a kormánycsapatok tüzérségi támogatással sorra bevették a Schutzbund által megszállva tartott többi döblingi városi épületet. Szerdára virradóan Korneuburgból csapatok érkeztek a Karl-Marx-Hofhoz, de egy napon át nem is merték támadást kezdeni. Így a schutzbundisták a tömb urai maradtak, és lőttek minden rendőrré vagy biztonsági közege, aki erődjükhöz közelített. Amikor azonban a szövetségi haderő túlereje is felvonult (két zászlóalj gyalogság, két taracküteg és egy ágyúüteg), a további ellenállás értelmetlen lett volna. Válaszul Dollfuss szövetségi kancellár ultimátumára, csütörtökön, február 15-én 11 óra 30 perckor a védők kitértek a fehér zászlót.

De a kormánycsapatok még így is bevárták az újabb erősítést, s csak ezután, 14 óra 35 perckor nyomultak be a Karl-Marx-Hofba. Hozzálatlak a tömb átfésüléséhez, de nem találtak sem egy szál schutzbundistát, sem fegyvert. A védők fegyverestül föld alatti csatornákon át távoztak.

Bécsben, mindenütt, ahol csak harcok folytak, a schutzbundisták hősiessége és egy-egy sikere ellenére már az első napon megmutatkoztak a szociáldemokrata pártvezetés végzetesen hibás taktikájának következményei. Minden józan stratégiai megfontolás és a történelmi tapasztalatok ellenére sem vetették be a Schutzbundot a pályaudvarok elfoglalására, a rádió, a posta és a távíróhivatal épületeinek kézbe vételére, holott az általános zűrzavarban ez igazán könnyen ment volna. A schutzbundistákat nem küldték a Belváros elfoglalására, a kormányépületek ostromára; harcosait visszafogták a gyülekezőhelyeken, a védelmi állásokban. Így pár óra leforgása alatt néhány elszigetelt ellenállási gócpontra szorultak vissza. A csoportok izoláltan harcoltak: nem álltak kapcsolatban egymással, nem volt központi terv, nem volt központi vezetés. Hiányzott a központi harci parancsnokság, amely összehangolhatta volna a szétszórt harci cselekményeket, összpontosított akciót irányítva. Működött egy hattagú úgynevezett harci parancsnokság, élén Otto Bauerrel és Julius Deutschsal. Tagja volt ennek a parancsnokságnak Karl Heinz, a Schutzbund titkára, továbbá Schorsch szakszervezeti titkár és Hans Pokorny bécsi községtanácsos, akit az eddigi katonai vezető letartóztatása után a bécsi Schutzbund vezetőjévé neveztek ki. Rosa Jochmann, a legfiatalabb szociáldemokrata pártvezetőségi tag a rádiónál ült, és hallgatta a harcok alakulásáról szóló beszámolókat. Az első pillanatban csődöt mondott a tervezett rövidhullámú összeköttetés a bécsi harci csoportok parancsnokaival és a szövetségi tartománybeli Schutzbund-vezetőkkel.

Parancsnokság ritkán játszott ilyen gyászos szerepet, mint ez a vezérkar, amely minden támogatás és irányítás nélkül sorsukra hagyta a harcolókat. Persze, ha egybehangoltabb a vezetés, akkor is kudarcot vallanak a harcosok, minthogy eleve a tervek voltak hibásak. A vezérkar balszerencséje már ott kezdődött, hogy tervezett főhadiszállására sem tudott bevonulni, a Wienerbergre, ahol Otto Glöckel városi tanácsos már előkészítette a városi iskolaügyi hivatal termeit, de a helyiségek épp foglaltak voltak. Nagy üggyel-bajjal sikerült azután szükségmegoldásként egy szociáldemokrata kereskedő ahornhofbeli lakószobájában, tehát egy városi házban, helyiséget találniuk. Villanyt nem gyűjt-hattak a szobában, mert a tömböt hamarosan körülvette a katonaság, volt viszont azért előnye is a terepnek: a két kijárat. A harci parancs-

nokság tehát nem befolyásolhatta az eseményeket. Emlékezéseiben Julius Deutsch akaratlan ironiával így számol be akkori irányító tevékenységéről: „Mivel a villanyfény elárult volna minket, ott hasaltam a padlón, és villanyzseblámpa fényénél írtam utasításaimat, amelyeket motoros futárok vittek el a körzeti vezetőknek; a motoros futárok ott voltak jól védett helyen, az Ahornhof mögötti veteményeskertekben – de hogy a körzeti vezetők hol voltak, azt még nekik is előbb meg kellett tudniuk.”

De még ahol a futárok megtalálták is a címzetteket, ott sem tartotta – nem tarthatta – magát senki ezekhez az utasításokhoz. Hétfőn, 10 óra 30 perc után, a harci parancsnokság még sikerrel kiadta a jelszót: „Riadó, legmagasabb fokú készség!” Amikor azonban 12 és 14 óra között elhatározás született, hogy most már jöhet a következő parancs: „Azonnal fegyvert a Schutzbundnak!” és „Fegyveres ellenállást a hatalommal szemben!”, az események már gyorsan követték egymást, és négy óra telt el az első összecsapás óta. A harci parancsnokság halogató taktikája volt a munkások vereségének egyik legfőbb oka. A félhivatalos katonai jelentés joggal szögezhetette le összefoglalásként: „Az a körülmény, hogy a forradalmárok többnyire várakozó álláspontra helyezkedtek, és a leglényegesebbnek fegyverraktáraik és főbb támaszpontjaik védelmét tartották, kétséggel megkönnyítette az egységes vezetés alatt álló állami biztonsági erők ellentámadását.”

A szociáldemokrata pártvezetés, mint már említettük, még a sztrájk jelszavát sem fogalmazta meg kielégítő módon. A Szociáldemokrata Pártnak nyolc nyomdája volt Ausztriában, hét napilapja és 18 hetilapja, irodáiban ezerszám álltak a sokszorosítógépek; amikor azután elérkezett a döntő pillanat a szervezett osztrák munkásmozgalom számára, arra sem voltak képesek, hogy egyetlen rölapot nyomtassanak.

Ez az úgynevezett harci parancsnokság kis híján rendőrkézzre jutott. A rendőrség ugyanis a nap folyamán bizalmas közlésből értesült róla, hogy a favoriteni Ahornhofban szociáldemokrata pártvezetők és Schutzbund-vezérek tartózkodnak. Ekkor egy zászlóalj katonaságot, egy tábori taracküteget, 40 bűnügyi nyomozót és 100 rendőrt küldtek a háztömbhöz.

A harci parancsnokság védelmére egyetlen Schutzbund-osztag állt készenlétben a közeli víztoronyban, alig 100 lépésre Ahornhoftól. A különítményt javarészt a bécsi községi őrség (a Gemeindewache) tagjai alkották; 1934-ben ez a szervezet mintegy 1000 főből, jól felfegy-

verzett és kiképzett aktivistákból állt. Parancsnokuk azonban, Theodor Schuhbauer, a Volkswehr egykori tisztje, akit február elején ugyancsak letartóztattak, nem tért vissza többé a Schutzbundhoz, bár február 10-én szabadon bocsátották. Újabb parancsnokot nem neveztek ki a helyére, így a víztoronybeli század vezetés és fegyver nélkül maradt. Amikor a kormányerők délután a víztorony felé nyomultak, a 100 főnyi Schutzbund-különítmény egyetlen puskalövés nélkül megadta magát. Ezután a csapatok erős ellenállástól tartva közelítették meg az Ahornhofot, de onnan is csak elszórtan lőttek rájuk „rejtőzködő orvlövészek”. 19 óra 15 perckor, mint jelentették, az Ahornhof „végérvényesen és biztosan a hadsereg kezére került”. Átfésülték, de szociáldemokrata harci parancsnokságot nem találtak.

Megsemmisítő erejű, de tényekre alapozott értékelést ad a szociáldemokrata pártvezetés és harci parancsnokság csődjéről a későbbi „forradalmi szocialisták” vezére, Joseph Buttinger: „Hétfőn délután és este több mint 20 000 schutzbundista gyülekezett, de e seregnek több mint a fele fegyver és vezető nélkül maradt.

A Szociáldemokrata Párt ellen irányuló fegyveres akcióval mintegy 10 000 schutzbundista szállt szembe, de ők is elszigetelt csoportokban harcoltak, központi vezetésnek, tervnek nyoma sem volt. Ahol a schutzbundisták az állami és fasiszta támadók megjelenése előtt fegyverhez jutottak, mindenütt harcokra került sor. E harcok során azonban a Schutzbund csak elvétve indított támadó akciókat. A februári csata tehát aligha volt több, mint az államhatalom erőfeszítése az egymástól elszigetelt Schutzbund-alakulatoknak a barikádokból és erődökből való kiűzésére, makacs ellenállásuk megtörésére . . .”

Súlyos hátrányt jelentett a schutzbundisták szempontjából az is, hogy szervezetük a legtöbb bécsi kerületben teljes csődöt mondott; egymást érték az árulások, gyakori volt az átállás az ellenséghez. Megtette hatását a Schutzbund-vezetők február 12-e előtti sorozatos letartóztatása is. Néhány frissen kijelölt vezető nem ment el a gyülekezőhelyre, mások nem tudták, hol vannak elrejtve a fegyverek; egyesek letagadták, hogy parancsot kaptak embereik felfegyverzésére, vagy éppen ők adtak parancsot, hogy senki ne fogjon fegyvert.

Buttinger megrázó képet fest az általános fejtelenségről: „Február 12-én délután és rá következő éjszaka schutzbundisták, sportegyletesek, üzemi munkások, villamosvasúti dolgozók, vasutasok, ifjú frontharco-

sok, fiatalok, tagok és funkcionáriusok tízezrei szaladgáltak ide-oda, hogy megtudakolják: mi is a feladatuk, hol a gyülekezőhelyük, melyik fegyveres csoporthoz csatlakozhatnak . . .”

Floridsdorf keddi csatája

A munkások ellenállásának lelke itt a Karl Marxról elnevezett Schutzbund-ezred volt. Hétfőn a legtöbb floridsdorfi üzemben csak rövid ideig tartó részleges sztrájk volt. Így történt ez a leopoldauai gázműveknél is. A rendőrség a sztrájk letörésére 14 órakor minden ellenállás nélkül elfoglalta a gázműveket; a munkások addig még nem jutottak fegyverhez.

A rendőrség lecsapott a floridsdorfi üzemi tanácsmegbízottak konferenciájára. A schutzbundisták helyiségeikben gyülekeztek, felfegyverzésük, amely eleinte a harci parancsnokság utasítása nélkül kezdődött meg, csak részben fejeződött be 21 órára; java részük csupán kedd reggel 5 óra után juthatott fegyverhez. Az eredeti tervek szerint a floridsdorfi Schutzbund-századoknak a Karl-Marx-Hofhoz kellett volna előnyomulniuk, de az ott harcolók azt javasolták, forduljanak inkább a Belváros ellen; ezt a floridsdorfiak elmulasztották. Harci tervük inkább arra irányult, hogy minden rendőrorszobát elfoglaljanak, majd megrohamozzák a rendőrkapitányságot, hogy az egész kerület a kezükön legyen. Az első őrszobát reggel 6 óra 30 perckor vették be a schutzbundisták. A kapitányság felé vonulva találkoztak a rendőrség rohamautójával, amely 16 fős különítményt vitt az őrszoba megsegítésére. A schutzbundisták heves tűzharc után birtokba vették a gépkocsit. Az összecsapás során a rendőrparancsnok meghalt, a többi rendőrt a munkások elfogták. A többi őrszobáról is a kapitányságra húzódtak vissza a rendőrök, majd megkezdődött a kapitányság ostroma. A rendőrök helyzete válságosra fordult, mert épületük a schutzbundisták által megszállva tartott két „erőd” lőtárolán belül volt.

A rendőrkapitányság elleni támadás a villamosvasút dolgozóinak harci feladata volt. Kedd reggel kívülálló is csatlakoztak hozzájuk. Bruno Sokoll szakaszvezető egy közeli pincéből fegyvereket ásatott elő, amelyek a falban voltak elrejtve. Puskák kerültek elő, lőszeresládák és egy géppuska. Munkásnők petróleummal tisztogatták meg az alkatrészeket. Nem minden puska volt már használható, túlságosan régóta heverték befalazva. Más asszonyok ételt-italt hordtak; fiatal munkások

és diákok jelentkeztek a harcra. 6 óra 45 perckor a rendőrség értesült a villamosvasút dolgozóinak felfegyverzéséről, és mintegy 20 fős különítményt küldött ki ellenük. A támadókat minden oldalról gyorstűz fogadta, kénytelenek voltak visszavonulni. Az újabb, két páncélautóval megkísérelt rendőrségi támadást is visszaverték; a rendőrök parancsnoka is elesett. Ekkor a villamosvasúti dolgozók megpróbálták rohammal bevenni a kapitányságot. Az akcióhoz azonban gyengének bizonyultak, méghozzá azért, mert a tűzoltó-parancsnokságot, amelynek támogatnia kellett volna őket, időközben megszállták a kormánycsapatok.

A tűzoltóság ott volt a kapitányság közvetlen közelében; Schutzbundalakulatának parancsnoka, Georg Weissel mérnök, elszánt, bátor forradalmár, méltán tekinthetjük Február jelképes alakjának. Kora hajnalban egy társzekéren fegyvereket, puskákat és két géppuskát hozatott a Strassenbahnhofból, majd kiosztotta őket a tűzország tagjai között. De a szolgálatos készségvezető felhívta a bécsi bankigazgató Wagner mérnököt, aki nemcsak a felvonulást tiltotta be, hanem a rendőr-főkapitányt, dr. Skubl is értesítette Weissel szándékáról. Wagner mérnök szociáldemokrata volt, ráadásul a bécsi városi őrség vezetője, tehát kétszeresen is köteles lett volna segíteni a harcoló munkásokat; ehelyett memorandumot írt a magisztrátus vezetőségének. „Tárgy: Szolgálat megtagadása és lázadás a XXI. sz. fő tűzörsegen, Kretzgasse.” Amikor később Weissel mérnök ügyét tárgyalta a rögtönítélő bíróság, Wagner tanúvallomásában cinikusan így vádolta Weisselt: „Nem is tudom kellőképpen kifejezni felháborodásomat, milyen foltot ejtett a tűzország jó hírnevén tetteivel a vádlott. Ha nem gyanúsítható is külön-külön minden tűzoltó efféle cselekedettel, a szenny a testületen marad.”

A tűzország eleste megfékezte a schutzbundistáknak a rendőrkapitányság ellen indított támadását, hamarosan vissza kellett vonulniuk eredeti állásaikba. A schutzbundisták elfoglalták ugyan a pályaudvart is, és a kerület legnagyobb részét megszállták, de a rendőrség katonai támogatást kért. A rendőrségi jelentést idézem: „Időközben a kerület minden részéből hírek érkeztek fegyveres schutzbundisták nagyobb arányú feltűnéséről. A lövöldözés is egyre hevesebbé vált. Az utcán senki sem érezhette már biztonságban az életét. Pokolhoz hasonlít az egész kerület.” A munkások védtek állásaikat. A katonaság bevonulását jelentősen megnehezítette volna, ha a két szomszédos kerületben, Leopoldstadtban és Brigittenauban kirobban a harc. Brigittenauban számos gyülekezőhelyen megjelentek a schutzbundisták, de a kerületi

Schutzbund-parancsnok letartóztatásban volt, és a fegyverek rejték helyének senki sem találta a kulcsát. Így a floridsdorfi hidat szerény erők védték, nem is tudták feltartóztatni a katonaságot.

Miután a katonaság bevonult Floridsdorfba, szabályos ütközet bontakozott ki. Az első támadást a kormányerők a központban álló Schlingenhof ellen intézték, amely előtt két barikád magasodott. A Schlingenhofot heves ágyútűzzel törték meg, ezután kerülhetett sor a rohamra; 11 óra 45 perckor a katonák be is hatoltak a háztömbbe, de a schutzbundisták még 16 óra 30 percig tartották magukat. A foglyul ejtett 350 schutzbundistára elszállításukkor a Heimwehr emberei rálöttek, és négyüket megölték.

Ezek után a tüzérség két óra hosszat lőtte a munkásotthont, amíg a védők végül visszavonultak. A katonák a FAC-pálya melletti városi épületek ellen vonulva előbb kénytelenek voltak heves tűzharcot vívni a schutzbundistákkal, akik a vasúti töltésről és a konyhakertekből lőttek rájuk. A FAC-Hofot a sötétség beálltaig lötték az aknavetők; éjszaka a schutzbundisták visszavonultak Jedlersdorfba.

A donaufeldi Schutzbund-osztag hétfőn este két rendőri rohamkocsit is visszavert, kedd reggel pedig megrohmozta az őrszobákat, az Angererstrassén megfutamította a rendőrség páncélautóját, majd elfoglalta a pályaudvart, amelyet minden támadás ellen szilárdan tartott. Itt a schutzbundisták tűzharcba bocsátkoztak egy befutó páncélvonattal is; megölték a mozdonyvezetőt, súlyosan megsebesítették a fűtőt. Ez a csoport később erősítést kapott a stadlaui schutzbundistáktól, akik Stadlauban és Kagraiban szintén minden őrszobát bevettek. Délután a kormánycsapatok tüzérségi tűz alá vették a pályaudvart; a tüzelés a sötétség beálltaig tartott, de nem tudta elűzni a schutzbundistákat.

A kertvárosban a schutzbundisták hétfőn este és kedd reggel háromszor is visszaverték a Heimwehr támadását. Egy kis osztaguk kedden 16 órától 23 óráig feltartóztatott egy Floridsdorf felé vonuló utászászlóaljat. A schutzbundisták csak akkor vonultak vissza a kertvárosba, amikor két ágyú kezdte lőni a házakat.

Floridsdorf munkásai olyan elszántan harcoltak, hogy a kormány szerdára virradó éjszaka kénytelen volt csapatösszevonást végrehajtani a környező helyőrségi városokból. A kormánycsapatok támadása minden szakaszon egyidejűleg szerdán 6 óra 30 perckor kezdődött, tüzérség és aknavetők előkészítése után.

Először a munkásotthont lötték össze. Elfoglalása után a katonák a

FAC-Hofot vették be, délben – az aknavetők össztüze után – a pályaudvart, valamint a villamosvasút végállomását, és megkezdték előnyomulásukat Gross-Jedlersdorf irányában, ahova a schutzbundisták a környező harci területekről visszahúzódtak. A FAC-Hof elfoglalása is gyilkos tűzzel történt.

Jedlersdorfban a schutzbundisták nemcsak barikádokat emeltek, de lövészárkokat is ástak, géppuskafészeket rendeztek be. A tűzérségi tűzzel szemben így sem tarthatták magukat, erőik szétszóródtak. Egyesek fegyveresen vonultak a gázművekhez, ahol néhány száz ember gyűlt össze. Többségük azonban, figyelembe véve a tűzérségi tűzzel járó veszélyeket – felrobbanhatott a gáztartály! –, úgy döntött, hogy ajánlatosabb előbb szétszóródni.

Jedlersdorfban néhány schutzbundista mindazonáltal úgy határozott, hogy megpróbál fegyveresen kitörni a csehszlovák határ felé. Csatlakozott a gázművek néhány dolgozója is. Így délelőtt 10 órakor 65 schutzbundista vágott neki a csaknem 15 órás útnak. Egészen a határig üldözték őket; 0 óra 30 perckor 47-en lépték át végül Csehszlovákia határát. A legfiatalabbjuk 17 éves volt.

A Goethehof kitart

A kormányerők csak csütörtök kora reggel tudták bevenni a Goethehof nevű kaisermühleni városi házat. Itt a schutzbundisták keddre virradó éjjel fegyverkeztek fel, és amikor a Heimwehr és a rendőrség megtámadta őket, rövid harc után elűzték támadóikat. A kormányerők minden megelégedtek annyival, hogy erős rendőri őrizetet állítsanak a hidakhoz. Ha a kaisermühleni munkások a floridsdorfiakkal együtt előnyomulnak a Duna-hidakon át, talán a Belvárosba is sikerül behatolniuk. A kormány tartott is ettől a lehetőségtől, mert a rendőrségi jelentésben ez áll: „A helyzet a Reichsbrückénél azért volt igen fenyegető, mert csaknem egész Floridsdorf a felkelők kezére került, és fennállt az a veszély, hogy ezen a hídon át próbálják megrohamozni majd a Belvárost.” A kommunisták azonban hiába javasolták ezt a megoldást, a Schutzbund-parancsnokságot nem tudták megnyerni tervüknek.

Szerdán a kormány 8 órakor ultimátumot intézett a Goethehof védőihez, megadásra szólítva fel őket. 12 óra 45 perckor megkezdődött a tűzérségi tűz. Több órás megszakítással 7 óra 30 perctől 20 óráig

folytatódott a tüzéségi tevékenység; súlyos rombolás volt az eredmény. A túlerő láttán a schutzbundisták elhagyták a Goethehofot, amelyet másnap reggel a kormánycsapatok el is foglaltak.

A kormányerők nem utolsósorban azért kerültek döntő fölénybe a harcoló munkásokkal szemben, mert számos szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezető széthúzása az általános sztrájk egységét is megbontotta. Az általános sztrájk kudarca nemcsak a testet-lelket őrlő gazdasági válság következményének tekinthető, nemcsak a világméretű, példátlan 33 százalékos munkanélküliség hatásának. Ennél is komolyabb szerepet játszott itt az a kapituláns politika, amelyet a szociáldemokrata vezetés évek óta folytatott a kormány és a vállalkozók kíméletlen támadásai láttán is. Ennek következménye lett az, hogy a munkásság széles rétegei nem hittek vezetőikben, nem hitték, hogy ezek a vezetők valóban harcot akarnak.

Harcok a szövetségi tartományokban

A szövetségi tartományokban a munkások harca a bécsiekéhez hasonlóan alakult. Kezdeti, meglehetősen jelentős sikerek után az elszigetelten folyó ellenállást megtörték a jobban felfegyverzett, egységes bevetésre kész, hivatásos vezetők által irányított kormányerők. Itt is ugyanazok a gátló tényezők hatottak: a vezetés csődje, a Schutzbund országos bevetésének elmulasztása, az általános sztrájk elmaradása.

Linz két napig állja

Linzről, a harcok kiindulópontjáról a félhivatalos tudósítás megállapítja, hogy hétfőn, február 12-én „a Belvárosban és a külkerületek számos helyén is erőszakcselekményekre” került sor. Így például a munkások súlyos harcok után elfoglalták és megszállva tartották a Kolosseum épületét, amíg azután este katonai erősítés érkezett ellenük. A schutzbundisták tűz alá vették és erősen szorongatták a régi, használaton kívül álló Déli pályaudvari csarnokban tartózkodó Heimwehr-századot. Más Schutzbund-erők a teherpályaudvart, a két fűtőházat, az állítóközpontot foglalták el, továbbá a gázműveket és más épületeket. Számos harci

csoport tevékenykedett Linzben és környékén, tervszerű, közös akciókra azonban itt sem került sor.

A Belvárosban a karhatalom viszonylag könnyen „rendet” csinált, másutt azonban a schutzbundisták hősie ellenállást tanúsítottak. A harcok középpontja a hajógyár, a parkfürdő, a diesterwegi iskola és a Wirtschaftshof volt.

A hajógyár körül – itt mintegy 250 munkás sáncolta el magát, köztük sok kommunista is – hétfőn egész nap folytak a harcok. Innen próbáltak kitörni a schutzbundisták a Hotel Schiff felé is, de akciójuk meghiúsult. Amikor egy heilhami Schutzbund-csoport – mintegy 150 fő két géppuskával – megpróbált a hídon át előretörni és egyesülni a hajógyár munkásaival, a katonaság a hajógyárra tüzérségi tüzet zúdított; ezek után a karhatalom este már rohamot intézhetett a védők ellen.

A parkfürdőben gyülekező schutzbundisták komoly csapást mértek a rendőri erőkre, és a katonaság első támadását is elhárították. Mégis elvonultak a fürdőből, amikor azzal fenyegették meg őket, hogy „az épületet tüzérséggel és aknatüzzel rombolják le, a fegyveres ellenállókat pedig lemészárolják...” A fürdő feldása után azok a schutzbundisták is abbahagyták a tüzelést, akik a régi utáskaszárnya felől lőttek. A diesterwegi iskola és a Wirtschaftshof Linz keleti részében van; itt a munkások még a Spaten kenyérgyárat és a városi gázműveket is elfoglalták. A Wirtschaftshofban lefegyverezték a rendőröket, és fogva tartották őket; ugyanígy jártak a tűzoltóiskola növendékei.

Később linzi és ennsi katonaság vonult fel tüzérségi támogatással. A schutzbundisták hamar elhagyták a Spaten kenyérgyárat, de a Wirtschaftshofot már nem adták ilyen könnyen; csak az erős tüzérségi tűz kezdete után vonultak vissza a környező házakba, melyek hatósági átadásuk 19 óráig tartott. A Wirtschaftshof eleste azonban kedvezőtlenül hatott a többi csoportok harci szellemére is, a lakótömb volt itt a munkások ellenállásának központja.

Az Eiserne Hand étteremnél a munkások délelőtt óta tartották sakkban erős tüzzel a csendőriskola állományát; a csendőrök ugyanis a Déli pályaudvar régi csarnokában körülfogott védhadtestesek segítségére akartak sietni. Mivel a felmentő sereggént kijelölt másik védhadtestes szakasz nem tudott a harc színhelyére nyomulni, a katonaság hegyitarrackjait kellett bevetni. Ezekre azonban a szomszédos kertekből lőttek a felkelők; a tarackok csak ügyel-bajjal boldogultak az „orvlövészekkel” szemben. Ezek után „tartós, mindkét oldalról élénk tűzharc” alakult

ki, tüzérségi kísérettel. De a csapatok nem tudtak számottevő sikert elérni a munkásokkal szemben, egészen a Wirtschaftshof elestéig.

A katonaság 19 óra 45 perckor foglalta el a gázműveket, majd a Déli pályaudvar csarnokában bekerített védhadtestesek felmentésére is sor került. Ezek után a tüzérség és a nehézgéppuskák a diesterwegi iskola ellen vonult. Fél óra múlva elfoglalták az iskolát, de schutzbundistáknak már nyomát sem lették. Az Eiserne Hand vendéglőből is visszavonult a Schutzbund, így ebben a városnegyedben éjfélkor már hallgattak a fegyverek.

A város szélén 200–300 kleinmüncheni schutzbundista 9 óra tájban támadást intézett a szeszfőzde ellen, és az oda vezető utakon barikádokat emeltek. Ekkor történt, hogy a Polygonplatzon 14 óra 30 perckor egy tisztet, aki kocsija feltartóztatásakor pisztolyt rántott, két katonával együtt agyonlőtték. Február 21-én ezért került statáriális bíróság elé egy Bulgari nevű munkás, akit halálra ítélték és felakasztottak.

Az új Duna-hídon a schutzbundisták megghiúsították a katonaság 11 óra tájban a bal oldali hídfő elfoglalására tett kísérletét; benzineshordókból barikádokat emeltek, és az aknavetők tüze sem futamította meg őket. A katonák tovább erőltették a rohamot a hídon át, de öt órán át feltartóztatta őket a géppuskatűz. Este, az aknavetők bevetése miatt, a schutzbundisták elhagyták a barikádot.

Tizenegy órán át harcoltak a schutzbundisták a városszéli Freinbergen. Eleinte a kilátóhelyet védték, majd a Jägermeyer vendéglőben vonultak barikád mögé. 16 óra 30 perckor a vendéglőt körülbelül 25 aknatalálat érte, de a védők csak 18 óra 30 perckor adták meg magukat; addigra legtöbbjük a sötétség leple alatt elmenekülhetett.

Schutzbundisták és kommunista munkások három, nem túlságosan erős csoportja hétfőn egész nap tartotta a Duna bal partján Urfahr külvárosát. Az egyik csoport az új híd melletti töltésen foglalt állást, a második a papi szemináriumnál, a harmadik a Spatzenbergen. A szövetségi haderő nem kockáztatta meg a támadást. A katonai parancsnokság ezzel kapcsolatban a következőket nyilatkozta: „Újabb és újabb erősítéseket az tett szükségessé, hogy a Linz városában megoldásra váró harci feladatokhoz nem állt rendelkezésünkre kellő erő, és még a meglevőkkel is takarékoskodni kellett, figyelembe véve az esetleges újonnan keletkező tűzfészkeket.” A schutzbundista parancsnokok azonban elutasították a kommunistáknak azt az ajánlatát, hogy torlaszokkal zárjanak el minden oda vezető útvonalat, szedjék fel a vasúti síneket; vé-

leményük szerint ezáltal túlzott károkat okoztak volna. Így a kormányerők végrehajthatták csapatösszevonásaikat, és keddre virradó éjszaka bekeríthették Urfahrt. Időközben, a sötétség leple alatt, újra gyülekezni kezdtek a linzi schutzbundisták. Ismét elfoglalták a diesterwegi iskolát, csoportosultak a hajógyárnál és a város déli peremén, és a katonaság csaknem egy álló napig küszködött velük, amíg ellenállásukat megtörte. Urfahrt tehát szintén elbukott a harcban.

Válságos napok Steyrben

Felső-Ausztria második legnagyobb városa, Steyr, a katonai jelentések szerint szintén „igen válságos napokat” élt át. A Steyr Autó- és Fegyvergyár üzemi bizalmija, August Moser Schutzbund-vezető, Bernaschek riasztása után azonnal mozgósította a Schutzbundot. A gyár délben leállt, s ekkor a schutzbundisták gyülekezőhelyeikre siettek. Délután az üzemet már lőtték a kormányerők, lélek se ki, se be nem juthatott. De Steyrben is csak a schutzbundisták elenyésző százaléka tudta előkeríteni fegyvereit. A rendőrség gyorsan lezárt néhány negyedét, ahol fegyverraktárak létezéséről tudott, másutt viszont a funkcionáriusok nem voltak hajlandók közölni a munkásokkal a rejtékhelyeket. Az első összecsapásra magában a Steyr-gyárban került sor, az áldozat: Wilhelm Herbst igazgató. Dél felé rendőrosztagnak próbált behatolni a fegyvergyárba, de már a vasúti töltésnél heves puskatűz fogadta és meghátrálásra kényszerítette. A schutzbundisták az Enns folyó túloldalán elfoglalták a város fölé emelkedő fennsíkon elterülő munkáskülvárost, Ennsleiten, és semlegesítették a helyi rendőri erőket. A munkások másik gyülekezőhelye – déli 12 óra 30 perckor – a kórház közelében, a Neustrassén volt. Bár nem voltak kellőképp felfegyverezve, a schutzbundisták innen vonultak két óra múltán a tégláégető felé, hogy a laktanyát megrohamozzák. A katonák gépfegyvertüze azonban sakkban tartotta őket. Ennek ellenére sikerült állást foglalniuk a tüzérlaktanya melletti Dachsbergen. Egy másik osztaguk felrobbantotta a Raming patakon átívelő vasúti hidat, elfoglalta ugyanott a közúti hidat, és elűzte a védhadtesteseket. A katonaságot már reggel 8 órakor riasztották. A hadsereg 12 óra 45 perckor meg is próbált Ennsleiten ellen vonulni, ott azonban jobban felfegyverzett munkások várták már, mintegy 15–20 géppuskával. Az egyik géppuskát kommunisták kezelték. A katonák

kénytelenek voltak megfutamodni. Három órába telt, mire századukat újra összeszedték, hogy az Enns hídján visszavonulhassanak.

A szövetségi haderő itt már a harcok kitörése után egy órával ágyúkat és aknavetőket vonultatott fel. De a munkások hadállását nem lehetett egykönnyen bevenni. A városból csak egy keskeny vasúti aluljáró és egy meredek utcácska vezetett Ennsleitenbe. A fennsík oldalai fedezetlenek, ezekben a napokban ráadásul jegesek voltak. A munkások puska- és géppuskatüze az ellenség számos rohamát állította meg késő éjszakáig.

Más munkáscsoportok ugyancsak hétfőn kísérelték meg a város másik felén, Steyrdorffban hátba támadni a katonaságot és fölrobbantani a linz-steyri vasútvonalat. Kedden azonban szétverték őket.

Február 13-ra virradóan a katonaság erősítést kapott Ennsből és Stockerauból. Az ennsleiteni schutzbundisták éjszaka szakszerűen kiépítették állásaikat. Az ablakokat homokzsákokkal torlaszolták el, a házak falán lőréseket vágtak, előretolt őrállásokat szerveztek. Egész éjszaka lőttek a hidakra, a laktanyákra; géppuskatűzzel pásztázták a környéket, és a tüzéség sem tudta elkergetni őket, amely a sötétség beállta miatt csak hat lövést adott le. A schutzbundistákhoz az éjszaka folyamán további 200 ember csatlakozott; a szövetségi haderő is gyarapodott, felvonultak oldalán a Heimwehr Ernst Rüdiger Starhemberg vezetése alatt álló bécsi és amstetteni alakulatai.

A munkások állásaira a kormánycsapatok a hajnali szürkületben nyitották meg tüzüket; 8 órakor az első tábori tarack is eldőrdült, 10 órakor kezdett tüzelni a második. Támadást a csapatok egyelőre nem erőltethettek, mert egyelőre újabb schutzbundista erősítések közeledtek a Steyr környéki kisebb helységekből. Ezek azonban nem tudták elérni céljukat. Eközben Ennsleiten teljes bekerítése megtörtént, és 14 órakor a katonaság, tarackok és aknavetők tűztámogatásával, rohamra indult. 14 óra 30 perckor a csapatok átkeltek az Enns hídján, és elfoglalták a munkások által már hétfőn kiürített Steyr Műveket. A srappel-lek, gránátok és aknagránátok csúnya munkát végeztek Ennsleitenben; házak omlottak össze, maguk alá temetve a bátor védőket. A munkások makacs védekezés után végül visszavonultak, így a katonaság kedd délután 17 óra 45 perckor bevette Ennsleitent. Az ellenállási fészkeket egyenként fésülték át, és az egész lakónegyedet lezárták.

A Heimwehr, amelynek „hősiességét” egekig magasztalta a sajtó, ezekben a harcokban legfeljebb statisztált. Mint a félhivatalos jelen-

tésben olvasható, Ennsleiten ostroma kizárólag a szövetségi hadsereg számlájára írható. A Heimwehr már csak akkor érkezett Ennsleitenbe, amikor a katonák feltörték a diót. Annál buzgóbban vették ki részüket a „hősök” a házkutatásból, fosztogatásból. A félhivatalos jelentés hangsúlyozza, „hogy Ennsleiten elfoglalása igen nehéz vállalkozás volt. Az ellenség, soraiban számos komoly harci tapasztalattal rendelkező, fegyverforgató emberrel, igen ügyesen befészkelte magát a lakótelep falai mögé...” Tegyük hozzá: a tűzérési tűznek persze nem tudott ellenállni.

Vérfürdő Holzleithenben

A felső-ausztriai Hausruck körzetében és a wolfsegg–traunthali szénvidéken a munkások hétfőn a helyzet urai voltak. Az attnang-puchheimi vasúti csomóponton lefegyverezték a csendőrörsöt, elfoglalták a pályaudvart, feltartóztatták a vonatokat, majd a postahivatalt kerítették hatalmukba, s végül a munkásotthonban sáncolták el magukat. 13 óra után érkezett meg a katonai segítség teherautókon Welsből. A katonának azonban előbb még Attnang előtt el kellett takarítaniuk az útból egy már kiürített farönk barikádot, ezután azonban minden nehézség nélkül foglalták el a helységet, és a nagy útzárat is fogoly munkásokkal hordatták el a munkásotthon elől.

A wolfsegg–traunthali szénvidéken holzleitheni schutzbundisták kezdtek akciót. Holzleithen kis bányászkolónia a Hausruck-alagút déli szája előtt. Az akció délelőtt 10 órakor kezdődött. Először is a munkanélküliek és nyugdíjasok kerítették fegyvert, elfogták a Heimwehr embereit, csak ezután léptek színre az üzemi munkások. A munkásotthont erőddé alakították át.

A schutzbundisták tűzharcban megakadályozták a vonattal a helyszínre szállított katonák előrenyomulását; ezek kénytelenek voltak részben a hausrucki állomáson, részben az északi alagútvégben éjszakázni.

Kedd reggel a munkások támadást indítottak, és egy ideig körülvárva tartottak egy Heimwehr-alakulatot a pettenfürsti Kaiser fogadóban. Déltájban azonban újabb csapatok nyomultak a holzleitheni munkásotthon felé, bekerítve a városkát. A munkások körülbelül 16 óráig védekeztek. Akkor a katonák a helység felé nyomultak. De a munkások elsáncolták magukat egy vasúti kocsiban a pályaudvaron, és meg-

akadályozták a csapatok előretörését. Ellenállásukat igen aljas módon törték meg, ezt még a félhivatalos jelentés sem tagadhatja. Idézzük: „A környező terepen és házakban elfogott és lefegyverzett felkelőket saját csapataink lövészrajai előtt tereltük a holzleitheni vasútállomás felé.”

A munkások nem lőhettek saját elvtársaikra, ezért visszavonultak. 17 órakor egész Holzleithen a kormányerők kezén volt.

A győztesek ekkor mutatták meg igazi arcukat: iszonyú vérfürdőt rendeztek. Amikor csapataik a munkásotthonhoz közeledtek, a védők kitűzték a fehér zászlót. Ekkor a fedezet nélkül előnyomuló katonákra ismeretlen helyről rálőttek. A csapat veszteségeket szenvedett. Ezek után a katonák a pincében talált öt fegyvertelen munkáson töltötték ki bosszújukat. Az öt áldozatot – közülük három az egészségügyi osztag embere volt – felhajtották a moziterem színpadára, a filmvászon elé, és két sor lövész végrehajtotta az ítéletet. Négyen holtan rogytak össze, ötödikük, egy Hamminger nevű hausrucki munkás, súlyos gerincsérüléssel, bénán maradt a földön. A munkásotthon mozitermének fala iszonyú képet nyújtott: golyók szaggatták, vér borította; 54 lövés helyét számolták meg később. A félhivatalos jelentés azzal próbálta menteni a gyalázatos eljárást, hogy miután a munkásotthonon megjelent a fehér zászló, „még onnét esett néhány lövés”. Továbbá: „Katonáinkat olyan elkeseredés fogta el, hogy . . . ezek után megrohamozták az épületet. A revolverrel, törrel védekezni próbáló schutzbundistákat lelőtték.”

E beszámoló hazug voltát nemcsak szemtanúk tanúsíthatják, de fénykép is maradt róla; e bizonyíték hatására még a későbbi szövetségi kancellár, Schuschnigg is kénytelen volt elhatárolni magát a szégyenteljes tettől.

Ebenseeben csakúgy, mint számos más helyen, a Szociáldemokrata Párt nem adta ki a harci jelszót, a schutzbundistákat itt egyszerűen letartóztatták. Néhány lelkes ebenseei munkás fegyvert ragadott; hat kis csoport alakult s vonult harci állásba. Itt az általános sztrájk sem mondott csődöt. Egy helyi Heimwehr-vezetőt szökés közben elfogtak. Sikerült néhány Heimwehr-tagot lefegyverezni, s a zsákmányolt fegyverek a munkások kezére jutottak. A mintegy 100 schutzbundista elfoglalta a csendőrorsöt, s lefegyverezte a védhadtest osztagot és az állami erdészeti vezetését. A munkások kidöntötték a vasútvonal-menti táviróoszlopokat, majd eltorlaszolták velük a pályát. Steyrermühlnél mintegy 60 méter hosszúságban felszedték a síneket. A védhadtestesek

hajón menekültek Gmundenbe. A honvédelmi minisztérium a tiroli Kitzbühelből küldött Ebenseebe egy zászlóalj katonaságot; hozzájuk csatlakozott még egy védhadtest zászlóalj és egy fél szakasz gépesített hegyiágyús szakasz. Amikor a kormányerők csütörtök déltájban megérkeztek, a környező havas, jeges hegyvidékre vonult Schutzbund-alakulatok feloszlottak.

A felső-ausztriai Stadl Paura helységben 50 fegyveres schutzbundista lezárta a Roitham felé vezető utat, ezért azután kedden, február 13-án Welsből négy teherautó katonát kellett bevetni ellenük. A schutzbundisták elfoglalták a Traun hídját is, és a helységben két barikádot emeltek. Megadásról hallani sem akartak; heves ellenállásuk nyomán a dandárparancsnokság szerdán tüzérségi segítséget kért. A tüzérség 21 órakor meg is érkezett. Ekkor a munkások az éj leple alatt visszahúzódtak az erdőkbe; amikor tehát csütörtökön, február 15-én reggel a katonaság elfoglalta a helységek bejáratait, ellenfelet nem talált.

Graz két napja

Az iparilag viszonylag fejlett Stájerországban a harcok főleg Bruck an der Murban és Kapfenbergben, valamint a szövetségi tartomány székhelyén, Grazban zajlottak le.

Grazban a szociáldemokrata pártlap, az *Arbeiterwille* különkiadása már február 12-én általános sztrájkra szólított. De a sztrájk maradéktalan megvalósítása nem sikerült; igaz, hogy néhány nagyüzem sztrájkba lépett, de a villamosközlekedés, a gáz- és az elektromos művek, valamint a vasutak nem álltak le. A Schutzbund egységes fellépése is elmaradt. Számos harcra kész Schutzbund-osztag ott állt üres kézzel, fegyver nélkül. Így a munkások csak itt-ott tudtak fegyveres ellenállást tanúsítani az utcákat megtisztító rendőrséggel szemben. A kormányerők azonnal elfoglalták azt a tömböt, amelyben a szociáldemokrata párt-ház, a párt szerkesztősége és nyomdája volt.

Ahol délig fegyvert kaptak, ott a munkások mindenütt ellenakciókat kezdtek. Schutzbund-osztag gyülekezett a Fröbel-parkban, szemközt egy őrszobával. Amikor 14 órakor a bűnügyi nyomozók felfedezték őket, mintegy 40 ember levonult a közelben levő gazdasági iskola pincéjébe, és a rejtékhelyről felhozott két tucat Steyr-pisztolyt, némi lőszert a katonai revolverekhez, valamint néhány kézigránátot. Egy kisebb önkén-

tes csoport kitört az őrszoba irányába, az őrséget lefegyverezte, és bevette magát új „erődjébe”. Pokrócba csavarva vitték át a zsákmányolt fegyvereket, kardokat és pisztolyokat az iskolaépületbe. Röviddel 15 óra előtt rendőrségi rohamautó száguldott errefelé, hogy a megtámadott közegeket felmentse. Csakhogy a „felmentő sereg” kereszt-tűzbe került: lőttek rájuk az őrszobából és az iskola ablakaiból. A rendőrök súlyos veszteségeket szenvedtek. A biztonsági őrség részéről érkezett újabb segéderők sem boldogultak a schutzbundistákkal. Itt is katonai segítséget hívtak.

A főpályaudvar közelében is gyülekezni próbáltak a schutzbundisták; itt azonban, a túlerő miatt, sikertelenül, 18 órakor vissza kellett vonulniuk a helyszínről. De a kormányerőknek is meg kellett elégedniük annyival, hogy a Mura bal partján biztosították a hidakat. A hatóságok „hermetikusan” lezárták a város fölé emelkedő Schlossberghez vezető utakat, elfoglalták a középületeket és a fontosabb üzemeket. A munkások befészkeltek magukat a teherpályaudvar környéki iparnegyedbe; kezükön volt a Humanic-cipőgyár, a Waagner és Bíró-féle hídépítő üzem, a sínhengermű, és Eggenberg külváros. Eggenbergben a kormány-jelentés szerint már hétfőn, a kora délutáni órákban „kommunista beállítottságú bujtogatók” fegyverezték le a csendőrőrsöt, majd a fogyasztási szövetkezet épületében, valamint a városházán ellenállási góccokat építettek ki. Ellenük is katonai segítséget vonultattak fel. Az őrszoba közelében a katonák első támadását heves puska- és géppuskatűz hiúsította meg az iskolaablakokból, de ezzel a schutzbundisták nagyjából el is lőtték szerény töltenyészletüket, ezért visszahúzódtak a régi hengerműbe. Az üres iskolát megszállták a katonák, majd „füstgázzal” támadták meg az őrszobát. De itt sem találtak védőket, a schutzbundisták a sötétben eltávoztak.

Az ipari negyedekben a schutzbundisták újra összegyűltek, és a sötétség beálltával ismét támadást indítottak a hatalmas területű pályaudvar ellen. Összeköttetést akartak teremteni a szomszédos Gösting helységgel, ezt azonban a túlerő megghiúsította. A vasúti forgalom nem is állt le. A 8 óra 30 perckor érkező katonai különítményt a Waagner és Bíró-féle hídüzemből két géppuska tüze fogadta. A hatóságok bevárták a tüzérséget, s csak ennek támogatásával foglalták el éjjel 1 órakor a hídműhelyt. A hengermű előtt a katonák aknavetőket állítottak fel, de az üzem elfoglalása másnap reggel 6 óráig váratott magára.

Ezalatt elkeseredett harcok tomboltak Eggenberg külvárosban. Ott

a katolikus egyház hű szolgálja, a helyi plébános, Josef Grabner riasztotta elsőként – írásban! – a katonaságot. Csendőrtiszti növendékeket vezényeltek a helyszínre, akiket már Eggenberg felé közeledve löni kezdtek a barakkokból; a támadó ifjoncok a roham során súlyos veszteségeket szenvedtek. Eggenbergbe érkezve „rajtaütésszerű” tűz zúdult rájuk a „fogyasztási” házból, az ott elhelyezett két géppuska tartóztatta fel őket. „Szó szerint földre került a század.” Az épület ostroma csak akkor kezdődött meg, amikor az alpesi vadászok négy ágyúval a helyszínre érkeztek, és 1 óra 30 perctől kezdve 20 ágyúlövést adtak le. A védők kemény ellenállást tanúsítottak, nem adták egykönnyen erődjüket. Eggenbergben a katonák nem találtak több fegyvert. Az oldalukon segédkező Heimwehr emberei zavartalanul kirabolhatták a fogyasztási szövetkezet raktárait.

Súlyos harcok dúltak kedden Gösting elővárosban. Itt kora reggel letartóztatták a szociáldemokrata polgármestert, akit azonban a munkások kiszabadítottak, majd a csendőrsöt is megtámadták, de nem tudták elfoglalni. Így is tűz alatt tartották az épületet, amíg a katonák felmentő csapata megérkezett. A munkások néhány barikádot is emeltek, majd elfoglalták az üveggyárat. A katonaság heves tüze elűzte ugyan a barikádról a munkásokat, az üveggyár ostromához azonban újabb századra volt szükség.

Éjszaka a munkások elfoglalták a Graz közelében emelkedő Hausberget, a polgármester parancsára azonban kedd reggel elvonultak erről a hegyről. Később mégis a fasiszta Vaterländische Front, a Hazafias Arcvonal osztagainak kezére került a magaslat. Felháborító incidensre került sor itt is: a göstingi alpesi vadászok laktanyája előtt rálőttek a fogoly munkásokra. Az ürügy: „szökési kísérlet”. Egy munkás meghalt, egy megsebesült. A katonai jelentés később már csak „félreértést” emleget.

Bruck an der Mur munkáskézen

Bruck an der Mur iparvárosban a brucki Schutzbund vezetője, Sepp Linhart, és a körzeti parancsnok, Hubert Russ mozgósította embereit. Az elektromos művek dolgozói már déli 12 órakor sztrájkba léptek; követték őket nyomban a vasutasok, a Felten és Guillaume Művek, a papírgyár és a többi üzem munkásai is. Bruck an der Mur volt az

egyetlen hely Ausztriában, ahol a harcoló munkások élén a Szociáldemokrata Párt vezető funkcionáriusa állt: Wallisch Kálmán, Stájerország szociáldemokrata tartományi titkára, a hajdani Magyar Tanácsköztársaság emigráns funkcionáriusa. A sztrájk hírére Wallisch, korábban tett ígéretéhez híven, felesége, Paula társaságában Grazból azonnal Bruck an der Murba sietett, ahol évekig volt a pártszervezet titkára. Útközben értesítette a környező helységek bizalmijait az általános sztrájkról, így érkezett 13 óra 30 perckor Bruckba. A munkások városszerte átvették a hatalmat. Amikor az igazgatóság által a „dolgozni kívánó munkások védelmére” kihívott csendőrség behatolt a Felten és Guillaume Művekbe, fegyveres schutzbundisták szállták meg az üzemet, és 26 csendőrt beszorítottak az igazgatósági épületbe. Majd két schutzbundista csoport Sepp és Erwin Linhart vezetésével megpróbálta elfoglalni a Wiener Strasse-i csendőrlaktanyát. Óvatlanul közelítették meg az épületet, és egy korán eldőrdült lövés tönkretette a vállalkozást: a schutzbundistákat heves tűz fogadta. Súlyos harc után sikerült ugyan kézigránáttal berobbantaniuk a kaput, és ifjúmunkások egy csoportja megrohmozta az udvart. De Sepp Linhart halálos sebet kapott, és mások is megsebesültek; ezek után a schutzbundisták visszavonultak a főtérrre.

Harcok központja volt a leobeni hídnál az erdészeti főiskola is, ahol az Ostmarki Rohamcsapatok és a védhadtest erői állomásoztak. A főiskolát, kormányjelentés szerint, „elkeseredett szívóssággal” rohamozták; itt esett el a legtöbb schutzbundista. A bekerítettek helyzete válságosra fordult, sürgős katonai segítséget kértek. Villanyvilágítás nem volt, a város – a katonai jelentés szerint – „a felbujtás tomboló fészkévé lett”. A vasúti közlekedés 17 óra 25 perckor lényegében megszűnt. Ekkor a Schutzbund eltorlaszolta a síneket, majd 20 óra tájban a pályaudvart is elfoglalta. 20 óra 30 perctől megbénult a vasúti forgalom.

A környező ipari helységek munkásai a harcoló Bruck segítségére siettek. Wallisch számos települést keresett fel, és teherautókkal vitte Bruckba a fegyveres schutzbundistákat. Alpesi vadászszóalaj közeledett a város felé két hegyilöveggel, de a Bruckba vezető úton gyakran megállították az elfűrészelt és kidöntött telefonpóznák és fák, nemkülönben a gyakran ismétlődő tüztámadások. A katonák előőrsének azonban sikerült a sötétség leple alatt futólépésben keresztüljutnia a brucki Mura-hídon és elérnie a Minoriten Platzot. Amint erről a Schutzbund értesült, teherautóval a helyszínre sietett; emberei fényszórókat irá-

nyoztak a katonákra, majd golyózáporral árasztották el őket, úgyhogy a betolakodóknak vissza kellett vonulniuk a közeli Hotel Bauer udvarára. Eközben a katonák fő erői is bevonultak Bruckba, és elfoglalták a járási főnökséget. Fey őrnagy és Karwinsky államtitkár meghagyását figyelmen kívül hagyva, nem a bekerített csendőröket és a Heimwehrt szabadították ki, hanem a Schlossberg, a schutzbundisták fellegvára ellen készítettek elő támadást. Az éjszaka folyamán újabb katonai erősítések érkeztek Grazból. Kedd reggel 4 óra 55 perckor ágyúkkal és aknavetőkkel lőni kezdték a Schlossberget. A schutzbundisták átláttak az ellenség tervén, ezért – hogy hátba támadhassák a katonákat – Wallisch még előző este átvitt a Mura és az elektromos művek műhelycsatornája által alkotott szigetre, majd onnét a gát útján a túlpartra néhány schutzbundistát. Amikor azonban fáradságos menet után az ellenség hátába érkeztek, a védők helyzete a lényegesen jobban felfegyverzett katonaság erőfölénye és a lőszerhiány miatt tarthatatlanná vált.

Elkeseredett harc következett, amelynek során a katonák „a közelharc minden harceszközét alkalmazták”; a schutzbundistáknak végül is el kellett hagyniuk a Schlossberget. Zömük a sebesültekkel és a fegyverekkel együtt visszavonult, és a Kreckerwald szélén gyülekezett új állásban. Heves tüzéségi tűz hatására azonban itt is feladták az ellenállást, és „tűz alatt” vonultak vissza nyugati irányba, a Madereck-magashátra. A katonaság a Schlossberg elfoglalása után, 6 órakor a csendőröket is felmenthette. Így azután az erdészeti főiskola Heimwehr-alakulatai „a maguk erejéből” szabadultak fel. A schutzbundisták körülbelül 5 óra 45 perckor a pályaudvart és minden vasúti létesítményt elhagytak. Délre a brucki gyárnegyed is végképp megtisztította a katonaság.

A Wallisch-csoport menetelése

Amikor Bruck városában elcsitultak a harcok, a munkások „harci tanácsa” úgy határozott: ki kell üríteni a várost és elindulni Leoben felé, elfoglalni Leobent és Donawitzot, majd kitörni Graz irányában. Amikor ez a katonai túlerő miatt lehetetlennek bizonyult, a hegyi legelőkön át Jugoszlávia felé indultak el. 400 hiányosan felfegyverzett ember vágott neki az útnak, másfél-kétméteres hóban az Utschgrabenen át, jeges ellenszélben, saját ösvényét taposva. Amikor 11 órakor az Eisenpass nevű hegyszoroshoz értek, Wallisch őszinte beszédet intézett em-

béreihez: aki nem akar tovább menetelni, nyugodtan hazatérhet. A csoport egy része valóban visszafordult, a többiek azonban Frohnleiten felé próbáltak keresztüljutni a hegyeken. Bár egyébként négy-öt óra elég az útszakasz megtételéhez, késő este lett, mire a hegy túloldalán lebortorkáltak. Frohnleiten felé nem mertek továbbmenni, mert azt az egyébként téves értesülést kapták, hogy a helységbe katonaság és védhadtestesek vonultak be. Zűrzavar támadt; ekkor a Schutzbund műszaki tisztje és járási parancsnoka, az árulóvá züllött Hubert Ruhs, Frohnleitenbe ment, ott, mint az esküdtszéki tárgyaláson később maga is elismerte, telefon-összeköttetésbe lépett a csendőrörssel, és elárulta Wallisch embereinek közeledtét. Az információ vétele után 80 csendőr érkezett Frohnleitenbe, megszállva a Laufnitzgraben kijáratát. Árulása jutalmául Ruhst, amikor Wallischsal együtt bíróság elé került, nem lőték agyon, hanem – kegyelemmel – életfogytiglani börtönre ítélték.

A csoport visszahúzódott a hegyekbe, ott töltötte az éjszakát szénapajtákban. A csendőrök szerda hajnalban géppuskákkal felszerelve nyomultak utánuk. Tűzharcra került sor, amelynek során a schutzbundisták egy részét elfogták. A többiek újra összeverődtek, s ekkor Wallisch mindenkitől elbúcsúzott, aki a kimerültség miatt már nem vállalta a továbbvonulást. A mintegy 50 főre apadt, fáradt csoport folytatta az utat. Egy viharos szél tépázta hegyi magaslaton erős csendőri alakulatok támadtak rájuk. Heves harc után így is kivágták magukat, és egy roskatag hegyi kunyhóban kerestek menedéket. Onnan próbált az utolsó 12 menetelő az 1195 méter magas Eisenpasshoz visszakapaszkodni, de ehhez már nem volt erejük. Ekkor úgy döntöttek, hogy mindenki maga próbálja kivágni magát. Wallisch Kálmán egész csütörtökön ott rejtőzött egy magányosan álló parasztház szénapajtájában; pénteken felesége, Paula is odatalált. Szombaton felvette a kapcsolatot a völgyben maradt elvtársakkal, akik meg akarták szervezni vezetőjük autós szökését Jugoszláviába. Menekülés közben azonban vasárnap felismerte Wallischt egy vasúti alkalmazásban álló gépkocsivezető, Karl Hänfling, aki nem tudott ellenállni az 5000 schillinges vérdíj csábításának, és feladta a csendőrségen. A bátor embert még aznap elfogták, és hétfőn, február 19-én statáriális bíróság elé állították. A bíróság halálra ítélte, a kivégzésre 22 óra 40 perckor került sor. A hóhér, egy bécsi mészáros, gúnyosan meghajolt a holttest előtt, s így szólt: „Wallisch úr, tartottam egészen rendkívüli szerencsémnek!” Karl Hänflinget üzemének vezetősége is megjutalmazta árulásáért: nyolc nap fizetéses szabadságot kapott.

Hétfőn, február 12-én, a munkások számos felső-stájerországi ipari településen fogtak fegyvert s bocsátkoztak súlyos harcokba a kormányhatalom erőivel. A Bruck an der Murhoz közeli Kapfenbergben a munkások egész nap túlerőben voltak, a csendőrség „szorongatott helyzetbe” került. A munkások ismert Heimwehr-vezetőket és náciakat tartóztattak le. A Schutzbund megszállta a Sankt Martin temetőt, onnan lőtte géppuskákkal a csendőrörsöt. Egy másik géppuskás különítmény a Kapfenberg fölötti várból a Mürz völgyét, a vasútvonalat és az utat ellenőrizte. A Burgenlandból odavezényelt katonaság kedden 14 óra 20 perckor aknavetőkkel, egy órával később pedig nehézgéppuskákból is tüzet zúdított rájuk. A Schutzbund több mint egy óráig állta a heves tüzet, állását csak 16 óra 30 perckor adta fel. A munkások újra meg újra lőtték a vasúti sínek megtisztításával foglalatосkodó osztagokat. A Kapfenberg felé előnyomuló csapatok 17 órakor a Sankt Mater kápolnától délkeletre fekvő irtásnál, egészen közlelről kaptak tüzet. Rövid, de heves harc után a schutzbundisták szétszóródtak a sűrű erdős terepen. A katonaság bevonult Kapfenbergbe, de a zászlóaljnak a Wiener Strassén elhelyezkedő osztagait az alkonyatban számos tetőről lőtték. A lövéseket nem sikerült megtalálni.

Judenburgban hétfőn az acélöntőde munkásai léptek sztrájkba, a Schutzbund pedig megszállta a várost. Délután azonban a város helyőrsége lebontotta a vasúti átjárónál emelt úttorlaszt, behatolt az elektromos művek telepére, ahol a munkások korábban megszakították az egész helység elektromos áramszolgáltatását. A katonák fegyverrel kényszerítették őket, hogy „legyen világosság”. A közeli magaslaton állásba vonult schutzbundisták ellen egy burgenlandi tábori vadászzászlóaljat kellett segítségül hívni, amely aknavetőivel megtörte az ellenállást. Kedden a munkások kénytelenek voltak meghátrálni a túlerővel szemben. Ekkor a katonák Judenburgból Zeltweg felé vonultak tovább, ahol erős schutzbundista csoportok támadták meg a csendőrörsöt, megszállva a pályaudvart. A judenburgi katonaság, miután a Zeltweg felé vezető vasúti átjárónál is megtisztította az utat, kedden délután nyomulhatott be Zeltwegbe, ahonnét a schutzbundistákat rövid harc után kiszorította. Fohnsdorfban kedd délután a bányászok léptek sztrájkba, és a schutzbundisták – sikertelenül – megpróbálták bevenni a csendőrörsöt, továbbá a rendőrök által megszállt munkásotthont. Amikor szerdára vir-

radó éjjel 0 óra 30 perckor néhány schutzbundistát letartóztattak, mintegy 60 bajtársuk gyűlt össze, és újra tüzet nyitott a biztonsági járőrökre. Reggel azonban a dolgozók felvették a munkát.

Voitsberg–Köflach térségében minden munkás sztrájkba lépett. Szerdán a voitsbergi üveggyárban mintegy 1000 munkás gyülekezett, sokan fegyveresen, majd a csendőrörshöz és a védhadtest szálláshelyéhez vonultak, ostromgyűrűbe zárva az épületeket. Ultimátumot intéztek a közegekhez: felszólították őket, legkésőbb 12 órakor adják meg magukat. Lehetetlenné tették a grazi telefon-összeköttetést is. A hatalom katonaságot vetett be aknavetővel; a katonák közeledtére a munkások felétel nélkül feladták a gyárat. Néhány üzemben még sztrájkoltak a munkások, itt csak a katonaság fegyveres fenyegetésére vették fel újból a munkát.

Leobenben és környékén a munkások a hétfő déli órákban fogtak fegyvert; az első harci cselekményre 20 óra után került sor. Az ellenség fölénye láttán azonban a munkások Leobenből Göss felé vonultak vissza, és ott próbálták megrohamozni a csendőrséget. Kedden hajnali 4 óra tájban Leobenben is csillapodtak a harcok, a schutzbundisták a hegyekbe vonultak, és üldözésükre nem indult senki.

Thörlben a munkásotthonból puskákkal és géppuskákkal lőttek a letartóztatásokra kivonult csendőrökre. A csendőrség megrohamozta az otthont, és elfogott 25 munkást. Diemlachban a munkások a gyermekotthonban foglaltak el harcálláspontot. Ellenük szerdán a katonaság vonult fel tüzérséggel; a védelmi állásukat ért telitalálat után a schutzbundisták visszavonultak. Sankt Michaelben február 14-én 3 órakor mintegy 100 munkás rohamozta meg az Önkéntes Védhadtest szálláshelyét. A helyszínre siető erős csendőrkülönítmény azonban – egy fél zászlóalj karintiai hegyivadász segítségével – meghátrálásra kényszerítette a schutzbundistákat.

A karintiai csapatokat könnyen átvethették Stájerországba, hiszen a knittenfeldi vasúti csomóponton rend honolt. Hétfőn ott is tiltakozó felvonulást tartott ugyan 500 schutzbundista, kedden már 800-ra növekedett a számuk, de sem a Schutzbund-parancsnokság, sem a szakszervezet titkársága nem adott ki utasítást a harcra, ezért a munkások szétszéledtek. Ezenkívül kisebb-nagyobb összecsapásokat jelentettek Stájerország számos helyéről.

A bécsi munkások hiába vártak Alsó-Ausztriára, a Bécs kapuitól egészen a Semmeringig terjedő, sűrűn lakott iparvidék sok tízezer munkására. Pedig itt a Schutzbundnak erős, jól felfegyverzett alakulatai voltak. Nyugat felé vonaton egy órányira esik Bécestől Sankt Pölten számos üzeme. A környező völgyekben erős támpontok voltak. Ha itt is történik valami, ha a kormány arra kényszerül, hogy csapatokat vonjon ki Bécsből, az ott harcoló munkások helyzete sokkal könnyebbre fordulhatott volna. De hogyan kezdhettek harcot a munkások, amikor éppen az alsó-ausztriai szociáldemokrata vezetők igyekeztek a legbuzgóbban tárgyalni az ausztrófasiszta kormánnyal, s már csak ezért is mindent megtettek embereik visszafogására?

A Schutzbund-vezetőség komoly reményeket fűzött az erős, jól felfegyverzett Wiener Neustadt-i schutzbundistákhoz. Vezetőjüket, a „radikálisnak” ismert Josef Püchler az azonban már február 10-én letartóztatták, méghozzá erősen ittas állapotban. A hatóságok attól féltek ugyan, hogy a letartóztatás nyomán harc robban ki, ezért katonai segítséget is kértek, de nem történt semmi. Február 12-én tehát senki sem akadt, aki fegyverbe hívta volna a dolgozókat. Az alsó-ausztriai pártvezető, Petznek, aki a jobboldal felé hajlott, éppen ellenkező értelmű utasítást adott: várakozó álláspont! Ő maga pedig még délután 14 órakor is kész volt a járási főnökhöz menni, tárgyalásokat ajánlani. Mégis ugyanúgy letartóztatták őt is, ahogyan a többi jobboldali szociáldemokrata pártvezért, de Alsó-Ausztriában az általános helyzet nyugodt maradt. Holott nem a munkások harci kedve hiányzott, ellenkezőleg, a munkások számos kezdeményező kísérletet tettek a fegyverkezésre. Wiener Neustadt utcáin is volt hétfőn elszórt lövöldözés, kedd este egyes helyeken szabotázsakciókra került sor: hidakat és elektromos vezetékeket rongáltak meg. De a saját kezdeményezésükre fegyvert ragadó Schutzbund-alakulatokat nem támogatta saját járási vezetőségük sem, ezért hamarosan fel kellett adniuk a harcot. Éppen a legerősebb Schutzbund-körzet mondott csődöt! És ez nemcsak a többi alsó-ausztriai körzetet bénította, lehetőséget adott a kormánynak, hogy alsó-ausztriai csapatait Bécsbe és a többi szövetségi tartományba vezényelhesse. Az a katonai különítmény például, amely Bruck an der Mur megtörésében segédkezett, Burgenlandból Alsó-Ausztrián át vonult céljához. Az alsó-ausztriai védhadtest emberei is nyugodtan Bruckba vagy

más stájerországi helységekbe vonulhattak: otthon „nem volt dolguk”. Wiener Neustadt körzetén zavartalanul gördültek át a lőszervonatok, a fasiszta magyar kormány küldeményei, amikor az osztrák hadsereg lőszerkészlete kimerüléssel fenyegetett.

Összezsapásra került sor hétfőn a neunkircheni piactéren, ahol fegyverkezőhelyet rendezett be a Schutzbund. Kedden a schutzbundisták a bevonuló katonák elől az erdőkbe húzódtak vissza, ott sokáig védekeztek, amíg az ágyútűz el nem némította géppuskájukat.

Az Ybbs völgyében a Schutzbund több helyütt is összetűzött a csendőrséggel és a Heimwehrrel. Komolyabb harcokra csak Sant Pöltenben került sor. A városban hétfőn a Voith- és a Schüller-gyár azonnal sztrájkot kezdett, a többi üzem munkásai várakozó álláspontra helyezkedtek, és csak este akartak dönteni, legyen-e általános sztrájk. A katonaság kezdetben rendkívüli óvintézkedéseket foganatosított, „elsősorban az erősen kommunista színezetű Viehofen külváros ellen”, de a szövetségi honvédelmi minisztérium később Steyrbe küldte őket. A körzeti vezetés parancsa ellenére a munkások a Sankt Pölten-i alpolgármester és Ferdinand Strasser szociáldemokrata párttitkár irányításával fegyverkeztek. Strasser egyébként a februári vereség után Ausztria Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja lett, és a náci Ausztria annektálása után kivégezték. Éjszaka 1 órakor kisebb csatározásokra került sor a városban kószáló őrjáratokkal. Kedden minden üzemben felvették ugyan a munkát, de 21 óra 30 perc körül a schutzbundisták megszállták a város nyugati szélén a NEWAG kapcsolócsarnokát, és kikapcsolták az áramot. Fegyveres csoportok szállták meg az Alpenbahnhofot. Itt is, csakúgy mint az elektromos műveknél és a gyermekegyleti háznál, fegyveres összezsapásokra került sor. Kisebb csoportok gyülekeztek a városi parkban, és összezsaptak az ott állomásozó védhadtestesekkel. Nem volt azonban elegendő fegyverük; így például a tornászegyletesek összesen 20 kézigránátot kaptak. A város keleti peremén az egyetlen jól felfegyverzett Schutzbund-alakulat megtámadta a hidat védelő Heimwehr-alakulatot. Ezek, valamint a csendőrök futva menekültek, a schutzbundista rohamcsapat pedig behatolt a város központjába, a járási főnökség közvetlen közelébe, ahol a csendőrség jelentősebb fegyverraktára állt. De nem volt összeköttetésük más schutzbundistákkal, és erős katonai egység támadta meg őket, kénytelenek voltak tehát ezúttal ők visszahúzódní.

Ternitzben a Schutzbund február 13-ra virradó éjjel a város szélén

gyülekezett, de nem volt elegendő fegyvere. Kedden ágyúval és két géppuskával vonultak fel ellenük a csendőrök és a katonák. Amikor a schutzbundisták egyetlen géppuskáját harcképtelenné tette egy tüzérségi telitalálat, ők is szétszóródtak.

A Traisen-völgy ipari településein is fegyvert fogtak a munkások, és számos összecsapás során diadalmaskodtak a biztonsági erők felett. Wilhelmsburgban teljes volt a sztrájk. A Heimwehrt megfutamították; tagjai a csendőrsre menekültek, és katonai segítségért rimádkodtak. Kedden reggel 9 órakor a Schutzbundnak általános támadást kellett volna indítania, ezt azonban a vezetőség betiltotta. Egyik-másik schutzbundista osztag mégis folytatta a védekező jellegű harcot. Elfoglalták a helység két oldalán emelkedő magaslatokat, ezzel lezárták a Traisen-völgyet. Megszállták a vasúti töltést is, megszakították a telefon-összeköttetést.

Traisenben a schutzbundisták ostrom alá vették a csendőrséget. A 13 óra 40 perckor rájuk támadó katonasággal kétórás tűzharcot vívtak. Ezután azonban a kormányerők kezére került a helység és az egész Traisen-völgy.

A szomszédos Gölsen-völgyben, Rohrbachban tűzharcra került sor a Heimwehr embereivel. Egy csapat schutzbundista a parancsnok, Johann Hoiss házába húzódott vissza. A Heimwehr megtámadta az épületet; a harc során a támadók egyik parancsnoka elesett. Johann Hoisst és Viktor Rauchenbergert ezért egy Sankt Pölten-i statáriális bíróság gyilkosság vádjával kötél általi halálra ítélte; az ítéletet három órával a tárgyalás után végrehajtották.

Harcok a többi szövetségi tartományban

A szociáldemokrata pártvezetők ingadozása és sutasága miatt az ország más területein igen szórványosan léptek fel a munkások.

Salzburgban a helyi szociáldemokrata szervezet az általános sztrájk és a Schutzbund felfegyverzésének elrendelése helyett konferenciára hívta egybe a párt és a Schutzbund vezetőit a pártházba; a rendőrségnek így igazán könnyen sikerült foglyul ejteni az aktivistákat. Ennek következtében Salzburgban hétfőn a kormány közleménye szerint „teljes nyugalom” uralkodott; küldhették is mindjárt Bécsbe a katonaságot. Kedden Halleinben sztrájkokra került sor, a sztrájktörőket elver-

ték. Néhány munkás felrobbantott még egy vezetékoszlopot a Salzburg felé vezető vasútvonal mentén. A helyszínre vezényelt katonaság megszállta a várost, és a munka felvételére kényszerítette a dolgozókat.

Mivel Tirolban csak egyetlen helységben, Wörglben robbantak ki harcok, a katonákat innen is Bécsbe küldhették a fővárosi csapatok támogatására. Az inn-völgybeli Wörglben a munkások elbarikádozták magukat, amikor a csendőrség kedd délelőtt 10 óra tájban ki akarta üríteni a Rose fogadóban működő szociáldemokrata pártotthont. A munkások puskatűzzel védekeztek. Segítségre számítottak a szomszédos községekből és a Häring-szénbányából, amelynek munkásai sztrájkba léptek. A Schutzbund egyes épületeket megszállt, s ezekből ellenőrizte a pályaudvart és a város keleti peremét. 11 óra tájban a hatósági közegek ismét megközelítették, sőt el is foglalták a párthelyiséget, minthogy már üres volt. Egy kirchbichli Schutzbund-csoport behatolt a cellulózz-gyárba, ide vonultak vissza azután a wörgliek is. Két órán át tartott a tűzharc. A Schutzbund másik csoportja a Grottenberg-magaslatnál gyülekezett; ellenük nem katonák „vonultak fel”, hanem Wörgl szociáldemokrata polgármestere és a helyi lelkész. Sikerült „lecsillapítaniuk” a munkásokat. Később mindkét helységet katonaság szállta meg, több embert letartóztattak.

Karintiában is ellenezték a harcot a szociáldemokrata pártvezetők. A szociáldemokrata tartományfőnök-helyettes, Zeinitzer, és a klagenfurti polgármester, Pichler mérnök kilépett a pártból, és felszólította a munkásokat, hogy „a szabadság és függetlenség érdekében... ne harcoljanak a hatóságok vagy a szövetségi kormány ellen”. Mivel a szövetségi tartomány két legnagyobb városa, Klagenfurt és Villach nyugodt maradt, a karintiai csapatokat átvezényelhették Bruck an der Murba a munkások felkelésének letörésére. Csak február 15-én, csütörtökön léptek sztrájkba a St. Stephan szénbánya és a papír- és cellulózz-gyár munkásai. 16-án ide is megérkezett a katonaság. A wolfsbergi járási főnök, egy Klagenfurtból a helyszínre siető jobboldali szociáldemokrata funkcionárius segítségével, „meggyőzte” a dolgozókat, akik még az éjszakai műszakban is újra felvették a munkát.

Teljes nyugalom honolt Vorarlbergben. Itt, a *Vorarlberger Landeszeitung* 1934. február 12-i számában megjelent közlemény szerint, „a szociáldemokrata vezetők felkeresték a tartományi főnököt és biztosították: elítélik a túlkapasokat, és szavatolták, hogy Vorarlbergben egyetlen szociáldemokrata sem szít s nem támogat bűnös üzemeket”.

A kormány már a harcok első napján megkezdte a lakosság propagandabombázását: rádión keresztül, különkiadásokkal, rölapokkal, diadalát hirdető falragaszokkal, megfélemlítést célzó fenyegetésekkel. A 14 órakor összeült minisztertanács megállapította, hogy az események „tervszerű, gondos előkészítésről tanúskodnak, és a teljes felelősség a Szociáldemokrata Munkáspártra hárul”. Ezért „e párt azonnali feloszlatását” rendelték el. Egyidejűleg feloszlattak mintegy 1500 további munkásszervezetet és együletet, köztük a szakszervezeteket is. A kormány elhatározta továbbá a bécsi községtanács feloszlatását, Seitz polgármester leváltását, Richard Schmitz szövetségi miniszter, nyugalmazott alkancellár Bécs szövetségi biztosává történő kinevezését. A fővárosban kihirdették a rendkívüli állapotot, 20 órától kijárási tilalom lépett életbe. A rádió a felhívást minden félórán megismételte. A bécsi városháza elfoglalása – a várakozással ellentétben – akadálytalanul ment végbe; a szociáldemokrata vezetők, akárcsak németországi testvérpártjuk irányítói, kapituláltak. Seitz polgármester közölte, hogy elmozdítását nem veszi tudomásul, csak az erőszaknak enged. Szobájában maradt, s ott ült, amíg másnap reggel érte mentek, leráncigálták a lépcsőn és fogdába zárták.

A kormány önbizalom-túltengéséhez számottevő módon hozzájárult a szociáldemokrata vezetés kapituláns magatartása. A vezetők nagy többsége még február 12-én is saját bőrét próbálta menteni a kormány-nyal vagy a kormányhoz közel álló politikusokkal folytatott tárgyalások révén. A többiek hivatalukban ültek, mintha mi sem történt volna, és ellenkezés nélkül vették tudomásul letartóztatásukat. Némelyek bölcsen meglapultak, egyelőre nyomukat vesztette a rendőrség, de a munkások sem találták őket. Vidéken az ellenséghez való átállás sem volt ritka. A szociáldemokrata harci parancsnokság már hétfőn vesztett ügynek tartotta a fegyveres küzdelmet. Életrajzi visszaemlékezéseiben Julius Deutsch elmondja, hogyan nézte éjszaka Otto Bauerral egy magaslatról a városbeli helyzetet: „A puskaropogás, géppuskakattogás zaja felhallatszott hozzánk. Láttuk ugyanakkor a Südbahnhof élénk fényeit, hallottuk az érkező és induló mozdonyok egészséges pöfögését. Nem kellett ehhez kommentár; a Schutzbund minden hősiessége hiábavaló volt.” A központi vezetés, amely mindent csinált, csak nem vezetett, feloszlott, sorsára hagyva a harcoló munkásokat. Tagjai a hajnali szür-

kületben észrevétlenül keresztülsurrantak az Ahornhofot bekerítő katonai és rendőrkordonon. Otto Bauert kedd délután a csehszlovák követ, dr. Fierlinger segítségével két szudétanémet újságíró Csehszlovákiába menekítette. Julius Deutsch hiába próbált kapcsolatba lépni a harcoló schutzbundistákkal, ezért ő is elhagyta Bécset, s szerda este Csehszlovákia felé indult.

Amikor a kormány február 13-án este, katonai sikerei ellenére, még korántsem gyűrte le egész Ausztria munkásságát, hozzálátott erőtartálékai mozgósításához. A Gyáriparosok Szövetsége felhívást intézett tagjaihoz: támogassák a kormányt, tegyenek meg mindent a munka zavartalan folytatása érdekében. A honvédelmi államtitkár, Schönburg-Hartenstein herceg vezérezredes felhívással fordult a régi császári és királyi hadsereg nyugállományú tisztjeihez és katonáihoz, harcoljanak a „vörös bolsevizmus”, a „lelkiismeretlen bűnözők bandája” ellen. Egyértelműen a náciknak hízelegve felszólította őket: védjék meg „ősi német földjüket a bűnbanditák orvtámadásától”. A felhívás 2000 egykori tisztet mozgósított. A kormány pozíciójának erősödését jelentette a nyugat-bécsi körzet Schutzbund-parancsnokának, Eduard Korbelnak az árulása is. Korbel nem volt hajlandó fegyvert adni embereinek, majd kedd este közölte a biztonsági szervekkel: „Körzetemet feltétel nélkül átadom.” Lépését azzal indokolta, hogy „rózsakeresztes”, vagyis mindenfajta vérontást ellenző szabadkőműves, pacifista szekta tagja. Csodálni itt csak azt lehet, hogyan tűrhette ezt az embert – ráadásul Schutzbund-parancsnokként! – a szociáldemokrata vezetőség. Különösen, hogy Korbel már korábban is gyanúba keveredett bizonyos pénzügyi manipulációk ügyében. Mivel azonban köztudomásúlag csak az árulást szereti a hatalom, de nem az árulókat, Korbel nem kapta meg a kormánytól a várt jutalmat; ellenkezőleg, a Schutzbund vezetőinek későbbi perében őt is annak rendje-módja szerint elítélték.

Dollfuss szerdán éjjel 23 órakor tartott rádióbeszédében kegyelmet ígért mindazoknak, akik leteszik a fegyvert. A kormány a harcoló munkások ellen repülőgépeket is bevetett, még hozzá Simmeringben, Stadlauban és a Goethehofnál. Csütörtökön a schutzbundisták visszavonultak a Laaerbergre. Az utolsó lövések szombaton, február 17-én dördültek el, amikor a Reumannhofból rálöttek a Heimwehr egyik őrházára, s a járőr viszonzta a tüzet. A munkáslövészeket itt sem találták meg.

Február 19-én ismét megnyitották az iskolák kapuit; 20-án a har-

cokban elesett hatósági és katonaszemélyek állami temetésére került sor. A kormány statisztikája szerint 118 „hivatalos” halott volt – közülük 55 Bécsben – valamint 486 sebesült; ezek közül 302 bécsi. A polgári lakosság veszteségeit a kormány adatai messze a valós számok alatt adják meg: 196 halott – 127 Bécsben – és 319 sebesült; 158 Bécsben. A terrorista „igazságszolgáltatás” 2400 esetben ítélkezett.

*

A februári harcok végén Ausztriában nem létezett többé legális munkásmozgalom. (A Kommunista Pártot már 1933-ban betiltották.) A fasizmus győzedelmeskedett egy olyan szervezet felett, amely sok éven át azt hitte magáról: a hatalom küszöbén áll, a „küszöbön”, amely a vörös Bécszet a szocializmus szavazócédulás győzelmének előőrseként és példaként emlegette. Az egész világon azt kérdezte ekkor barát és ellenség egyaránt: hogyan történhetett? Hogyan szenvedhetett ilyen rettenetes vereséget ez az erős szervezet sok tízezres táborának minden hősiessége ellenére? És ez a kérdés még ma, 40 évvel a februári harcok után is égető fontosságú, nemcsak történeti szempontból, de napjaink aktualitását tekintve is az. A választ azonban nem kereshetjük kizárólag a februári napok harcainak vizsgálatával. Ellenkezőleg, a februári eseményeket is csak úgy érthetjük meg, ha előbb az Első Köztársaság történetét vesszük szemügyre.

A történelmi előzmények

A februári tragédiát csak akkor érthetjük meg, ha az Első Köztársaság létrejöttével és fejlődésével összefüggésben vizsgáljuk. Ha így cselekszünk, látnunk kell: Ausztria drámája, mint egy szociáldemokrata publicista mondotta, 1918-ban kezdődött. Nem mintha 1918-nak nem lettek volna meg a maga okai, nem mintha 1918 és 1934 között nem lett volna elegendő alkalom a fejlődés irányának megváltoztatására. De az Első Köztársaság kialakulásának története, 1918 csomópont, ahonnan az osztrák munkásosztály sorsa, de az európai történelem egy korszaka is bonyolódni – vagy lebonyolódni – kezdett.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása

Az Első Köztársaság eredete az 1918-as novemberi forradalomhoz nyúlik vissza. A novemberi forradalom láncszeme volt a világ forradalmi fejlődésének egészében. Ez a fejlődés az 1914-es világháborúval és az 1917-es Októberi Forradalommal indult el, és tart napjainkban is. Az imperialista világháború, illetve a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a kapitalizmus általános válságát juttatta kifejezésre. Az Októberi Forradalom volt az első győztes szocialista forradalom a világon, és a világtörténelem új korszakát vezette be: a kapitalizmus világméretű összeomlásának, a szocializmus és a kommunizmus diadalmenetének korszakát. A fiatal szovjethatalom tettei és jelszavai visszhangra találtak az egész világon, új forradalmi erőket ébresztettek. Október megmutatta, hogy a burzsoázia bukása és a proletariátus uralmának megszületése az elmélet síkjáról kiléphet a valóság világába. A nagybirtok

szétzúzásával, a földosztással a szovjethatalom utat mutatott arra, hogyan lehet és kell kivezetni nyomorúságukból a paraszti tömegeket a munkás-paraszt szövetség jegyében. A nemzetek korlátlan önrendelkezési jogának megvalósítása, a nemzeti elnyomás felszámolása és a nemzetek teljes egyenjogúságának megteremtése példa lett mindenütt, ahol elnyomott nemzetek harcoltak szabadságukért.

Különösen forradalmasító hatása volt a szovjethatalom békepolitikájának. A megkínzott, éhezõ, háborúba belefáradt emberiség az annexiók és hadisarcok nélküli béke konkrét útját láthatta Lenin békefelhívásában: „Mindenkinek, mindenkinek, mindenkinek!”

Mindez alapjaiban rázta meg az imperializmus világrendszerét. Az egész világot tömegsztrájkok, tüntetések és forradalmi mozgalmak hulláma árasztotta el. Az Osztrák–Magyar Monarchiában az Októberi Forradalom különösen erős visszhangra talált. A Monarchia gazdasági ereje végsőkéig kimerült; a népek nyomora az elviselhetetlenségig fokozódott; heves békevágy töltött el mindenkit; a nemzetiségi ellentétek széthullással fenyegették az állam szerkezetét.

Az ausztriai novemberi forradalom persze nem egyszerűen a kapitalizmus általános válságának következményét és az Októberi Forradalom hatását jelentette. Ausztria novemberi forradalmának megvoltak a maga sajátos, belső okai. Az ausztriai társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeiből, a háború alatt rendkívüli módon kiéleződött társadalmi-gazdasági ellentmondásokból, politikai feszültségekből nőtt ki ez az osztrák november.

Ausztria társadalmi és politikai viszonyait már a világháború előtt egyetlen nagy érdekellentét határozta meg: kibékíthetetlen ellentmondásban állt a nemesi nagybirtokkal és a feudális militarizmussal szövetséges fináncoligarchia osztályuralma, illetve a nép reális érdeke. Ausztriában reakciós politikai rend uralkodott, még ha a feudális erőszakhatalom és a nemzeti elnyomás nem is volt olyan féktelen, mint a szomszédos cári Oroszországban. Az osztrák munkásosztály szervezettsége és az első, 1905-ös orosz forradalom hatása következtében megtalálta a módját, hogy bizonyos polgári és politikai jogokat vívjon ki magának. Ennek ellenére Ausztriában se polgári demokrácia nem volt, se nemzeti egyenjogúság, és a német birodalomban uralmon levő porosz junkeerekkel fennálló szoros szövetség Ausztriában is egyre fokozta a reakciós, agresszív tendenciákat.

Az 1918-as osztrák forradalom sajátosságait három körülmény határozta meg: a Monarchia katonai összeomlása, a népek nemzeti szabadságmozgalmai, és a proletariátus tömegmozgalmainak megerősödése.

A katonai összeomlás és a novemberi forradalom után Ausztria számára is közvetlen közelségbe került a sorskérdés: tőkés úton vagy szocialista úton halad-e tovább? A forradalom szocialista jellegű továbbvitelének Ausztriában természetesen mások voltak a feltételei, mint Oroszországban. De ez nem jelentette azt, hogy rosszabbak lettek volna, mint az oroszországiak. Ausztriában különösen kedvezően hathatott volna a burzsoázia hatalmának teljes összeomlása; a burzsoáziának ugyanis nem volt többé sem hatalmi apparátusa, sem morális tömegbefolyása. És ha akadtak is objektív körülmények, amelyek a forradalom ügyét nehezítették, olyan forradalom még nem volt a világon, amely kizárólag kedvező körülményeket talált volna ügyéhez! A tapasztalatok szerint ilyen forradalom egyhamar nem is lesz. Az oroszországi Októberi Forradalomnak is akadályok és veszélyek egész sorát kellett leküzdenie.

A marxizmustól az opportunizmusig

Az 1918-as helyzetet nem sikerült kihasználni, Ausztriát nem sikerült a szocializmus útjára vezetni, és ennek döntő oka az volt, hogy hiányzott az erős, célratörő forradalmi szervezet, amely a proletariátus számára irányt mutathatott volna; hiányzott a szilárd, tapasztalt marxi-lenini harci párt. Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja,* amely a munkáosztály túlnyomó többségét tömörítette, már nem volt ilyen párt. Annak idején Viktor Adler, Friedrich Engelsnek, a tudományos szocializmus egyik megteremtőjének barátja és tanítványa alapította a hainfeldi pártkongresszuson, 1889 újév napján. A párt forradalmi marxi program jegyében indult el útján, vezetésével az osztrák munkásmozgalom jelentős

* A párt a következő neveken működött: Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja, majd Ausztriai Német Szociáldemokrata Munkáspárt; 1919 után Német-Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja, végül 1934-ig Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja. (Könyvünkben az elnevezést rövidítve használjuk: Ausztria Szociáldemokrata Pártja.) A párt a mai Ausztria Szocialista Pártja elődje.

sikerek sorát vívta ki. De ahogy a XX. század kezdetén a kapitalizmus imperializmusba fordult, a párt egyre veszített a forradalmi jellegéből; opportunistá, osztálybékét hirdető politikát követett. A szocializmusba való békés átmenet propagandájával mindent megtett, hogy a tömegek forradalmi, szocialista tudatát elfojtsa. Jó szervezettsége révén a munkáosztály haladó rétegeinek forradalmi harci szellemét a jobboldali vezetők opportunistá politikájának béklyójába verte.

Letérés az internacionalizmus útjáról

E politika egyik legvégzetesebb következménye a proletár internacionalizmus háttérbe szorítása és a nacionalizmus elburjánzása volt az osztrák munkásmozgalomban. Ez a körülmény már a háború kitörése előtt a pártok és a szakszervezetek nemzeti szempontú meghasonlását idézte elő. És ebben nemcsak a szláv, különösen a cseh munkásmozgalom nacionalista-szeparatista elemei voltak a hibásak, hanem ugyanilyen mértékben – ha nem jobban! – a német ajkú szociáldemokraták is, a nemzeti felszabadulási mozgalmak iránti értetlenségükkel. Internacionalista jelszavaik mögött gyakran bújt meg német nacionalista politika. Vezetésüket láthatóan az érdekelte, hogy a német ajkú osztrákok elsőbbségét erősítsék a Monarchia más nemzetiségeivel szemben. Hiszen ez a pozíció még anyagi előnyöket is jelentett a szakképzett munkások, mesterek és előmunkások nem jelentéktelen rétege számára, akik csupán azért részesültek kedvezményekben, mert németül beszéltek. A dolog végül már ott tartott, hogy a különböző nemzetiségű szociáldemokraták egy-egy választási körzeten belül *egymással szemben* perlekedtek, a Birodalmi Tanácsban* pedig szociáldemokrata képviselők szavaztak egymás ellen, saját nemzeti burzsoáziájuk oldalán. Amíg a Lenin vezette bolsevik párt a „Nemzeti önrendelkezési jogot!” jelszó jegyében meg tudta őrizni soraiban az internacionalista egységet, az osztrák szociáldemokrácia a Habsburg-monarchia megőrzését tekintette mindenekfeletti céljának, és beletörődött a nemzetiségi szétagolódásba. Az osztrák párt teoretikusa, Otto Bauer elméletileg is megokolta ezt, ahogy ő fejezte ki: az eltérő nemzeti sajátosságokat figyelembe véve „a párt nemzeti csoportokra oszlása a pártnak megfelelő szervezeti elv”.

* A *Reichsrat* a Monarchia parlamentje volt.

Az osztrák szociáldemokráciának a forradalmi politikától való elfordulása az első világháború kitörésekor tetőzött, amikor is a párt vezetősége nemcsak hogy nem indított háborúellenes akciót, de maradéktalanul az uralkodó osztályok oldalára állt, és az imperialista háborút mint a cárizmusnak a német nemzet ellen intézett támadásával szembeni önvédelmet magasztalta.

Otto Bauer, aki akkoriban még nem volt közvetlenül felelős a pártvezetés politikájáért, később, az osztrák forradalom elemzésekor leszögezte:* „A párt fenntartás nélkül a központi hatalmak oldalára állt. Fenntartás nélkül állította a hadviselés szolgálatába tömegbefolyását.”

A szociáldemokrata szakszervezeti vezetők is gyakorlati támogatást nyújtottak a háborúhoz. A szakszervezeti bizottság a háború kezdetén kiadott felhívásában „a törvény szabta keretek legszigorúbb betartására” szólít, továbbá azt javasolja, hogy „lehetőleg mellőztessenek” a bérmozgalmak. Még 1916 novemberében is azzal dicsekszik a szakszervezeti vezetés, hogy „a háború egész ínséges ideje alatt a legmagasabb szintre emelt munkateljesítmények szükségességét” hangsúlyozza. Ez a magatartás új minőségi „szintet” jelentett a forradalmi marxizmustól és a proletár osztályharctól való eltérés útján; Lenin joggal nevezte „égbekiáltó árulásnak”.

Hallatszanak ugyan hangok, amelyek nem értenek egyet ezzel a minősítéssel, azt bizonygatva, hogy az áruláshoz az áruló szubjektív áruló szándéka is kell. De a politikában, mint Lenin leszögezte, nem a szubjektív akarat a döntő, hanem a dolgok objektív következménye. És ha egy munkáspárt a gyakorlatban épp a szöges ellentétét teszi annak, amit elméletben hirdetett, ráadásul pedig még a régi alapelveket is tovább hirdeti demagóg módon, továbbá ha ez a politika ellentmond a proletariátus osztályérdekeinek, viszont javára szolgál a burzsoáziának, máris adva vannak az objektív árulás kritériumai.

Az osztrák szociáldemokrácia vezetői számára még külön szerencsét jelentett, hogy nem kényszerültek nyilvánosan is a háborús hitelek mel-

* Ha ilyen gyakran idézünk szociáldemokrata forrásokból, beszámolókból, nem azért tesszük, mintha egyebek nem állnának rendelkezésünkre. Úgy gondoljuk, ezek az önleplezések tanúsítják a leghatásosabban a szociáldemokrata politika romlottságát. – *A Szerző.*

lett szavazni, mint német testvérpártjuk 1914. augusztus 4-én. Az osztrák kormány, parlamenti bázisának gyengeségét felmérve, nem merte összehívni a Reichsratot, inkább a 14. § – a rendkívüli állapotról szóló törvény – alapján országgyűlés nélkül kormányzott. De a szociáldemokrata vezetés már az *Arbeiter-Zeitung*nak, a Szociáldemokrata Párt központi lapjának hírhedt vezércikkében, „A német nemzet napja”-ban is leleplezi magát. A cikk a következőképpen magasztalja a német szociáldemokráciának a háborús hitelek melletti hitvallását: „Ezt az augusztus 4-ét sohasem feledjük. Bárhogyan forduljon is a kocka – teljes, őszinte szívünkben reméljük, hogy a német nép szent ügye számára győzelmesen! –, az a kép, amelyet ma a német Reichstag, a nemzet képviselőháza nyújtott . . . úgy vonul be majd a történelembe, mint a német szellem egyik legbüszkébb és leghatalmasabb felszárnyalásának napja. . . . és most, amikor a német haza veszélyben, amikor a nép nemzeti függetlensége fenyegettetik, most a szociáldemokrácia hont védelmezve lép elő, és a »hazátlan söpredék«, a »vörös horda«, ahogyan a császár szidalmazta őket, a dolgozó tömegek bérét és vérét ajánlja fel a hazának.”

A tömegek bérét és vérét ajánlotta fel az osztrák szociáldemokrácia is a császárnak és az uralkodó imperialista köröknek. Az osztrák szociáldemokrácia agg vezére, Viktor Adler is ott úszott e hurrá-honszerezet hullámain. Kétségbeesetten kijelentette, hogy végül majd a hadihiteleket is meg kell szavazni.

A jobboldali szociáldemokrata vezetők később azzal próbálták magyarázni a bizonyítványt, hogy – mint például az *Arbeiter-Zeitung* főszerkesztője, Friedrich Austerlitz írta – csak „a tömegek meggyőződését, többé-kevésbé tudatos akaratát” fejezték ki.

A nemzetközi munkásmozgalom nagy vezetője, Lenin, már a háború alatt válaszolt erre, mondván: „a kormány (és a burzsoázia) *be fogja csapni* »a népet, a lakosságot, a tömeget« azzal, hogy a másik ország »rosszindulatára« hárítja a felelősséget. A kérdés az, hogy összeegyeztethető-e a nemzetköziséggel és a szocializmussal az ilyen csalás támogatása . . . megengedhető-e, hogy a szocialisták részt vegyenek a »nép« burzsoá becsapásában.” (*Lenin Összes Művei*, 26. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 170. old.)

Hogy Leninnek mennyire igaza volt, számos szociáldemokrata vezető és történész maga is igazolja. Hadd idézzünk e megnyilatkozásokból csak két régebbi keletűt: Julius Deutsch művében, „A német-osztrák

munkásmozgalom történeté”-ben (1922. évi kiadás) elismeri, hogy „a párt többsége” a pártvezetés háború iránti lelkesedésével „semmiképp sem értett egyet”. Ludwig Brügel „Az osztrák szociáldemokrácia történeté”-ben pedig azt írja: „apátiával” fogadták ezt a politikát.

A munkások válasza

A tömegeknek Ausztriában sem volt szava. A féktelen háborús abszolutizmus eleve lehetetlenné tett minden, az uralkodó osztályok politikáját érintő kritikát, így Ausztria Szociáldemokrata Pártja vezetőségének „hazafias” politikája sem volt bírálható. Az „ellenzékieskedők”, ha nem börtönben, egykettőre kint találták magukat a fronton. A vita lehetősége a párton belül is a minimumra korlátozódott, sőt gyakorlatilag nem létezett. Az elégedetlen elemek egyetlen módon adhattak kifejezést nemtetszésüknek: kiléphettek a pártból és a szakszervezetből.

A Szociáldemokrata Párt taglétszáma a háború kitörése előtti 120 000-től 1916-ra mintegy 40 000-re csökkent, a szervezett munkások száma 2 160 000-ről (1913–1914) 696 000-re (1916–1917) stb., és ezt a fogyatkozást nem lehet kizárólag a mozgósítás, a frontok számlájára írni. Ellenkezőleg, inkább a munkások tiltakozásáról volt szó, ami abból is kiderül, hogy a szervezett nődolgozók száma – bár a női munka egyre fokozódott – csaknem a felére zuhant.

A szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetés átállt a burzsoázia táborába, de a munkások harca a kizsákmányolás és elnyomás ellen nem szűnt meg. A cenzúra természetesen ennek minden nyomát eltüntette. Már a háború kitörése után két héttel befutnak az első jelentések az üzemi zavargásokról; a steyni fegyvergyár munkásai nem voltak hajlandók lemondani a túlórák béréről, ezért az igazgatóság a katonai hatóságok közbelépését követelte. Ettől fogva szakadatlanul folytatódtak a munkásosztály harci akciói az üzemek militarizálása, a hitvány bérek, az elégtelen élelmezés, valamint a fronton háború címén elkövetett gyilkosságok ellen. Az illegális felvilágosítást azonban csak elszigetelt kis csoportok végezhették, a háború szocialista ellenzőinek nem volt szilárd szervezete.

Németországban Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg vezetésével mindjárt a háború kitörése után szervezett ellenzék alakult az imperialista háborúval és a – szavaiban szocialista, tetteiben sovíniszta – ve-

zetők szociálsovinizmusával szemben. Ausztriában másképp állt a dolog: rosszabbul. Csak a csehországi Reichenbergben* működött 1910 óta baloldali szervezet Karl Kreibichnek, Csehszlovákia Kommunista Pártja egyik későbbi megalapítójának vezetésével; ez a csoport azonnal, illegálisan is fellépett a háború ellen. Ellenzéki magatartást tanúsított a bécsi Karl Marx-egylet, élén Viktor Adler fiával, Friedrich Adlerrel. De Friedrich Adler nem volt következetes forradalmár, aki tömegmozgalmat vezethetett volna a háború ellen. Tiltakozása egyéni cselekedetekben nyilvánult meg: 1914 augusztusában tiltakozásul lemondott a Szociáldemokrata Pártban betöltött funkcióról, 1916. október 21-én pedig lelőtte az osztrák miniszterelnököt, Stürgkh grófot, az ausztriai abszolutizmus és háborús fanatizmus képviselőjét. Friedrich Adler tiltakozásnak minősítette cselekedetét a szociáldemokrata pártvezetés és saját apja szociálsoviniszta politikája ellen. Magányos lázadó vakmerő vállalkozása volt ez kétségtelenül, de Lenin azt írta róla: „Adler sokkal többet használt volna a forradalmi mozgalomnak, ha nem ijed meg a szakadástól és szisztematikusan áttér az illegális propagandára és agitációra.” (*Lenin Művei*. 35. köt. Szikra 1956. 221. old.) Ennek ellenére Friedrich Adler tette – és a törvényszék előtt elmondott bátor védőbeszéde – újabb fényt vetett a szociáldemokrata vezetés szerepére.

Persze, éppen ez a vezetés értette a módját, hogyan hasznosítsa Friedrich Adlernek a tömegek előtt kivívott népszerűségét Ausztria Szociáldemokrata Munkáspártja forradalmi nimbuszának növelésére. Bár a pártvezetés a tettet „egy örült cselekedetének” minősítette, később komoly reklámhűhőt csapott a dolog körül. Legenda formálódott, amelynek célja az volt: bizonyítani az ausztrómarxista politika forradalmi folytonosságát. Friedrich Adler, kibékülve a pártvezetőséggel, a háború után maga is jelentősen hozzájárult e legenda kialakulásához és elterjedéséhez.

* Ma Hradec Králové.

Minél inkább elhúzódott a háború, minél nyomorúságosabbra fordult a dolgozók helyzete, minél világosabban kirajzolódott a Monarchia elkerülhetetlen bukása, annál inkább fokozódott az emberekben 1916 végétől kezdve a békevágy, a kijózanodás. Az 1917-es februári forradalom megdöntötte a cárizmust; elsősorban azonban a dicsőséges Nagy Októberi Szocialista Forradalom volt az, amely példájával elindította az Osztrák–Magyar Monarchia népei közti erjedést. A békehangulat nyomására a szociáldemokrata pártvezetés – bár nem adta fel kapcsolatait az osztrák kormánnyal – pacifista, ellenzéki jelszavak hullámhosszára állt át. Még a proletárforradalom győzelmét is mint „a nemzetközi proletariátus felszabadító küzdelmének korszakalkotó fordulóját” üdvözölte. Persze, eközben legfőbb igyekezete az volt, hogy az osztrák munkásokat fékezze az oroszországi példa követésében. Erre a célra minden érv megfelelt. „Ausztria nem Oroszország” – hallatszott unosuntalan, azután ez: „a központi hatalmak proletariátusának a törvény szabta kereteken belül kell folytatnia harcát”, ahogyan ezt Seitz 1917. november 11-én leszögezte. Ezeket az olcsó bölcselemeket a jobboldali szociáldemokrata vezetők úgy értették, hogy Ausztriában végső soron *sobasem* lesznek adottak a következetesen forradalmi politika alapfeltételei.

De már 1917–1918 fordulóján fenyegetően forradalmi helyzet alakult a Duna menti Monarchiában. A helyzet kiéleződésének első bizonyítéka az 1918. januári nagyszabású sztrájk volt, majd az ezt követő katonai zendülések, végül az elnyomott népek és nemzetiségek Monarchia-ellenes akciói.

Az 1918. januári sztrájk

Amikor a breszt-litovszki béketárgyalásokon a német és az osztrák imperialisták gyalázatos feltételeket akartak rákényszeríteni a fiatal szovjetállamra, s ekképpen kérdéssé tették a békekötés lehetőségét, az osztrák munkások felemelték tiltakozó szavukat. Már 1918. január 13-án viharos munkásgyűlésekre került sor Bécsben és Ausztria sok más városában a kormány Breszt-Litovszkban tanúsított magatartása ellen az imperialisták annexiós terveinek megbélyegzésére. A robbanáshoz

már csak egyetlen szikra kellett. Ez is kipattant, amikor ugyanazon a január 13-án elrendelték a már amúgy is szűkös lisztfejadag további csökkentését. Válaszul 1918. január 18-án a Neunkirchen–Wiener Neustadt-i iparvidéken spontán módon, a párt és a szakszervezet fórumainak beleegyezése nélkül, sztrájk robbant ki, amely azután szélesben áterjedt az egész osztrák iparra, sőt Csehországra és Magyarországra is. Az akció során – orosz mintára – megalakultak Ausztria első munkástanácsai, és ez, mint Otto Bauer kénytelen kellen elismerte, „grandiózus forradalmi jelleget adott a mozgalomnak, reményt ébresztve a tömegekben, hogy a sztrájk közvetlenül forradalommal fokozható, minek során is magukhoz ragadhatják a hatalmat s kikényszeríthetik a békét”.

A januári sztrájk kezdeményezője, kirobbantója egy kis ellenzéki csoport volt, amely a Friedrich Adler körül csoportosult baloldaliakból szerveződve a „baloldali radikálisok” nevet vette fel. A „baloldali radikálisok” Franz Koritschoner és Anna Strömer révén kapcsolatot tartottak Leninnel és az általa vezetett zimmerwaldi baloldallal, s ennek eszméit hirdették Ausztriában. Befolyásra tettek szert Wiener Neustadt és környékének üzemében, agitációt folytattak az általános sztrájk érdekében, sőt néhány helyen kezükbe vették a januári sztrájk vezetését.

De a tömegmozgalom egészének vezetését nem tudták megszerezni maguknak. Ezek a „radikálisok” ugyanis főként fiatal bizalmiak voltak, akiket csak saját szűkebb területükön ismertek a dolgozók; többségük még fiatalok volt, diák vagy értelmiségi. Másrészt, akcióik során a munkásokban sem tudatosult, hogy a szociáldemokrata pártvezetés politikája ellen is harcolniuk kellene. Így a tapasztalt szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetőknek különösebb nehézség nélkül sikerült a kezükbe kaparintaniuk a sztrájk irányítását. Számukra azonban igazán nem volt kíváncsi semmiféle forradalmi perspektíva. Ellenkezőleg, a hatóságokkal egyetértésben minden igyekezetük arra irányult, hogy a sztrájkot minél ártatlanabbra hangolják és lehetőleg hamar befejezzék. Ezért mindenekelőtt arra törekedtek, hogy – miként az 1918-ban „Békeért, szabadságért, jogokért” címmel kiadott broszúrájukból kitűnik – „kézbe vegyék, irányítsák, eltévelyedéstől és hamis értelmezésektől óvják a mozgalmat”.

„Eltévelyedésen” a szociáldemokrata pártvezetőség a harc forradalomig fokozását értette. Ha ilyesmit ők mindenáron meg akarták akadályozni! Utólag Otto Bauer is elismerte: „A sztrájk forradalomig való

fokozását igazán nem akarhattuk. Ezért kellett gondolkodnunk róla, hogy a sztrájk véget érjen . . .”

A szociáldemokrata propaganda lényegében három érvet hozott fel a sztrájk folytatása ellen:

1. a proletariátus magára maradt, a parasztság ellenforradalmi erő;
2. a kormány a harcnak katonai erővel vetne véget;
3. a kormány szempontjából legrosszabb esetben német csapatokat hívnának be Ausztria megszállására.

A történelem mindhárom érvet megcáfolta. A parasztok, mint később Otto Bauer is elismerte, Ausztriában is olyan forradalmi érzelműek voltak, mint még soha. Ami a „katonai erőt” illeti, a hadsereg már igazán nem volt túlságosan megbízható; bizonyították ezt a hamarosan bekövetkezett zendülések. „A munkásosztály harca a békéért élénk visszhangra talált a háborúba belefáradt, éhes katonák körében” – írta erről Otto Bauer.

Julius Deutsch pedig, aki az idő tájt a hadügyminisztériumban dolgozott, katonapolitikai emlékezéseiben elismerte, hogy „Bécsben a katonai helyzet rendkívül kedvezőtlenül alakult a kormány számára”. Bécsben kezdetben mindössze 3000 hadra fogható katona állt rendelkezésre. A nemzeti ellentétek még a tisztikarban is rendkívüli feszültségeket okoztak. Végül pedig a forradalmi átalakulás semmiképp sem tette volna Ausztriát Németország könnyű prédájává, hiszen a januári sztrájkhoz kapcsolódva az imperialista német birdalomban is – hasonló okokból – komoly méretű általános sztrájk robbant ki. A forradalmi Oroszország és egy forradalmi Ausztria között akkoriban nem tarthatta volna pozícióját az ellenforradalmi, monarchista Németország.

Miután azonban a sztrájk irányítását a szociáldemokrata pártvezetőség kaparintotta a kezébe, a nagyszabású megmozdulást csekély horderejű reformok ígéretével „egy tál lencséért” sikerült eladni.

A kormány megígérte, hogy a béketárgyalások nem fognak területi kérdéseken megfenekleni; nem lép fel Oroszországgal szemben területi követelésekkel; elismeri Lengyelország önrendelkezési jogát; reformok lépnek életbe a hadvezetés és az élelmezési szolgálat terén, végül pedig demokratizálják a községtanácsai választójogot.

Jellemző volt az „eljövendő harc vigasza” is, amivel Karl Seitz a nagy bizalmikonferencián, amelynek a sztrájk folytatásáról kellett döntenie, a sztrájktörés rossz szájízét akarta megédesíteni:

„Kérem önöket, tekintsék ebből a szempontból kielégítőnek a kor-

mány választát. Tegyük lábhoz fegyverünket, várjuk meg, történik-e letérés arról az útról, amelyet mi magunk helyesnek ítélünk; legyünk tehát készen bármely pillanatban arra, hogy ismét a védekezés végső eszközeihez nyúljunk, ha valaki a békét veszélyeztető lépésre vetemedne.”

Ez a „Fegyvert lábhoz!” lett egészen 1934. február 12-ig az osztrák szociáldemokrácia vezérő – tragikus bukáshoz vezérő! – jelszava. Jellemzője volt ez a politika az úgynevezett ausztromarxista, látszólag reformizmus és bolsevizmus között elhelyezkedő politikának. Valójában az ausztromarxizmusnak csak a szólamai voltak radikálisak vagy forradalmiak, maga a politika opportunistá és reformista jelleget öltött, s ezt fedték el a radikális vagy forradalmi frázisok.

A forradalmi, marxista ízü elméletekhez és szavakhoz opportunistá gyakorlat tapadt, amely elvben elismerte a forradalmi osztályharcot, de minden konkrét esetben elutasította bizonytalanak, sok veszteséggel járó cselekedetnek ítélve.

A radikális, „90 százalékgig bolsevista” elméletekkel és szavakkal folytatott játék fontos alapfeltétele volt az a körülmény, hogy a Szociáldemokrata Párttól balra nem állt erős Kommunista Párt Ausztriában, amely a szociáldemokratákat kényszeríthette volna, hogy szavait tettekre váltsák. Sőt, a dialektikus kölcsönviszony jegyében, éppen a Szociáldemokrata Pártnak sikerült a radikális frázisok segítségével visszaszorítania 1934 februárjáig Ausztria Kommunista Pártját.

Így a januári sztrájk során is csak a gyáva kapituláció tényét leplezték a frázisok („Fegyvert lábhoz!”) és fenyegetések („A végső eszközkhöz nyúlunk!”). Amint a második világháború után Jacques Hannak szociáldemokrata történész elismerte, „valójában az uralkodó körök a négy feltétel egyikét sem teljesítették”.

A szociáldemokrata vezetés ausztromarxista politikája nem az osztrák forradalom megvalósulását célozta, hanem a Habsburg-monarchia fennmaradását, még ha például Norbert Leser szociáldemokrata történész sajnálkozva állapítja is meg, hogy „az ausztromarxista teoretikusoknak a Habsburg-birodalom szanálására és megmentésére irányuló komoly erőfeszítéseit és tetteit nem vették figyelembe, nem értékelték”.

A januári sztrájk elfojtásával a Szociáldemokrata Párt vezetősége páratlan lehetőséget szalasztott el: mód lett volna rá, hogy a Monarchia minden nemzetiségének dolgozói közös akció révén vezesse ki Ausztriát az imperialista világháborúból, vívja ki a szükséges demokratikus és szociális változásokat. A januári sztrájk ennek ellenére az eljövendő

ausztriai forradalom prológusa volt. V. I. Lenin, aki feszült figyelemmel kísérte a világ forradalmi mozgalmait, 1918. január 24-én így üdvözölte ezt a tömegmegmozdulást: „Láttuk Olaszország példáját, tanúi voltunk a napokban az osztrák munkások hősie harcának az imperialista rablók ellen. Még ha a rablóknak sikerül is egy időre megállítani a mozgalmat, teljesen megszüntetni nem lehet – a mozgalom legyőzhetetlen.” (Lenin Összes Művei. 35. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 279. old.)

A januári sztrájk korántsem az objektív feltételek elégtelenségén bukkott meg, hanem – elsősorban – azon, hogy hiányzott az a forradalmi vezetőség, amelyet Oroszországban 1903-tól kezdve Lenin irányításával a bolsevik párt kialakított, s amely az opportunisták elemekkel szervezeti szempontból is időben szakított.

A Friedrich Adler nélkül létrejött néhány baloldali radikális csoportosulás nem pótolhatta a forradalmi pártot. A „radikálisok” a januári sztrájk félbeszakítása után „Elárultak és eladtak!” című rölapjukon a következő végkövetkeztetéseket vonták le: „A mai úgynevezett munkásvezetőktől nincs mit várnunk! Alkossunk mi magunk harci csoportokat . . . úgy, hogy a harc és a felszabadítás új szervezete jöjjön létre!”

A hatóságok joggal tartottak tőle, hogy itt a végén még forradalmi párt jöhet létre, amely a szociáldemokrata vezetőknek a kormánnyal együtt vitt politikai irányvonalával szemben ellenállást tanúsítana, ezért energikus közbelépés következett. A legaktívabb baloldali radikálisokat letartóztatták vagy a frontra vezényelték, így a mozgalom a háború végéig megbénult. Nem került sor az 1918. május 1-re tervezett *Riadó* (*Weckruf*) című lap megalapítására sem.

A januári sztrájkot katonai zendülések követték, ezek is a hadseregben végbemenő erjedést tanúsították. Judenburgban és Pécsét délszláv csapatok, Rumburgban csehek, Budapesten magyarok lázadtak fel. Január 22-én a pulai hadikikötő arzenáljának munkásai léptek sztrájkba, a kikötőben horgonyzó hajók matrózai pedig szolidaritást vállaltak velük. Január 29-én ismét sztrájkolni kezdtek a Moravská Ostrava-i terület munkásai.

1918. február 1-én következett be a legnagyobb zendülés a hadseregben: a cattarói öbölben a flotta 6000 tengerésze vörös zászlót vont fel 40 hajón, és azonnali békekötést követelt. Egyes történészek a lázadást nemzeti jellegű mozgalomnak próbálják beállítani, a legújabb kutatás azonban egyértelműen tanúsítja a felkelés szocialista, proletár jellegét, még ha természetesen fontos szerepet játszott is az események kirobbanásában a javarészt német ajkú tisztek részéről tanúsított nemzeti elnyomó és diszkriminációs magatartás. „A matrőztanácsban az osztrák–magyar forradalom egysége testesült meg, a népek nemzeti felszabadításáért és szociális felszabadításáért vívott harc egysége. Cattaro forradalmár tengerészei osztrák–magyar összforradalmat akartak, amely – az orosz példához hasonlóan – nemzeti jellegű és szocialista lett volna egyidejűleg” – írja a kérdés egyik szakértője, Bruno Frei.

A felkelők, napi érdekességű követeléseik mellett, elsősorban az azonnali békekötést jelölték meg fő célul. Idézzük a tengerészbizottság „Mit kívánunk” listáját: „1. Lépéseket az azonnali békekötés lehetőségeinek megteremtésére. 2. Teljes politikai függetlenséget minden idegen hatalomtól. (Értsd: Németországtól – A. R.) 3. Békét a demokratikus orosz javaslat szellemében: »annexió nélkül stb.« 4. Teljes leszerelést (a mozgósítás megszüntetését), önkéntes milícia felállítását. 5. Önrendelkezési jogot a népeknek . . . 8. A kormány demokratizálását.” A polgári dolgozók első számú követelése is ez volt: „Általános békét!”

A tengerészek két táviratot küldtek, amelyek azonban nem jutottak el a címzettekhez: az egyiket Viktor Adler szociáldemokrata pártvezetőnek, a másikat a magyar liberális politikusnak, Károlyi Mihálynak. Ez utóbbi távirat nyomatékka követelte az azonnali, annexió nélküli békekötést „szocialista alapokon”. A hatóságoknak sikerült elhallgatniuk a felkelést, amely éppen ezért nem vetett szélesebb hullámokat. A tengerészek magukra maradtak, zendülésüket letörték, a vezetőket kivégezték.

A kormány intézkedései meggyengítették a baloldali radikális szervezetet, ez a körülmény pedig megkönnyítette a Szociáldemokrata Párt vezetősége számára, hogy az 1918 júliusában kirobbant nagy bécsi sztrájkot, amelyben mintegy 100 000 munkás vett részt, kezébe kaparintsa. Ismét munkástanácsokat választottak. De a Szociáldemokrata Párt vezetősége kijelentette, hogy a sztrájk kiterjesztése csak akadá-

lyozná a munkáltatókkal folytatott tárgyalásokat, Renner pedig biztosította a miniszterelnököt, hogy a mozgalomnak nincs politikai jelentősége vagy célja. Így sikerült elejét venni a fenyegető általános sztrájk-nak.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása

A Szociáldemokrata Párt pacifista irányvonalra tért át, így azután sikerült lecsillapítania a háború alatt követett politikájával végsőkéig elégedetlen tömegeket. Ugyanakkor a párt az utolsó pillanatig igyekezett támogatni a széthullással fenyegetett Monarchiát. A szociáldemokrata vezetők java része még mindig az „osztrák birodalmi gondolatról” ábrándozott, a „*birodalom*” demokratikus átalakítására szötte legtarkább terveit. A Szociáldemokrata Párt, Otto Bauer vezetésével, csak akkor békélt meg a Duna menti birodalom önálló nemzeti államokká történő felbomlásának gondolatával, amikor a Monarchia szappanbuborékként pattant szét a katonai összeomlás nyomán. A párt azonban, demagóg módon, saját érdemének tulajdonította később, hogy „megbuktatta a monarchiát, megalapította a demokratikus köztársaságot”, ahogyan ez a Szociáldemokrata Párt Otto Bauer által megfogalmazott linzi programjában áll.

Az osztrák forradalom valójában azoknak a nemzeti és társadalmi jellegű harcoknak a következménye volt, amelyeket az osztrák szociáldemokrácia korántsem vezetett, inkább csak fékezett, s amelyek sikerét a Monarchia katonai összeomlása segítette elő. Egyetérthetünk azzal a megállapítással, miszerint „a Habsburg-monarchia nemcsak nemzeti ellentétei miatt bukott meg, hanem szociális ellentmondásai miatt is, sőt éppen a nemzeti problematikának a szociális válsággal való szoros összefonódása jelentette Ausztria–Magyarország felbomlási folyamatának egyik lényeges katalizátorát”. A tudományos szocializmus eszméivel felvértezett forradalmi párt hiánya következtében a Habsburg-monarchia összeomlásakor nem volt erő, amely a nemzeti szabadságmozgalmakat a szocialista proletárforradalommal a nagy példa, az Októberi Forradalom mintájára összeköthette volna, holott ennek 1918 elején még minden szempontból adva volt a lehetősége.

Pedig ezt az utat jelölte ki az a felhívás, amelyet Lenin – J. Szverdlovval és L. Kamenyevvel közösen – a *Pravda* 1918. november 3-i szá-

mában az egész Monarchia munkásságához intézett. Idézzük részleteit: „Mély meggyőződésünk, hogy a német, cseh, horvát, magyar, szlovén munkások, katonák és parasztok, a hatalmat megragadva és nemzeti felszabadításuk művét bevégezve, a testvéri népek szabad szövetségét hozzák létre, és egyesült erővel diadalmaskodnak a kapitalizmuson . . . A győzelem zálogát nem a saját nemzeti burzsoáziával való együttműködés, hanem a proletariátus szövetsége jelenti minden Ausztriában élő nemzet számára. Ahhoz, hogy ez a győzelem végérvényes legyen, minden ország munkásainak közös harchoz kell egyesülnie a világkapitalizmus ellen . . . Felhívunk titeket, egyesüljetek az orosz munkásokkal, katonákkal és parasztokkal; szövetségünkhöz csatlakoznak majd minden ország munkásai, és egyesült erővel szilárdítjuk meg a dolgozó tömegek győzelmét a vérmocskos, rabló tőke felett . . . Ráléptetek a forradalom útjára, haladjatok bátran tovább a győzelemig! Éljen Ausztria népeinek szabadsága: magyaroké, cseheké, szlovéneké! Éljenek Ausztria–Magyarország munkás-, paraszt- és katonatanácsai!

Éljen szövetségetek egymással és Szovjet-Oroszországgal a közös harcra!”

Ez a szövetség nem valósult meg, mert nem volt forradalmi párt. A Habsburg-monarchia helyébe nemzeti államok léptek, amelyekben sorra a burzsoázia vette át a hatalmat. Pedig Ausztria német ajkú részén, ahol a többi nemzet és nemzetiség elszakadása után, 1918. november 12-én kikiáltották a köztársaságot, a hatalom ez idő tájt gyakorlatilag a munkásosztály kezében volt.

A szociáldemokrata pártvezetőség megmenti az osztrák burzsoáziát

Ausztria sorskérdés elé került: tőkés vagy szocialista alapokra épüljön-e az újrakezdés? A döntés elsősorban a szociáldemokrata pártvezetők kezében volt, őket követte ugyanis az osztrák munkásság túlnyomó többsége, s mint a korábbiakban, most is feltétel nélkül. Nem volt Ausztriában olyan erő, amely a siker reményében szembeszegülhetett volna akkor a munkásosztály aktív akaratával. A számbelileg erős, évtizedek óta a szakszervezeti és a politikai harc iskoláján edzett ipari proletariátus hatalmas, a világháborúban elszenvedett veszteségeit is azonnal kihevert szervezeteinek kezében volt a tényleges hatalom.

A Monarchia uralkodó osztályai, a nemesség és a burzsoázia, nem-

csak döntő módon meggyengültek, mint Németországban, de teljesen tehetetlenül álltak a porondon. Hitelüket veszítették a városi és a vidéki középrétegek körében, amelyek a háborúban szintén leírhatatlanul sokat szenvedtek és rettenetes véráldozatot hoztak. Az államapparátus részben széthullt, részben megbénult, felbomlás fenyegette. Julius Deutsch a munkásosztály erejét e „káosszal” szembeállítva azt írja: „Sehol sem látszott olyan erő, amely a ránk törő káoszt feltartóztathatta volna.” Hogy ez a „káosz”-emlegetés nem véletlen nyelvbotlás Julius Deutsch részéről, tanúsítja Otto Bauer hasonló jellegű állásfoglalása. Otto Bauer akaratlanul is maga leplezte le a szociáldemokrata kormánypolitika lényegét, amikor az osztrák forradalom történetéről írva azt jelölte meg feladatául, hogy „megakadályozza, miszerint a négy évig tartó háborúban eldurvult tömegek újonnan kivívott szabadsága zabolátlan erőszakcselekményekké fajuljon”. Ezzel kapcsolatban finom iróniával jegyezte meg a polgári demokrata jogtudós, Hans Kelsen professzor, az első osztrák köztársasági alkotmány kidolgozója: „Így beszélt hajdanán a forradalomról a »burzsoá«; nagyjából így fest a forradalom a kormánypárti padsorokból – még ha forradalmárok ülnek is ott.” Ehhez nem kell kommentár, legfeljebb a *forradalmárok* szót kellene még idézőjelbe tennünk.

A burzsoázia mozgási szabadságát bénították továbbá az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom következményei is. Még a szociáldemokrata történész, J. Hannak is méltatja ezt a tényt, bár egyébként ő sem mellőzi az Októberi Forradalom szokásos burzsoá rágalmazását: „A bolsevista forradalom . . . – és ennyiben hálával tartozunk vívmányainak – az Osztrák Köztársaság első szakaszában egyértelmű vezetéshez juttatta az osztrák proletariátust. Következménye volt ez annak a lélektani hatásnak, amelyet az orosz forradalom gyakorolt a magántulajdonos osztályokra, amelyek, megriadva az orosz dráma démoni forgatagától, kezdetben szinte bénultan követték a munkásosztály által meghatározott irányvonalat.”

Mindent elsőprő gyorsasággal alakultak mindenütt a munkás- és katonatanácsok, s váltak országszerte egyetlen reális hatalmi tényezővé. A szocialista orientációjú munkásság a politikai hatalom teljes átvételére, a társadalmi átalakulás megvalósítására törekedett. A szociáldemokrata pártvezetők addigi politikájának egyenes folytatása volt, hogy nem éltek a nagy alkalommal, hanem inkább a burzsoáziával való osztály-együttműködés útján haladtak tovább. Ennek a politikának mé-

lyebb oka az volt, hogy a szociáldemokrata vezetőség egyre jobban beilleszkedett a fennálló rendszerbe; így gyakorlatilag ők maguk, a szociáldemokrata vezetők is a tőkés rend alapjain álltak, és nem nyújthattak igazi szocialista alternatívát a polgári pártok vonalával szemben. Készségesen beléptek az osztrák burzsoázia képviselőivel közösen létrehozott új kormányba, az Államtanácsba. Karl Seitz lett az Államtanács első elnöke, Karl Renner pedig az állam kancellárja. Ezzel a szociáldemokraták nem a munkásosztály kívánságainak tettek eleget (Renner az Államtanács előtt elmondott beszédében kijelentette: a munkáság első számú követelése az volt, hogy a szociáldemokrácia vegye át a teljes kormányhatalmat), hanem a burzsoázia kérésének. Karl Seitz 1928-ban leleplezte, hogyan fordult a burzsoázia 1918-ban a szociáldemokráciához. „A szociáldemokraták – könyörögtek nekünk – ment-sék meg, ami menthető.” Ráadásul a szociáldemokrata vezetők – mint Friedrich Adler már 1919-ben beismerte – teljességgel a burzsoáziára ruházták volna az államhatalmat és kormányzást. „Az volt a véleményünk, hogy az adott körülmények között az lenne a legkívánatosabb, ha a felelősséget egymaga a polgári kormány viselné. De a polgárság novemberben és még később sem volt olyan helyzetben, hogy ne félt volna a hatalom gyakorlásától, ne tett volna meg bármit, csak hogy ebben az államban a felelősséget egyedül vállalnia ne kelljen. És valahányszor ezt tudomásukra hoztuk, sápadt rettenet támadt burzsoá körökben” – jelentette ki 1919-ben Friedrich Adler a munkás- és katonatanácsok bécsi konferenciáján.

A „népköztársaság” legendája

Azért, hogy a tömegek számára, amelyek a szocialista elméletből az államot mindaddig a birtokos osztályok hatalmi gépezetének ismerték, politikájukat egy kicsit „megízesítsék”, a szociáldemokrata vezetők „népköztársaságnak” nevezték Ausztriát, népköztársaságnak, amely állítólag az osztályok „megegyezéséből” jött volna létre. Renner dicshimnuszában „a polgárság, a parasztság és a munkásság koalícióját” emlegette, „amelynek célja az, hogy kivezessen minket a katasztrófából”. Otto Bauer alkotta meg „az osztályerők egyensúlyának” elméletét; ez az egyensúly teszi szükségessé, mondotta, a koalíciós kormányt, ahogy ő nevezte: „a munkások és parasztok közös kormányát”. Valójában

azonban a burzsoázia gazdasági hatalmát senki egy ujjal sem bántotta, így tehát maradt minden a régiben: a tőkés rend is és – gyakorlatilag – a hatalom is.

Nem minden munkás érte be ezzel a polgári demokratikus köztársasággal. Tünet jellegű volt az az incidens, amelyre november 12-én, a köztársaság zászlajának felvonásakor a parlament előtt került sor. Alig röppent a magasba a piros-fehér-piros zászló, máris „jött vissza”, és – mint a *Wiener Zeitung* november 13-i száma beszámol róla – a jelenlevők tapsa, ujjongása kíséretében kitepték a középső fehér csíkját, hogy azután már a szocializmus vörös zászlajaként küsszon fel árbocára.

A *Neue Freie Presse* tudósítása szerint ugyanekkor más vörös zászlók is a magasba lendültek, nemkülönben egy több méter hosszú szalag, rajta felirattal: „Éljen a szocialista köztársaság”. Éljent kiáltottak ekkor szintén a szocialista köztársaságra. A transzparenst floridsdorfi munkások hozták, korántsem kommunisták.

Az osztrák szociáldemokrácia szerette volna megindokolni, miért mond le Ausztria szocialista köztársasággá való kikiáltásáról. „Vitathatatlan tény, hogy a munkáosztály képes a hatalom megragadására, csak az a kérdés, képes-e megtartani a hatalmat?” – írta Julius Braunthal.

A szociáldemokrácia tagadólág felelt s felel mindmáig is erre a kérdésre. Megokolásként azt állítja: fennállt a veszély, hogy a forradalmat vérbe fojtják az antantcsapatok, a nagyvárosok proletariátusát az agrárhátország segítségével kiéheztetik, a munkáskormányt ellenforradalmi polgárháborúval söpri el. Mármost komolyan gondolkodó ember ilyen veszélyek reális voltát semmiképp sem tagadhatja, de a forradalmakhoz mindig is bátorság kellett, a kockázatvállalás bátorsága. Ahogy Danton, a francia polgári forradalmár kijelentette, a forradalomhoz három dolog kell: merészség, merészség és ismét csak merészség. És a helyzet józan felmérése megmutathatta volna, hogy a nehézségek nem okvetlenül leküzdhetetlenek.

Egy dolog kétségtelen: Ausztriában még sohasem voltak ilyen kedvező feltételei a szocialista forradalom győzelmének, mint akkor. Egyáltalán nem volt biztos, hogy az antantcsapatok bevonulnának, bár az intervenció lehetőségét nem lehetett teljességgel kizárni. Realista politikai irányvonallal, például a határkérdésekkel kapcsolatos nacionalista felhangok visszafogásával csökkenteni lehetett volna az intervenció veszélyt. Nem szabad figyelmen kívül hagyni továbbá, hogy ebben az időben mind Olaszországban, mind Franciaországban súlyos forradalmi

megrázkódtatások éreztették hatásukat, amelyek a hadseregre is kiterjedtek.

Az élelmiszerblokádnak veszélye sem volt olyan komoly, ahogyan azt a szociáldemokrata pártvezetés hirdette. Kétségtelen, a parasztok a Habsburg-dinasztia hí alattvalói voltak, de a háború poklában és a Monarchia végvonaglásai idején közöttük is megindult bizonyos forradalmi erjedés; a parasztság kész volt együtt haladni a munkásokkal. Otto Bauer elismerte: „Nemcsak a városi és az ipari proletariátust forradalmasította a háború . . . A munkáshoz hasonlóan a paraszt is hitt benne, hogy a politikai forradalom alapvető változást hoz a néptömegek tulajdonviszonyaiban.”

A parasztok, csakúgy mint a munkások, a háborús bűnösök felelősségre vonását követelték, a magas rangú tisztek és a háborús nyereszgedők bűnhődését. A szocialista forradalom adhatott volna egyet-mást a parasztságnak: a nagybirtokosok földjét, erdejét, legelőjét; a földesurak elkergetését; a teljes önigazgatást. E kívánságok teljesítése révén a munkáosztály szövetségést talált volna a parasztságban a demokratikus földreform, valamint a gazdasági és politikai élet demokratizálásának végrehajtására. De a városi középrétegek követeléseinek következetes kielégítése is csak a nagyburzsoázia és a fináncoligarchia elleni harcban volt lehetséges.

Így kedvező lehetőség kínálkozott az osztrák nép minden dolgozó osztálya és rétege egyesítéséhez a munkáosztály vezetésével a közös érdekért, a valódi munkás-paraszt hatalomért, amely Ausztriát a szocializmus útjára vezethette volna. Mindez a polgári pártokat is megfosztotta volna attól az esélytől, hogy ellenforradalmi polgárháborúba sodorják a parasztságot.

Az uralkodó osztályok még sosem voltak ennyire gyengék a polgárháborúhoz, a háború és az összeomlás következtében valósággal tántorogtak.

Ami pedig végül a kiéheztetés érvét illeti, akkoriban reális esélye volt, hogy az Osztrák Tanácsköztársaság nem maradna elszigetelt, s hogy – amiképpen az Lenin és Szverdlov felhívásában állt – a szomszédos országokból érkező élelmiszer-szállítmányok biztosítják az ausztriai lakosság szükségleteit. De az ilyen megfontolások távol álltak a szociáldemokrata pártvezetéstől; ők ugyanis szilárdan eltökélték, hogy megmaradnak a polgári-demokratikus köztársaság útján.

Otto Bauer leszögezte: „Ez a tanácsköztársaság-ideológia komoly mértékben hódított a munkásság sorain kívül is; 1919 tavaszán állami hivatalnokok, magánalkalmazottak, értelmiségiek is tömegesen vettek részt a tanácsválasztásokon.” A különféle tanácsok kezében jócskán összpontosult tényleges hatalom. E hatalom kiépítését és megszilárdulását nem akarta a szociáldemokrata vezetés; mindazonáltal „fálnak” használta a tanácsokat, amelyek mögött azután a fináncoligarchia és a nagyburzsoázia, a nemesség és az egyházi vezetők, a tábornokok és a magas rangú államhivatalnokok érdekei érintetlenül maradtak, a háborús bűnösök, a hadinyerészkedők és -spekulánsok vagyonát pedig nem kobozták el.

Hasonlóképp végzetes hiba volt, hogy az osztrák szociáldemokrácia átvette a régi intézményeket az új köztársaság számára. Még a köztársaság kikiáltása sem forradalmi aktusként zajlott, hanem a régi Reichsrat háború előtt választott képviselőinek a Szociáldemokrata Párt által ideiglenes nemzetgyűlésként elismert ülésén született határozatként, ahol is a határozók nagy többsége régen elvesztette választóinak bizalmát, és saját becses személyén kívül mást nem képviselt. A Szociáldemokrata Párt tehát elismerte a régi polgári pártokat, újra nyeregbe segítette őket, s ezzel saját nyakára helyezte a hurkot. A szociáldemokrata politika 1934 februárjában bekövetkezett nyilvános csődje nyomán Otto Bauer is kénytelen volt beismerni ezt a hibát. 1934. március 18-án ezt írta az illegálisan megjelenő *Arbeiter-Zeitung*-ban: „1918-ban minden osztálynak, minden pártnak politikai szabadságot és politikai egyenjogúságot biztosítottunk. De a tőkésék, a nagybirtokosok és a papok arra használták fel a politikai szabadságot, hogy aláássák, végül pedig gyilkossággal, tűzzel-vassal megbuktassák a demokráciát; a pénz arra volt jó nekik, hogy fasiszta zsoldosseregeket toborozzanak; hatalmukat az üzemekben arra használták, hogy a munkásokat bekényszerítsék ezekbe a zsoldosseregekbe; saját tőkés társadalmi rendszerük válságát aknázták ki akképpen, hogy a kispolgárság és a parasztság fiait fasiszta bandákba csalogassák, munkanélküli proletárokból zsoldost faragjanak. Így módon szétrombolták a demokráciát.”

Sok éven át dicsekedett a szociáldemokrata vezetés azzal, hogy a régi császári és királyi hadsereget felosztotta és republikánus Volkswehrrel

váltotta fel, amely kezdetben kizárólag osztályöntudatos munkásokból állt. De még ez a honvédelmi politika is arra irányult elsősorban, hogy a forradalom kibontakozását megakadályozza. Polgári történészek, például Ludwig Jedlicka is elismerik: „A katonatanácsok gyors megválasztása . . . megelőző intézkedés volt bizonyos radikális fejlődési tendenciákkal szemben, az egyértelműen kommunista beállítottságú, úgynevezett »vörös« gárdák féktelen szerveződésének megakadályozására.” És a szociáldemokrata hadügyminiszter, Julius Deutsch legfőbb dolga az volt, hogy kiszorítsa a Volksewehrtől a kommunistákat. 1921-ben még így büszkélkedett: „Hozzáláthattunk, hogy a Volksewehr soraiban megbúvó – elsősorban a 41. zászlóalj által képviselt – forradalmi kommunista csoportulásokat felszámoljuk, megelőzve ezzel a jövőre nézve veszélyessé válható tendenciákat.” A szociáldemokrata vezetők mindezzel állítólag a polgárháborút akarták megakadályozni; de nem éppen a hadseregnek ez a kiszolgáltatása, a burzsoázia kezére való átjátszása idézte elő 1934. február 12-ét? Mennyire igazuk lett a kommunistáknak, amikor azt mondták: veszedelmes illúzió az elszigetelt hatalmi eszközök létrehozása a teljes államhatalom megragadása nélkül! Kiderült, hogy a polgári kormányok értették a módját, miképpen kell a zsoldosereget a parancsnoki hatalom birtokában és az eltökélten munkásellenes toborzó módszerek segítségével, a „politikamentesség” jelszavával a maguk érdekében „átpolitizálni”.

Ausztria életképtelenségének elmélete

A Szociáldemokrata Párt vezetőségének további érve a szocialista fejlődés ellen Ausztria életképtelenségének elmélete volt, miszerint az országnak okvetlenül csatlakoznia kell valamely nagyobb állami vagy gazdasági egységhez. Már az 1918. november 1-én tartott szociáldemokrata pártkongresszus határozatában ez áll: „Német-Ausztria magára hagyatva, gazdaságilag nem életképes képződmény.” Valóban, Ausztria–Magyarország széthullásának súlyos, már-már katasztrófális következményei voltak Ausztria gazdasági életére, a Monarchia strukturális válságba került magvára. De ezek a nehézségek nem voltak leküzdhetetlenek. Már az a tény is, hogy a korabeli Európában igenis léteztek olyan kis államok, mint például Svájc, azt bizonyítja: az életképesség nem az államterület nagyságától függ. Ausztria már 1922-ben, a legnehezebb

körülmények között is igazolta gazdasági életképességét. Így kezdődhetett meg már 1923-ban a szövetségi vasutak villamosítása, a vízi erőművek építése. A lakosság élelmiszer-ellátását túlnyomórészt az osztrák mezőgazdaság biztosította; az agrártermelés rohamosan nőtt. A háború előtti termelést 1927-ben messze meghaladták mind a gabonatermesztés, mind az állattenyésztés és a tejgazdálkodás terén.

Ausztria 1937-ben saját termeléséből fedezte az ország gabonaszükségletének 70, a hús- és a zsírszükséglet 90, a burgonya-, cukor- és tejtermékszükséglet 100 százalékát. Szilárd volt az államháztartás és a pénz helyzete. Az 1938 márciusában a német Reichsbank által átvett osztrák Nemzeti Bank arany- és devizakészletei összesen 410,7 millió schillinget tettek ki, ami megfelelt 78 000 kilogramm finomaranynak. Az Első Köztársaság kommunistái e tárgyban az ellen küzdöttek következetesen, hogy miért kizárólag a dolgozók – elsősorban a munkások – rovására szanálták az osztrák gazdasági életet!

A Második Köztársaság fejlődése végképp egyértelműen szemlélteti, mennyire hamis volt az Ausztria életképtelenségéről koholt elmélet. A szociáldemokrácia azonban alibit talált ebben az életképtelenség-elméletben, ürügyet antiszociális politikájára. Mert ha Ausztria életképtelen, a szocializmus sem győzhet osztrák földön. Az *Arbeiter-Zeitung* főszerkesztője, Austerlitz, 1920-ban Ausztria Szociáldemokrata Pártjának elméleti folyóiratában, a *Der Kampf*ban ezeket írta: „Már csak ezért is képtelenség, hogy gyökerestül felforgassuk Német-Ausztriát, hiszen egyelőre gyökere sincs.”

A végzetes Anschluss-propaganda

A szociáldemokrata vezetőség nem is gondolt tehát önálló, demokratikus, szocialista Ausztriára; ezzel szemben felállította a Németországhoz való csatlakozás gondolatát. Csatlakozott így máris az 1848-as német forradalom Nagy-Németország eszméjéhez, amelyet Marx és Engels még a német proletariátus szabadságharcának nemzeti céljaként értékelt. Ez akkoriban az osztrákok beolvadását jelentette volna egy addig még sohasem létezett egységes német nemzetbe. De azóta a két birodalom német ajkú lakossága más-más úton fejlődött tovább; az 1848–1849-es republikánus nagynémet eszme veresége, az 1866-os osztrák–porosz háború, Ausztria kiválása a bismarcki, poroszok vezette né-

met birodalomból 1871-ben, majd az ezt követő korszak mind-mind megalapozta a német ajkú Ausztria önálló nemzeti fejlődését; és ez az önálló nemzet egyre inkább eltávolodott a német nemzettől. A német ajkú osztrákoknak ezt a kezdődő nemzeti öntudatosodását, amely az osztrák nép túlnyomó többségének jobban megfelelt, mint a csatlakozási (Anschluss-) propaganda, jól jellemzi az a körülmény, hogy az Anschluss jelszó sem a Monarchia idején, sem az Első Köztársaság idején nem talált komolyabb aktív visszhangra a lakosság egyetlen rétegében sem. Maga Julius Deutsch is a csatlakozás ellen érvelt 1918 tavaszán: „A német birodalom révén nem a német kultúra terjeszti ki határait, hanem a Németországban uralkodó körök bővítik hatalmi szféráikat.”

És Otto Bauer 1918-ban nem mert népszavazást tartani a csatlakozás ügyében, attól tartva, hogy „az egyes (szövetségi) tartományokban az erős kisebbségek még a szavazásra jogosultak többségben levő táborát is a csatlakozás gondolata ellen hangolhatnák”. Ez nem akadályozta a szociáldemokrata vezetőket, hogy folytassák nacionalista propagandájukat. Karl Renner 1918. november 12-én, „minden *Gau*-beli német népünkhöz” fordulva kijelentette: „Egy törzs vagyunk és egy sorsközösség.” És Friedrich Adler nem kevésbé nacionalista megfogalmazásban próbálta szétoszlatni a német imperializmussal szembeni aggályokat: „Nem össznémetség kell, vagyis ne addig nyújtózzunk, amíg a német kard hegye ér, hanem nagynémetség, vagyis ameddig a német nyelv szavai hallatszanak.”

Az egyetemeken a nagynémet ideológia szellemében nevelt; úgynevezett össznémet vagy nemzeti-német értelmiségnek csak viszonylag kis részét vezérelték nacionalista indítékok. A nagyburzsoázia egy része csupán speciális gazdasági érdekei okán érdeklődött az Anschluss iránt, az osztrák munkásság egy része pedig elfogadta a maszlagot, miszerint könnyebb lenne eljutniuk a szocializmushoz, ha az erős német munkásmozgalom oldalán harcolhatnának, amely mindig is példaképe volt az osztrákokénak.

Ma már a szociáldemokrata történészek is elismerik, hogy a csatlakozás jelszavának elsősorban az volt a célja, hogy illúziókkal táplálja a tömegeket. Hannak például ezt írja: „Ausztria néptömegeinek kellett valami, amihez a jövőt illető reményeik kapcsolódhassanak. A jelen sivárságából ez a jelszó még mindig felemelkedést sejtethetett, a jobb élet kilátásait villanthatta fel.”

A szociáldemokrácia Anschluss-propagandája nemcsak a forradalom

szocialista forradalommal való továbbvitelének torlaszolta el az útját, hanem az egész Első Köztársaságra is áldatlanul hatott. Akadályozta az osztrák népet, hogy kialakulhasson saját nemzeti létének tudata; a világválság idején fogékonyabbá tette az osztrákokat a náci propaganda számára; végső soron bűnrészes volt abban, hogy Ausztria elveszítette nemzeti függetlenségét.

Az Anschluss propagandája azonban már kezdettől is áldatlanul hatott a fiatal Osztrák Köztársaság történelmi fejlődésére. A győztes országok uralkodó osztályai csakúgy, mint népei, de a Monarchia bomlása nyomán létrejött utódállamok is úgy értékelték, mint a német imperializmus újabb kísérletét, amelynek célja az első világháborúban elszenvedett vereség következményeinek enyhítése, egy tízmillió, gazdag terület utólagos megnyerése. (Beleértve a szudéta-területeket is, amelyeket Ausztria 1918 után magának követelt volna.) Ez a világháború győztes hatalmainak további indokot s ürügyet szolgáltatott a Saint Germain-i békediktátum rablófeltételeinek szentesítéséhez; a kikötések között szerepel itt az „Anschluss-tilalom” is. És ez a körülmény még a harmincas években is súlyos károkat okozott az osztrák függetlenségért vívott harcnak.

Ausztria Kommunista Pártjának megalakulása

1918-ban számos lehetőség nyílt Ausztria előtt, hogy az ország a szocializmushoz vezető útra lépjen; a nagy alkalom mégis odalett, mert a proletariátusnak nem volt vezető harci pártja, amely a néptömegeket a reális érdekeikért megvívandó harcra egyesíthette volna. 1918. november 3-án megalapították ugyan Ausztria Kommunista Pártját, de már későn: a párt nem avatkozhatott vezető és iránymutató erőként a novemberi forradalom eseményeibe. Történeti szempontból régóta itt lett volna az ideje, hogy végbemenjen az opportunizmustól történő szervezeti elszakadás, és Ausztriában is létrejöjjön a kommunisták önálló pártja. Hiszen a szociáldemokrácia opportunistá vezetői a burzsoáziával való együttműködés politikája révén gyakorlatilag rést ütöttek a munkásosztály egységfrontján. Ezt a mély szakadékot, amely a munkásosztály és a pártvezetés érdekei között már régen tátongott, már csak jól-rosszul lehetett leplezni a forma szerint egységes szervezettel.

Lenin vezetésével az orosz munkások ugyanezt az ellentmondást

1903-tól kezdve a bolsevik párt létrehozásával megoldották. A bolsevikok szervezetileg is elszakadtak az opportunistáktól. Az első világháború tapasztalatai és a világháborút követő forradalmak tanulságai odavezettek, hogy – hosszadalmas és egyáltalán nem zavartalan folyamat végén – minden országban létrejöttek azok a forradalmi pártok, amelyek a kommunista elnevezést vették fel. A Kommunista Párt megalakulásának feltételei azonban Ausztriában sokkal kedvezőtlenebbek voltak, mint például Németországban. Ott a kommunisták pártjának létrejöttét már a világháború éveitől kezdve hallatlanul éles harcok előzték meg; Ausztriában ilyen harcokra nem került sor, és a széles tömegek nem vonták le a tanulságot a reformizmus és az opportunizmus politikájából. A második párt létrehozásával kapcsolatos érvek és jelszavak éppen ezért nem hulltak olyan termékeny talajra, mint a párton *belüli* vitáké. A fiatal osztrák Kommunista Pártnak nem voltak a tömegekkel jó kapcsolatban álló káderei és vezetői sem. Friedrich Adler, akihez komoly baloldali remények fűződtek, 1918-ban a börtönből kiszabadulva nem vállalta az új forradalmi munkáspárt vezetését. Indokul azt hozta fel, hogy két évvel korábban, tehát 1916-ban talán szükség lett volna új marxista párt létrehozására, most azonban, hogy a reformista pártvezetőség is elismerte a Habsburg-monarchia 1918 novemberében bekövetkezett összeomlása utáni forradalmi változást, a kérdés többé nem aktuális. A szociáldemokrácia egykori baloldali vezetőit, így Friedrich Adlert és Otto Bauert sok forradalmi munkás még mindig érdekei hű képviselőjének tekintette; nem láttak át e „baloldaliak” centrista taktikáján. Az Ausztria Kommunista Pártjának megalakításában részt vállaló csoportok – radikális értelmiségiek és orosz hadifogságból hazatérők – alig álltak kapcsolatban az üzemekkel. A fiatal osztrák Kommunista Pártban élt ugyan a forradalmi tettvágy, izzott az eltökéltség a proletariátus ügyének képviseletére, de nem volt lehetősége a marxi-lenini stratégia és taktika elsajátítására. Ezért nem is csodálható, hogy a párt alapítói között mind jobboldali opportunisták, szociáldemokraták ideológiai „csökevények”, mind – és elsősorban! – baloldali opportunisták, szektás elképzelések érvényesültek, akadályozva a tömegek megnyerését. Az akkori kommunisták csak azt tudták, hogy nem szabad úgy folytatniuk a dolgokat, ahogy a szociáldemokraták csinálják, és valahogy úgy kellene cselekedni, „mint az oroszok”. De Nyugat-Európában alig akadtak olyanok, akik valóban ismerték a bolsevik párt tör-

ténetét, Lenin stratégiáját és taktikáját, a csaknem 15 éves szívós és türelmes küzdelmet a munkásosztály többségének meghódításáért.

Lenin 1920-ban joggal írta a fiatal osztrák Kommunista Párt első lépéseiről, gyengéiről és fejlődési nehézségeiről: „Ausztriában a kommunizmus igen nehéz időszakon ment át, amely, úgy látszik, még nem ért egészen véget: átélte a növekedés betegségeit, azt az illúziót, mintha egy csoport, kommunistának nyilvánítva magát, a tömegek befolyásolásáért folytatott mélyreható harc nélkül is erővé válhatna, hibákat követett el a személyek kiválogatásánál (ezek a hibák kezdetben minden forradalomban *elkerülhetetlenek*; mi is elkövettünk *számos* ilyen hibát).” (Lenin Összes Művei. 40. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 128. old.)

Az „egység”-ideológia

A Kommunista Párt meg akarta nyerni ügyének az osztrák tömegeket; itt azonban komoly akadályt jelentett máris a Szociáldemokrata Párt hainfeldi alakuló kongresszusa óta terjesztett „Mindenáron egység!” ideológiája, amelyet épp a centristák használtak fel saját érdekeik szolgálatában. Az osztrák munkásokat arra nevelték, hogy amikor Viktor Adler a hainfeldi kongresszuson, 1888–1889-ben pártjukat apró csoportcskák sokaságából egységes szervezetté tömörítette, megnyílt az út a hatalmas tömegszervezet létrejötté felé, a munkásság komoly sikereinek kivívásához. És csak kevesen figyeltek fel arra, hogy „a hainfeldi hagyományok” időközben elveszítették haladó jellegüket, és önmaguk elmentébe csaptak át. Mert az eltelt idők során az opportunistá vezetőknek a burzsoáziával folytatott együttműködési politikája, a Habsburg-állam iránti lojalitása aláaknázták a munkásosztály forradalmi egységét. Így a forradalmi munkások a „hainfeldi hagyományokat” valójában látszatradikális, centrista vezéregyenységekhez kötötték, akik a maguk részéről – a nyílt reformistákkal való egység lehetősége kedvéért – szintén együttműködtek a burzsoáziával. Ekképpen a „Mindenáron egység!” hamis ideológiája a forradalmi munkásokat a burzsoázia szekere elé fogta, bekapcsolta őket a szociáldemokráciának a burzsoázia restaurációs, később fasizálódási politikájával szembeni, eleinte koalíciós, később látszatellenzéki politikájába. A szociáldemokrata vezetők remekül értették hozzá, hogy a tömegek szemében éppen azokat állítják be „egységbontónak”, akik mindezt felismerték, és készek voltak a

szervezeti végkövetkeztetések levonására is. Így történt, hogy a tömegek, bár a viták során ezerszer felismerték a kommunista érvelés igazságát, mégsem merészeltek a Szociáldemokrata Párttal való szervezeti szakítás útjára lépni, mert attól féltek: elvész az „egység”. Az osztrák szociáldemokrácia nem utolsósorban ezért tudta – saját romboló politikája ellenére – háttérbe szorítani a Kommunista Pártot.

Lenin, aki a modern munkásmozgalomban elsőnek ismerte fel az oportunistustól való elszakadás teljes szükségességét, mi több, meg is tette e lépést, a helyesen értelmezett egység szellemében cselekedett. A következőket írta erről: „Az egység nagy ügy és nagy jelszó! De a munkások ügyének a *marxisták egységére* van szüksége, nem pedig a marxistáknak a marxizmus ellenségeivel és meghamisítóival való egységére.” (Lenin Összes Művei. 25. köt. Kossuth Könyvkiadó 1970. 81. old.) Az osztrák munkásosztály számára tragédia volt, hogy ott senki sem ismerte fel kellő súllyal ezt az igazságot.

Mégis annál nagyobbak az ausztriai kommunista mozgalom úttörőinek érdemei, akik ilyen hallatlanul nehéz körülmények között is megalapították a pártot és dolgoztak érte. Az osztrák kommunisták vezetője, Johann Koplenig, visszatekintve joggal állapíthatta meg:

„Fiatal pártunkban komoly nehézségek adódtak. Erős Szociáldemokrata Párttal álltunk szemben, amely szinte agyonszorított minket számbeli fölényével, rutinjával, demagógiájával és a tömegek becsapásával. De a kommunisták ezrei fáradhatatlanul dolgoztak a párt építésén, és nem szegte kedvüket a balsikerek és visszacsúszások sorozata. Akkoriban nem volt könnyű dolog a Kommunista Párt tagjának lenni. Gúny és rágalom kísért minket, állásunkat, kenyerünket kockáztattuk. De Lenin pártjától megtanultuk, hogyan kell szívósan és kitartóan úrrá lenni minden nehézségen, hogyan kell – személyes érdekeinket háttérbe szorítva – hűnek maradni a párt és a munkásosztály érdekeihez.”

Ausztria fiatal Kommunista Pártjának saját története során, az előtte álló feladatok megoldása közben kellett – közvetlen harcban tehát – marxi-lenini párttá szerveződnie. Igen nehéz feladat volt ez, és a megoldás sem történhetett máról holnapra. Mindettől eltekintve Ausztria Kommunista Pártjának megalapítása az osztrák és a nemzetközi munkásmozgalom fontos eseménye volt. A párt kapcsolatot teremtett Oroszország győztes munkásosztályával, magáévá tette a marxizmus-leninizmus tanításait, megtanulta, hogyan alkalmazza őket az osztrák viszonyokra, hogyan továbbítsa őket Ausztria munkásosztályának.

A polgári és a szociáldemokrata történetírás makacsul azt állítja, hogy Ausztria Kommunista Pártjának sohasem volt befolyása az osztrák politikára. Ez az állítás a történelmi tények meghamisítása. Az Első Köztársaság történelmének sajátos jellemzője volt, hogy a kommunisták komolyabb hatást gyakoroltak a politikára, amint azt a felszíni jelenségekből sejteni lehetett volna. Jelszavaikat az életből merítették, s ezért hatékonyak is voltak, hiszen megfelelték a munkásosztály érdekeinek, reményeinek. Számos baloldali szociáldemokrata munkás magáévá tette ezeket a jelszavakat, és képviselte is szociáldemokrata szervezetében. Így a szociáldemokrata vezetők is kénytelen-kelletlen tudomásul vették a kommunista eszmék létezését. Sőt félni, jogosan félni kezdtek híveiknek a Kommunista Párt táborába történő átállásától, s így bonyolult manőverekre kényszerültek, nemegyszer radikálisabbak lettek, mint maguk is akarták.

De a burzsoázia számára is veszélyt jelentett Ausztria fiatal, számbeileg még gyenge, kellő tömegkapcsolatokkal nem rendelkező Kommunista Pártja: fenyegetést, mert a dicsőséges orosz Október nimbusza övezte, és tekintélye az osztrák munkásság körében egyre nőtt. Ezért a burzsoázia, amíg attól kellett tartania, hogy az osztrák munkások a kommunisták felé fordulnak, kénytelen volt aggályosan ügyelni, nehogy a szociálpolitikai reformokkal szembeni túl makacs ellenállásával megharagítsa a dolgozókat. A Magyar Tanácsköztársaságról szólva még részletesebben kitérünk erre a kérdésre. Mindazonáltal Ausztria Kommunista Pártjának nem sikerült megoldania, hogyan rögzítse befolyását szervezeti síkon is; és ebben, legalábbis eleinte, bizonyos fokig szerepet játszott a párt akkori vezetői körében elterjedt azon tévhit is, miszerint a tömegek spontán forradalmi lelkesedéséhez már az intenzív, rendszeres szervező munka nem is szükséges. Ez a – bizonyos „baloldali” csoportok körében ma is hódító – spontaneitás-álláspont történelmileg helytelen pozíciónak bizonyult.

A szocializmusért vívott harc forradalmi céljainak propagálásában, a tőkés rendnek a dolgozók rovására történő „szanálása” és stabilizálása elleni harcban, az ausztrómarxista frázisok és a gyáva kapituláns politika elleni küzdelemben Ausztria Kommunista Pártja jól állta a sarat. Különleges érdeme volt harca az Anschluss-ideológia és -propaganda ellen is. Ausztria Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa (1925. szeptember 12–14.) egyhangú határozatot fogadott el az Anschluss-propaganda ellen. A csatlakozást „csaló polgári-szociáldemokrata manőver-

ként . . .” bélyegezte meg, amelynek az a célja, hogy az osztrák proletariátus figyelmét nyomora okairól, őt magát a szükséges harctól . . . elterelje, s amely „az imperialisták kísérlete jelenlegi kontinentális hatalmi-terjeszkedési mohóságuk kielégítésére, a Szovjetunió elleni háború előkészítésére”. Már a IV. kongresszuson (1921. január 23–25.) a következőket szögezte le a határozat: „A kommunisták az »Anschluss« jelszavát illuzórikus és ellenforradalmi kifejezésnek tartják . . . és harcot hirdetnek ellene.” Az *Arbeiter-Zeitung* 1921. január 30-i száma felháborodottan azt írja erről: „Végül csak akadt egy német-osztrák párt, amely nyíltan az Anschluss ellen harcol: a kommunisták.”

Amikor Schober osztrák külügyminiszter Curtius német külügyminiszterrel – és az osztrák szociáldemokrácia beleegyezésével – szerződést írt alá az Anschluss első lépésének szánt vámelegyezményről, Ausztria Kommunista Pártja volt az egyetlen párt, amely a tervvel szemben felemelte tiltakozó szavát. A kommunisták rámutattak, hogy a vámunió esetében is „nagy imperialista érdekeltségekről” van szó. Megbélyegezték Ausztria lépését mint a német imperializmus támogatását. A Kommunista Párt egyidejűleg lerántotta a leplet Ausztria Szociáldemokrata Pártjának politikájáról: a Szociáldemokrata Párt „a vámunióban, csak úgy mint . . . az Anschlussban, a harctól való elterelő manővert lát, a fennálló problémák kívülről érkező megoldásával kecsegtet”.

Ausztria Kommunista Pártja a fasiszta üldöztetések legszörnyűbb időszakában mind a mai napig hű maradt ehhez a politikájához.

A munkásmozgalom kárára az osztrák Kommunista Párt nem tudta megtörni a szociáldemokraták befolyását, nem tudta átvenni a munkásosztály burzsoáziaellenes harcának vezetését, nem volt képes alapvető változásokat kierőszakolni az osztrák politikában. Így az ausztromarxisták vezetése alatt az osztrák munkásság elindult a polgári reakcióval szembeni meghátrálás végzetes útján, amely végül vereségéhez s a fasiszmus győzelméhez, egyben az Osztrák Köztársaság bukásához is vezetett.

Ausztria a tanácsköztársaságok időszakában

A köztársaság megalapítása kétséggkívül az első elszalasztott alkalom volt, hogy Ausztria a szocializmus útjára lépjen, de korántsem az utolsó. A forradalmi mozgalom 1918-ban nem zárult le, ellenkezőleg, egyre

nagyobb lendületet vett. A háború utáni forradalmi válság, amely első sorban Közép- és Délkelet-Európára terjedt ki, 1919. március 21-én a Magyar, nem sokkal később, április 7-én a Bajor Tanácsköztársaság kiáltásához vezetett. Bécs ott volt hát a vörös Budapest és a vörös München között, és kezében a közép-európai forradalom sorsa. A három ország szövetsége hallatlan lendületet adott volna egész Európának. A Magyar Tanácsköztársaság visszhangra talált a környező országokban: Kárpát-Ukrajna parasztjainál, Szlovákiában, ahol rövid időre szintén tanácsköztársaság volt, Jugoszlávia néptömegeinek körében, Ausztria munkásainál. A Magyar Tanácsköztársaság, amelyet közös szociáldemokrata-kommunista kormány vezetett, azonnal felhívást intézett az osztrák munkássághoz, és szövetségi egyezményt ajánlott a két ország között. Magyarország gazdag élelmiszer-tartalékaiból csereáruat kínált osztrák iparcikkéért. Ausztriában a régi császári és királyi hadsereg hatalmas készletei halmozódtak még akkor, óriási fegyver- és lőszergyárak álltak, és a magyar Vörös Hadsereg éppen ilyen felszerelésekben szenvedett hiányt. A két országot a szövetség katonai szempontból rendkívüli módon megerősíthette volna.

Az osztrák munkásságon roppant izgalom hullámozott végig. Mindenfelől a tanácsköztársaságokkal szolidaritást követelő hangok hallatszottak. A Kommunista Párt e mozgalom élére állt, s ennek következtében számottevő módon előretört. A párt sikeresen képviselte a hadifogságból hazatérők, a katonák és a rokkantak, valamint a munkanélküliek érdekeit. 1919 májusa körül már mintegy 40 000 tagja volt; vezette a hazatérők, a hadirokkantak és a munkanélküliek szervezeteit; erős pozíciót épített ki a Volkswehrben. Az üzemekben és a szakszervezetekben azonban nem tudott igazán meggyökerezni, és a munkástanácsokban is elényésző mértékben képviseltette magát. Mégis eredményesen jelképezte a munkások körében a leghaladóbb eszméket, jelenléte a tanácsokban gyakran katalizátorként hatott radikális határozatok hozatalára. Azonnal széles körű szolidaritási kampányt szervezett a Magyar Tanácsköztársaság érdekében. Március 22-én a kommunisták felhívására 40 000 munkás tüntetett Bécs utcáin a Tanács-Magyarországgal kötendő szövetség mellett, az osztrák tőkés rend bukása érdekében. Az osztrák kommunisták pártja fegyvercsempészt szervezett a Vörös Hadseregnek, s a kommunista Leo Rothziegel 1200 főnyi harci különítményével a Vörös Hadsereg erősítésére Magyarországra vonult. Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége viszont már március 21-én ha-

tározatot hozott, miszerint a cél: mindenáron megakadályozni a csatlakozást Tanács-Magyarországhoz. Friedrich Adler – a munkástanács nevében – a gyakorlati visszaütést radikális szavakkal leplezte, amikor így válaszolt a magyar tanácskormány felhívására: „Felhívást intéztetek hozzánk, hogy példátokat kövessük. Szívből tennénk! De ezen az órán, sajnos, nem tehetjük. Országunkban nincs ennivaló... Teljességgel az antant rabszolgái vagyunk.” Az *Arbeiter-Zeitung*nak ugyanabban a számában viszont a más országokban aktuális forradalommal vigasztalják a munkásokat: „Ha az antantországok proletariátusa maga is burzsoáziája ellen fordul, szövetségben e forradalmakkal, lerázzuk béklyóinkat!” Az ausztromarxisták ügyesen és módszeresen alkalmazták ezt az eljárást, más országok forradalmi lehetőségeivel biztatták saját híveiket.

Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége különleges rafináltsággal használta fel a munkásosztály egyik vívmányát, az 1919-ben megalakított munkástanácsokat a forradalom ellen. A kommunistáknak, a jobboldali szociáldemokrata vezetők minden tiltakozása ellenére, sikerült behatolniuk a munkástanácsokba s ezek végrehajtó bizottságaiba, de Ausztria Szociáldemokrata Pártja, e testületekben meglevő biztos többségével visszaélve, a szociáldemokrata vezetők politikáját az egész munkásosztály által helyeselt politikának állította be, mint a proletariátus egészének érdekeit képviselő testület jelszavait, melyekhez a kommunistáknak is igazodniuk kell. Így a kommunistákat, ahogyan Friedrich Adler, a munkástanácsok vezetője megállapította, „láncra verték”, alávetették őket az úgynevezett „proletárdemokrácia ítéletének”.

Munkásbatalom helyett szociális reform

A kommunisták befolyásának visszaszorítására jó eszköz volt még a nagyvonalú szociális törvény elfogadása, méghozzá éppen a Magyar Tanácsköztársaság napjaiban. A megriadt burzsoázia boldog volt, hogy ezen az áron megmenekülhet a kisajátítástól, a hatalom egyszer s mindenkorra való elvesztésétől. Hozzájárult tehát számos szociális törvényhez, amelyek kivívásáért a munkások és alkalmazottak éveken át mindhiába harcoltak olyan elkeseredéssel. A nyolcórás munkanap már a II. Internacionálé 1889-es alapító kongresszusa óta napirenden volt. Most

bevezették, és bevezették a munkások fizetett szabadságát, az üzemi tanács törvényt, a nők védelmét célzó törvényt s még sok más egyebet, aminek következtében Ausztria a társadalombiztosítás terén világviszonylatban is az élvonalba került. Ezek a vívmányok persze korántsem a reformista politika gyümölcsei voltak, ahogyan azt a szociáldemokrata történetírás szeretné beállítani, hanem a munkásság forradalmi harcának, a forradalmi erők növekedésétől való félelemnek az eredményei. Annak idején maga a Szociáldemokrata Párt is elismerte ezt: „A burzsoázia látja, hogy a tömegek nagy kísértést éreznek új forradalmakra, a tanácsköztársaság kikiáltására . . . így a burzsoázia, a tanácsdiktatúrától retteghetve, sokkal jelentősebb eredményekre kész, mint máskülönben, azonos erőviszonyok közepette . . .” – olvassuk egyik 1919. évi röpiratukban. A munkanélküli-segély bevezetését még polgári történészek is „feltétlen szükségyszerűségnek” nevezik, „különösen politikai szemszögből”, amelynek célja „a szociális anarchia elhárítása”. (Szociális anarchián a társadalmi forradalmat értik.)

A szociálpolitikai törvények kétségkívül lendítettek az osztrák munkásosztály életkörülményein, de a fennálló tőkés rendszer alapjait érintetlenül hagyták. Továbbá nem védelmezte őket a munkások hatalma, ezért a későbbiekben egyre tartalmatlanabbá váltak; volt, aki gondoskodjon róla.

Véres nagycsütörtök

De a szociáldemokraták vezette kormány nem riadt vissza attól sem, hogy az elégedetlen munkásokkal szemben – az állítólagos kommunista puccs megghiúsításának ürügyén – brutális erőszakot alkalmazzon. Így az osztrák munkásmozgalom nemcsak a monarchista, a klerikális-fasiszta és a náci reakciónak volt kénytelen vérrrel adózni, hanem a szociáldemokraták által szervezett „rendfenntartó erőknek” is. A stájerországi tartományi kormány például, amelynek biztonsági főnöke a szociáldemokrata Resel volt, Grazban 1919. február 20-án és 22-én lövett az életkörülményeik megjavításáért tüntető hazatérőkre; nyolc tüntető meghalt. Az indoklás itt is az volt: meg kellett akadályozni a tervezett kommunista puccsot, jöllehet a kommunisták aligha gondolhattak arra, hogy egyetlen városban megragadják a hatalmat. Még Julius

Deutsch is elismerte, hogy ezzel Ausztria Szociáldemokrata Pártja „átmenetileg veszedelmes közelségbe került a polgári rendcsinálókka”.

Amikor 1919. április 17-én, nagycsütörtökön, Bécs különböző terein tartott gyűléseik végeztével munkanélküliek, hazatért hadifoglyok és hadirokkantak vonultak a Parlament elé, és gazdasági követelményekért: munkáért, átmeneti segélyért, magasabb kenyérfejadagért tüntettek, a rendőrség a Parlament udvarán és a mellvédek alatt már rohamosztagokkal lesett rájuk. A tüntetés teljes rendben zajlott, majd résztvevői küldöttséget választottak, amelynek feladata az lett volna, hogy a követeléseket a Parlamentben a kormánnyal közölje. A delegáció a Parlament kapuját zárva találta, ezért a tömeg nem oszlott szét. Amikor Renner végre megjelent és a követeléseket elutasította, szócsöveken keresztül jelszavak harsantak: „Éljen a szocialista köztársaság!” A gyalogos és lovas rendőrség ekkor rárontott a tömegre, s mert a tüntetők nem voltak hajlandók szétszéledni, a hatalom bevetette a Volkswehrt. Lövöldözésre került sor; hatan meghaltak, ötvenen – főleg a tüntetők közül – súlyosan megsebesültek. A polgári és a szociáldemokrata sajtó felháborodottan cikkezett az állítólagos kommunista puccskísérletről. Ausztria Kommunisták Pártja viszont rámutatott, hogy „éhező, becsapott proletárok kétségbeesésének kitöréséről” volt szó csupán. Még a polgári *Neue Freie Presse* április 18-i száma is elismerte, hogy puccsról valóban szó sem volt. Ennek ellenére mindmáig tartja magát a hazugság a kommunistaellenes irodalomban a nagycsütörtöki „első kommunista puccskísérletről”; így például J. Hannak is úgy ír a „nagycsütörtöki puccsról”, mint „bűnöző szándékú, csütörtököt mondott csínyről”.

Ez a történetírás azonban szinte említés nélkül hagyja e napok rendkívül feszült politikai légkörét, amely kézzelfogható közelségbe hozta a forradalmi robbanást. Julius Deutsch erről így ír: „Ha a kommunistáknak csak annyira is sikerül bűvkörükbe vonni a Volkswehrt, hogy a döntő pillanatban semlegesnek mutatkozzék . . . ügyünk elveszett.”

Mintha a szociáldemokrata pártvezetés sem lett volna már teljesen egységes. Julius Deutsch elárul erről, ha nem is mindent, valamit azért igen. „Akadtak szélsőséges pesszimisták, akik úgy vélték: a legjobb esetben sincs más hátra, mint hogy tisztán szocialista kormány vegye át a hatalmat, megtartva természetesen a Parlamentet . . . Beszéltek olyasmiről is, hogy olyan kormányt kellene alakítani, amelyben a munkástanácsok képviselői a paraszttanácsok képviselőivel működneek együtt, függetlenül attól, hogy ez utóbbiak a szocializmus ügye mellett

állnak-e vagy sem. Ez a megoldás változtatott volna még a legkevésbé a jelenlegi állapoton, mely lényegében munkás-paraszt koalíció volt.” Csakhogy Ausztria Kommunista Pártja gyenge volt még ahhoz, hogy a munkásság esetleges hatalomra jutását irányítsa.

A hörlgassei vérfürdő

A legbűnösebb rendőri akcióra 1919. június 15-én a Hörlgassében került sor. Akkoriban tetőzött a Tanács-Magyarországhoz való csatlakozásra hívó propaganda, annak bizonyítékeként, hogy a magyar Vörös Hadseregnek az intervenciók csapatok felett aratott győzelmei nem maradtak hatástalanok. Ausztria Kommunista Pártja a katonák között is komoly befolyásra tett szert, különösen amikor a koalíciós kormány a Volkswehr egynegyedét le akarta szerelni, ami a népi véderő tagjainak ezreit, elsősorban baloldaliakat, munkanélküliséggel fenyegetett. A Kommunisták Párt nyomására – a párt ugyanis a Volkswehr leépítése elleni harc élére állt, és nap mint nap szervezte a gyűléseket és tüntetéseket – a kormány a leszerelés időpontját május 31-ről június 15-re halasztotta. Ezért a Kommunisták Párt erre a napra nagy tüntetést hirdetett „a tanácsdiktatúra létrehozása, az éhség és a kizsákmányolás felszámolása, a szociális forradalom” céljával. A felhívásban továbbá ez állt: „A Volkswehr minden tagjának kötelessége, hogy fegyverrel a kézben vegyen részt a tüntetésen.”

A Kommunisták Párt vezetése arra számított, hogy a nyilvánosan meghirdetett és törvényesen bejelentett tüntetés a fegyveres volkswehrek részvételével szétzúzza a koalíciós kormányt, és kivívja az osztrák munkásság tanács hatalom-követelését Ausztriában. A szociáldemokrata vezetés azonban ismét puccs előkészítésével vádolta a kommunistákat. A kormány, hogy a tüntetés hatását csökkentse, ideiglenesen visszavonta a Volkswehr leépítésére kiadott parancsot, így sikerült is a népi véderő tagjait arra bírnia, hogy laktanyáikban maradjanak. Még a kommunista befolyás alatt álló 41. Volkswehr-zászlóalj is bejelentette, hogy kész a kaszárnyájában maradási parancsot szigorúan betartani.

Ilyen körülmények között, a Volkswehr részvételének elmaradását figyelembe véve, eleve kudarcra lett volna ítélve minden kísérlet, amely a hatalom megragadását célozza (s amelyet a kommunisták egyébként

sem szervezetileg, sem katonailag nem készítették elő).^{*} Mindössze tehát olyan, többé-kevésbé viharos tüntetésről lett volna szó az ausztriai tanács hatalom mellett, amilyenhez Ausztria Kommunista Pártjának mindenképpen törvényes joga volt. De a hatóságok – Ausztriában akkoriban példátlan – provokációra vetemedtek. Június 14-én este fegyveres rendőri erők hatoltak be a Kommunista Párt IX. kerületi helyiségébe, állítólag azért, hogy a körzet négy vezetőjét letartóztassák. Végül azután letartóztatták az ott tartózkodó vezető aktíva egérszét, 130 kommunista funkcionáriust.

A bécsi államrendőrség főnöke, Franz Brandl, „Császárok, politikusok, emberek” címen kiadott emlékezéseiben azt írja, hogy az akciót Johannes Schober rendőr-főkapitánnyal közösen, a szociáldemokrata belügyminiszter Eldersch előzetes tájékoztatása nélkül hajtotta végre; említi egyébként, hogy Eldersch szabad kezet adott nekik a kommunistákkal szemben. Brandl ezzel semmiképp sem csökkenti Eldersch felelősségét a munkásokkal szemben elkövetett rendőri vérengzésért, már csak azért sem, mert a szociáldemokrata miniszter azután sem engedte szabadon a kommunista funkcionáriusokat, miután a rendőrségi vezetők tájékoztatták az akcióról.

Így a hatalom június 15-én megfelelő ürügyet koholt a vérfürdőre. A vezetők nélkül maradt tüntetők felvonultak a rendőrségi fogdához, hogy a letartóztatottak szabadon bocsátását követeljék. A Hörlgassében rendőrökkel és szociáldemokratákból toborzott városi biztonsági erőkkel találták szemben magukat. A hatalom fegyveresei a tüntetők közé lőttek. Ugyanakkor lovas rendőrök rontottak kivont karddal a tömeg közé. 12 halott és 80 súlyos sebesült maradt a kövezeten; nyolcan később belehaltak sérüléseikbe.

A szociáldemokrata vezetők le akarták mosni magukról a vérfürdő szennyét, ezért a legvadabb „leleplezéseket” híresztelték Ausztria Kommunista Pártjáról. Ez a figyelemelterelő hadművelet olyan silány volt, hogy magán a Szociáldemokrata Párton belül is heves ellenzékre talált. Így történt, hogy a bécsi munkástanács 1919. június 22-én tartott ülésén az úgynevezett szociáldemokrata „új baloldal” részéről ellenzéki hangok fogadták a Friedrich Adler által beterjesztett jelentést, amely a

^{*} Schober előkerített egy tervet, melyet állítólag a magyar Vörös Hadsereg dolgozott ki a legfontosabb bécsi épületek elfoglalására. Mint kiderült, világháborús időkbeli katonai tervről volt szó, az esetleges bécsi munkásfelkelések leverésére.

kommunistákat tette felelőssé a vérfürdőért. Az ellenzék azt követelte: nézzen „jobbra is” a párt, hogy „a jövőben ilyesmi ne ismétlődhessék”.

Mindenesetre június 15-e után a polgárság nyugtalankodni kezdett. Amint Walter Goldinger történész írja, a nagynémetek és a keresztényszocialisták a nemzetgyűlés Innsbruckba való áthelyezéséről tárgyaltak. De a vorarlbergi keresztényszocialista Jodok Fink, aki a Saint Germain-i béketárgyalásokon időző kancellár, Karl Renner helyett Bécsben a kormányügyeket vezette, megnyugtatta őket. Otto Bauer, mondta, nem kimondottan kommunista érzületű ember, és a szociáldemokraták maguk is félnék a proletariátus diktatúrájától.

A kormány provokációja elérte célját: Tanács-Magyarország magára maradt harcában. És amíg az osztrák Szociáldemokrata Párt a Magyar Tanácsköztársasággal való szolidaritást akadályozta, a szociáldemokraták vezette kormány eltúrte, hogy magyar ellenforradalmárok zavartalanul agitáljanak Ausztriában. Az államrendőrség főnöke, Franz Brandl, nyíltan beismeri emlékirataiban: „Az egyértelműen ellenforradalmi csoport és az államrendőrség között hamarosan bizalmas viszony szövődött, amelynek alapját a közös ellenség, a bolsevizmus leküzdésére irányuló erőfeszítések képezték.” A magyar reakció támogatása konszolidálta az osztrák reakciót.

Pár héttel a hörlgassei vérfürdő után, 1919. augusztus 4-én, a külföldi intervenciós csapatok eltiporták a Magyar Tanácsköztársaságot. Eloszlott az ausztriai tanácsköztársaság „veszélye”, biztonságban érezhette magát a polgári rendszer. A proletár szolidaritás gyakorlati tette volt az osztrák Kommunisták Párt nagy kampánya a Horthy-Magyarországnak történő fegyverszállítások ellen; az akcióban a szociáldemokrata munkástömegek is részt vettek.

De az osztrák kommunista mozgalom ugyanekkor súlyos belső válságba került: erejét kimerítették a belső frakcióharcok, elveszítette tagjainak és befolyásának jelentős részét. Évekig tartó visszaesés után sikerült csak a pártnak és ifjúsági szervezetének Johann Koplenig, Franz Honner, Friedl Fűrberg és mások vezetésével kiszorítania a pártból a frakciósoakat, akik között az osztályellenség számos ügynöke fejtette ki bomlasztó tevékenységét. Így Ausztria Kommunisták Pártja ismét megvetette lábát az osztrák munkásmozgalomban.

A szociáldemokrácia mindmáig büszke rá, hogy Ausztriát az első világháború után „megmentette a bolsevizmustól”, s így egész Európa forradalmi mozgalmának gátat vetett. Az 1958-ban Oscar Pollak által kiadott félhivatalos szociáldemokrata párttörténet, az „Út a sötétből” így dicsekszik: „Hogy azonban (a munkástanácsok – A. R.) abban az időben, amikor olyan sok múltott döntéseiken, nem váltak a kommunista hatalmi törekvések eszközeivé és a felforgatás katasztrófapolitikájának emelőkarjává, kizárólag az osztrák szociáldemokrácia érdeme.” A szociáldemokrata vezetés viszont 1919-ben nem egyebet, a burzsoázia uralmát mentette meg! A hörlgassei halottakon kívül más áldozatai is voltak ennek a szociáldemokrata mentőpolitikának. 1920 májusában Linzben, az építőmunkások tüntetése során, a főtéren hét embert ölt meg, húszat pedig megsebesített a Volkswehr sortüze. Julius Deutsch május 11-én a nemzetgyűlésben mondott beszéde során elismerte azt a tényt, miszerint „fegyveres erőink emberei kénytelenek voltak saját néptársaik ellen fordítani fegyvereiket”. Az 1918–1920 közti időszakra ezért szó szerint érvényes volt az a megállapítás, amelyet 33 évvel később a bécsi *Arbeiter-Zeitung* egy cinikus önelemzés során tett: „Az osztrák polgárság . . . térdén állva mondhatott hálát istenének nap mint nap, hogy ilyen jó erőben tartja a szociáldemokráciát.”

Szép számmal akadnak polgári hangok, amelyek fenntartás nélkül el is ismerik a szociáldemokrata vezetésnek ezeket az „érdemeit”. Még Dollfuss utóda, az ausztrófasiszta szövetségi kancellár, Kurt Schuschnigg is azt írja „Harcban Hitler ellen” címmel megjelent könyvében, hogy „a kommunista jelszavak és a kommunista karhatalom erőteljes visszaverése az 1919-es évben mérvadó, elvitathatatlan érdeme a szociáldemokratáknak”.

A „szocializálás” véget ér

Miután a szociáldemokrata „mór” megtette kötelességét és a burzsoázia hatalma biztosítva volt, a tőke gazdasági támadásba lendülhetett a munkásosztály ellen. A Magyar Tanácsköztársaság bukásának és a kommunista befolyás hanyatlásának következménye az osztrák szociális

törvényhozás mérséklődése lett. Még szomorúbb sors várt a gyászos emlékeztető „szocializálási bizottságra”, amelynek állítólag a nagyburzsoázia kisajátításának elmaradásáért kellett volna kárpótlást nyújtania, biztosítva a tőkés termelés fájdalommentes, békés átnövését a szocialista termelési módba. 1919 februárjában kezdte meg működését a három parlamenti párt által alakított és Otto Bauer elnökletével, a keresztényszocialista Ignaz Seipel alelnökletével működő bizottság, amelynek tevékenysége végtelen „tanulmányozásokban” és „tervezésekben” állt, ami nagyon megfelelt a burzsoázia szándékainak, hiszen még a nehéz- és az alapanyaggyártó ipar államosítására sem került sor. A Magyar Tanácsköztársaság bukása után a bizottság tevékenységének gyakorlatilag már semmi jelentősége sem volt, később ezt a „munkát” is abbahagyta, mintha sohasem létezett volna.

Az osztrák szociáldemokrácia nem tudta objektív okokkal megindokolni, miért mulasztotta el még a legfontosabb ipari üzemek államosítását is. Frázisokat hangoztatott csupán: adósságokat nem lehet szocializálni stb. Valójában ezek az üzemek a világháború által okozott súlyos zűlöltség ellenére is hatalmas értékeket képviseltek, és a burzsoázia értette a módját, hogyan tegyen szert belőlük – „a szocializálás veszélyének” elmúltával – óriási profitra. A gazdasági világválság idején viszont, 1929 után, a csődbe ment bankok elképzelhetetlenül nagy adósságait „szocializálták”, vagyis az állam átvette és a nép zsebéből fizette ki őket, s ez ellen ugyanazok a szociáldemokrata vezetők „a gazdaság érdekében” nem tiltakoztak, sőt helyeselték és támogatták a dolgot.

A bálátlan polgárság

Az osztrák burzsoázia egyetlen pillanatig sem gondolt arra, hogy köszönetet mondjon a szociáldemokráciának uralma megmentéséért. Ellenkezőleg, a köztársaságot és szociáldemokrata vezetését okolta saját, világháború utáni hanyatlásáért. Egyik oka volt ez egyébként annak is, hogy az osztrák polgárság 1918 után az Anschluss jelszavát magáévá tette, abban a reményben, hogy a burzsoá rend németországi konszolidálódását követően hatalmas e tágabb keretek között még jobban megszilárdul. Sohasem tudta azután a polgárság megbocsátani a szociáldemokráciának, hogy 1918-ban saját „polgári” egzisztenciája teljességgel a „szocdemektől” függött. Végül, s alkalmasint ez volt a fő ok, a bur-

zsoázia attól félt, hogy a tömegek egy napon komolyan veszik vezetőik szocialista és forradalmi jelszavait, s akkor a szociáldemokrata pártapparátus talán nem lesz képes visszafogni híveinek forradalmi cselekvését. Ezért a burzsoázia az első pillanattól kezdve arra törekedett, hogy saját hatalmi gépezetét erősítse, a szociáldemokratákat pedig a második helyre szorítsa vissza. A Keresztényszocialista Párt vezetője, Ignaz Seipel prelátus, éppen alkalmas személy volt a feladat elvégzésére. Ő volt a lelkiatyja az első, tisztán polgári kormánynak, amely 1920-ban alakult Ausztriában, miután a Szociáldemokrata Párt a választásokon elvesztette korábbi, legerősebb parlamenti frakciót képviselő helyzetét.

A szociáldemokrácia a választások eredményét „objektíven indokoltaknak” tekintette. Leplezni próbálta ezzel, hogy politikája is hibáztatható a vereséért, és eltitkolta, hogy az események további alakulását a proletariátusnak drágán kell még megfizetnie. Otto Bauer úgy vélte, az osztályok egyensúlya még mindig fennáll. De már Clausewitz rámutatott katonapolitikai írásaiban, hogy ellenséges erők hosszan tartó egyensúlya nem létezik, és mindig annak az erőnek az oldalán az előny, amelyik offenzívát indít. Ausztriában pedig a burzsoázia kezdeményezett offenzívát.

Sok osztrák polgári és szociáldemokrata történész sajnálja mindmáig a koalíció 1920. június 10-én bekövetkezett felbomlását; a köztársaság történetének „legvégzetesebb” napjának nevezik június 10-ét, és úgy vélik, ha a koalíciós kormány fennmarad, útját állhatta volna a fasizmus térhódításának is. Figyelmen kívül hagyják azonban a németországi tapasztalatokat. Ott ugyanis a szociáldemokrácia részt vett a polgári kormányban, felelősséget vállalva a dolgozók helyzetének állandó romlásáért, s ez a helyzet, a világgazdasági válsággal súlyosbítva, elvezetett a hitleri hatalomátvételhez. Ausztriában sem volt más alternatíva, mint a következetes osztályharc, ettől azonban a Szociáldemokrata Párt a kormányból való kiválása után is tartózkodott.

Infláció

Az ausztriai osztályharc egyetlen nagy horderejű kérdés körül éleződött ki: ki fizessen az elvesztett háborúért? A Kommunista Párt azt kívánta, „fizessenek a gazdagok”, ezért a háborún nyereszkesedők pénzét, devizáját és tárgyi értékeit követelte az államháztartás deficitjének fedezésé-

re. A kormány helyett a bankjegyek számának növelése mellett döntött, s így lavinaszerű inflációt indított el. Ennek következtében napról napra csökkent a munkabér és a munkanélküli-segély, a kispénzű emberek és a kisbérlők elveszítették megtakarított pénzcskéjüket, a kis önálló vállalkozók pedig csődbe jutottak. Hasznát mindebből a nagyburzsoázia hajtotta, amikor értéktelen papírpénzzel fizette vissza a beruházási hiteleket, megszabadult adósságaitól, és óriási profitot söpört be a végkiárusításból. E profit java részét azután külföldön biztos valutába fektette be. A munkabér értéke egyik fizetéstől a másikig rohamosan csökkent. Az osztrák dolgozók ínséges helyzetét tekintve még nagyobbra kell értékelnünk a szovjet-oroszországi 1921-es éhínség áldozatainak megsegítésére indított nagyszabású segítőkampányt, amelyet Ausztria Kommunista Pártja kezdeményezett, s a Szociáldemokrata Párt sem tagadhatott meg. A proletár internacionalista szolidaritás fényes példája volt ez.

A munkásság elkeseredéssel nézte az osztrák burzsoázia fosztogató politikáját; ezt az érzületet jellemző módon fejezte ki az 1921. december 1-i bécsi éhségzavargás, amelyet az osztrák Kommunista Párt „a munkástömegek kétségbeesett válaszának” minősített. A munkásság spontán jellegű, vezetők nélküli december 1-i tüntetése a fokozódó drágulás ellen irányult, végül pedig a mindenre elszánt tömeg romboló akciójává fajult. Ezért az osztrák Kommunista Párt felhívással fordult a szociáldemokratákhoz: változtassák a tömegek szervezetlen kitörését az egész osztrák proletariátusnak a munkásság további megterhelése és elnyomórítása elleni, szervezett akciójává.

A szociáldemokrata vezetők ezt a javaslatot azonnal elutasították. A Kommunista Párt két hónapon át folytatott kampányt a december 1-én letartóztatottak szabadon bocsátásáért. Számos üzemi kollektíva csatlakozott Ausztria Kommunista Pártjának követeléseéhez, nem hiányoztak közülük a szociáldemokraták sem.

Az államhatalom házkutatásokkal válaszolt. Elkobozták a *Die Rote Fabné*-t, letartóztatásokat hajtottak végre, vádat emeltek számos kommunista funkcionárius ellen, üldözni kezdték a Bécsben élő politikai emigránsokat.

Amikor a nagy rabló hadjárat befejeződött, és az inflációs politika a normális gazdasági élet összeomlásával fenyegetett, a burzsoázia megpróbálta stabilizálni a pénzt. Ismét kirobbant az osztályharc a nagy kérdés körül: kinek a rovására történjék az úgynevezett „szanálás”. Seipel művének eredményeképpen a szanálás végül a dolgozók rovására történt. 1922. május 31-én Seipel szövetségi kancellár lett, és az elkövetkező tíz évben, egészen 1932-ig, az ő egyénisége nyomta rá bélyegét az osztrák politikára.

A Seipel-kormány számításai szerint 500 millió aranykoronára volt szükség, hogy az államháztartás deficitjét felszámolják és az inflációnak véget vessenek. Ausztria Kommunista Pártja számadatokkal bizonyította, hogy a szükséges összeget a hazai tőkések és nagybirtokosok megadóztatásával lehet előteremteni. A párt ezért azt követelte, vállalják a szanálás költségeit a gazdagok. Seipel azonban úgy döntött, nem bántja a gazdagokat, ehelyett külföldi kölcsönért folyamodik. A Népszövetség támogatásának elnyerése érdekében a genfi jegyzőkönyvben kötelezettséget vállalt, hogy engedélyezi az osztrák politikának a Népszövetség megbízottja általi ellenőrzését. Az osztrák nagyburzsoázia tehát súlyos bűnt követett el, amikor osztályérdekei védelmében külföldi bankárok ellenőrzésének vetette alá az országot.

Egyedül Ausztria Kommunista Pártja folytatott erőteljes, következetes harcot a genfi szanálás ellen. Felhívásában a genfi jegyzőkönyvet „szégyenszerződésnek” nevezte, amely a proletariátus számára az „elképzelhető legszörnyűségesebb munkanélküliséget, éhséget és nyomort” hozza el majd. A Kommunista Internacionálé is az osztrák nép mellé állt az osztrák burzsoáziával és a külföldi imperialistákkal szemben. A Komintern 1922 novemberében Moszkvában ülésző V. kongresszusa kiáltványban szögezte le: „Az osztrák proletariátus nehéz védelmi harcot folytat a nemzetközi tőke és a világ reakciós erői által koholt, rabszolgasorral fenyegető terv ellen; ez a harc minden ország munkásainak fokozott figyelmét kívánja.” A kongresszus felhívta Ausztria munkásait és munkásnőit, vívjanak harcot saját burzsoáziájuk ellen: „Erősek vagytok, csak akarnotok kell” – szögezte le a Komintern dokumentuma. „Ne hagyjátok, hogy szociáldemokrata vezetőitek eltántorítsanak benneteket a rabszolgaterv elleni harc erőteljes folytatásától. Tisztán kell látnotok, országotok Kommunista Pártja az egyetlen erő, amely helyes

utat mutat számotokra. Harcoljatok közösen, pártkülönbségekre való tekintet nélkül, a közös veszély ellen.” A Kommunista Internacionálé a világ minden országának munkásait felszólította, ismerjék fel a „proletár szolidaritás kötelességét a súlyos veszélyben levő osztrák munkásság iránt”. „A reakció nemzetközi tőkés frontjával fordítsátok szembe a forradalmi proletariátus nemzetközi frontját!”

A kommunisták helyzetelemzése helyesnek bizonyult. A szanálás költségeit a dolgozó népre hárították; tömegesen bocsátották el a munkásokat és az alkalmazottakat; emelték a vámokat és a közadókat. A munkásság újra szervezkedni kezdett. A szociáldemokrácia előtt újra ott volt a nagy lehetőség, hogy döntő változást idézzon elő az osztrák politikában. A szanálási törvény elfogadásához ugyanis a Nemzeti Tanács kétharmados többsége kellett, s ezt a szociáldemokrata szavazatok nélkül nem lehetett elérni. A szociáldemokrata pártvezetésben heves viták folytak. Otto Bauer az 1922. október 15-i szociáldemokrata pártkongresszuson a jegyzőkönyv tanúsága szerint ezeket mondotta: „... először úgy éreztem... ezt mindenképpen meg kell akadályoznunk, bármibe kerüljön is. És máris azt gondoltam, ebben az országban olyan erős a proletariátus, annyiféle erőforrásból meríthet! Hát nem éppen ez az a pillanat, amikor minden erőforrást ki kell aknázni, hogy az előttünk álló eseményeket akár erőszakkal is megakadályozzuk?” Ausztria Szociáldemokrata Pártja valóban egészen az utolsó pillanatig olyan heves agitációt folytatott a genfi jegyzőkönyv ellen, hogy a munkásságnak semmi kétsége sem lehetett: ebből az egyezményből nem lesz törvény. A Szociáldemokrata Pártnak módja volt rá, hogy a parlamentben a törvényjavaslat ellen szavazzon, nem is beszélve a parlamenti obstrukció és a parlamenten kívüli harci akciók lehetőségéről. Könnyen meg lehetett volna akadályozni tehát a népellenes genfi szanálás megvalósulását. De, mint ilyen esetekben mindig, a szociáldemokraták radikális szólamai a reformista politika leplezését szolgálták csupán. Amikor szavazásra került a sor az egyezményhez szükséges rendkívüli alkotmánytörvény ügyében, a szociáldemokrata képviselők tartózkodtak a szavazástól, és így lehetővé tették a genfi szanálás elfogadását.

A szociáldemokrata pártvezetők kapituláns politikája az osztrák politika újabb fordulópontján segítette ki a burzsoáziát a zsákutcából, szilárdította meg uralmát. A következmények ólomsúllyal nehezedtek a dolgozók vállára, de később a Szociáldemokrata Pártnak is súlyosan kellett fizetnie ezért a politikáért.

Ausztria Kommunista Pártja V. pártkongresszusának (1922. március) megállapítása máig sem veszítette el történelmi érvényét: „A Szociáldemokrata Párt látszatellenzékbe vonult. Szavakkal, néha indítványokkal, szavazásokkal a burzsoázia ellenfeleként lépett fel, valójában azonban jóakarató semlegességet tanúsított a polgári kormánnyal szemben, sőt néha leplezetlen támogatásig fokozta semlegességét; elsősorban a burzsoá kormányzat lényegbevágó intézkedéseit segítette és támogatta, amelyek pedig – pénzügyi és gazdaságpolitikai lépések lévén – roppant terheket róttak a munkásosztályra. Általában a Szociáldemokrata Pártnak a tőkésosztályokhoz való viszonyát Ausztriában döntően az jellemezte, hogy a munkásosztályt nem a burzsoázia elleni harcra vezérelte, hanem tudatosan, minden erejével távol tartotta e harctól.”

Felismerjük itt azt a taktikát, amelyet Ausztria Szociáldemokrata Pártja egy évtizeddel később is követett, radikális kifejezésekkel csillapítva a munkásokat az erősödő, Dollfuss-féle ausztrofasiszta diktatúrával való szembefordulástól. A burzsoázia természetesen a szociáldemokraták megalkuvó viselkedését sem jutalmazta; ezt a magatartást, érdeme szerint, gyáva kapitulációnak tekintette. Seipel most már láthatta, mit érnek a szociáldemokrata fenyegetőzések, nem kellett félnie, amikor megindította módszeres támadását a szociáldemokrata pozíciók felszámolására. Otto Bauer később „Az osztrák szociáldemokrácia” című könyvében rezignáltan állapította meg: „a genfi jegyzőkönyv egy csapásra visszajára fordította az osztályok hatalmi viszonyát”. Fordulópont volt a genfi szanálás. Megtűrése létrehozta az osztrák kapitalizmus viszonylagos stabilizálódásának feltételeit. 1923 derekán megszűnt az infláció, a korona helyett bevezetett osztrák schilling árfolyama megszilárdult, a költségvetés egyensúlya helyreállt. A mezőgazdasági termelés is növekedett. Az osztrák ipar a racionalizálás jegyében a termelékenység erőteljes fokozódását biztosította; a szénbányászatban például az 1919-es munkásonkénti és műszakonkénti 0,40 tonna 1924-ben 0,52 tonnára, 1927-ben már 0,94 tonnára emelkedett. A vasércbányászat terén ezek a számok így alakultak: 2,10, 2,28 és 3,48 tonna. Az acéltermelés a munkásonkénti évi 178 tonnáról 254, majd 341 tonnára nőtt. Mindemellett Ausztriában tartós munkanélküliség is volt; a hivatalos statisztikai adatok azonban erre vonatkozóan megbízhatatlanok, mert a munkanélküliek tömegét a rövidített munkaidőben dolgozók, a munkanélküli-segélytől megfosztottak, az úgynevezett „egyszer s mindenkorra

kifizetettek" tízezrei szaporították. A munkanélküliek hivatalos száma 1927 januárjában 300 000-re rúgott.

A kommunisták a szanálás következményei elleni harcra, a reakció elleni egységfront létrehozására mozgósították a munkásokat. Megpróbálták „alulról” egységfrontot teremteni, eközben azonban a Szociáldemokrata Párt vezetőihez is javaslattal fordultak; indítványozták, hogy Ausztria két munkásnapja 1924. május elsején mindenütt közös tüntetésben fejezze ki harci akaratát a proletariátus egységfrontjával kapcsolatban, a nyolcórás munkanap kérdésében, Szovjet-Oroszország támogatása mellett, a proletariátus új elnyomorodása, a háborús veszély és a fasizmus ellen. Ausztria Szociáldemokrata Pártja nem is válaszolt a kommunisták levelére. Egyik-másik ipari központban mégis sikerült elérni, hogy május elsején egységesen tüntessenek a szociáldemokrata és a kommunista munkások. A dolgozók rovására 1926-ban számos kis és közepes nagyságú bank jutott csődbe; ezeket a bankokat többnyire vidéki üzletemberek és polgári politikusok alapították, s most a betétesek és takarékoskodók pénze úszott el a spekulációkon. Végül a fél tucat kis és közepes nagyságú bankon kívül csak négy nagybank maradt meg: az Osztrák Kereskedelmi és Ipari Hitelintézet, amely a Rothschild bankárclád tulajdona volt, az alsó-ausztriai Escompte Társaság, a Bécsi Bankegylet (olasz és német tőkével), valamint az Osztrák Földhitelintézet, amely Rudolph Sieghard, a Monarchia korabeli pénzügyminiszter, a Habsburgok udvari bankárának tulajdonában állt.

Az osztrák szociáldemokrácia az Első Köztársaság időszakában az osztrák burzsoáziát mindvégig gyengének, jelentéktelennek állította be. A burzsoázia létszámát tekintve valóban gyenge volt, gazdasági befolyása azonban számottevő; ezenfelül a tőke és a vele szövetséges arisztokrácia nemzetközi kapcsolatai is elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a burzsoázia valóban minden eszközzel elérje célját: hatalmon maradjon.

Lenin alapvető művének, „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foká”-nak már 1917-ben megfogalmazott tanítása ezúttal is érvényesnek bizonyult: ahogy a burzsoázia gazdasági hatalma erősödött, úgy fokozódott az imperializmus korának minden burzsoáziáját eleve jellemző reakciós, antidemokratikus tendencia Ausztriában is. A burzsoázia törekvése arra irányult, hogy a munkásosztály – általa „forradalmi szemétnek” nevezett – politikai és szociális vívmányait

eltörölje. A dolog pontosan úgy állt, ahogyan az osztrák Kommunista Párt újonnan megválasztott titkára, Johann Koplenig, 1924. május 1-i beszédében megállapította. „A gazdasági élet területén végrehajtott tőkés offenzívát kiegészíti az egyre inkább előretörő politikai reakció.” A tőkés rend programja nem csekély mértékben arra irányult, hogy a munkásoknak a háború utáni évekből megmarad befolyását felszámolja a Volkswehrben. Az első, tisztán polgári kormány megalakítása után Carl Vaugoin keresztényszocialista hadügyminiszter látott hozzá a hadsereg átszervezéséhez; így a katonaság egyre megbízhatóbb eszközzé vált a kormány kezében a munkásság ellen. Vaugoin kezdetben egyszerű és „törvényes” módszerekkel dolgozott. 1924-től kezdve a leszerelt katonák helyére mind több, úgynevezett „államhű elemet” vettek fel a falusi lakosság vagy a polgári értelmiség köréből. Tisztté ettől fogva nem a hosszú szolgálati idővel rendelkező katonákat léptették elő, hanem a császári és királyi hadsereg egykori kádereit hozták vissza.

A burzsoázia a törvényes és parlamentáris hatalmi eszközökkel párhuzamosan a hatalom parlamenten kívüli eszközeivel is élt. Akárcsak Németországban, Olaszországban és más szomszédos országokban, Ausztriában is sorra alakultak a reakciós, fasiszta fegyveres testületek, amelyek különböző fedőnévvel jelentkeztek a szövetségi tartományokban, szembeszegülve a munkásmozgalommal.

Fasiszmus Ausztriában

A fegyveres fasiszta szervezetek gyökerei az 1918-as év forradalmi napjaira nyúlnak vissza. A bécsi *Neue Freie Presse* már 1918. november 2-án, 4-én és 5-én hírt adott a magántulajdon védelmére Bécsben, Salzburgban és Innsbruckban létrejött „polgári védelmi alakulatok”-ról, valamint arról, hogy a bécsi pályaudvarokon 500 polgári származású diákból rendfenntartó erő létesült. Dr. Mataja belügyi államtitkár polgári elemekből toborzott államőrség felállításával próbált ellenjátékot kialakítani a Volkswehrrel szemben. A régi tiszték is reakciós szervezeteket hoztak létre. Vidéken, helyi alapokon, a legkülönbözőbb elnevezéssel alakultak az önkéntes védhadtestek, például a tiroli polgárőrség, a községi védőrség, a helyi véderő, Alsó-Ausztriában az önvédelmi szövetség, Felső-Ausztriában a föld- és mezővéd-szervezetek. Összefoglaló szerveik lettek a honi véderőkötelékek, vagyis a Heimwehr. Ezek mellett

léteztek még egyéb törmelék szervezetecskék, például a monarchista Frontharcos Szövetség. Ezek tagsága kispolgári és lumpenproletár elemekből toborzódott; élükön arisztokraták, polgári politikusok, foglalkozás nélküli tisztek álltak, akik politikai pályára léptek, mert a polgári életbe nem tudtak beilleszkedni, s akik számára a Heimwehr bizonyos pótkielégülést nyújtott az elveszített parancsnoki pozíciók helyett.

Kezdetben ezeknek az egyleteknek és szervezeteknek a jelentősége nem haladta meg a helyi szintet, az ipari központokban pedig igen szerény szereppel kellett beérniük. Nem akadályozhatták meg a demokratikus és szocialista fejlődést. Eleinte nem is különültek el a polgári pártoktól, ellenkezőleg, ezek segédcsapataiként működtek. Saját politikai programjuk sem volt, fegyverzetük még a világháborúból származott. Mint a későbbi osztrák szövetségi kancellár, Schuschnigg, „Harcban Hitler ellen” című könyvében egy levéltári dokumentumból idézi: „leszerelési állománybeli gyalogsági fegyverekről volt szó, amelyeket a szövetségesközi katonai bizottság osztott ki a nép- és polgárőrségeknek, üzemeknek, vasúti hivataloknak, katonai hatóságoknak s hasonlóknak. A meglevő alakulatoknak 1918. november 30-i hatállyal egyebek között 1156 géppuskát, 80 345 ismétlőfegyvert, 13 627 karabélyt és tetemes mennyiségű lőszert osztottak.”

Később a reakciós fegyveres testületek illegálisan is kiegészítették készleteiket az állami raktárakból. Julius Deutsch katonapolitikai emlékezéseiben maga is elismeri, hogy támogatta ezt az eljárást, sőt hadügyi hivatala fegyvereket és lőszert osztott a fentebb nevezett szervezeteknek. A Heimwehr-alakulatok azonban illegális úton is folytatták fegyvertáruk bővítését, természetesen a reakciós államapparátus tudtával és hallgatólagos beleegyezésével.

Emlékezéseiben Rüdiger Starhemberg gróf, a Heimwehr vezetője, látható büszkeséggel számol be róla, hogy loptak Tirolban 21 hegyitarackot a Heimwehr tagjai. Julius Deutsch viszont 1936-ban arról tudósított, hogy 22 löveget loptak a Heimwehr számára „egy tiroli állami fegyvertárból”. Az ügy kapcsán Innsbruck szociáldemokrata polgármester-helyettese kötelezettséget vállalt, hogy „azonnal beszünteti a lőszerlopásokról szóló cikkezést, s ennek során az a hazafias gondolat vezérelte, hogy megóvjá a szövetségi államot az esetleges antantmegtorlástól!”

A Heimwehr az innsbrucki Hofburgból is „vételezett” hadianyagot.

Bajorországból a hatóság szeme láttára csempészték át mintegy 4000 puskát és sok géppuskát.

1934-ben, a munkásság véres leverése után, Julius Deutsch „Polgárháború Ausztriában” című brosúrája leleplezi, hogyan fegyverezték fel „már közvetlenül az 1919-es fordulatot követően” a Heimwehr alakulatait. „Akkoriban sokat hallatott magáról a Heimwehr nemcsak Tirolban, de Stájerországban és Karintiában is. Tagjai állami raktárakat fosztottak ki. Mindenki tudta, kik a tettesek. A törvényszékek név szerint ismerték őket, mégsem ítélték el egyetlen fegyvertolvajt akár 24 órai fogdára sem! Ha viszont munkásnál találtak fegyvert, hónapokra is rács mögé kerülhetett.” Julius Deutsch mindazonáltal elfelejtette itt megemlíteni, hogy mindez annak a kormánynak a szeme előtt történt, amelynek élén saját szociáldemokrata vezető társa, Karl Renner kancellárkádott, ő maga pedig hadügyi államtitkár-helyettes, hamarosan pedig hadügyi államtitkár lett. Renner később így védekezett: „Az alsóbb szintű hatóságok nem engedelmeskedtek, állami kényszerítő eszközök alig álltak rendelkezésre, a megszállók (az antantbizottságok – A. R.) nem vették túlságosan komolyan a dolgukat.”

Mint Deutsch később kiegészítőleg közölte, a karintiai Hermagor állami fegyverraktárból 1921 tavaszán – egyebek között – 12 ágyút, 1400 puskát, 40 géppuskát és megfelelő lőszert loptak a Heimwehr számára.

Emlékezéseiben a később a nácikhoz átállt stájerországi keresztényszocialista tartományi főnök, Anton Rintelen, beszámol egy esetről, amikor a stájerországi Heimwehr számára ő maga szerzett „illegális eszközökkel, de a magasabb eszme által szentesítve”, a grazi katonai parancsnokság koholt parancsa révén „mintegy 17 000 puskát és hozzávaló lőszert, 286 géppuskát, 12 löveget és mintegy 1000 pisztolyt, sőt még repülőgépeket is”.

Armánykodás kívülről

A reakciós alakulatok kezdettől a hasonló szellemű németországi szervezetek befolyása alatt álltak, onnét kaptak ösztönzést és tanácsokat. Így például a bajor Orgesch, Escherich fehérterrorista szervezete, amely igen aktívan közreműködött a Bajor Tanácsköztársaság leverésében, 1920 elején egy őrnagyot küldött Linzbe, aki ott szakértőként és ta-

nácsadóként segítette a felső-osztriai „önvédelmi alakulatok” szervezését.

A német birodalomból érkezett Ausztriába a fasiszta alakulatok fő szervezője, Waldemar Pabst őrnagy, aki 1920-ban Tirol területén, majd 1922-től 1930-ig egész Ausztriában Heimwehr-alakulatok létrehozásán fáradozott. Pabst volt a Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg elleni gyilkos merényletek egyik főbűnöse. Jellemző részletre vet fényt Gustav Stresemann német külügyminiszter életrajzírónöje, Anneliese Timme: Pabstot a német külügyminisztérium alapjából pénzelték. De a német Reichswehr, a birodalmi véderő körei is érdekeltek voltak az osztrák Heimwehr megerősítésében.

Az ármánykodó külső erők harmadik szereplője az ellenforradalmi Magyarország volt. A három ellenforradalmi és fehérterrorista erő kapcsolata olyan szorosra fonódott, hogy 1920-ban már közös akciót tervezhettek a berlini és a bécsi kormány ellen. A Ludendorff által kidolgozott akcióterv szerint a Heimwehr-alakulatoknak – az Ehrhardt-dandár Ausztriába csempészett tagjainak támogatásával – jobboldali puccsot kellett volna végrehajtaniuk, majd az országot bajor és magyar csapatok szállták volna meg. Ezek a tervek nemcsak az osztrák munkásmozgalom erőszakos elfojtására irányultak, hanem arra is, hogy siker esetén Csehszlovákia és Lengyelország ellen is katonai akciókat szervezzenek. Új világháború veszélyét rejtették ezek az elgondolások. 1920-ban azonban polgári kormány alakult Ausztriában, 1923-ban pedig megghiúsult a müncheni Hitler és Ludendorff által szervezett „sörpuccs”, ezért e tervek lekerültek a napirendről.

Amikor a nagybirtokos Rüdiger von Starhemberg került a Heimwehr élére, nemcsak saját – és kölcsönbe vett – pénzét fektette magánhad-serege felfegyverzésébe, de Mussolinitól és Bethlen István magyar miniszterelnöktől is kapott pénzt és fegyvert. Starhemberg Mussolininak úgy jellemezte a Heimwehrt, mint „polgári őr- és zárszervezetet, egyfajta milíciát, amelynek célja az, hogy a polgári és paraszti körök magántulajdonát esetleges csorbításokkal vagy kommunista támadásokkal szemben megvédje”. Bethlennel és későbbi utódával, Gömbössel közösen Starhemberg fegyvereket csempészett Olaszországból Ausztriába.

Az olasz fasizmus megerősödése, majd erőszakos hatalomra jutása 1922 novemberében az ausztriai Heimwehr-mozgalomra is hatással volt. Így például salzburgi heimwehresek olaszul tanultak, hogy közvetlenül tanulmányozhassák a fasiszta irodalmat.

A munkásság ügyének sokat ártott, hogy a szociáldemokrata vezetők nem értékelték helyesen a fasizmus lényegét, a jelenséget a tőkésosztálytól független mozgalomnak tüntették fel. Otto Bauer a lumpenproletariátus uralmának nevezte a fasizmust, Renner pedig az osztrák Szociáldemokrata Párt 1927-es kongresszusán ezeket mondta: „A fasiszta polgárháborút . . . csak a régi hatalom kiszolgált lakójai akarják, akik így szeretnének visszakapaszkodni hatalmi pozícióikba. Ez az a kis csoport, amely *az osztályegyensúlyt mindkét osztály megbuktatására használja fel.*” (Kiemelés tőlem. – A. R.) A munkásokat egyedül a kommunisták igyekeztek felvilágosítani a fasizmus osztályjellegéről. Egyedül ők értékelték – helyesen – a fasiszta mozgalmakat a finánctőke szélsőségesen sovíniszta és imperialista elemeinek terroruralmaként.

A polgári vezetők közreműködtek a fasizmus térhódításában. Seipel szövetségi kancellár rokonszenvezett a Heimwehr-mozgalommal, mert azt vallotta: ez a reakciós fegyveres erő a polgári államhatalmat erősíti a munkássággal szemben. Seipel a demokratikus köztársaság halálos ellensége volt, ennél fogva rettegett a munkásság hatalomra jutásának lehetőségétől. Mint a katolikus egyház hű és fanatikus szolgálja, nem bocsátotta meg, hogy a demokratikus köztársaság detronizálta az egyház leghatalmasabb szövetségesét, a Habsburg-monarchiát, sőt az antiklerikális propagandát is megtűrte. Seipel az olasz fasizmus tekintélyelvű államát tekintette példaképnek, ezért is támogatta minden módon a Heimwehr-mozgalmat. Elsősorban ő volt az, aki a Heimwehr anyagi támogatásáról gondoskodott, természetesen az osztrák nagyburzsoázia közreműködésével.

A szociáldemokrata vezetők fékeztek a munkások antifasiszta ellenakcióit. Nemcsak a fasiszta veszélyt becsülték le, de az is előfordult, hogy együttműködtek a Heimwehr szervezeteivel.

Maga Julius Deutsch is nyilvánosságra hozott bizonyos jegyzőkönyvanyagokat az 1925 decemberétől 1926 februárjáig folytatott tárgyalásokról. A téma: a szociáldemokrata Schutzbund és a Heimwehr katonai együttműködése a tiroli katonai vezető szervekkel egy esetleges olasz

betörés esetén. Közben a fasiszták a polgári kormány szeme láttára fegyverkeztek. A nagyburzsoázia kezdetben kissé gyanakvóan fogadta a fasiszták mozgolódását, de hamar belátta, hogy hasznot húzhat belőle. Stájerország helyettes tartományfőnökének, dr. Ahrernek a javaslatára 1921 márciusában a Gyáriparosok Szövetsége évi ötmillió korona szubvenciót biztosított a stájer Heimwehrnek; ebből kétmilliót az ipar teremtetett elő, kétmilliót a bankok adtak, egymilliót a nagybirtok. Az egykori keresztényszocialista szövetségi kancellár, von Streeruwitz lovag, „Szököár Ausztria felett” című könyvében beszámol róla, hogyan határozta el a Gyáriparosok Szövetsége 1921. december 1-i konferenciáján a Heimwehr támogatását. Ezeket írja: „Az ipar, minden kertelés nélkül, nyíltan támogatja a Heimwehr-mozgalmat, még hozzá tekintélyes összegekkel.” A nagyipar a munkások beralapjának egy részét használta fel erre a célra.

A kommunisták figyelmeztetnek

Elsőként az osztrák kommunisták figyelmeztettek rá: fasizmus fenyeget Ausztriában! Védekezésre szólították fel a munkásokat az akkor még szerény erőt képviselő fasiszta szervezetek széttűzésére. Tüntetőakciókat követeltek a fasiszta provokációk ellen. A párt alapvető problémának minősítette a fasiszta veszélyt, és egységes harcra szólította fel a Szociáldemokrata Pártot.

A párt harca nemzetközi támogatásra talált. A Kommunista Internacionálé 1922. novemberi IV. kongresszusának határozatában figyelmeztetés található „a fasizmus veszélyére”, és a „sok ország” között, amelyekben ez a veszély fennáll, Ausztria is szerepel. A kongresszus ezzel kapcsolatban megállapította: „A kommunista pártok egyik legfontosabb feladata, hogy megszervezzék az ellenállást a nemzetközi fasizmusmal szemben, az egész munkásság élén járjanak a fasiszta bandák elleni harcban, s ezen a területen is erőteljesen kihasználják az egységfronttaktikát...”

A Heimwehr és a többi fasiszta szervezet még gyenge volt ahhoz, hogy az olasz fasizmus mintájára az államhatalmat megragadja és fasiszta diktatúrát hozzon létre Ausztriában. A tőkés offenzívát azonban már erőteljesen támogatták terrortámadásaikkal, munkások és munkásfunkcionáriusok meggyilkolásával. A meggyilkoltak hosszú listáját a 44

éves hietzingi szociáldemokrata körzeti munkástanácsstag, Franz Birnecker vezeti, akit 1923. február 17-én monarchisták öltek meg. Ezt követően az *Arbeiter-Zeitung* február 19-én így fenyegetőzött: „A gyilkos pribékek nem kerülhetik el a felelősségre vonást . . . A munkások megtalálják a módját, hogy újra rend legyen. Aki fegyvert emel a munkásságra, az saját halálos ítéletét írja alá.” De Birnecker gyilkosait jelentéktelen börtönbüntetésre ítélik csupán, és még folyik a per, amikor – 1923 májusában – horogkeresztesek agyonlövik Karl Still fiatal favoriteni vasutast. A bécsi polgármester, Seitz, ismét esküdözött: Still volt az utolsó áldozat! A gyilkosokat mégis felmentik. 1923. szeptember 29-én Korneuburg közelében fasiszták meggyilkolnak két fiatal munkást, Kowarikot és Wimmert, a tetteseket mégis felmenti a bíróság.

A Republikanischer Schutzbund megalakulása

Ausztria Szociáldemokrata Pártja 1923 áprilisában megalakította a Republikanischer Schutzbundot (Köztársasági Védszövetség), amely a korábbi munkástanácsok mellett működő rendfenntartó alakulatok hagyományát folytatta.

Az egykori rendfenntartó alakulatokban ekkor már kommunisták is szolgáltak, jöllehet a Schutzbund eleve és kizárólagosan szociáldemokrata szervezet volt. A Kommunista Párt ennek ellenére kezdettől fogva felszólította tagjait, „okvetlenül vegyenek részt a proletariátus védelmi szervezeteinek tevékenységében”, alakítsák harcos egységfronttá ezeket a szervezeteket.

A Köztársasági Védszövetség fegyveres szervezet volt, ausztromarxista vezetősége azonban felemás jellegűvé tette. Egyrészt az lett a célja, hogy a munkásság hatalmi forrása, fejlődésének záloga legyen, másrészt azonban az az elképzelés alakult ki, hogy a reakció és a fasiszmus elleni harc nem az egész munkásosztály ügye, csak egy kiválasztott csoporté. Igaz, részben az volt a feladata, hogy ellenállással fenyegetve riassza el a burzsoáziát a munkásosztállyal szembeni erőszakos lépésektől, ugyanakkor forradalmi szellemű, harcos munkások ellen is bevetették, és a felülről jövő parancsok vak bevárására nevelt, ami az ausztromarxista vezetők kapituláns politikájának következményeképpen végzetessé vált.

Az osztrák Kommunista Párt Birnecker meggyilkolása után azt követelte, minden munkásszervezet közösen indítson harcot a fasiszta veszély ellen. Az összes munkáshoz és munkásnőhöz intézett felhívás egyebek között azt követelte, hogy a munkásság – szervezetein át – intézzon rövid lejáratú ultimátumot a kormányhoz, követelve minden fehérgárdista és reakciós terrorszervezetnek a munkásság ellenőrzésével történő lefegyverzését és feloszlátását, a monarchista tiszteknek és minden reakciós elemnek a Hadseregből való eltávolítását.

Ausztria Kommunista Pártja azt kívánta, formálódjék a munkástanács akkor még meglevő rendfenntartó szervezete valóban forradalmi védelmi szervvé, fegyverei óvják a munkások szabadságát és életét. A párt nagyszabású tüntető-megmozdulásokat szervezett a fasizmus ellen, miközben az *Arbeiter-Zeitung* első oldalán kövér betűkkel állt a szociáldemokrata bizalmik határozata, miszerint „jó szociáldemokrata” nem vehet részt ezeken a megmozdulásokon.

Ausztria Kommunista Pártja 1923. május 28-án a szociáldemokrata pártvezetéshez intézett nyílt levélben ismét azt javasolta: alakítsanak „akcióbizottságot a háborús veszély és a fasizmus ellen”. „Ezt a harcot csak akkor vívhatjuk meg eredményesen, ha létrejön a politikai egységsfront.” A szociáldemokraták a felhívásra gőgösen azt felelték, „hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártja képes minden olyan politikai feladat elvégzésére, amely a háborús veszély és a fasizmus elleni harcban ténylegesen elvégzendő. Ezért nincs szüksége külön »bizottságra« e feladatok ellátására.” Már a következő évek bizonyították, milyen kevéssé lehetett komolyan venni ezeket a szavakat.

A Szociáldemokrata Párt „nagy várakozásai” ugyanis nem a munkásság antifasiszta akcióira irányultak, sokkal inkább arra, hogy a küszöbönálló nemzetgyűlési választások valamelyikén a szavazatok 51 százalékát nyerje el. Ez biztosította volna szerintük a szocializmushoz, „a hatalomhoz vezető békés utat”. 1924-ben kiadott „Út a hatalomhoz” című brosrájában Otto Bauer leszögezte: „Ha sikerül 320 000 választót elszakítanunk a polgári pártoktól, ha sikerül megnyernünk őket ügyünknek, abszolút többségünk van a parlamentben! Akkor már irányíthatjuk Ausztriát. A számok bizonyítják: néhány év leforgása alatt szavazócédulákkal szerezhetjük meg a többséget, s ezzel a hatalmat a köztársaságban, az uralmat a köztársaság felett.”

Ausztria Szociáldemokrata Pártja úgy gondolta: fontos adu kezében a bécsi többség; azt remélte ugyanis, hogy ezáltal bebizonyíthatja, mire képesek a szocialisták. De a kommunisták jó előre figyelmeztettek: az, amit a bécsi városigazgatás a szociális ellátás, a lakásépítés és a kultúra területén produkál, még nem „egy darabka szocializmus”, sőt biztosítottnak sem tekinthető, amíg a burzsoázia kezén a hatalom.

Ötven évvel később már alighanem felesleges taglalnunk e szociáldemokrata út utópikus voltát. A szociáldemokrácia az Első Köztársaságban nem vívta ki a parlamenti többséget, a szocialista egyedurialom pedig a Második Köztársaságban nem hozta közelebb egyetlen lépéssel sem a szocializmust. Az 51 százalék illúziója viszont megakadályozta a munkásokat abban, hogy még idejekorán szembeforduljanak a fasiszmustal. Ezen az úton a szociáldemokrácia hívei nem a hatalomhoz jutottak el, hanem az ausztrofasizmus sötét hatalmába kerültek, s egymás után jöttek a csapások: a függetlenség elvesztése, a fasiszta Németország általi annektálás, végül a második világháború, borzalmas következményeivel együtt.

A linzi program

Az osztrák szociáldemokrácia parlamenti illúziói jutottak kifejezésre az Otto Bauer által megfogalmazott 1926-os linzi programban is. Ez abban különbözött a Szociáldemokrata Párt legtöbb programjától, hogy volt benne egy kitétel, miszerint ha a burzsoázia, „a várakozástól eltérően”, erőszakkal szembeszegülne a tőkés társadalom szocialista társadalommá történő átalakításával, „a munkásosztály arra kényszerülne, hogy a burzsoá ellenállást a diktatúra eszközeivel törje meg”. Ezt a programpontot Seipel és a reakció jócskán felhasználta arra, hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártját proletárdiktatúrára irányuló törekvésekkel vádolja, a linzi programot „a bolsevizmus mellett tett hitvallásnak” minősítse. A reakciós történetírás a Dollfussokat és Schuschniggokat ma is úgy próbálja felmenteni február 12. bűne alól, hogy állítólag ilyen diktatúrát kellett elhárítaniuk. Valójában a linzi program a legegyszerűbb polgári parlamenti demokrácia mellett kötelezte el magát, a szavazócédulás döntést fogadta el mérvadónak. Mert szó szerint ez áll benne: „(a Szociáldemokrata Párt – A. R.) az általános választójog döntése alapján szerzi meg az államhatalmat.” A szociáldemokraták

„erőgyensúly” esetén programszerűen a polgársággal létrehozandó koalíció mellett tettek hitet.

Ma, amikor a Szovjetunió a világ legerősebb hatalmává alakult, létrejött a szocialista világrendszer, fokozódik az osztályharc a tőkésországokban és az imperialistaellenes harc a fejlődő országokban, adottak a lehetőségei a társadalmi forradalomhoz vezető békés útnak is. Akkoriban azonban az osztrák szociáldemokraták által kijelölt út pusztán illúziót jelentett, annál is inkább, mert kizárólag parlamenti harci módszerekre korlátozódott.

Ehhez jött még a szociáldemokrácia intelme: semmi erőszak! És a szociáldemokraták bőségesen ecsetelték, milyen borzalmakkal járhat a vérontás. Erre a mentalitásra elegendő Otto Bauer beszédének intő szavait idéznünk az 1926-os kongresszuson elmondott beszédéből: „Az erőszak: polgárháború . . . És aki átélte a háború borzalmait, aki embereket látott meghalni maga mellett a lövészárokból, aki látta a segélyhelyen a szétszaggatott, vérző testeket, az nem egykönnyen beszél a maga jószántából erőszakról.”

Otto Leichter szociáldemokrata szerkesztő és Otto Bauer tanítványa ezzel kapcsolatban azt írta Svájcban „Pertinax” álnéven kiadott „Ausztria 1934” című könyvében: „Bauer olyan szemléletesen ecsetelte a veszélyeket, hogy később, amikor a széles tömegeknek meg kellett volna mozdulniuk, e legmagasztosabb erkölcsi felelősségtudat jegyében elmondott szavak sokakat valóban visszatartottak a vérontástól, s ezek így, a felkelés és a polgárháború rémségeitől retteghetve, magukra hagyták a harcoló schutzbundistákat . . .”

A frázisként emlegetett „diktatúra” fényévekre volt a proletárdiktatúra marxi alapfogalmától; szükségállapotra feljogosító fogalom volt csupán a polgári demokratikus alkotmány védelmében, amiképpen minden állam alkotmánya tartalmaz közvetve vagy közvetlenül ilyen lehetőséget.

Az esetleges diktatúra iránti elkötelezettség kezdettől fogva nem volt egyéb taktikai fogásnál, amellyel a baloldali radikális munkásokat szerették volna megnyerni, nehogy azok átálljanak a kommunistákhoz.

És ennek a célnak a linzi program feltétlenül megfelelt; becsületesen gondolkodó, forradalmár munkások százazreit kötötte az osztrák Szociáldemokrata Párthoz.

A linzi program kommunista bírálataira válaszolva Friedrich Adler 1926 novemberében az osztrák Szociáldemokrata Párt elméleti folyóirata, a *Der Kampf* 1926. novemberi számában ezeket írta: „A pártprogram megértésének egyik legfontosabb előfeltétele az a tény, hogy Ausztriában a burzsoázia már elveszítette fegyveres hatalmát.” Alig fél év telt el, és 1927. július 15. eseményei megmutatták, mit ér ez a politikai axiómává emelt szociáldemokrata képzelgés. Helyesnek bizonyultak viszont Johann Koplenig figyelmeztetései. Koplenig akkoriban vette át Ausztria Kommunista Pártjának vezetését, és az 1925-ös bécsi pártkongresszuson a következőket mondotta: „Ha nem tudjuk mozgósítani a tömegeket a reakció és a fasiszmus ellen, fennáll az a veszély, hogy a reakció leveri a még harcba sem indult munkásosztályt.”

Az 1927. július 15-i események azzal kezdődtek, hogy monarchista frontharcosok 1927. január 30-án a burgenlandi Schattendorfbán, ebben a kis határ menti helységben, a Schutzbund egyik felvonulása után lelőtték a 40 éves szociáldemokrata hadirokkantat, Matthias Csmaritsot és egy kilencéves kisfiút, Josef Grössinget. Ezután a floridsdorfi FIAT Művek, a Siemens-Schuckert Művek és más üzemek is sztrájkba léptek, Karl Seitz, Bécs polgármestere pedig megesküdött, hogy „ezért a gáz-tettért valakiknek bűnhődniük kell”. A schattendorfi áldozatok temetésének napjára, 1927. február 2-ra négyórás általános sztrájkot hirdettek, „tiszteletadásul a halottaknak, figyelmeztetésül a reakciónak”. Tirolban azonban olyasmi történt ekkor, ami addig példa nélkül állt az Osztrák Köztársaság történetében: a tirolai Heimwehr bejelentette, hogy az innsbrucki munkások felvonulását fegyveresen akadályozza meg, erre pedig a Szociáldemokrata Párt lemondta a felvonulást! Ez a siker hatalmas lendületet adott a fasiszta Heimwehr mozgalmának. Ausztria Szociáldemokrata Pártja viszont ekkor is fegyelemre szólított.

A fegyverraktárak kiszolgáltatása

Nagy felháborodást keltett Vaugoin hadügyminiszter 1927. március 2-i kísérlete a bécsi fegyverraktárban 1918 óta munkásellenőrzés alatt tárolt fegyverek elkobzására. A rejtkehelyet a szociáldemokrata Marek százados árulta el, aki a bécsi városi rendőrség parancsnokaként az

1919. június 15-i hörlgassei vérfürdő egyik fő bűnrésze volt. A munkások azonban spontán önvédelemhez folyamodtak, fegyveres schutzbundisták sáncolták el magukat az arzenálban. Március 2-án este a Schutzbund és a szövetségi hadsereg egy százada harcra készen állt egymással szemközt. A fémmunkásszövetség főbizalmija, Domes, közölte a rendőr-főkapitánnyal: a villamossági művek dolgozói sztrájkba lépnek, a szövetségi hadsereg azonnal vonuljon el a helyszínről. Ez meg is történt. Ausztria Kommunista Pártja március 4-én röplapon figyelmeztetett: az események megismétlődhetnek. „Semmi sem lehetne veszedelmesebb, mint a fasiszta veszély lebecsülése. De az osztrák munkásság még elég erős, hogy alaposan odasújtson a fasisztáknak.”

Három nap múlva megismétlődött a korábbi eset, ugyanazzal az eredménnyel.

1927. március 8-án Ausztria Kommunista Pártjának Központi Bizottsága újra nyílt levélben szólította fel a Szociáldemokrata Párt vezetését a reakció elleni közös harcra: „Schattendorf és az arzenál eseményei meggyőzően bizonyítják, hogy az osztrák fasizmus lecsapni készül.” A kommunisták felajánlották, hogy amennyiben a Szociáldemokrata Párt eltökélt harcra kötelezi magát a fasizmussal szemben, „a kommunisták, agitációs és politikai tevékenységük függetlenségének maradtalan megőrzésével, de sem mandátumokat, sem más »ellenszolgáltatást« nem követelve”, támogatni fogják a választásokon a szociáldemokrata listát. „Ausztria Kommunista Pártja kizárólag a dolgozó tömegeknek a burzsoázia fasiszta támadásával szembeni egységes, eltökélt harcát kívánja” – hangsúlyozta a nyílt levél.

A szociáldemokrata vezetés ismét azzal az indoklással utasította el a Kommunista Párt ajánlatát, hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártjában eleve adva van „a munkásosztály egysége”. Otto Bauer az *Arbeiter-Zeitung*-ban azt írta, hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártja „90 százalékban olyan, mint a bolsevikok”, ezért semmi szükség Ausztriában külön kommunista pártra. A továbbiakban cáfolta a fasiszta veszély meglétét.

Az 1927-es áprilisi választások is mintha Otto Bauer prognózisát igazolták volna. Ausztria Szociáldemokrata Pártja 228 000 szavazatot nyert, megszerezve a szavazatok 42,3 százalékát. Politikája a jelek szerint diadalmaskodott. A Kommunista Párt, amelynek konszolidálódási folyamata még nem fejeződött be, mindössze 16 000 szavazathoz jutott.

Másrészt viszont a keresztényszocialistákat gyengülésük arra sarkallta, hogy parlamenten kívüli eszközökhöz folyamodjanak.

A szociáldemokrata vezetők ekkor – meglepő módon – első feladatuknak azt tekintették, hogy most már önként kiszolgáltassák azokat a fegyvereket, amelyeket a munkások nemrég még sikeresen megvédték. Ezt a kapitulációt szemforgató módon azzal indokolták, hogy Marek százados, aki kevesellte a hallgatás fejében kapott pénzösszeget, azzal fenyegetőzött: „az általa ismert más fegyverraktárakat az antantnak árulja el”, és „most már maguk a keresztényszocialisták is boldogok voltak, hogy megegyezhetnek a szociáldemokratákkal a fegyvereknek az arzenálból való elszállításáról és más rejtekhelyeken való elhelyezéséről”. Csak arról hallgat a krónika, hogy ezek a fegyverek most már a kormány rendelkezésére álltak a munkásság leverésére. Március 2-án 12 000 puská cserélt gazdát, 1927. május 17-én, 18-án és 20-án végül „különösebb sűrűlődasok nélkül” 20 000 puskát, 665 géppuskát és 400 000 lövésre való élestöltényt, valamint 20 000 olasz gyártmányú, átalakított karabélyt vett át a szövetségi hadsereg.

A *Die Rote Fahne* az alábbi címmel tudósított az eseményről: „A szociáldemokrata vezetők és Vaugoin megegyezése alapján az arzenál fegyvereit kiszolgáltatták a kormánynak”. A cikkből idézzük:

„Keddről szerdára virradó éjjel az arzenálban tárolt fegyvereket maradéktalanul megkaparintották és elszállították a kormányszervek. Az arzenál kiürítése a kormány és a Szociáldemokrata Párt egyezményének eredménye. Mindkét fél kötelezettséget vállalt, hogy hallgat a dologról. Felelősségünk tudatában közöljük a gyanútlan munkásosztállyal ezt a szörnyű tényt. Mert mi történt? A szociáldemokraták önként kiszolgáltatták azokat a fegyvereket is, amelyek eddig nem voltak még a munkásság ellenségeinek kezében... Aligha illett eddig bármire is ilyen egyértelműen a könyörtelen és súlyos »árulás« szó, mint erre az esetre, amikor a munkásságot gyalázatos módon kiszolgáltatták a burzsoáziának.”

Az arzenálban tárolt fegyverek kiszolgáltatása fontos láncszemet képviselt azoknak a meghátrálásoknak és kapitulációknak a sorozatában, amelyek a munkásság harci szellemét anyagi és erkölcsi szempontból is gyengítették, végső soron pedig az 1934 februárjában bekövetkezett vereséghez vezettek. Otto Leichter igen pontosan jellemezte e politika lényegét: „Az 1927 tavaszán lezajlott fegyver-ügy jól rámutatott a szociáldemokrata politika egyik alapvonására: eleinte végsőig menő el-

lenállással fenyegetőzünk, végül mégis tárgyalunk, az adott – és természetesen megváltozott – helyzetben azután javarészt elfogadjuk mindazt, amiért az imént még olyan hevesen ellenálltunk volna.”

Az 1927. július 15-i tragédia

Ennek a politikának az volt az alapfeltétele, hogy a munkásosztály szigorúan a Szociáldemokrata Párt fegyelméhez tartsa magát, és ne vegye figyelembe a harcra hívó szavakat. 1927. július 15-én mégsem sikerült a szociáldemokrata vezetőségnek ez a manővere.

Július 14-én ugyanis az esküdtbíróság felmentette a három schattendorfi fasiszta gyilkost. Ezúttal nem volt erő, amely a bécsi proletariátus szenvedélyes kitörését visszafoghatta volna. A konkrét kiváltó ok persze nemcsak a vérlázító eset volt, ez talán csak az utolsó csepp volt a pohárban. Túlságosan sok keserűség gyülemllett fel már amúgy is. Túl sok aggodalmat ébresztett a jövő.

Ezúttal azonban nem akadt erő, amely a tömegek felháborodását mellékvágányra terelte volna. A Kommunista Pártnak nem voltak kellő tömegkapcsolatai, a Szociáldemokrata Párt pedig magukra hagyta a munkásokat. Amikor a villamossági művek üzemi tanácsai éjfél után felkeresték a szociáldemokrata pártvezetést és direktívákat kértek, csak zűrzavart találtak. Bár Otto Bauer ott volt az *Arbeiter-Zeitung* szerkesztőségében, azt tanácsolták neki, ne fogadja a küldöttséget. Julius Braunthal, aki akkoriban a *Das kleine Blatt* című szociáldemokrata tömeglap főszerkesztőjeként tevékenykedett, így próbálta meggyőzni: „Ugyan, mit mondhatsz az embereknek? Izgatottak, de hát nem a te dolgod, hogy megnyugtasd őket. Egyébként sem érthetsz egyet velük, ha szakad náluk a cérna. Ilyen dolgokért az ember nem vállalhatja a felelősséget.” A küldötteket így csupán az *Arbeiter-Zeitung* főszerkesztője, Friedrich Austerlitz fogadta, és felolvasta nekik a lap következő számába írott vezércikkét.

Ez a cikk valósággal olaj volt a tűzre. Jelszót nem tartalmazott, mert Ausztria Szociáldemokrata Pártja ezen a nyári estén nem akart jelszót adni másnapra. „Úgysem történik semmi, ez volt a vélemény...” – írta hét évvel később Otto Leichter. A Schutzbundot sem mozgósították. A Szociáldemokrata Párt vezetősége jól tudta, hogy ezzel spontán, szervezetlen tüntetést idéz elő. Otto Bauer később, a Nemzeti Tanács 1927.

július 26-i ülésén azt mondta: „Vagyis kézenfekvő volt a gondolat, hogy azt mondjuk: ne várjuk meg, lesz-e spontán tüntetés, hanem szervezzünk tüntetést mi magunk, biztosítva minden módon, nehogy rendzavarásra kerüljön sor!... De súlyos ellenérvek is akadtak, amelyek egy ilyen tüntetés rendezése ellen szóltak.” Alapjában hamis az az utólagos érvelés, miszerint a tömegeket nem lehetett volna az utcára vinni egy esküdtszék ítélete elleni tüntetésre. Az igazi okot a szociáldemokrata dr. Wilhelm Ellenbogen mondja ki, kiadatlan emlékirataiban. A párt csődjeként szögezi le azt a tényt, hogy a vezetőség a tüntetőket tudatosan magukra hagyta, méghozzá attól való félelmében, hogy egy munkanapon rendezett tüntetés általános sztrájkba, sőt polgárháborúba torokollhat. Vezető szociáldemokrata körökből később még az a szemrehányás is elhangzott, hogy a pártvezetőség meg akarta mutatni a burzsoáziának: a szociáldemokrácia közreműködése nélkül nem képesek féken tartani a tömegeket. „Mintha ezt akarták volna mondani: nem is baj, ha a reakciósök látják egyszer, milyen az, ha a párt fejt ki közvetítő tevékenységet” – írja Hannak. Csakhogy a szociáldemokrata vezetés lebecsülte a tömegek felháborodottságának fokát.

Rendőrség a tüntetők ellen

Július 15-én reggel a villamossági művek dolgozói sztrájkba léptek, és bevonultak a Belvárosba. Csatlakoztak hozzájuk a többi üzem dolgozói is, így hamarosan hatalmas tüntetőmenet hullámszórt a Ringen. A Schmerlingplatzon, a Parlament közelében, a tüntetők kis csoportnyi rendőrből ütköztek, akiket a munkástömeg megfutamított. Schober rendőr-főkapitány lovas rendőrséget vonultatott fel az óriásivá duzzadt tüntetés ellen. A rendőrök kivont karddal rontottak a tüntetőkre, akik természetesen védekeztek. Sok embert megsebesítettek a rendőrkardok, s ez végsőkéig fokozta a tömeg szenvedélyét. A tüntetők egy része az Igazságügyi Palotához vonult, és kerti padokból, kerítésekből, vasrácsdarabokból, állványzatok tartozékaiból barikádokat emelt. Fegyverül a munkások létrákat, léceket, ágakat és a villamosságnak javításakor felszedett kockaköveket használtak. A *Neue Freie Presse* július 18-i száma azt írja az eseményekről: „A vezetés ifjúkommunisták kezébe csúszott át, akik attól fogva szakadatlanul tüzeltek a tömeget, lázítottak, rossz példával jártak elől... Így végül a lovas rendőrség a tüntetés

szétosztására kényszerült. Akkorra már az Igazságügyi Palota egész környéke a tömeg kezén volt, amelynek vezetését a kommunista ifjancok ragadták magukhoz.” A rendőrök visszavonultak az Igazságügyi Palotába, s onnét támadtak a tömegre.

A végsőig felháborodott tömeg, amely az Igazságügyi Palotát mindig is az osztálytörvénykezés jelképének látta, megostromolta és elfoglalta az épületet. A munkások dühét csak fokozta, hogy a palotában császárképeket és Habsburg-uralkodók szobrait találták; ezeket a köztársaság csaknem kilencéves fennállása alatt sem távolították el eredeti helyükről. Az aktákat, majd az egész palotát felgyújtották. A munkások a közeli rendőrőrszobákat is megrohamozták, majd birtokba vették a keresztényszocialista *Reichspost* szerkesztőségi épületét. (A *Reichspost* a schattendorfi gyilkosok felmentését „tisztá fejjel hozott ítéletként” üdvözölte!)

Lángokban állt az Igazságügyi Palota, a lichtenfelsstrassei rendőrőrszoba és a *Reichspost* épülete. Mivel a rendőrség tehetetlen volt, Schober katonai segédletet követelt; Bécs polgármestere, Seitz azonban tartományfőnöki minőségében megtagadta a hozzájárulást. A szociáldemokrata pártvezetés csak most adta ki a jelszót a Schutzbund – fegyvertelen – mozgósítására. A schutzbundistákat azonban nem a rendőrség, hanem a munkások ellen vetették be. A Schutzbund tagjai életük kockáztatásával mentettek meg életveszélybe került rendőröket; botokkal felszerelve próbáltak utat törni a tűzoltóság számára az égő Igazságügyi Palotához, mert a tömeg elállta a megközelítési útvonalakat. Példátlan eset volt ez, Bécs városa ilyet még csakugyan nem látott! Wilhelm Ellenbogen idézett emlékezései igen szemléletes képet adnak arról az elképedésről, megvetésről, amivel a szociáldemokrata vezetők a tömeg érzéseit, tomboló szenvedélyeit fogadták: „A kitörés hevessége mindnyájunkat az elemi csapások váratlanságával ért. Ahogy a Szociáldemokrata Párt parlamenti klubhelyiségében megpillantottam az őrzőgő férfiakat, akik közül egyik-másik habzó szájjal fetrengett a földön, a véresre vert rendőröket és schutzbundistákat, a hisztérikusan sikoltozó, hisztérikusan föl-le rohangáló nőket, s a Parlamenten kívül az esztelenül feldúlt tömeget, amely saját schutzbundistáit ütlegeti és a rendkívül népszerű Seitz polgármestert sem hajlandó meghallgatni, az volt a benyomásom: ezek az emberek egytől egyig tömegpszichózis áldozatai.”

Schober rendőr-főkapitánynak Seipel szövetségi kancellár most már készséggel megadta az engedélyt, hogy lőfegyverrel lássa el embereit s

tüzet nyisson a tömegre. 600 rendőrt vezényeltek az égő Igazságügyi Palotához, ahol a tűzoltókocsik a szociáldemokrata vezetők – Seitz, Körner tábornok és Julius Deutsch – minden igyekezete ellenére sem voltak képesek megközelíteni a tűzfészket. A tűzoltókocsiknak, bár egyikükön maga Seitz polgármester állt, tizennégyszer kellett meghátrálniuk, és mire tizenötödszörre egy Julius Deutsch által vezetett Schutzbund-különítmény fedezetével végre áttörtek az Igazságügyi Palotához, eldőrdültek a rendőrsortüzek.

A Mannlicherekkel felfegyverzett rendőrség két csoportban támadott: a Bartensteingasse és a Bellaria felől. Délután 2 óra tájban hangzott fel az első sortűz, s mert a lövések több irányból estek, a fegyvertelen tömeg körében vad pánik tört ki. A vad lövöldözés délután 5 óráig tartott. A rendőrök figyelmeztetés nélkül lőttek a tüntető csoportokra, utcáról utcára vonultak, és úgy lőtték le az embereket, mint a nyulat.

Július 24-én Otto Bauer így számolt be az eseményekről: „A rendőrök járták a várost és lövöldöztek. Hulltak a sebesültek és a halottak. Amikor a helyszínre érkeztünk, hogy mentsük, ami menthető, a legnyugodtabb és leginkább megfontolt munkások is ezzel az ordítással fogadtak minket: adjatok fegyvert, hogy védekezhessünk!”

A szociáldemokrácia cserbenhagyja a munkásokat

Eljött tehát a pillanat a régi ígéretek beváltására. De a szociáldemokrata pártvezetőség nem akart harcot. A vezetők úgy határoztak: nem fegyverzik fel, inkább visszavonják a Schutzbundot. A tüntetőket kiszolgáltatták a zabolátlanul „tevékenykedő” rendőrségnek. A hatalom pri-békjei két napig lövöldöztek; szabad prédájuk volt az utcán minden munkás. Bécs utcáin 90 ember vesztette életét, mintegy 1000-en sebesültek meg.

Otto Bauer és újságíró barátja, Julius Braunthal később, a meghátrálás tényét mentegetve azt állították: „öngyilkosság” lett volna a harc, a bécsi kommünre „elkerülhetetlenül ugyanaz a szörnyűséges sors várt volna, mint párizsi, budapesti elődjére”. Ezt az érvelést azonban még a fiatalabb szociáldemokrata nemzedék is elutasította. Otto Leichter így tette fel a kérdést: „De hát csakugyan öngyilkosság lett volna, ha a munkások ellenállást tanúsítanak a 600 rendőrrel szemben, és legalább ennek a vak lövöldözésnek hamarabb véget vetnek? . . . Csakugyan ön-

gyilkosság lett volna, ha akkor, az osztrák munkásmozgalom zenitjén állva felvesszük a harcot? Hiszen 1934-ben a párt... kénytelen volt megkockáztatni a végső, mindent eldöntő küzdelmet.”

Még a jobboldali beállítottságú Hannak is elismeri, hogy aznap „még nyerni lehetett volna”, bár riadtan nyomban hozzáfűzi, hogy „az eredmény diktatórikus rendszer lett volna”. Ez a „diktatórikus rendszer” azonban megkímélte volna talán Ausztriát az 1934-es polgárháborútól, az Anschlusstól és a második világháborútól.

A pártvezetés, hogy a tömegeket ismét befolyása alá vonja, 24 órára korlátozott általános sztrájkot hirdetett, valamint korlátlan közlekedési sztrájkot, amíg a kormány a párt követeléseit nem teljesíti. A szociáldemokraták három – teljesen mellékes, semmitmondó – feltételt szabtak: 1. A kormány ne fokozza a reakciós intézkedéseket. 2. Emeljenek vádat a vérfürdőért felelős személyek ellen. 3. Hívják össze a parlamentet.

De a kormány még ezeket a lagymatag feltételeket is maradéktalanul elutasította.

A munkások veresége

Seipel a közlekedési dolgozók sztrájkjának feltétel nélküli letörését választotta. Ausztria történetében először vetették be sztrájkolók ellen a Heimwehrt; a tiroli Heimwehr megszállta az innsbrucki pályaudvart. Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége ismét kapitulált, a közlekedésiek sztrájkját július 19-én lefűjták, mégpedig azzal az ürüggyel, hogy „a reakció további tervei elleni védekezéshez a parlament összehívására van szükség, ez azonban csak a közlekedési sztrájk befejeztével lehetséges”. Az innsbrucki vasutasok végül is bátrabbaknak bizonyultak vezetőiknél, és csak a Heimwehr elvonulása után vették fel újra a munkát.

Otto Bauer kijelentette, „büszke” erre a „presztízsáldozatra”, amelyet azért hoztak, hogy „az országot a polgárháborútól” megóvják. Holott szó sem volt presztízsáldozatról, a munkásság súlyos veresége és a reakció hatalmas győzelme volt ez. Köszönhette a dolgot ki-ki a szociáldemokrata vezetés kapituláns politikájának. Parlamenti szűzbeszédében egy akkor először megválasztott keresztényszocialista képviselő, bizonyos dr. Kurt Schuschnigg, joggal ujjonghatott: „Nem közömbös a számunkra, hogy először sikerült legalább részlegesen letörnünk egy

vasutassztrájkot.” A szociáldemokrácia vezetése a tömegek előtt taktikai sikernek tüntette fel július 15-ét: „Nem győztek le minket, csak kitértünk a harc elől” – állítja az *Arbeiter-Zeitung* 1927. augusztus 7-i száma. Mindenesetre a szociáldemokrata pártvezetés, hogy hasonló spontán kitörések megismétlődésének elejét vegye, elhatározta, átszervezi a Schutzbundot. Ettől fogva legalább kétéves szociáldemokrata párttagság kellett hozzá, hogy valaki schutzbundista lehessen. Wilhelm Ellenbogen pedig 1927. november 4-én a Nemzeti Tanácsban ekképp fordult a keresztényszocialistákhoz: „Az önök által annyira elmarasztalt július 16-i általános sztrájk eszköz és módszer volt – s ezért önöknek hálásnak kellene lenniük nekünk –, hogy a felháborodás további kitöréseit kevésbé véres síkra tereljük, és ezáltal önöket is áldatlan cselekedetektől kíméljük meg.” A szociáldemokrata Arnold Eisler még konkrétabban fogalmazott a parlamentben: „A tömegek szenvedélyesen fegyvert követeltek, mi más irányba fordítottuk szenvedélyüket.”

Az általános sztrájk Bécsben és egész Ausztriában maradéktalanul megvalósult. Vidéken nem került sor összecsapásokra. A munkások csak Bruck an der Murban vették át – Wallisch Kálmán szociáldemokrata párttitkár vezetésével – a rendfenntartók szerepét, ürügyet szolgáltatván ekképp a reakciónak, hogy Wallischt a brucki tanácsdiktatúra kiáltásával vádolja.

A Kommunista Párt már július 15-én délelőtt röplapokat terjesztett, harci lépéseket követelve a reakció ellen, nevezetesen: üzemi tanácsok konferenciájának egybehívását, általános sztrájk meghirdetését, a munkásság felfegyverzését és minden fasiszta szervezet lefegyverzését, a hadügyminiszter és a rendőr-főkapitány leváltását, a bécsi rendőrségnek a bécsi városi tanács hatáskörébe történő alárendelését. Este a Kommunista Párt központi lapja, a *Die Rote Fahne* különkiadásban jelent meg ugyanezekkel a követelésekkel. Idézzük:

„Mi történjék? A tüntetés egymagában nem segít Az osztrák munkásság elég erős, hogy segítsen magán. Szervezkedjete! Hozzátok el minden szaktársatokat az üzemből! Ne hagyjátok leszerelni magatokat, amíg alábbi követeléseitek nem teljesülnek:

Minden fasiszta alakulat lefegyverzése és feloszlatása!

Vesszen Vaugoin, vesszen Schober!

A fasiszmus állig felfegyverkezve, a fegyveres államhatalom támogatásával és a jogtipró törvényszékek áldásával a munkásság életére tör. Ha a munkások nem sújtanak le idejében a fasisztákra, a fasiszmus sújt

le a munkásságra! Követeljétek, vívjátok ki a munkásság felfegyverzését az üzemekben! A Schutzbund kezdjen azonnal akciót, de ne a rendőrség védelmére, hanem a munkásokéra! A Schutzbundnak ez a rendelkezése! A fasiszta szellemmel fertőzött rendőrség ma munkások vérével festette vörösre a bécsi utcát! A munkások gyilkosai büntetlenül járnak-kelenek! Ha győzni akartok, folytatnotok és szélesítenetek kell a sztrájkot, amíg létfontosságú követeléseitek nem teljesülnek! Követeljétek Bécs minden üzemi tanácsa közös nagygyűlésének azonnali összehívását. A mozgalom vezetésének munkáskezekbe kell kerülnie!”

Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége és a szakszervezeti bizottság természetesen elhárítólag felelt a kommunisták követeléseire. „A kommunisták a munkásság felfegyverzését követelik; ennek a jelen pillanatban csakis polgárháború lehetne a következménye, ami pedig ezeket jelentené: 1. újabb véráldozatok; 2. iszonyú gazdasági katasztrófa, éhínség, a munkanélküliség fokozódása; 3. az agrárvidékeken, ahol a szociáldemokrácia gyenge, a dolgozó tömegek a fasizmus marékába kerülnének; 4. veszélybe sodródna maga a köztársaság.

A későbbi események egész menete bebizonyította: tarthatatlan, gyáva érvelés volt ez. A polgárháború így sem maradt el, csak halasztást szenvedett, olyan időpontban robbant ki, amikor a munkásság már sokkal kedvezőtlenebb helyzetben vette fel a harcot a provokatív ausztro-fasizmussal szemben.

A burzsoázia bosszúja

A győzelemtől megittasult burzsoázia bosszút szomjazott. Hőstettként, nagy sikerként ünnepelte a csaknem 100 védtelen ember agyonlövését. Seipel kijelentette: „Ez a kellőképp nem is méltatható siker, amelynek jelentőségét hazánk államrendhű polgárai, valamint a mérvadó külföldi körök is elismerték, és az Osztrák Köztársaság történetének jelentős eseményeként értékelték, egyebek között abból is eredeztethető, hogy a bécsi rendőr-főkapitányság újra az államrend legszilárdabb bástyájának bizonyult.”

A rendőrökre arany- és ezüstmedáliák záporoztak köztársasági és szolgálati érdemérmek formájában. Az amnesztiakérelemre Seipel cinikusan így válaszolt: „Ne kívánjanak semmit a parlamenttől és a kormánytól, ami akár az áldozatokkal, akár a bűnösökkel szemben lazaság-

nak látszhatna.” Állta is a szavát. A rendőrség megkezdte a tömeges letartóztatásokat. A bosszúhadjárat hosszú hónapokig ülte torát. A kommunisták ellen, akik bátran, életüket sem kímélve vették ki részüket a harcokból, gátlástalan uszító hadjárat indult. Még napjaink polgári történetírásában is csak úgy hemzseg a megannyi „kommunista briganti” kifejezés, bár a szociáldemokrata írók sem maradnak el ettől a színvonaltól”. 1927. július 16-án Németország Kommunista Pártja berlini szervezete és a németországi Vörös Segély vezetőjét, Wilhelm Piecket, a Német Demokratikus Köztársaság későbbi első elnökét, aki nemzetközi szolidaritási akciót akart szervezni, a rendőrség letartóztatta, majd néhány napos őrizetbevétel után kitoloncoltatta.

A júliusi vérfürdő áldozatainak sírjánál július 20-án Johann Koplenig harcba szólította a munkásokat. Beszédében ezeket mondotta:

„A pénteki és szombati események a reakció hosszú távú terveit, az osztrák proletariátus leverésére előkészített offenzívája kezdetét tükrözik. Egészséges ösztönével a munkásság már régen felismerte ezt a veszélyt... A bécsi munkások hősie harca a kormányhatalom ellen, az előretörő fasiszta reakció elleni felkelés jele volt!... Mi, kommunisták, fenntartás nélkül hitet teszünk július 15-e és 16-a mellett! Szolidárisnak valljuk magunkat a gyilkos államhatalommal szembefordult munkásokkal... Mi, kommunisták, nem több vért akarunk látni, ellenkezőleg, minél kevesebb vérontást. Éppen ezért követeltük s követeljük ma is a munkások felfegyverzését. A fasizmus menetel. A fasizmust a munkásság júliusi veresége újabb gyilkosságokra ösztönzi. De az osztrák munkásságot még nem győzték le, és nem is győzik le, ha levonja a helyes tanulságokat és megváltoztatja útját.

A burzsoázia nemhiába próbálja a bécsi eseményeket világszerte a Szovjetunió elleni uszító hadjáratra, a proletárforradalom országa elleni hecckampányra felhasználni. Ez az uszítás szorosan összefügg a hónapok óta folyó szovjetellenes háborús uszítással. A nemzetközi burzsoázia új háborújához előbb az szükséges, hogy a munkásosztály Európa minden országában földre kerüljön.

A július 15-i és 16-i események tanulságai komoly leckét jelentenek a nemzetközi proletariátusnak. Új harci jelet, hogy készen álljunk a fasizmus, a reakció, a háborús veszély elhárítására... Kimondhatatlan szomorúság vesz erőt az osztrák munkásságon. De ez nem a tehetetlenség, nem a gyengeség gyásza. Ebből a gyászból hatalmas erő sarjad, amely ítélni és büntetni fog. Halott fivéreink és nővéreink intenek ben-

nünket: ha a proletariátus élni és győzni akar, le kell küzdeni az osztályellenséget. Forradalmi tisztánlátással kell fegyvert kovácsolnunk az új harcokra. A Kommunista Párt vállalja a júliusi felkelés örökségét. Fogadjuk, hogy bosszút állunk a tömeggyilkosságért, bosszúnk az ausztriai proletárhatalom kivívását célzó forradalom előkészítése lesz.”

A július 15-i kommunista röplapért felelősséget vállaló Kopleniget ezért a felhívásért, valamint a júliusi vérfürdő áldozatainak sírjánál elmondott beszédéért letartóztatták, és „hazaárulás” gyanújával több mint két hónapig fogva tartották. Az esküdtszéki tárgyaláson, 1928. január 9-én Koplenig mind a reakciót és a fasizmust, mind a szociáldemokrata vezetés kapituláns politikáját hevesen bírálta. Nagy vádbeszédét ezekkel a szavakkal zárta: „Mi, kommunisták, hitet teszünk július 15-e és 16-a mellett, és bosszút állunk az áldozatokért, bosszút a forradalom előkészítésével és az ausztriai proletárhatalom megteremtésével. Július 15-e nem zárja le a forradalmi mozgalmat, nem zárja le a harcot, ellenkezőleg, új harcok kiindulópontját jelenti, és e küzdelem eredménye lesz majd a leszámolás július 15-e bűnöseivel.” Az eljárás Koplenig felmentésével végződött.

A reakció előretörése

Otto Leichter „Két diktatúra között” című könyvében úgy véli, „az 1927. július 15-i katasztrófát az osztrák szociáldemokrácia hanyatlásának kezdeteként minősíthetjük”. Annyiban feltétlenül igaza van, hogy a szociáldemokrácia renyhése révén végképp hitelüket veszítették a radikális szavak és fenyegetések, a burzsoázia pedig felbátorodott, hogy most már „mindent akarjon”. 1927. július 15-e a két világháború közti osztrák történelem egyik jelentős fordulópontja volt. Ezen a napon, valamivel több bátorsággal és kevesebb áldozattal, mint például 1934 februárjában, még mód lett volna az Osztrák Köztársaság sorsának megfordítására, a fasizmus és a reakció feltartóztatására, Ausztria demokratikus fejlődésének biztosítására. Ez a nap is egyike volt a szociáldemokrata vezetés kapituláns politikája miatt elszalasztott nagy alkalmaknak. Ez volt az ár, amelyet az osztrák proletariátusnak kellett fizetnie, mert hitt vezetői radikális frázisainak, ellentmondás nélkül törődve bele a vezetőknek a reakcióval szemben tanúsított engedékenységekbe.

A burzsoázia és Seipel vezette kormánya mindenesetre gátlástalanul

kihasználta az alkalmat, hogy ellentámadásba lendüljön a fasiszálódás fokozása érdekében. Seipel, aki most már bizonyosra vehette, hogy a szociáldemokrata vezetőktől nem kell tartania, gondosan, a munkássággal szembeni feltűnőbb provokációk elkerülésével készítette elő döntő támadását. A reakció mind az állami végrehajtó gépezetben, mind a fasiszta terrorszervezetek kiépítésével megerősítette pozícióit. Kezdődött a dolog a bécsi rendőrség „megfegyverzésével”. 1927 márciusában a személyi képviseleti választásokon a szabad szakszervezeti lista még 4016 szavazatot kapott 891, a reakciós listára leadott szavazat ellenében; az újabb választások alkalmával a reakciós lista már 3931 szavazatra bővült. Ennél is fontosabb volt, hogy a rendőrséget polgárháborús feladatokra szervezték át, új fegyverekkel, karabélyokkal, géppuskákkal, sőt négy páncélautóval látták el, s ekképpen katonai harci csoporttá alakították. Vaugoin hadügyminiszter vaskövetkezetességgel irtott ki a szövetségi hadseregben minden szabad szakszervezeti és szociáldemokrata befolyást. 1927-ben több mint 2500 katonát szereltek le a hadseregből, akik 1918-ban léptek a Bundesheer (a szövetségi haderő) kötelékébe; helyükre katolikus lelkészük ajánló soraival érkező parasztleányeket vettek állományba.

Bár 1927. október 15-én a szabad szakszervezeti katonaszövetség még mindig 9379 szavazatot kapott a keresztényszocialista védegyelet 6409 szavazatával szemben, a választási számbűvészkedés eredményeképpen az egyelet mégis 129 mandátumhoz jutott a szövetség 117 mandátuma ellenében. A tisztek körében az egyelet 1700 szavazatot kapott, s a szövetség szabad szakszervezeti programja mellett csupán 610-en szavaztak.

A rendőrség egyenes úton haladt 1927. július 15-től 1934 februárján át 1938 márciusáig, a horogkeresztes karszalag felöltéséig.

Fellendül a Heimwehr

A burzsoázia és a kormány a Heimwehr fejlesztéséről sem feledkezett meg. Az 1927-es választási fiaskó a parlamenten kívüli módszerek fokozottabb alkalmazását eredményezte keresztényszocialista körökben. Így nőtt fel a Heimwehr is a szociáldemokrata vezetők által kinevetett, ártalmatlan hordószónokokat és kocsmai politizálókat tömörítő egyeletből a fasiszta fegyveres kötelékek első számú rohamcsapatává. Az egy-

mással versengő Heimwehr-vezetőket kibékítették, és olyan szövetségi tartományokban is megteremtették a Heimwehr alapjait, ahol eddig nyoma sem volt ilyesminek: Alsó-Ausztria déli részén, Felső-Ausztriában és Salzburgban.

A Heimwehr egyre erőteljesebben politizált; olasz és német mintára hozzálátott saját ideológiájának kidolgozásához. Elhatárolta magát a régi polgári-tőkés pártoktól, „megújulási mozgalomnak” tüntette fel önmagát, szembefordult a parlamenttel és a „pártok államával”. Seipel ennek ellenére sem ártott a szervezetnek. Tübingenben tartott előadása során kijelentette: „Ausztriában erős népmozgalommal dicsekedhetünk, amely meg akarja szabadítani a demokráciát a párturalomtól. Ezt a népmozgalmat a honi véderő, a Heimwehr képviseli. Semmi kétség, a Heimwehr katonai fegyelmet követel tagjaitól, teszi ezt azonban nem a militarizmus, hanem a *fegyelem* kedvéért.”

Seipel törekvése mindazonáltal arra irányult, hogy a Heimwehrt az antimarxista front parlamenten kívüli, önálló és szélsőséges katonai erejévé formálja, önálló párttá válni azonban ne hagyja. Hosszú távon ez az igyekezete kudarcot vallott, és hamarosan a Keresztényszocialista Párt is érezni kezdte a Heimwehr-konkurrenciát; a honi véderő épp a keresztényszocialisták hatalmát törte meg vidéken.

Közeledés a fasiszta államokhoz

Július 15-e következményei közé tartozott az osztrák külpolitika fokozatos változása is. Ekkor kezdett közeledni Ausztria Mussolini fasiszta Olaszországához, és a Magyar Tanácsköztársaság elfojtója, Horthy tengernagy revansista, fasiszta Magyarországához. Ezt a kapcsolatot különösen a magyar miniszterelnök, Bethlen István gróf propagálta, aki a magyar békeszerződés Mussolini segítségével megvalósítandó revíziójában reménykedett. Azt várta, hogy egy jobboldali osztrák kormány támogatja majd a kisantant, mindenekelőtt a szociáldemokratákkal kormányzott Csehszlovákia ellen irányuló revanspolitikát. Magyarországnak gazdasági érdekei is fűződtek az osztrák jobboldalhoz: Bethlen attól tartott, hogy egy baloldali osztrák kormány esetleg véget vet a magyar búzaimportnak, holott Magyarország legfontosabb exportterméke a búza volt. Bethlen hasonló okokból állt szemben a német befolyás közép-európai terjedésével is. Elsősorban ezért nem támogatta a stájeror-

szági Heimwehr puccsista tervét, amely a Schutzbund letörésére és – a legfontosabb bécsi középületek és közellátó üzemek elfoglalása után – katonai diktatúra kikiáltására irányult; a Heimwehr-tábor ugyanis nyomtatékkal követelte Ausztria és a német birodalom vámunióját.

Az osztrák Anschluss elutasítását illetően Magyarország érdekei találkoznak a fasiszta Olaszországgal, amely ekkor még szintén a németek hatalmi terjeszkedésének igyekezett gátat vetni a Duna-térségben. Az olasz állam ugyanis hasonló becsvágyó tervekkel foglalkozott a Duna-vidéken: Rómából irányított államtömböt képzelt, Bécs–Budapest sarokpillérrel, ellensúlyként a kisantanttal szemben.

Bethlen elgondolásait Mussolini a nem kívánatos osztrák Anschluss megakadályozásának zálogaként értékelte. Így Bethlen római puhatóldzásai is kedvező fogadtatásra találtak. Olaszország és Magyarország megegyezett a jövőben végrehajtandó közös erőfeszítések szellemében. Mindkét állam arra törekedett, hogy fasiszta rendszert hozzon létre Ausztriában, és – gazdasági kényszerítő eszközök mellett – Mussolini is, Bethlen is a Heimwehr támogatását tekintette a legalkalmasabb fegyvernek. Kerekes Lajos budapesti történész, magyar dokumentumok alapján, igen pontosan megvizsgálta az olasz és a magyar fasizmus ausztriai tevékenységét. 1928 húsvétjától kezdve fokozódott a Heimwehr Steidle-szárnyának támogatása. Steidle szemben állt a nemzeti-szocialista érületű Pfrimer-szárnyal. Magyar kormányképviselők folytattak Steidlével „örvendetes eredménnyel kecsegtető” tárgyalásokat, Bethlen a Steidle és Mussolini közötti közvetítést is vállalta. 1928 áprilisában inkognitóban Milánóban járva, Bethlen a jegyzőkönyv tanúsága szerint azt monda Mussolininak: „Az kell legyen a cél, hogy Ausztriában a Heimwehr segítségével egy jobboldali kormány vegye át a hatalmat a jelenlegi kormánytól...” Ennek érdekében a Heimwehrt hárommillió schillinggel és fegyverekkel kellene támogatni. S bár Mussolini képmutatóan megjegyezte, hogy a fasizmus nem exportcikk, végül így felelt: „Kész vagyok az osztrák jobboldali szervezeteknek 1 millió lírát egyszerre vagy részletekben az Ön közvetítésével rendelkezésre bocsátani, ezenkívül a határon a kívánt fegyvereket is átadni...” Dr. Steidle Heimwehr-vezér 1928. május 23-án Bethlenhez intézett memorandumában 1 494 000 schillinget követelt – ebből 524 000 schillinget azonnal –, 18 000 puskát (darabonként 300 tölténnyel), valamint 190 géppuskát azzal a kijelentéssel, hogy így a Heimwehr „minden további nélkül abban a helyzetben lesz, hogy bármely alkalmat kihasználhat je-

lenlegi államrendünk fogyatékoságainak kiküszöbölésére”. Ennek fejében a Heimwehr cserbenhagyta a dél-tiroli osztrák kisebbséget. Steidle kötelezettséget vállalt, hogy az új kormány „kész lesz írásban ígéretet tenni, hogy a dél-tiroli kérdést sem hivatalosan, sem pedig a közvélemény körében nem veti fel, s ezt célzó propagandát sem tűr meg”. Augusztus 23-án Steidle személyesen veszi át egy magyar közvetítőtől az első küldeményt: két csekket, az egyiket 500 000, a másikat 1 120 000 líráról. Vagyis a Heimwehr többet kap, mint amennyit kért. (*Kerekes Lajos: Az Első Osztrák Köztársaság alkonya. Mussolini, Gömbös és az osztrák Heimwehr. Akadémiai Kiadó 1973. 9., 11., 21. old.*)

Seipel ösztönzésére az osztrák nagyipar is pénzzel támogatta a Heimwehrt. A honi véderőnek és a honi iparnak egy a célja, legalábbis a legközvetlenebb célja egy: megtörni a munkásság uralmát az utcákon, kiszorítani a szabad szakszervezeteket az üzemekből.

A hüttenbergi paktum

Az első előretörés az Alpine-Montan Részvénytársaságban történt. Az Alpine-Montan, stájerországi és karintiai üzemeivel, az osztrák nehézipar koronázatlan királya volt. A Német Acélszövetséggel (Deutsche Stahlverband) szoros kapcsolatban álló vezetőség hozzálátott az üzemek „megtisztogatásához”, értsd a kommunista, szociáldemokrata és a szabad szakszervezeti munkások eltávolításához. Helyükre a Heimwehr emberei kerültek, amíg végre az igazgatóság úgy látta, megalakíthatja a Heimwehr önálló szakszervezetét „Független Szakszervezet” fedőnéven. A példát más vállalatok is követték. A munkások védekezni próbáltak, sztrájkokkal és tüntető gyűlésekkel fogadták az üzemekbe küldött heimwehreseket. Így lépett spontán sztrájkba 1928. május 10-én 550 hüttenbergi – karintiai – bányász, tiltakozásul szabad szakszervezeti társaik elbocsátása és heimwehresekkal történt pótlása ellen. Csatlakoztak hozzájuk az Alpine-Montan további üzemei is. De a fémmunkásszövetség és a bányászszövetség vezetői már május 25-én kapituláltak, megkötve az Alpine-Montannal és az acélgyárosok szövetségével az úgynevezett hüttenbergi paktumot, amelyben elismerik a „független” fasiszta szakszervezetek egyenjogúságát és a vállalkozók jogát a „szabad munkásfelvételre”, vagyis az állami munkaközvetítő hivatal megkerülésére. A

munkások az egyezményt egyhangúan leszavazták, majd további két hé-
tig folytattak még vad sztrájkot, vagyis a szakszervezeti vezetők támo-
gatása nélkül tiltakoztak, végül azonban bele kellett törődniük a vere-
ségbe.

Hasonlóképpen járt el a szakszervezeti bürokrácia, amikor a stocke-
raui Heid cég munkásainak a fasiszták felvétele elleni sztrájkját cser-
benhagyta. Ezt a sztrájkot a kommunisták vezették. Az eredmény:
egyik-másik ipari központban a munkásoknak a fenyegető munkanélkü-
liség láttán ki kellett lépniük a szabad szakszervezetekből és belépniük
a Heimwehr-szakszervezetbe. 1928 májusának végén Donawitzben
4000 munkás közül 1600 heimwehres volt, Hüttenbergben a honi véd-
erő szakszervezete a többséget is megszerezte.

A Heimwehr egyidejűleg tervszerűen folytatta „az utca megszerzésé-
re” irányuló akcióit. Régebben a fasiszták nem mertek tüntetni a mun-
kásnegyedekben, most azonban vasárnapról vasárnapra egy-egy ipari te-
lepülésen vonták össze erőiket, hogy a munkásság ellenállását megtör-
jék. A Szociáldemokrata Párt „a demokrácia nevében” tétlenül nézte
ezeket az üzemeket. Ahelyett, hogy mindjárt a kezdet kezdetén oda-
sújtott volna, megelégedett azzal, hogy a munkásságnak a szavazócé-
dulákkal hamarosan kivívandó hatalomról beszélt; a kommunisták fi-
gyelmeztetése pusztába kiáltott szó maradt.

A Wiener Neustadt-i provokáció

A Heimwehr hamarosan elég erősnek érezte magát, hogy provokatív
módon a szociáldemokraták uralta Wiener Neustadtban, Bécs „vörös
elővárosában”, 1928. október 7-re 13 000 heimwehres felvonulását hir-
desse meg. Ausztria Kommunista Pártja felszólította a munkásokat,
verjék vissza ezt a provokációt, és antifasiszta tüntetésre, a Wiener
Neustadt-i Heimwehr-felvonulás megakadályozására buzdított. A kor-
mány a kommunista megmozdulást betiltotta, és hadjáratot indított a
kommunisták ellen. A Heimwehr-felvonulás előtt megjelent hat *Die
Rote Fabne* számból ötöt elkoboztak, számos kommunistát és forradal-
már munkást letartóztattak.

A szociáldemokrácia vezetősege ezúttal nem nézhette tétlenül a mun-
kásság felindulását. Munkástüntetést hívott össze ugyanaznapra és
ugyanarra az órára, ugyanoda, ahová a maga embereit a Heimwehr, azt

remélve, hogy a tartományfőnök – a várható összecsapások elkerülése végett – mindkét megmozdulást betiltja. De a kormány nem engedett, hiába ajánlottak a szociáldemokrata tárgyaló felek egyre jelentősebb engedményeket a „belső leszerelés” terén. Seipel ragaszkodott hozzá, hogy megfosztja a munkásokat „az utca monopóliumától”. Nem ijedt meg a szociáldemokrata pártvezetők fenyegetéseitől, „belső leszerelésre” vonatkozó javaslataik sem érdekelték, egyszerűen utasította Vaugoin hadügyminisztert, hogy a katonaságot vonultassa fel a Heimwehr-tüntetés védelmére. Azt is engedélyezte a heimwehres szervezetek törzsfőnökének, Pabst őrnagynak, hogy főhadiszállását néhány napra a bécsi rendőr-főkapitányságon üsse fel, onnan készítse elő s irányítsa a Heimwehr felvonulását. A Szociáldemokrata Párt vezetősége hiába hivatkozott a kormány „felelősségérzetére”. A burzsoázia szilárdsága ismét győzött a szociáldemokrata vezetés kapituláns politikája felett. A Szociáldemokrata Párt vezetői végül is beleegyeztek a Heimwehr-gyűlés megtartásába. Ennek a megegyezésnek az alapján, a hadsereg oltalma alatt, 13 000 állig felfegyverzett fasiszta vonult el Wiener Neustadt „vörös” városházépülete előtt, a Schutzbund pedig csak a Heimwehr elvonulása után tarthatta meg tömeggyűlését. Ausztria Szociáldemokrata Pártja megpróbálta ezt is „sikerként” elkönyvelni. Sokkal jogosultabbnak érezzük mégis a már idézett későbbi szövetségi kancellár, Streeruwitz szavait: „A neustadti felvonulás nagy merészség volt. De Seipel és Vaugoin megcsinálta. Bele is illik a dolog e két férfi irányvonalába, akik egyáltalán nem hívei a vérontásnak, s az új erők felvonulását járható útnak tekintik a jövőre nézve. A hadsereg volt a nap hőse.”

Steidle további provokációkat hirdetett meg: „Wiener Neustadt harcainknak nem végpontja, hanem örvendetes állomása.” Már október 14-én sor került a Heimwehr újabb, ezúttal linzi – és ezúttal ellentüntetés nélküli – felvonulására; utána sor került a Heimwehr számos behatolására az osztrák munkásság központjaiba, elsősorban Bécs körül, majd 1929. február 24-én már egy bécsi munkáskerületben, Meidlingben is megjelentek a fasiszták.

A Kommunista Pártnak sikerült Alsó-Ausztria több helységében egységbizottságokat szerveznie a fasiszta provokációk ellen. A dolgozók egységtörekvése olyan erősnek bizonyult, hogy a szociáldemokrata sajtó szükségesnek látta „óvni” embereit a kommunistáktól.

1929 a Heimwehr offenzívájának jegyében állt, a honi véderő akciót indított az 1920-as alkotmány módosítása érdekében. Törekvése arra irányult, hogy erősödjék a kormány hatalma a parlamenttel szemben, és a szövetségi kormányt, valamint a szövetségi államelnököt adott esetben teljhatalommal is fel lehessen ruházni. Ugyanakkor azt akarták, hogy Bécs tartomány pénzügyi jogkörét megnyirbálják; Bécsben ugyanis a városigazgatásnak az eddigiekben módja volt rá, hogy saját adóforrásaira támaszkodva folytasson lakásépítési és szociális politikát.

Ezek a Heimwehr-követelések egyben Seipel szövetségi kancellár követelései is voltak. Mivel alkotmányreformot törvényes úton a szociáldemokrata parlamenti csoport hozzájárulása nélkül végrehajtani nem lehetett, a kormány és a Heimwehr egyre erősebb nyomást gyakorolt a munkásságra. 1929. február 3-án heimwehresek támadták meg az alsó-ausztriai Gloggnitz munkásotthonát; február 14-én betiltották a Munkás Lövészegyletet. A Rechte Wienzeile-i szociáldemokrata pártházban a bécsi rendőrség fegyverek után kutatott, lefoglalva 300 puskát és 50 000 töltényt. A szociáldemokrata pártvezetőség összeült, hogy állást foglaljon a nyilvánvaló provokáció ügyében. Ellenakciót mégsem határoztak el. A szociáldemokrata vezetésnek „sikerült” újra kapitulálnia. Ez csak felbátorította Seipelt, aki fokozott aktivitásra biztatta a Heimwehrt az utcákon. Ahogy a Kerekes Lajos által nyilvánosságra hozott magyar dokumentumokból kitűnik, Seipel 1929. május 23-án éjszaka négy órán át tanácskozott Steidlével, és a legutóbbi tüntetések tapasztalatai alapján azt szorgalmazta, hogy a Heimwehr az olasz fasiszták példájára komolyabb aktivitást fejtson ki. Mint kijelentette, ő maga a dolgot sajtónyilatkozataival a közvélemény körében már kellőképpen előkészítette. Pap lévén, az akciót természetesen csak a háttérből irányíthatja, véleménye szerint azonban nem szabad megvárni vele az őszt. 1929. április 3-án Seipel váratlanul lemondott; Streeruwitz iparlovag kormánya lépett a Seipel-kormány helyébe. A Heimwehr fokozta offenzíváját, a munkások ellenálltak, a Streeruwitz-kormány pedig megígérte, hogy nem akadályozza a Heimwehr tevékenységét. Ausztria minden jel szerint „a polgárháború küszöbére” került.

A Heimwehr polgárháborús előkészületei mögött továbbra is Olaszország és Magyarország állt. Mussolini további fegyvereket küldött, és újabb 1 420 000 lírát, ígért, ha Steidle, Pfrimer és Pabst aláírja az aláb-

bi „kötelezvényt”: „Az osztrák Heimwehr országos vezetősége kötelezi magát, hogy az osztrák alkotmány megváltoztatását célzó döntő akciót 1930. február 15. és március 15. között végrehajtja. A szövetségi vezetőség azonban minden erejével azon lesz, hogy az akciót már ez év, 1929. őszén megvalósítsa.” (*Kerekes Lajos*: Id. mű, 43. old.)

A Kommunista Párt leleplezte a fasiszta Heimwehr kapcsolatait az osztrák nagyiparosokkal és a külföldi fasiszta erőkkal. Ezek a tények akkoriban sokak elől rejtve maradtak. A Kommunista Párt bebizonyította, hogy a bajorországi Stahlhelm-napon 1000 osztrák heimwehres is részt vett, s hogy egy innsbrucki Heimwehr-tüntetésre 20 000 stahlhelmes érkezett Németországból. „A német és az osztrák fasizmus együttműködése hallatlan veszély forrása az osztrák és a német munkásosztályra. Háborús veszéllyel fenyeget” – olvassuk a Komintern egyik információs anyagában.

A Sankt Lorenzen-i Heimwehr-rajtaütés

A Heimwehr leg súlyosabb provokációi közé tartozott az 1929. augusztus 18-án bekövetkezett Sankt Lorenzen-i eset. A felső-stájerországi helységben a Heimwehr emberei lőttek egy munkásgyűlésre. A számukra különösen gyűlölt Wallisch fellépését akarták megakadályozni, ezért megszállták a díszteret. A munkások ellenálltak, s ekkor a stájerországi Heimwehr tartományi főnöke, Rauter mérnök – akit később a hitleri Németország a Führer környezetébe fogadott, s a hollandok a második világháború után mint háborús bűnöst kivégeztek – tűzparancsot adott. 17 órakor a Heimwehr-legények parancs szerint tüzet is nyitottak. Egy tragóssi kőműves a helyszínen életét vesztette, egy kindbergi építőmunkás később halt bele sérüléseibe, a Schutzbund egyik szanitécét pedig a heimwehresek agyonverték. Sok munkás súlyosan megsebesült. Voltak sebesültjei a Heimwehrnek is, mert a munkások visszavágtak, az osztálybíróság azonban csak a Schutzbund parancsnokát és egyik emberét ítélte el.

Hatalmas felháborodás hullámozott végig az osztrák munkásságon. Ausztria Kommunista Pártja harcra szólított, a fasizmus végső megsemmisítéséig folytatandó küzdelemre, hogy Sankt Lorenzen soha többé meg ne ismétlődhessék. A kommunisták általános sztrájkot követeltek, a munkásság felfegyverzését. A *Die Rote Fabne* így írt: „Ellentámadás-

ra fel, a gyilkos fasizmus ellen!” Felső-Stájerország számos helységében munkások vonultak az utcára, Bécsben tiltakozó sztrájkra került sor az üzemi tanácsok vezetésével. Ausztria Szociáldemokrata Pártja azzal biztatta a munkásokat, hogy összeül a bizalmiak bécsi konferenciája. A konferencia össze is ült, de a vezetőség elfogadtatta azt a határozatot, hogy a harcot „a döntő napra” halasztják, s a továbbiakban Streeruwitz-cal tárgyalt.

Sankt Lorenzen az antifasiszta harc fejlődésének új mérföldköve lett; e harcban a Kommunista Párt bebizonyította kezdeményezőkézségét és bátorságát. A kommunisták fellépése ekkor már olyan tényezőt képviselt, amellyel a reakciónak és lakájainak okvetlenül számolnia kellett. Bár Ausztria Kommunista Pártja még mindig gyenge volt ahhoz, hogy a munkásokat a szociáldemokrata vezetők befolyása alól kivonja s a harcot maga vezesse a fasizmus ellen, agitációjukkal a kommunisták fékeztek a fasiszta diktatúra kialakítását.

A Sankt Lorenzen-i összetűzés után a Heimwehr még erősebben követelte az alkotmánymódosítást, és azzal fenyegetőzött, hogy Bécs ellen vonul. „Erős kezű” kormányt követelt a honi véderő, és ez az óhaj egyre komolyabb visszhangot vetett a polgári pártok körében is. Szeptember 29-re a Heimwehr alsó-ausztriai felvonulásokat hirdetett Mödlingbe, Stockerauba, Zwettlbe és Pöchlarnba. Összevonta egész Ausztria Heimwehr-erőit. Vaugoin a bécsi magyar katonai attaséval folytatott beszélgetésében a felvonulások napját próbakőnek nevezte. Szeptember 21-én a Heimwehr megkapta Mussolinótól az első „részletet”, a második – 512 240 schilling – október közepén érkezett. 24 órára rá azonban Streeruwitz lemondott, mert a polgári pártok egyelőre visszarettennek a Heimwehr-diktatúrától. „Július tizenötödike” rendőr-főkapitánya, Schober vette át a kormányt. Az ő feladata volt, hogy az alkotmány megváltoztatását véghezvigye.

A Schober-kormány

A Heimwehr a jelek szerint nagyon közel járt céljához. Schober azonnal fel is vette vele a kapcsolatot, és nyíltan hitet tett az alkotmánymódosításra vonatkozó Heimwehr-követelések mellett. Steidle és Pfriemer Heimwehr-vezérek viszont kijelentették, hogy szilárdan állnak a Schober-kormány mögött, amely az ő kormányuk. Amennyiben ezzel a

kormányal bárki szembefordul, fegyvereikkel találja szembe magát. Mussolini is készen állt egy Heimwehr-kormány elismerésére és – szintén elsőként – gazdasági támogatására. A helyzet azonban még nem alakult kedvezően egy nyíltan fasiszta kormány megalakításához. A Sankt Lorenzen-i munkások bátor ellenállása ízelítőt adott belőle, mi várna egy ilyen kormányra. Gazdaságpolitikai szempontból érezni lehetett már a közelítő világválság előszelét.

Ausztriában fokozott ütemben ment végbe az imperializmus korszakának meghatározó jelentőségű folyamata: a tőkekoncentráció a fináncoligarchia kezében. A háború utáni első válságot leküzdve, az ipar kénytelen volt jelentős bankkölcsönöket felvenni az üzemek racionalizálása céljából. A kölcsönöket azonban a belföldi piaci nehézségek újbóli jelentkezése miatt nem tudta visszafizetni, így a gyárak sorra-rendre bankérdekeltségekké váltak, az önálló iparvállalkozók pedig a bankok által alkalmazott vezérigazgatókká, egyszersmind e bankok részvényeseivé. A szociáldemokrata közgazdászok „lumpenkapitalizmusról” beszéltek, amely gyenge és veszélytelen, holott valójában éppen ez az elmélet volt gyenge, mert elaltatta a munkásság veszélyérzetét. A tőkekoncentráció valójában a burzsoázia legreakciósabb rétegeit erősítette, a fasiszmus támogatóit, az ő diktatórikus terveiket segítette a munkásosztály ellenében. Külön veszélyt jelentett itt még a koncentrációs folyamattal szorosan együtt járó német monopolizációs behatolás. Félve azonban az ausztriai polgárháborútól, a külföldi tőkések visszavonták befektetéseiket, a hazai takarékoskodók pedig betétjeiket. A Földhitelintézet csődbe ment, 1929. október 6-án átvette a Rothschild-bankház. Egy év múlva Schober leleplezéssel állt elő, miszerint októberben nála jártak a Nemzeti Bank igazgatóságának képviselői és a magánbankok igazgatói, és azt kérték, a gazdasági érdekekre való tekintettel vonja vissza az alkotmánymódosító tervezetet. A fasiszta diktatúra egyelőre a külpolitikától sem remélhetett kedvező szelet. Németországban a szociáldemokraták ismét bekerültek a kormánykoalícióba, Angliának munkáspárti kormánya volt. Így Schober sem volt hajlandó letérni a törvényesség útjáról, ellenkezőleg, tárgyalni kezdett a szociáldemokratákkal.

A szociáldemokrácia pedig elfelejtette, mit mondott Schober július 15-e után: „kisebb rosszként” üdvözölte személyét, és a legügyesebb szociáldemokrata taktikust, Robert Danneberget küldte hozzá tárgyalásra.

Az alkotmányreformért folytatott kampány során Schober konfliktusba keveredett Mussolinival és Bethlennel; ez utóbbi kettő 1930. április 11-én és 12-én hiába próbálta rávenni a miniszterelnököt a Heimwehrrel közös „cselekvésre”. Mussolini azt tanácsolta Schobernek: „ne fegyverezze le a Heimwehrt, mielőtt ő maga mindent el nem ért – elsősorban Bécs kifüstölését –, máskülönben búcsút mondhat a hatalomnak”. Bethlen a tárgyalások ellen uszította Ausztria heimwehreseit. Azt üzentek nekik, hogy az egész Heimwehr-mozgalom egy garast sem ér, amíg a Seitzek, Breitnerek és a többiek élnek. Mussolini azonban nem értett egyet Bethlennel; ő úgy vélte, a Heimwehr törvényes úton is hatalomra juthat, ezért szembefordult a puccs gondolatával.

Az osztrák nagytőke egy része kétségkívül a Heimwehrt támogatta még Schober ellenében is. A Hitelintézet elnöke, Louis Rothschild báró például 1930. november 18-án megígérte Steidlének, hogy amennyiben a Heimwehr a tervezett hatalomátvételt gyorsan és csekély vérontással megvalósítaná, bankháza biztosítja a schilling stabilitását és a gazdasági élet zökkenőmentes átállását. Schobernak sikerült azonban a Gyáriparosok Szövetségének legtöbb vezető személyiségét maga mellé állítania, majd megüzente a Heimwehrnek: pénzügyi támogatásra csak akkor számíthat, ha nem zavarja tárgyalásait. Schober Mussolinit is biztosította, hogy olaszbarát politikai vonalat követ, és meggyőzte, hogy törvényes kormánya minden egyébnél alkalmasabb módon szolgálja Olaszország Duna menti érdekeit. Schober ezzel Mussolini támogatását is megnyerte.

Az alkotmányreform

A szociáldemokrácia, amely már a Streeruwitz-kormány idején hozzájárult a bérlők védelmének csökkentéséhez, csak hogy a parlament életképességét bizonyítsa, ezúttal az alkotmánykérdésben is engedékenynek bizonyult. A tárgyalások eredményeképpen létrejött végül az alkotmánymódosítás terveze, amelyet azután a parlament, a szociáldemokraták támogatásával, 1929. december 7-én elfogadott. Az alkotmánymódosítás nem jelentette a fasiszták maximális igényeinek kielégítését, de így is jelentős lépés volt a polgári demokrácia felszámolásának útján, és törvényes alapokat teremtett a munkásság gazdasági, szociális és politikai jogai ellen irányuló újabb támadásokhoz. A reform

szilárdította a szövetségi kormány pozícióját a parlamenttel szemben, növelte az elnöki teljhatalmat, rendelkezési jogot biztosított a szövetségi állam elnökének a hadsereg felett. Az alkotmány lehetőséget adott – alapvetően fasiszta szellemű – tartományi és rendi tanácsok rendszerének bevezetésére is. Igaz, ezt a pontot sohasem foganatosították.

A szociáldemokrácia azzal büszkélkedett, hogy kihúzta az alkotmány-módosítás méregfogát, elhárította a Heimwehr előretörését. Otto Bauer a fasiszmus „marne-i csatájának” nevezte az alkotmányreformot.

Valójában azonban a burzsoázia nem érte be az alkotmány-módosítással; a fasiszta offenzíva folytatódott, és a szociáldemokrata vezetés semmit sem tett, hogy komolyan szembeszálljon vele.

Ellenkezőleg, hozzájárult, hogy 1930 áprilisában törvényt fogadjanak el a munkások üzemi és szakszervezeti jogainak csorbításáról. Ez volt az úgynevezett antiterror törvény, amelyet Otto Bauer joggal nevezett „a munkásosztály elleni kivételes törvénynek”. Jellemző módon ez a törvény, bár más formában, a mai Ausztriában is életben van még. A szociáldemokrata vezetés ekkor még érezhette a fasiszták totális támadásának elhárításakor szerzett „izomlázat”, így azután megelégedett az éles szavakkal. Az antiterror törvény elfogadásának másnapján, 1930. április 6-án ezeket írta az *Arbeiter-Zeitung*: „A polgári tömb pártjai tegnap meghozták a kivételes törvényt. Szennyfolt esett a demokratikus jogegyenlőségen, folt a köztársaság becsületén, ha elfogadta ezt a megteremtői és leghűségesebb támaszai ellen hozott, egyoldalúan gyűlölködő törvényt.” A munkások tüntető megmozdulásai és sztrájkjai elszigetelt jelenségek maradtak, a szociáldemokrata vezetők ezúttal sem támogatták őket. A kommunistákat elnémította, üldözte a rendőrség. A Schober-kormány hatalomra lépése óta a *Die Rote Fabrik* tizenkilencszer kobozták el, tizennégyszer kerültek hasonló sorsra kommunista üzemi lapok, hússzor röpcédulák. Tizennyolcszor emeltek vádat kommunisták ellen hazaárulásért. Ausztria Kommunista Pártja az alkotmányreformmal kapcsolatos kampány során minden tőle telhetőt megtett a munkások mozgósítására. Rámutatott a fasiszta veszély közelségére és nagyságára, konkrét jelszavakat adott az antifasiszta harchoz. Ahol a párt elég erős volt hozzá, munkásgyűléseket és tüntetéseket szervezett. 1929 áprilisában nagy antifasiszta kongresszust kezdeményezett és szervezett; a kongresszuson szép számban vettek részt szociáldemokrata és párton kívüli munkások is. A 245 küldött között, akik közül 165 az üzemekből érkezett, 69 szociáldemokrata párttag volt. A fő referátumot

Koplenig tartotta. Beszámolójában a párt jelszavait ismertette: közvetlen harc a fasiszmus ellen az utcán és az üzemekben; gazdasági harc mint az antifasiszta harc fő eleme. A Kommunista Párt a munkásság fokozott érdeklődése és nyugtalansága ellenére sem tudott számottevő tömegeket elszakítani a szociáldemokratáktól, nem tudta jelentősen bővíteni közvetlen harci táborát. Ennek oka ezúttal nem kizárólag a párt szervezeti gyengesége volt. Ausztria Kommunista Pártja a későbbiek során bizonyos önkritikai élel megállapította: közrejátszott itt az 1929 augusztusában, vagyis fél évvel az antifasiszta kongresszus után tett túlzó kijelentés, miszerint Ausztriában „közvetlen forradalmi helyzet” alakult ki, amelyben megtalálhatók már „a polgárháború elemei”. Ez ebben a formában túlzás volt. A Kommunista Pártnak minden erővel a demokratikus jogok védelme jegyében létrehozandó antifasiszta egységfronton, a legszélesebb alapokon megalakítandó antifasiszta egységsszervezeteken kellett volna munkálkodnia; ehelyett a párt merev alternatíva elé állította a munkásokat: ebben a harcban az dől el, hogy a fasiszmus diktatúrája vagy a proletariátus diktatúrája valósul-e meg Ausztriában. Ahogy az alkotmányjogi kérdésben egyre közeledett a döntés órája, a jelszavak és megfogalmazások is egyre inkább kiéleződtek; így lett a Schober-kormány címkéje eleinte „a fasiszta harc kormánya”, 1929 szeptemberében pedig már fasiszta diktatúráként is emlegették. Az „Alakítsatok antifasiszta bizottságokat!” jelszót a „Válasszatok munkástanácsokat!” váltotta fel. Itt azonban kiderült, hogy a munkástömegek, bár látták, hogy a szociáldemokrácia a Schober-féle tekintélyhatalmi alkotmánymódosítások oldalára áll, miközben a Kommunista Párt veszi át az antifasiszta harc szervezőjének szerepét, a radikális jelszavakat nem hajlandók magukévá tenni. A munkásság kész volt a fasiszmus elleni harcra, de még messze volt attól, hogy a szovjetekért és a proletárdiktatúráért lelkesedjen. Ausztria Kommunista Pártja egy idő múltán – a Komintern segítségével – helyesbítette is ezeket a nyilvánvalóan irreális, szektás jelszavakat. De már későn. Így a túlzón megfogalmazott jelszavaknak része volt benne, hogy a Kommunista Párt nem tudta kihasználni az osztrák szociáldemokrata vezetők önleleplező lépését, nem tudott rést ütni a falon, amelyet Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége oly nagy igyekezettel emelt az osztrák Kommunista Párt és a szociáldemokrata munkások közé.

A Heimwehr csalódottan fogadta az alkotmányreformmal kapcsolatos kompromisszumot, egyre távolodott a régi polgári pártoktól, és megpróbált az olasz fasizmus útját követve önálló fasiszta párttá szerveződni. Szövetségi vezére, Steidle, az alábbi kérdést tette fel a heimwehreseknek: „Mit akar a Heimwehr? Politikai pártok pusztá sulykolója kíván lenni, vagy hitet tesz a fasiszta rendszer mellett?” És máris ő maga felelt: „A mai, pártokból tákolt állam képtelen sikerrel felvenni a harcot egy ausztromarxista jellegű ellenséggel . . . Mi vagyunk a forradalom rohamcsapatai, mi vagyunk a hazafiak, akik a széthullás diktatúrájával az újjáépítés diktatúráját szegezzük szembe. Súlyos veszély idején csak a kevesek uralkodhatnak, ormóttan testületek soha . . . A francia forradalom végét akarjuk német talajon, talán német forradalom révén.”

1930. május 18-án Steidle egy Heimwehr-gyűlés után felolvasta az úgynevezett „korneuburgi esküt”, amely így hangzott: „Meg akarjuk ragadni az államhatalmat . . . A pártok minden kötöttségét és követelését a magunk harci céljainak kell alárendelnünk, mert mi vagyunk azok, akik a német népközösség érdekeit szolgáljuk. Elvetjük a nyugati demokratikus parlamentarizmust és a többpártállamot! Helyére a rendek önigazgatását kívánjuk! . . . Szakágrendi foglalkoztatottság alapon akarjuk megvalósítani a gazdasági élet önigazgatását. Túllépünk az osztályharcon . . . Minden bajtárs érezze s vallja magát az új német állam-érület hordelemének . . .”

Erre a programra eskette fel Steidle a többi Heimwehr-vezetőt és az egész tagságot. Később még az a Starhemberg is csatlakozott a fasiszta hitvalláshoz, aki kezdetben, június 21-i linzi beszédében, „eléggé zavaros és frázisszerű” egyvelegnek minősítette a „korneuburgi esküt”.

A Heimwehr-fasizmus jellemzője volt, hogy ideológiájában az olasz fasizmus és a német nemzeti sovinizmus mérgező eszméit vegyítette. Ausztria melletti hitvallásról szó sem volt, annál bővebben emlegették az „egész német nép összteljességének tett” szolgálatokat.

A keresztényszocialista képviselők klubja, mintha nem is hallotta volna a „korneuburgi esküből” kiérezhető nyílt fasiszta hitvallást, nyilatkozatot tett közzé, amelyben leszögezi: pártja továbbra is rokonszenvvel tekint a Heimwehr-mozgalomra.

A feszült gazdasági helyzetet és a kisantant részéről kifejtett külpolitikai nyomást tekintve azonban a Heimwehr előrerukkolása igen kelle-

metlenül érintette a kormányt. Schober éppen azon fáradozott, hogy külföldi kölcsönre tegyen szert, s a pénzügyi világ megnyugtatósa kedvéért mindenképpen „belső leszerelést” kívánt elérni. Hívatta a Heimwehr vezetőit, hogy tárgyaljon velük egy olyan törvényről, amely minden önvédelmi szervezet felosztatását írná elő. Bár Schober biztosította őket, hogy „a gyakorlatban velük szemben korántsem járna el vasszigorral”, a Heimwehr-vezetők nem adták beleegyezésüket, sőt megszakították a kapcsolatot Schoberral. A kancellár válaszul azonnali hatállyal kiutasította Ausztriából Pabst őrnagyot, és Starhemberget támogatva a legfőbb Heimwehr-parancsnoki poszt elnyeréséért folyó versengésben. Mussolini meghívta Starhemberget, és azt tanácsolta neki, támogassa Schobert. Schobernek ugyanis 1930 január-februárjában sikerült előbb Magyarországot, majd Rómában magát a Ducét is meggyőznie, hogy kész az osztrák szociáldemokraták visszaszorítására. Ehhez azonban, fejtette ki Schober, egy kis időre és külső gazdasági támogatásra, elsősorban kölcsönökre van szüksége. Ezt követően, 1930. február 6-án, Olaszország és Ausztria barátsági, egyezségi és választott bírósági szerződést kötött. 1930 szeptemberében Starhemberg egyetlen szavazattöbbséggel a Heimwehr fővezére lett, méghozzá, mint emlékezéseiben írta, „az osztrák Heimwehr-mozgalom egyeduralkodó vezetője”. Schober kötelezte a Gyáriparosok Szövetségét, hogy ettől fogva anyagilag egyedül csak Starhemberget támogassák.

Az első Heimwehr-miniszter

Nem sokkal később a keresztényszocialisták a polgári táboron belüli nézeteltérések eredményeképpen lemondásra kényszerítették Schobert. A keresztényszocialisták erős embere, Vaugoin lett a kancellár, külügy-minisztere pedig Seipel. Vaugoin Starhemberget belügyminiszterként vette be kormányába. Az igazságügy-miniszteri tárca is Heimwehr-tagnak, Franz Hueber közjegyzőnek, Göring náci vezér sógorának jutott. Először került tehát a kormányba a Heimwehr, amelynek szándékai szerint a kabinetnek államcsínyt kellett volna végrehajtania a fasiszta diktatúra megvalósítására. Starhemberg emlékirataiból idézünk: „Készséggel bevallom, azzal a szándékkal léptem be a kormányba, hogy az államcsínyt végrehajtom . . . persze szándékom teljesen lojális volt, mert Vaugoinnal és szövetségi hadseregével kívántam együttműködni. Ez a

szándék így . . . alapján hamisnak bizonyult. A bürokrácia frontja átörhetelenül szembefordult velem.” Vaugoin nem bocsátkozott ilyen ka-landba, inkább azzal kezdte, hogy új választásokat írt ki.

A Heimwehr-fasisztáknak eközben a Nemzetiszocialista Párt alakjában komoly vetélytársa támadt. A német imperializmus gazdasági térhódításával párhuzamosan ügynöksége, a Nemzetiszocialista Párt is fokozta agitációs tevékenységét Ausztriában. Starhemberg, aki 1923-ban részt vett a hitleristák müncheni sörpuccsában, közös lista tervét fontolgatta a nácikkal az 1932-es választásokra.

A német nácik mintegy félmillió schillinget ajánlottak Starhembergnek a Heimwehr-mozgalom számára, további kétmilliót pedig a „közös választási front ügyére”; ebből 500 000 schillinget Starhemberg „személyes diszpozíciójára”. A tárgyalások nem hoztak eredményt. A nácik önálló listával indultak. Mussolini ekkor nagyobb összeget biztosított a Heimwehr választási alapjának növelésére.

Olaszország továbbá beleegyezését adta, hogy a korábban átutalt, még felhasználatlan pénzeket is választási célokra fordítsák. A Heimwehr szándéka most már teljesen egyértelmű volt: a választások eredményétől függetlenül kézben tartani a kormányhatalmat. Proklamációjából idézünk: „Ha a Heimwehr a mai helyzetben kezébe vette a kormányt, nem azért tette, hogy a Keresztényszocialista Pártot támogassa, hanem azért, hogy erős kézben legyen a kormány, vaskézben, amely még egy esetleges vörös többség által sem hagyja eltántorítani magát.” Starhemberg pedig október 29-én így nyilatkozott: „Itt vagyunk, és nem engedjük ki kezünkől a gyeplőt, bárhogy végződjenek is a választások.” 1930. november 4-én visszahívták az országból kiutasított Pabst őrnagyot. A november 9-én megtartott új választások a keresztényszocialisták súlyos vereségét és a Schober-blokk sikerét hozták; a szociáldemokraták pozíciója nagyjából töretlen maradt (a korábbi 42,30 százalékhelyett 41,13 százalék). A Heimwehr nyolc mandátumot szerzett. A kommunisták most első ízben tudták növelni szavazataik számát: 20 879 szavazatot kaptak, vagyis 29 százalékkal többet, mint az 1927-es nemzetgyűlési választások alkalmával.

Az eredmények ismertté válása után Starhemberg újra megpróbálta rábeszélni Vaugoint az államcsínyre. Vaugoin túlságosan veszélyesnek ítélte a dolgot, hiszen most még a keresztényszocialistákra sem számíthatott bizonyossággal, azután pedig a bécsi rendőrség Schober parancs-

noksága alatt állt, róla viszont köztudott volt, hogy ellenzi az államsínyt. A kormány benyújtotta lemondását.

A Heimwehr súlyos válságba került, amelyből egész 1931-ben nem is tudott kilábalni. 1930 decemberében az alsó-ausztriai Heimwehr Julius Raab keresztényszocialista politikus vezetésével felmondta a „korneuburgi eskü” feltételeit. A Fey őrnagy vezetése alatt álló bécsi Heimwehr nem ismerte el többé Starhemberget főparancsnokának. Dr. Kurt Schuschnigg konkurens szervezetet alapított, az erősen monarchista beállítottságú Ostmärkische Sturmsharent (Ostmarki Rohamcsapatok). A Landbund megkezdte önálló fegyveres egységeinek megszervezését, amelyek nagynémet ideológiája hamarosan a nemzetiszocializmusnál kötött ki. Starhemberg pedig lemondott Pfrimer javára; siettetten döntését ziláltnak vált anyagi helyzete is. A szociáldemokrata lapok ismét örömujjongásban törtek ki a fasiszmus felett aratott szavazócédulás győzelem nyomán. Folytatták a fasiszta veszélyt lebecsülő, végzetes politikájukat. Így például a *Der Vertrauensmann* című folyóirat 1930. decemberi száma azt írta: „Milyen nyomorúságos pöfetegnek bizonyult a szociáldemokrata erők szilárdságához képest az így-úgy felfújt Heimwehrmozgalom... És még ezek akartak fegyveres hatalmat szerezni Ausztriában!” Három évvel később pedig bekövetkezett, amit a szociáldemokrácia ekkor annyira kinevetett!

1931. szeptember: a Pfrimer-puccs

Ausztria Kommunista Pártja óva intett az illúzióktól, és éberségre szólított. Rámutatott: az államapparátus egyre erőteljesebben összefonódik a fasiszmussal, és figyelmeztetett: senki se higgyen a legalitás csálóka reményeiben. Hiszen a választások eredménye, amelynek értelmében a szociáldemokrácia általában véve megőrizte pozícióját, mit sem változtat a reakció javára történt előretolódás tényén; a reakció régóta nem tartotta be a törvényességet, és – legalábbis 1927. július 15-e óta – nem félt többé a szociáldemokraták erőhatalmi eszközeitől sem. Ellenkezőleg, csak az alkalmat várta, hogy parlamentáris-demokratikus álruháját levethesse.

A kommunista figyelmeztetések helyességének ékesszóló bizonyítéka volt az 1931. szeptember 13-i epizód: a Heimwehr-puccs. Ezen a napon a Heimwehr stájerországi vezére, dr. Pfrimer ügyvéd összevonta alaku-

latait; a heimwehresek pályaudvarokat, járási főnökségeket, csendőrparrancsnokságokat és hatósági épületeket foglaltak el. Az állami közegek a kisujjukat sem mozdították ellenük. Szociáldemokrata polgármestereket tartóztattak le a heimwehresek, polgári képviselőket hurcoltak el lakásukról. Pfrimer proklamációt intézett az ország lakóihoz, miszerint „Ausztria népe . . . végső ínségében . . .” őt érezte „elhivatottnak arra, hogy megmentője, jogainak legfőbb védelmezője legyen”. „Alkotmányos pátenzben” vette át „államvezérként” a szövetségi állam és a tartományok törvényhozó és végrehajtó hatalmát, hatályon kívül helyezte az esküdtbíróságokat, és statáriumot hirdetett.

Pfrimer puccskísérletét gyakran minősítik egy magányos örült hirtelen jött idegrohamának. Holott a Heimwehr egyik vezetői tanácskozásán már a Pfrimer-féle „idegroham” előtt tárgyaltak annak a lehetőségéről, miként lehetne felszámolni a parlamenti rendszert. Elvben el is fogadták a felkelés gondolatát. Csak éppen az időpontot nem tűzték ki, mert Starhemberg tetszetős alkalomra várt. Ezzel szemben Pfrimer nem várt és abban reménykedett, példáját követi majd a többi Heimwehr-vezér is, azok viszont cserbenhagyták.

A munkásság védelmi készségbe helyezkedett, a puccsistákat több helyről elűzték. A kormány végül külpolitikai okoknál fogva arra kényszerült, hogy szembeforduljon az államcsínnyel. Pfrimer kénytelen volt lefűjni az akciót és Jugoszláviába menekülni. Alvezéreit letartóztatták, még Starhembergnek is kijutott egy nap őrizet.

De a puccsistáknak a haja szála se görbült. A katonaság felvonult ugyan, de olyan tempósan, hogy időközben az érdekeltek ráértek minden fegyverüket visszarejteni a helyére. Emlékirataiban Starhemberg beszámol róla, hogy azonnal felhívta Vaugoint és azt mondta neki: „Nagyon kérlek, semmilyen körülmények között ne ereszd a szövetségi hadsereget a Heimwehrre, különben elkerülhetetlenek lesznek a helyi összetűzések . . . Válasz: »Semmiféle ígéretet nem tehetek, mindenestre hordjátok el az irhátokat!« . . . És a teherautókon előnyomuló katonai oszlopok gépjárművei hirtelen arra a bizonyos tankönyvbeli lóra kezdtek hasonlítani, minden elképzelhető meghibásodás előfordult rajtuk; így a Heimwehrnek volt ideje a visszavonuláshoz.” A katonaság az 50 kilométeres Graz–Bruck útszakaszt három óra alatt tette meg!

A Heimwehr vezetői ellen sorra elejtették az eljárást. Pfrimer is hazatért Jugoszláviából, s bár esküdtbíróság elé állították, 1931 decemberében annak rendje-módja szerint felmentették. A Szociáldemokrata

Párt vezetősége emlékeztetett még 1927. július 15-re, ugyanis felhívást intézett a munkásokhoz: ne ragadtassák magukat „semmiféle meggon-
dolatlanságra, dühkitörésekre, haszontalan tüntetésekre”. Mert „nem
fogjuk elpazarolni erőnket, amelyet a döntő órára tartalékolunk”.
Ausztria munkássága ezúttal is készen állt, hogy kellőképpen meglec-
kéztesse a puccsistákat. Ezúttal is adva volt az alkalom, hogy pont ke-
rüljön a Heimwehr-handabanda végére. Leoben szociáldemokrata és
kommunista munkásai összefogtak a helyi fasiszták elkergetésére. A
szociáldemokrata vezetés azonban azt mondta a munkásságnak: bízzá-
tok az ügyet az államhatalomra. Az államhatalom viszont a Heimwehr-
nek falazott, hivatalnokai gyakran Pfrimer kollaboránsai voltak. Így ez
az alkalom is kihasználatlanul maradt. „Talán döntő alkalmat szalasz-
tottunk el, hogy csapást mérjünk a fasizmusra” – írta 1934-ben Otto
Leichter.

Ismét Ausztria Kommunista Pártja volt az egyetlen hang, amely fi-
gyelmeztette a proletariátust a fasiszta veszélyre, valódi egységfrontra
szólítva. 1932 az osztrák kommunisták növekvő aktivitásának, fokozó-
dó sikereinek éve volt. A pártnak sikerült mind szélesebb tömegeket
mozgósítania a fasiszta veszély fokozódása, a növekvő fasiszta terror,
az állandó bércsökkenések és a szociális jogok csorbítása ellen. Vezeté-
sük alatt számos iparvidéken egységkongresszusokra került sor, ame-
lyeken küldöttek ezrei vettek részt, a kommunistákon kívül szép szám-
ban szociáldemokraták, pártonkívüliek is. A Kommunista Párt által
kidolgozott „munkaalkalom-program” a legfontosabb követeléseket tar-
talmazta a gazdasági válság munkásokra nehezedő következményeinek
kiküszöbölésére. Ausztria Kommunista Pártja továbbá az egyes népré-
tegek konkrét követeléseit is kidolgozta: összefoglalta, mit kívánnak a
nők, a fiatalok, a parasztok és munkanélküliek.

Ausztria Kommunista Pártja a proletariátus harcos egységfrontjának
megteremtését tekintette legfontosabb feladatának. Hamis minden ez-
zel kapcsolatos rágalom, a párt egyetlen feltételt szabott csupán, és ez
így hangzott: tisztességes harci szándék. Vezetése alatt az Antifasiszta
Akció politikai különbségekre való tekintet nélkül mozgósította a mun-
kásokat a fasizmus minden formája ellen. A Hitler tervezett bécsi lá-
togatása ellen tüntető nagygyűlésen 10 000-en vettek részt.

Az 1932-es választási harcban a Kommunista Párt a Rothschild-sza-
nálás és a fasiszta veszély elleni jelszavakkal kapcsolódott be. A tarto-
mányi parlamenti és a községtanácsi választásokon, amelyekre 1932 ápr-

rilisában Ausztria kétharmad részén került sor, a párt már 40 000 szavazatot kapott. Ausztria Kommunista Pártja ideológiailag is egyre komolyabb befolyást gyakorolt a Szociáldemokrata Párt soraiban, elsősorban az ifjúság körében kialakult baloldali ellenzékre, jóllehet ez az opozíció továbbra is alávetette magát a vezetőség döntéseinek. De még ezek az eredmények sem bizonyultak elégségesnek; a munkásság túlnyomó többsége a szociáldemokrácia bűvkörében állt.

Erősödik a nemzetiszocializmus

A nemzetiszocializmus gyors németországi előretörése nyomán Ausztriában is új helyzet körvonalai alakultak ki. Az addig teljesen jelentéktelen osztrák náci párt az említett 1932-es választásokon tekintélyes sikert könyvelhetett el; a bécsi városi tanácsba mindjárt 15 képviselővel vonult be, és a Szövetségi Tanácsban is volt már három embere. Sikertét főleg a német-nemzeti középpártok rovására vívta ki, de fenyegetve érezte pozícióját a Keresztényszocialista Párt is. Jellemző tünet volt, hogy a náci a laktanyakörzetekben erősen előretörték. Megválasztott képviselőik között két aktív tiszt is akadt.

Kétségbeesett konkurrenciaharc indult ekkor a nemzetiszocializmus és a fasizmus osztrák válfaja között. A náci a parlament felosztását, új nemzetgyűlési választások kiírását, pártjuknak az új kormányban való részvételét követelték. A Keresztényszocialista Párt attól félt, hogy az esetleges új választásokon súlyos vereséget szenved, ezért minden erejével szembeszegült ezekkel a követelésekkel, a Szociáldemokrata Párt viszont csatlakozott az új választást követelőkhöz. Vezetői abban bíztak, hogy a náci a parlamenti életben lejáratják magukat, s ekképpen veszélyes mivoltuk is legendaként foszlik szét. Mintha akkor még mindig a parlamenti tevékenység lett volna a döntő!

A fasizmus mindkét táborra megegyezett azonban egy közös célban: az osztrák munkásmozgalom megsemmisítésére irányuló törekvésükben. De a konkurrenciaharcon kívül súlyos külpolitikai különbségeik is elválasztották őket. A nemzetiszocialisták egészen egyszerűen a német imperializmus ügynökei voltak Ausztriában: a német nehézipar pénzelte őket, politikájukat a náci müncheni főhadiszállása diktálta, szervezeteiket birodalmi német, náci instruktorok és ellenőrök vezették. A német imperializmus annexióra vágyó köreit és az osztrák burzsoázia

Anschluss-párti elemeit képviselték, mely utóbbiak szorosan összefonódtak a német finánciókéval, sőt gyakran közvetlenül függtek tőle. Az osztrák nemzetiszocialisták mindemellett a nagynémet agitációból is hasznot húztak, amely 1918 óta – a kommunisták kivételével – minden osztrák pártot érintett, sőt, az iskolákban is kötelező „tantárgyként” szerepelt. Az ausztriai nácik elégedetlen értelmiségiekből és csődbe ment egzisztenciákból toborozták kádereiket.

Az ausztrofasizisták ezzel szemben a vállalkozóknak azt a táborát képviselték, amely félt a német tőke konkurrenciájától, és külpolitikai-lag az olasz fasizmus felé orientálódott. Ezek az elemek korántsem voltak „nagy osztrák hazafiak”, Ausztria valódi függetlenségéért aggódó lelkek, ahogy akkoriban önmagukról hirdették. A velük rokonszenvező történetírás is mindmáig ezt állítja. Akár a nácik, ők is azt a gondolatot vallották, hogy Ausztria a német nemzet része, második német államnak tekintették hazájukat (ez még Seipel kifejezése volt!). „Ausztria német küldetését” propagálták, és azon voltak, hogy semmiben le ne maradjanak a nácik hurrá-patriotizmusa mögött. Az ausztrofasizmus tőkés támogatói csupán gazdasági érdekeik jegyében elleneztek az Anschlusst, és olyan osztrák „függetlenséget” akartak, amely a fasiszta Olaszországtól való függőségre épült volna. Itália ugyanis ekkoriban még féltékenyen figyelte Németország előretörését a Duna-medencében. A kétféle fasizmus egyéb ideológiai különbségei, mint például az ausztrofasizmusnak a katolikus egyház és szociális tanai felé irányuló orientálódása, végső soron másodlagos jelentőségűek voltak csupán.

Az ausztrofasizmus ideológiáját közelebbi elemzés tárgyává tenni már csak azért sem érdemes, mert maguknak az ausztrofasizistáknak sem voltak tiszta elképzeléseik e téren. Egyetlen kézzelfogható elemet rögzíthetünk, azt a törekvést, amely a munkásosztály befolyásának mindenáron való erőszakos kikapcsolására, szervezeteinek szétzúzására, a parlament felszámolására, a polgári demokrácia megszüntetésére és a fasiszta diktatúra megvalósítására irányult. Az ausztrofasizmus elméleti megalapozásának az 1931-es pápai enciklikát, a „Quadragesimo Annó”-t tekintették, amely – a tőke és a munka jámbor osztálykiegyezésére vonatkozó óhajok mellett – a tekintélyelvű rendi államot propagálta. De az enciklikára, a „keresztény-német rendi államra” történő hivatkozás csupán ennek a diktatúrának az ideológiai szerezcsenmosdása volt, ahogyan azt az 1933–1938 közti időszak később szemléletesen igazolta.

Valójában a Dollfussok, Schuschniggok, Starhambergék, Feyek és társaik az osztrák patriotizmus álarca alatt céljaikat a hatalmáért reszkető burzsoázia osztályérdekeinek rendelték alá. A haza iránt mestersegesen táplált szeretetük csak a munkásság ellen felbuzgó gyűlölködésüket leplezte.

A helyi náci fasizmust bőséggel pénzelte német törzspártja, de az osztrák nehézipar is. Ebben az időben érte el csúcspontját az ausztriai német tőkebeszivárgás, amit politikai síkon Schober és a német külügyminiszter között létrejött osztrák–német vámuniós terv is bizonyított. A vámunió terve a gazdaságilag újra megerősödött német imperializmus kísérlete volt a világháború után elveszített területek pótlására. Az elgondolás azonban az antant-imperializmus és a kisantant heves ellenállásába ütközött. Az ellenállás gazdasági nyomásban is megnyilvánult, s ez jelentősen hozzájárult a gazdasági válság kiéleződéséhez. A német imperializmus mégsem mondott le expanziós törekvéseiről, és a náci párt támogatása e törekvések megvalósulásának egyik eszköze volt. Így például a legnagyobb német acélkonszern által irányított Alpine-Montan hatalmas összegekkel segítette a náci pártot, eközben azonban a Heimwehr támogatását is folytatta.

A gazdasági válság Ausztriában

A náci fasizmus erősödését fokozta a súlyos gazdasági válság is, amely Ausztrián végigsöpört. Egyik oldalon az egyre fokozottabb tőkekoncentráció folyamata zajlott: a nagybankok száma háromra csökkent, a textiliparban sorra „haltak meg” a kis- és középméretű cégek, monopolista kartellek jöttek létre a gyufa-, a papír-, a cukoriparban. Végül már nem is volt olyan termelési ág Ausztriában, amely ne egy vagy több kartell uralma alatt állt volna. 1931-ben a Rothschild-bankház az összes ausztriai részvénytőke 60 százalékát mondhatta magáénak, a nagy- és középüzemek kétharmadát tartva ellenőrzése alatt. Másrészt ez a tőkekoncentráció a gazdasági élet zsugorodásával járt, mert a bank az üzemeket összefogva számos termelőegységet leállított. Egész helységek, egész völgyek maradtak munka nélkül. Gép-, mozdony- és va-gongyárakat zártak be, a legnagyobb és legmodernebb osztrák gyár, a Steyr Autóművek termelését minimálisra csökkentették. Állandósult a munkanélküliség; nem volt már olyan munkáscsalád, amelyben ne

akadt volna legalább egy munkanélküli, ezzel szemben sok olyan család is volt, amelynek egyetlen tagja sem dolgozott. A munkanélküliség és a reménytelenség különösen az ifjúságot sújtotta érzékenyen. 1932 tavaszán Otto Bauer becslése szerint az egész felnövekvő osztrák nemzedék munka nélkül volt; 1932 végén 40 000 munkanélkülit tartottak nyilván a 21 éven aluli korosztályból.

A tőke gátlástalanul kihasználta ezt az alkalmat a bérek és fizetések leszorítására. De a munkanélküliség és a bérek leszorítása nyomán a belső piac elhelyezési lehetőségei is csökkentek. Az import az 1929-es 3,3 milliárd schillingről 1,4 milliárd schillingre, azaz 42 százalékra csökkent, a 2,2 milliárdos export 764 millió schillingre, azaz 30 százalékra. Ezenkívül a kivitelben is eltolódást lehetett tapasztalni a bér- és árigényesebb készáruk rovására, a szerényebb értéket képviselő nyersanyagok és félkész termékek javára. 1932 májusában a Rothschild-bank, amely a Földhitelintézet elnyelésével kissé megterhelte a gyomrát, a csőd szélére került. Az állam közbeavatkozott, hogy a bankházat megmentse a csődtől. Ez az úgynevezett Rothschild-szanálás újabb terheket rótt az osztrák dolgozókra, és azzal fenyegetett, hogy az ország túllépi saját gazdasági lehetőségeinek megengedett határát. A gazdaság volumene erősen csökkent, ennek megfelelően a pénzforgalom 20 százalékkal esett vissza. Egyharmadára csökkent az arany- és devizatartalék. Sikerült ugyan új külföldi kölcsönt szerezni, az úgynevezett lausanne-i kölcsönt, ennek ára azonban az osztrák szuverenitás új, érzékeny megnyirbálása volt. Ausztriának el kellett zálogosítania vasutait, s érzékeny leépítést kellett végrehajtania a vasutasok és az állami hivatalnokok állományában. A nácik agitációja különösen az ifjúság, a kispolgárok és a munkanélküliek körében ért el eredményeket. Az osztrák néprétegek elviselhetetlen nyomora újabb híveket toborzott a nemzetiszocialistáknak. A lakosság egy része hiányos táplálkozástól szenvedett; veszedelmes méreteket öltött a csecsemőhalandóság. A munkanélküliek képviselték az osztrák társadalom szociálisan leggyengébb részét, amúgy is nyomorúságos helyzetük most egyre romlott. A munkanélküliek gyakran voltak hajléktalanok. Számukra az Első Köztársaság szociálpolitikai vívmányai mintha nem is léteztek volna; nem volt érdekük a rendszer fennmaradása, ezért könnyű prédái lehettek a nácik „rendszerellenes” propagandájának, demagóg támadásainak. A Kommunista Párt megpróbálta létérdekeikért vívandó harcra szervezni a munkanélkülieket, és nem is egészen eredménytelenül. Munkanélküli-bizottságok alakultak,

éhségmenetek szerveződtek. A kommunisták nyomást gyakoroltak a helyi szervekre, így sikerült is könnyíteni itt-ott a munkanélküliek helyzetén, de az összkép továbbra is reménytelen maradt.

A parasztok is megszenvedték a piaci válságot, nem tudták adósságaik kamatát s az adókhoz szükséges pénzt előteremteni; sok marhát, egész parasztudvarokat árvereztek el. A végrehajtások során egyes helyeken a szó szoros értelmében harcokra került sor a parasztok és a végrehajtók között.

A nációk fő tartalékát és erőforrását mindazonáltal a német nemzeti érzületű diákság és értelmiség jelentette; mind a diákok, mind az értelmiségiek körében ezek az elemek voltak többségben. A gazdasági válság, a bizonytalan jelen és jövő, akárcsak a kispolgárság körében, ezekben a rétegekben is fokozta a nációkhoz való csatlakozás tendenciáját.

A nemzetiszocialisták megkezdték terrorakcióikat a munkásság ellen, sorra rohamozták meg helyiségeiket. Ugyanakkor fokozták kormányellenes propagandájukat is.

A Dollfuss-kormány

A kormány azonban parlamentáris szinten is egyre komolyabb nehézségeket élt át, végül pedig kénytelen volt lemondani. Amikor 1932. május 20-án a politikusként addig jóformán teljesen ismeretlen dr. Engelbert Dollfuss, az alsó-ausztriai parasztkamara egykori titkára, földművelés- és erdőgazdálkodásügyi miniszter, az Első Köztársaság 18. polgári kormányának szövetségi kancellárja lett, a keresztényszocialistákra és a Heimwehr-képviselőkre támaszkodva mindössze egyetlen szavazattöbbsége volt. De a fiatalabb keresztényszocialista pártgarnitúrához tartozó erőszakos emberke, aki alacsony növését energiával és öntudattal kompenzálta, szentül eltökélte, hogy pozícióját semmi áron fel nem adja, kifogja a szelet a nációk vitorlájából, ugyanakkor pedig tekintélyuralomra épülő, szocialistaellenes rendszert teremt Ausztriában. Maig is találgatja a történetírás, vajon Dollfuss azzal a szilárd eltökéltséggel lépett-e uralomra, hogy „megkezdi és végrehajtja a kormányzat elszakítását a parlamentáris formáktól”, vagy sem. Egész politikája arról a szilárd szándékról tanúskodik, hogy tekintélyuralmi rendszert hozzon létre Ausztriában. Legfeljebb eleinte még nem látta egészen pontosan az ehhez vezető utat. Ő maga és a burzsoázia legreakciósabb rétegei

kezdetben elsősorban azt nem tudták, kire támaszkodjanak erőteljesebben: Mussolinira vagy Hitlerre?

Dollfussban erősödött az a meggyőződés, hogy a tekintélyuralmi államrend felé vezető útján a szociáldemokrata pártvezetés részéről, a munkásság nyilvánvaló harcossága ellenére is, inkább csak a lehető legélesebb szóbeli támadásokra számíthat, komolyabb ellenállásra aligha. Bátorította a birodalmi német szociáldemokrácia kapituláns politikájának példája is, jöllehet a birodalmi német testvérpártot az osztrák szociáldemokraták mindig csak gúnyolták, kijelentve, hogy Ausztriában ilyesmi nem történhet. Így például Ausztria Szociáldemokrata Pártjának 1932-es kongresszusán Otto Bauer, a szociáldemokraták vezette porosz kormány 1932. július 20-i kapitulációjáról szólva azt mondta: „Jól tudom én, ha uralkodó osztályaink olyan biztosak lennének benne, hogy az osztrák és a bécsi munkásság is úgy nyugton marad, mint a német munkásság július 20-án, elküldenének talán egyszer egy hadnagyot meg még három embert a bécsi Városházára. (Élénk derűtség.) De ezt azért, úgy hiszem, meggondolják.” (Újabb derűtség és tetszésnyilvánítás.)

Hadd idézzük itt a szociáldemokrácia 1934. februárhoz vezető útjának kommunista értékelését: „Otto Bauer vígjátéki sikerei után már csak az van hátra, hogy 1933 drámai történetéről beszámoljunk, mert az az év végig egyetlen július huszadika volt; ugyanis az az év 1934 februárjával zárult.”

A Szociáldemokrata Párt kemény szavai csak saját kapitulációját leplezték. Íme egy szociáldemokrata kommentár: „Semmi kétség, az 1932-es pártkongresszuson bőséggel esett szó a munkásosztály harci elszántságáról, de a párt által kitartóan folytatott állandó meghátrálás politikája bebizonyította: hazug szavak voltak ezek, hitelt nem érdemlő és hatástalan fogadkozások.”

Dollfuss és a Heimwehr

A fasiszta fordulat lendítőereje a Heimwehr volt, amelynek szervezeti Starhemberg vezetésével, olasz és magyar támogatással ismét aktivizálódtak. Starhemberg 1932 februárjában Berlinben járt, és találkozott Hitlerrel. Beszélgetésük során hitet tett nagynémet érzülete mellett, segítséget mégis Mussolinitól kért, akit 1932. június 9-én láto-

gatott meg. Starhemberg 150 000 gyalogsági fegyvert és 200–250 géppuskát kívánt „a Heimwehr sikeres kora őszi puccsának végrehajtásához”; félt ugyanis egy esetleges keresztényszocialista-szociáldemokrata koalíciótól. Horthyt is felkereste, aki jóváhagyta terveit. A Heimwehr a lausanne-i kölcsön ellen akart szavazni, s ezért két puccstervet dolgozott ki Dollfuss ellen. Seipel közvetítése révén azonban megbeszélésre került sor Dollfuss és Starhemberg között. A megbeszélés tartalma nem ismeretes, mindenesetre hozzájárulhatott, hogy a Heimwehr végül mégis a lausanne-i kölcsön mellett szavazott.

Amikor 1932 októberében Gömbös Gyula Magyarország miniszterelnöke lett, Olaszország és Magyarország fordított küssé a szekér rúdján, és Dollfussot kezdte támogatni. November 9-e és 12-e között Mussolini és Gömbös tárgyalásokat folytatott Rómában. Elhatározták: Dollfussnak minden támogatást megadnak a fasiszta belpolitikai fordulat végrehajtásához. Új tervet dolgoztak ki Ausztria fasizálására, kiindulva „abból a körülményből, hogy közös magyar és olasz érdek az osztrák szélsőjobboldal hatalomra juttatása”. A tárgyaló felek megállapították, hogy „a Heimwehrnek nincs akkora hajtóereje a népben, hogy uralomra juthasson. Ez csak felülről, a kormány által kezdeményezett és végrehajtott erőszakos megoldással történhet . . . A tett végrehajtása külföldi pénzt és fegyvert nem igényel, hiszen azt az osztrák kormány maga hajtja végre”. (*Kerekes Lajos*: Id. mű, 122–123. old.)

Olaszország azzal is szorosabban kötötte politikájához Magyarországot és Ausztriát, hogy a stresai konferencián preferenciális vámokkal kedvezett nekik.

Az első szükségrendeletek

Amikor Otto Bauer az 1932-es pártkongresszuson leszögezte, hogy „e pillanatban egészen más kérdés előtt állunk . . . a demokratikus szabadság szigetét kell megőriznünk itt és most”, akkor és ott az ilyen demokratikus szabadságot pusztán parlamenti eszközökkel őrizgetni már nem lehetett. Mint a kommunisták hangsúlyozták, ehhez a munkássztaály mozgósítása, parlamenten kívüli szakszervezeti és katonai harci eszközök felhasználása lett volna szükséges. Hasonló nézetet képviselt számos baloldali ellenzéki szociáldemokrata is, ők azonban képtelenek voltak a párt taktikájának revíziójára, fordulat kikényszerítésére. Így

például a később, 1942-ben a nácik által meggyilkolt Käthe Leichter a jegyzőkönyv tanúsága szerint ezeket mondta: „Meg kell állapítanunk, hogy valójában csak az a politika biztosíthatja a demokrácia harci alapját, amely tudatos hatalmi politika, amely újra meg újra kész minden harci eszköz, forradalmi harci eszközök alkalmazására is.” Ebből a szempontból bírálták a baloldaliak a párt vezetőségének kapituláns politikáját. Így szögezte le a Sankt Pölten-i Ferdinand Strasser, aki 1934 után az osztrák Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja lett, később pedig szintén a nácik áldozata: „Évek óta beszélünk a proletariátus harcosságáról. De nem biztosítjuk ezt a harcosságot, ha a munkanélkülieket nyomorba, kétségbeesésbe, teljes demoralizálódásba taszítjuk.” Csakhogy a balszárny abban az időben nem volt eléggé következetes, hogy szervezeti konklúziókat vonjon le ebből a bírálatból, és olyan fontos kérdésekben sem volt világosan körvonalazott álláspontja, mint például a kommunistákkal létrehozandó egységfront. A baloldaliak egy része kapcsolatba lépett ugyan Ausztria Kommunista Pártjával, a pártvezetés azonban végső soron a régi politikát folytatta.

Hogy a szociáldemokrata vezetők által vezérelvnek kikiáltott és magasztalt „jog” mit ér, azt maga Dollfuss bizonyította be, amikor időközben létrehozta a parlament nélküli, de az alkotmány forma szerinti megtartásával együtt járó hatalomgyakorlás eszköztárát. Dollfuss az 1917. évi hadigazdasági felhatalmazástörvényhez nyúlt vissza, amely a császári és királyi kormánynak teljhatalmat biztosított avégett, hogy a lakosság létszükségleti cikkeinek biztosítása érdekében a parlament megkérdezése nélkül is szükségrendeleteket hozhasson.

A szociáldemokrata propaganda később megpróbálta azt a látszatot kelteni, mintha ez a törvény „valahol elfeledve aludta volna Csipkerózsika-álmát”. Holott veszélyeire már az első alkotmány megvitatásakor rámutattak. Érdekes módon egy keresztényszocialista volt az, aki – persze hiábavalóan – felhívta rá Renner figyelmét. 1929-ben az osztrák Szociáldemokrata Párt rendkívüli országos konferenciája is csak akkor akarta hozzájárulását adni a tervezett alkotmánymódosításhoz, ha „megegyezés történik a hadigazdasági felhatalmazástörvény megszüntetéséről...” De Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége végül ettől a követelésétől is elállt.

Számító ravaszsággal történt, hogy az első, Schuschnigg igazságügy-miniszter által 1932. október 3-án kibocsátott szükségrendelet a tönkrement Hitelintézet ellen irányult, kártalanításra kényszerítve a nagyban-

kot. Ez a rendelkezés, alkotmányellenes formájától függetlenül, általános helyeslésre talált. Amikor pedig első sikeres alkalmazásával átesett a tűzkeresztségen, a hadigazdasági felhatalmazástörvény a fasiszálódás álcázójaként is elindulhatott végzetes útján.

Mind a Heimwehr, mind a nácik fokozták terrortevékenységüket a munkásokkal szemben. Ahol a munkások ellenálltak, mindig akadtak halottak és sebesültek is, mint például 1932. szeptember elején Grazban és Leobenben. Miután a Heimwehr megtartotta bécsi „Gau”-napját, a nácik 1932. október 2-re szintén Bécset jelölték ki „Gau”-napjuk színhelyéül. A gyűlésen Göring és az SA vezére, Röhm is részt vett. A kommunisták Bécs munkáskerületeiben egységes munkástüntetések szerveztek a nácik ellen, bár a szociáldemokrata pártvezetés visszatartotta híveit. Október 16-án a nácik megrohanták a simmeringi munkásotthont. A munkások ellenálltak; a harc során két náci és egy rendőr vesztette életét. A rendőrség a fasiszták oldalára állt, és 16 schutzbundistát letartóztatott. Röplapjukon a kommunisták azt követelték: „Soha többé fasiszta felvonulást a munkáskerületekben! El a náci laktanyákkal! Űzzétek ki a barna inges gyilkos gyújtogatókat a munkáskerületekből! Harcoljatok a simmeringi munkások kiszabadulásáért!”

A tiltakozó sztrájkra szólító kommunista felhívás olyan heves visszhangra talált, hogy a szociáldemokrata pártvezetők minden erőfeszítésére szükség volt ahhoz, hogy végül, szűk többséggel, a simmeringi üzemi- és pártbizalmi konferencián sztrájkellenes döntést hozhattak.

Dollfuss bevette kormányába a bécsi Heimwehr-vezetőt, Emil Feyt, és rábízta a biztonsági ügyeket. A szociáldemokrata pártvezetőség ismét „fegyvert lábhoz!”-t parancsolt.

1933. január 30-án Hitler birodalmi kancellár lett, a német munkásság tétlensége pedig Dollfuss és Fey polgárháborús előkészületeinek malmára hajtotta a vizet, komoly fellendülést hozva természetesen a náci mozgalomban.

A kormány megtöri a vasutassztrájkot

A kormány számára erőfelmérő próbát jelentett a vasutassztrájk. A gazdasági válság következtében kiürült kasszára hivatkozva a szövetségi vasút igazgatósága úgy rendelkezett, hogy a dolgozók bérét három részletben fizeti. A vasutasok haragját nemcsak az anyagi helyzet romlása

váltotta ki. Hasonló súllyal nyomott a latban az is, hogy a dolgozók képviselőitének véleményét nem kérték ki a döntés meghozatalakor, s ezzel megkezdődött a szövetségi vasút történetének tekintélybeli korszaka, amelynek során az igazgatóság a lausanne-i szerződésre hivatkozott. Csakhogy az osztrák munkásosztály szakszervezeti élcsapatához tartozó vasutasok jogaik megsértését nem voltak hajlandók minden további nélkül tudomásul venni. Szakszervezeteik felhívására – és itt közös frontot alkotott a szabad, a nemzeti-német és a keresztényszocialista szakszervezet – a vasutasok 1933. március 1-én kétórás tiltakozó sztrájkot kezdtek. A kormány azonban, Ausztria történetében először, a legélesebb megtorló intézkedésekkel válaszolt. Katonák és csendőrök szállták meg a pályaudvarokat, a vasutas-szakszervezetek vezetőit letartóztatták, a sztrájkolókat a kormány büntetőeljárással fenyegette, s ekképp kikényszerítette a sztrájk feltétel nélküli abbahagyását. A legaktívabb sztrájkolók ellen kíméletlen fegyelmi eljárást indítottak. Az alacsonyabb beosztásúakat négyszázalékos bérlevonással, a középgarnitúrát szolgálatból való elbocsátási indítvánnyal, a nem állandó beosztottakat azonnali elbocsátással büntették.

A vasutasok magukra maradtak harcukban, a szakszervezetek egysege megtört. Láttuk már, milyen áldatlan következménye lett ennek a vereségnek 1934. február 12-én: a vasutasok nem mertek újabb sztrájkot kezdeni, a fasiszta kormány pedig felhasználhatta őket a harcoló munkások ellen.

A parlament kikapcsolása

A vasutassztrájknak parlamenti utójátéka is volt, s ez teljesen váratlanul a parlament régóta tervezett, de végrehajtani mégsem merészelt kiiktatásával végződött. 1933. március 4-én a Nemzeti Tanácsban a vasutasok elleni rendszabályokról tárgyaltak. Mind a szociáldemokraták, mind a nagynémetek bizalmatlansági indítványt terjesztettek be a Dollfuss-kormány ellen. „Szakítási próbája” volt ez a Keresztényszocialista Pártnak, mert nem minden képviselője akarta megszavazni a vasutasok ellen irányuló elnyomó intézkedéseket. Három nap és három éjjel folyt a pártapparátus általi „megdolgozás”, amíg végre a parlamenti frakció, az ülés megnyitása előtti utolsó pillanatban, egységesnek bizonyult.

Az ülésen a szociáldemokrata indítványt 91:70 arányban elvetették,

a nagynémet indítvány azonban 81:80-nal keresztülment. Ekkor azonban kiderült, hogy egy szociáldemokrata képviselő tévedésből két szavazócédulát adott le saját nevével a kormány ellen, padszomszédja viszont egyet sem. Bár a balfogás a szavazás kimenetelén mit sem változtatott, a keresztényszocialista frakció a szavazás érvénytelenítését követelte. Ezt a Nemzeti Tanács szociáldemokrata elnöke, Renner, az ügyrenddel ellentétben álló javaslatként elutasította.

Mármost a szociáldemokrata munkásság régóta elégedetlenül szemlélte, miszerint csak Renner egy szál szavazata hiányzik ahhoz – neki ugyanis mint elnöknek, nem volt szabad szavaznia –, hogy a kormány kisebbségbe kerüljön. A szociáldemokrata vezetés úgy határozott, megragadja az alkalmat e visszas helyzet felszámolására. Mint a Szociáldemokrata Párt parlamenti csoportjának akkori titkára, a Második Köztársaság későbbi elnöke, Adolf Schärf emlékezéseiben beszámol róla, Otto Bauer és Seitz megbízták őt, bírja lemondásra Rennert. Schärf ezért Danneberggel együtt felkereste Rennert, és közölte vele a javaslatot. Renner a javaslatot elfogadta, és lemondott. Ekkor utóda, a keresztényszocialista Ramek, meg akarta ismételteni a szavazást. A szociáldemokraták, akik attól féltek, mi lesz, ha csak egy nagynémet képviselő is meggondolja magát, nem egyeztek bele az ismételtsbe. Seitz, az ügyrend legnagyobb ismerője, patetikusan így kiáltott: „Ezt még a jóisten sem rendelheti el!”

Ezután Ramek is lemondott az elnökségről, s ugyanígy tett végül a harmadik, a nagynémet elnök. Az ügyrendben példa nélkül álló, sohasem képzelt helyzet állt elő: ott volt a nemzetgyűlés, de nem volt elnök. A parlament a legnagyobb zavarban oszlott szét. Normális helyzetben könnyen megoldhatták volna a dolgot, például a három parlamenti párt megegyezése vagy a szövetségi elnök beavatkozása révén. Amikor Renner a szociáldemokrata képviselők klubjának megbízása nyomán Miklas szövetségi elnökhöz fordult kérésével, az elnök kész is volt rá, hogy régi funkciójába visszahelyezze.

De a szociáldemokrata pártvezetés gyáva volt ahhoz, hogy Miklast, elnöki szavának nyilvánosságra hozatalával a sajtóban „megkösse”. A szociáldemokrata képviselők klubja a javaslatot elvetette. Dollfuss viszont elhatározta, hogy maradéktalanul kihasználja ezt az égből pottyant lehetőséget. A keresztényszocialista szövetségi elnök, Miklas, akinek megválasztását 1928-ban a Szociáldemokrata Párt üres szavazóla-

pok leadásával tette lehetővé – állítólag azzal az indoklással, hogy Seipel megválasztását megakadályozza –, most elutasította Renner kérését.

Egyetlen reális lehetősége lett volna a parlamentáris demokrácia megőrzésének Ausztriában: a munkásság mozgósítása. De az osztrák szociáldemokrácia vezetői – a baloldali Otto Bauer csakúgy, mint a jobboldali Karl Renner – ártalmatlannak ítélték a helyzetet, és három értékes napot fecséretek el, nem mozgósították a tömegeket. Otto Leichter unszolta Bauert: Renner mint a Nemzeti Tanács elnöke, hívja össze a parlamentet még aznap éjszaka új ülésre. Bauer erre azt felelte: „A dolog nem olyan veszélyes, majd csak akad valamilyen kiút.” Eközben az alsó-ausztriai szociáldemokrata vezető, Oskar Helmer már március 6-án tárgyalásokat kezdett Dollfuss-szal.

Dollfuss még megvárta az 1933. március 5-i németországi választások eredményét; a választások a Reichstag-égés utáni kommunistaellenes terror légkörében zajlottak le. Amikor Dollfuss megbizonyosodott felőle, hogy a Hitler-diktatúrával szembeni nyílt ellenállásnak Németországban alig van nyoma, saját helyzetét pedig biztosítottnak látta a környező államok tekintélyelvű rendszerei – Németország, Olaszország, Jugoszlávia és Magyarország – által, nem habozott tovább az államcsínnyel.

Dollfuss rákapcsol

Március 7-ről 8-ra virradó éjszaka Dollfuss bejelentette a szövetségi elnöknek kormánya lemondását, hogy azután a hadigazdasági felhatalmazástörvény alapján kapja meg újbóli kinevezését. „Az osztrák néphez” intézett felhívásában Dollfuss leszögezte, hogy a parlament önmagát iktatta ki, ettől fogva így egyetlen alkotmányos fórum létezik csupán, a szövetségi kormány. A parlamenti válság azonban nem jelentheti az állam válságát, éppen ezért a kormány a szükségállapot láttán, a hadigazdasági felhatalmazástörvény segítségével, egyelőre parlament nélkül irányítja tovább az ország ügyeit. A keresztényszocialista képviselők klubja 1933. március 7-én jóváhagyta Dollfuss terveit, és elhatározta, ideiglenesen tekintélyuralmi kormányzást vezet be, amíg az alkotmány módosítására és a Nemzeti Tanács ügyrendjének szükséges megváltoztatására nem kerül sor.

Az új Dollfuss-kormány első intézkedése szükségrendelkezés volt,

amely minden gyűlést betiltott, és bevezette az előzetes cenzúrát. Döntő pillanat érkezett el ismét, hogy a munkásság eltorlaszolja a fasiszta diktatúra útját. Ebben a harcban a legszélesebb – s nemcsak proletár – körök támogatására számíthatott volna, mert a parlament kiiktatása és a megtorló intézkedések a parasztság és a polgárság bizonyos rétegeiben is felháborodást váltottak ki.

Ugyanezen a március 8-án Dollfuss még egy utolsó sakkhúzáshoz folyamodott: magához hívatta Danneberg szociáldemokrata párttitkárt, és felajánlotta, hogy március végéig végrehajtja a parlament ügyrendjének revízióját; vagyis a Szövetségi Tanács Rendi Tanácsa (Ständerat) történő átalakítására vonatkozó tervet dolgoztat ki, ezt követően pedig újra összehívja a Nemzeti Tanácsot. A szociáldemokráciától egy dolgot kér csupán: lélegzétvételnyi szünetet. A szociáldemokrata vezetés titokban talán örült is ennek a Dollfuss-féle megtevesztésnek.

A szociáldemokrata pártelnökség március 7-i ülésén, amely védelmi intézkedésekről tárgyalt, az öreg Wilhelm Ellenbogen a legerőteljesebb eszközök alkalmazásáért szállt síkra. Emlékezéseiből idézzük: „A párt vezetőségének ülésén leszögeztem: a kormány nem hagy kétséget szándékai felől. Minden eszközzel térdre akarja kényszeríteni, jogainak maradványaitól is meg akarja fosztani a munkásságot; arra törekszik, hogy kimondottan fasiszta jellegű erőszakhatalmat hozzon létre. Ha valaha, most kell a legvégsőig is elmennünk, meghirdetni az általános sztrájkot. Otto Bauer volt az, aki . . . indítványommal szembeszállt, mire a javaslatot heves vita után el is utasították.”

Ezúttal szakszervezeti vezetők is akadtak, akik a harc mellett emeltek szót, felvetve a jogos kérdést: ha most sem, akkor mikor? A párt vezetőségének határozata gyakorlatilag teljes kapitulációt jelentett.

A szociáldemokrata vezetés a békés megoldás ködös reményeibe kapaszkodott. Leginkább Otto Bauer 1933. március 10-én, a bécsi pártbizalmi konferencián 2000 funkcionárius előtt elmondott beszédében jutott kifejezésre ez a bizakodás. Bauer erőteljes fenyegetések mellett újra meg újra hangoztatta engedékenységre való készségét. Tanítványa és barátja, Otto Leichter ezt a beszédet nevezte „élete legnagyobb, legszenvédélyesebb, leghatalmasabb beszédének”. De vajon ez a beszéd valóban alkalmas volt-e a munkások harci szellemének és elszántságának felébresztésére? Szellemi mozgósításnak, élethalálharcra való bátorításnak tekinthetjük-e, hogy Otto Bauer így kiáltott: „Tudjuk, hogy az alkotmány ügyében megvívandó nagyszabású harc súlyos sebeket ütne

az ország gazdasági életén, továbbá tudjuk, hogy a döntő harc elkezdődött, áldozatokkal jár majd, ezekkel az áldozatokkal pedig csak akkor tudunk elszámolni az osztrák anyák előtt, ha előtte mindent megteszünk, ami békés megoldást biztosíthat a nép szabadságának talaján.” Ausztria Szociáldemokrata Pártja valóban megóvta a könnyektől az osztrák anyákat? Nem érezték-e még reménytelenebb keserűséget ezek az édesanyák, amikor fiaik nem győztes csatában estek el, hanem vezetőik a biztos vereségbe vitték őket?

Március 15.: a tragikus bobózat

Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetői görcsösen keresték a kiutat, nehogy valamiképpen mégis akcióra kelljen szólítaniuk az osztrák munkásságot. Rávtették a Nemzeti Tanács nagynémet elnökhelyettesét, vonja vissza lemondását és hívja össze március 15-re a Nemzeti Tanácsot.

Túlzás nélkül állíthatjuk, nemcsak Ausztria, de az egész politikailag érett világ figyelme erre a március 15-re irányult. Ausztria Kommunista Pártja március 14-én egységfront-javaslatot tett az osztrák szociáldemokratáknak. Elemezve a helyzet komolyságát, a javaslat rámutatott: döntő fontosságú pillanat ez, itt dől el, megveti-e lábát Ausztriában hosszú távon a fasizmus, vagy sem. A munkásosztály kezében még a hatalom, hogy általános sztrájkkal és az erőszak bármely más eszközével kényszerítse a kormányt a sürgősségi intézkedésekre és a handabanda befejezésére. A Kommunista Párt kijelentette, kész közös harcra indulni a szociáldemokrata munkássággal. A javaslat ezekkel a szavakkal zárult: „A jelenlegi helyzet parancsoló erővel követeli meg a harcos proletár egységfront létrehozását. A burzsoázia Németországban nyílt és brutális fasiszta diktatúrát vezetett be. A Dollfuss-kormány segítségével a burzsoázia Ausztriában is döntő lépésre készül a fasiszta diktatúra létrehozása érdekében... Ha továbbra is tétlenül várakozunk, ha meghátrálunk, az osztrák munkásosztály visszavonhatatlan vereségét idézzük elő... E tények figyelembevételével felszólítjuk a Szociáldemokrata Párt vezetőségét, a szociáldemokrata munkásságot, csatlakozzon a harci egységfronthoz... Az osztrák munkásság ellencsapása messze világító, fényes internacionalista példa lehet... Ausztria Szo-

ciáldemokrata Pártján a sor. Mondja ki a döntő szót! Szociáldemokrata munkások, döntsetek!”

Ausztria Szociáldemokrata Pártja nem válaszolt a nyílt levélre. Az osztrák Kommunista Párt Központi Bizottsága 14 nap múlva ismét levelet intézett a Szociáldemokrata Párt vezetőségéhez, leszögezve: „Minden óra, amíg a proletariátus habozik elkezdni harcát, kapituláció a fasiszmus előtt.” Ausztria Szociáldemokrata Pártja csak erre a levélre válaszolt az *Arbeiter-Zeitung* április 5-i számában, állást foglalva az akcióegység mellett, azzal a kikötéssel, hogy az ilyen akció „vezetése csakis a szociáldemokrácia és a szabad szakszervezetek kezében” lehet. „Ha tehát a kommunista munkások szolidárisan és fegyelmezetten részt kívánnak venni a szociáldemokrata munkástömegek harcaiban, bármikor örömmel látjuk őket.” A tragédia azonban éppen az volt, hogy a szociáldemokrata vezetés semmilyen akciót sem hajtott végre, hanem továbbra is hátrált.

Ugyanez folytatódott 1933. március 15-én. A Szociáldemokrata Párt vezetősége felszólította a munkásságot, álljon készenlétben az általános sztrájkra, amennyiben a kormány a Nemzeti Tanács összeülését megakadályozná. Dollfuss azonban nem ijedt meg. A parlament összehívását törvénytelennek minősítette, és azzal fenyegetőzött: fegyveres karhatalommal állja útját a képviselőknek. A szociáldemokrata pártvezetőség március 13-án határozatot hozott: a kormány minden ilyen irányú kísérlete jeladás lenne az általános sztrájkra. Mindkét fél részéről záporoztak a fenyegető kijelentések és cikkek. A Szociáldemokrata Párt mozgósította a Schutzbundot. Ezúttal elkerülhetetlennek látszott a polgárháború, amely eldönti majd: demokrácia vagy fasiszta diktatúra legyen-e Ausztriában. Az egész ország lélegzet-visszafojtva figyelte a parlamentet, ahol délután 3 órakor a Nemzeti Tanácsnak össze kellett ülnie. Az üzemekben, az utcákon, a Schutzbund-helyiségekben akcióra készen vártak a munkások, várták a jeladást. Később sosem adódott alkalom a tömegek ilyen méretű mozgósítására.

De a jeladásra nem került sor, a szociáldemokrata vezetés a legeslegutolsó pillanatban meghátrált a Dollfuss-kormány elszántsága láttán. Dráma helyett a Nemzeti Tanácsban negyedórás bohózat játszódott le. Híre ment, hogy a szövetségi kormány rendőri erőket küldött ki a parlamenti ülésterem 15 óra előtti megszállására. Ezért a már 14 órakor az épületben tartózkodó szociáldemokrata és nagynémet képviselők azonnal a terembe siettek. (A keresztényszocialisták és a heimwehresek

bojkottálták a rendőrségi jelentésben „előírással nem jelentett, a Nemzeti Tanács épületébe összehívandó gyűlés” néven emlegetett parlamenti ülést.) Straffner, a nagynémet alelnök rövid beszédet tartott: „Mivel a rendőrség a többi képviselőt nem engedte be, s mert mi magunk is határozatképes létszámban vagyunk jelen, az ülést megnyitom. Minden olyan esetben, amely a tisztelt Ház tagjainak törvénytelen rendőri zaklatását jelentené alkotmányos kötelességeik teljesítése során, a büntető törvénykönyvben előírt eljárást alkalmazom. A képviselő urakat a Ház soron következő üléséről írásban értesítem. Az ülést ezennel bezárom.” Néhány perccel később a rendőrség kiűrtette a termet.

Ez a bohózat is elég volt azonban a Szociáldemokrata Párt vezetőségének ahhoz, hogy kijelenthesse: a parlament mégis összeült, a demokrácia tehát meg van mentve. A március 13-i határozat a múlt süllyesztőjébe merült, a munkásság készenlétét lefűjták. Az *Arbeiter-Zeitung* bizonyos akasztófahumorról még tréfálkozott is: „Jóllehet csak ellenzéki képviselők voltak jelen, a Parlament üléstermében mégis a hála szavai röpködtek a Dollfuss-kormány felé, amely bolondos ötleteivel mindent megtesz e komor napok kedélyhangulatának derítésére.” Csakhogy a Dollfuss-kormányt nem befolyásolta a komédia, a parlament feloszlata továbbra is tény maradt. Joggal írta a *Die Rote Fabne*, amely a legszigorúbb cenzúra alatt állt, s ezért csak óvatosan – ahogy Lenin mondta, „átkozott szolganyelven” – fogalmazhatott: „Rendben van hát, a rendőrség és a kormányzat kicselezésével mégis tartottak egy ülést. De a dolog a legjobb esetben is csak demonstráció volt. Mi változott ugyanis a tényleges helyzetben?” A munkások sem hittek a szociáldemokrata vezetőség szemfényvesztésének. A tömegek keserű csalódottságot éreztek a gyalázatos kapituláció láttán. A munkások és a szociáldemokrata középkáderek hangulatát jól jellemzik a Bruck an der Mur-i februári harcok, Wallisch özvegyének, Paula Wallischnak az alábbi feljegyzései: „Munkásaink mégis harcra készülődtek... Három nap, három éjszaka vártak. Nem hallgathatom el, a munkások iszonyúan csalódottak voltak, amikor férjem visszatért Bécsből és közölte, hogy ismét tárgyalási kísérletekre került sor, a Schutzbund készültségét feloldották. A felháborodott schutzbundisták annak rendje-módja szerint fellázadtak, s a férjem minden meggyőző erejére szükség volt, hogy az izgatott embereket csillapítsa. Csalódottan, kedveszegetten vonult el a Schutzbund-gárda. Csalódott volt Koloman is. Az öngyilkosság gondolatával foglalkozott.”

Szólaltassunk meg ismét egy szociáldemokratát. „Ausztria 1934” című könyvében Otto Leichter ezeket írja: „Március tizenötödike jelentősége valójában sokkal nagyobb. Nemcsak a parlament halálát pecsételte meg, hanem súlyos sokkot idézett elő a széles munkástömegekben is. Egész Ausztriában nem volt olyan helység, ahol a mindenre elszánt munkások ne várták volna, hogy vezéreik, azok a vezérek, akiknek szavára ők egészen másképp hallgattak és adtak, mint ügyintézőik szavára a német munkások – hívják őket. Ott ültek szállásaikon, és várva várták a szabadító jelszót. Készenléti körleteikben várakoztak a schutzbundisták. Mind ott voltak, olyan teljes létszámban, ahogyan többé soha, és minden áldozatra készen várták a hívást: itt az idő, hogy kivívjuk a szabadságot! Ausztria minden szögletében figyelt és fülelt a munkásság. A biciklisták és a motorosok ott kuporogtak a nyeregben, mert minden pillanatban jöhetett a parancs, hogy most aztán rajta, neki a hűvös tavaszi hajnalnak, nappalnak, éjszakának, értesíteni az elvtársakat a legeldugottabb völgyben is, mert ők is vártak. Egy egész hadsereg – várakozott. És még délután 3 óra előtt elterjedt a hír országszerte: minden jóra fordult, a nemzetgyűlés összeült. Az első pillanatban talán elégedettség töltött el mindenkit a győzelem hallatára, de azután máris jött a kimondhatatlan csalódás, a sok fiatal ember leírhatatlan kétségbeesése, bizalmatlansága. Megkezdődött a demoralizálódás, kezdett máris széthullni az az erő, amely az imént még készen állt a rendkívüli helyzetben valódi áldozatokra. Ez a március tizenötödike és a rá következő napok ütötték az első rést azon a harci készségen, amely március 7-e után az egész osztrák munkásságot a legmagasabb fokon aktivizálta.”

Március 15. következményei

Évtizedekkel Február után is a legkomorabb színekkel ecsetelik a szociáldemokrata politikusok és történészek 1933. március 15-e győzelmi kilátásait. Az említett hivatalos párttörténetben például ez áll: „Dollfuss ezzel iszonyú válaszut elé állította a szociáldemokráciát: szabad utat enged-e kormányának, búcsút intvén a demokráciának, vagy fegyvert fog. S ez utóbbi esetben a győzelem esélye kétségbeesésszerűen csekély volt.” De a fiatalabb szociáldemokrata történészek, bármilyen jobboldaliak legyenek is, kénytelenek elismerni, hogy a kommunistáknak iga-

zuk volt, amikor harcra szólítottak, s hogy március 15. kedvező alkalom lett volna a demokrácia védelmére. Így például N. Leser azt írja, hogy a harci kilátások „nem is voltak olyan rosszak. A tömegek harckészsége még viszonylag töretlen volt, még nem volt nyoma a későbbi kedvetlenségnek. Dollfuss semmiképp sem lehetett biztos a dolgában, Miklas pedig ingadozott, mint szélben a nád.” A Kommunista Párt nyílt levelet intézett „a szociáldemokrata munkássághoz és a szociáldemokrata pártvezetőséghez”. A nyílt levél megjelent a *Die Rote Fabne* 1933. március 15-i számának élén. Az állt benne: „proletár egységfrontba tömörülve verjék vissza a munkásság jogai ellen intézett támadásokat”, kényszerítsék ki „a legélesebb szakszervezeti harci eszközökkel” a sürgősségi rendeletek visszavonását. Továbbá, „ha Ausztria Szociáldemokrata Pártja egyetért javaslatainkkal, a Kommunista Párt indítványozza, szüneteljen a közös akció idején minden egymás közti harc...” Erre a javaslatra hetekig nem érkezett válasz. A szociáldemokraták csak áprilisban feleltek rá: elutasították.

A Szociáldemokrata Párt közölte a munkásokkal, hogy a harci felhívást csak a kormány „általános támadása” esetén adja ki. A párt tárgyalni igyekezett Dollfuss-szal. A szövetségi kancellár azonban, következetesen folytatva Ausztria fasizálását, volt olyan ravasz, hogy ne rombolja szét a szociáldemokraták reményeit, miszerint az új „hivatásrendi államban” szintén az eddigieknek megfelelő szerephez jutnak majd, legalábbis törvényes ellenzékként. Sőt, még bátorította is őket a további tárgyalásra. Számos magánmegbeszélésen értésükre adta, hogy a parlament nélküli időszakot csak arra akarja kihasználni, hogy új alkotmánytervezetet dolgozzon ki, s hogy ezt követően a nemzetgyűlés újra szerephez jut majd. Ez elég volt a szociáldemokrata pártvezetőknek a munkásság további kordában tartásához. Dollfuss pedig megelégedett annyival, hogy nap mint nap látszólag csekély, de annál módszeresebb lépésekkel rontotta a munkásosztály pozícióit.

Dollfuss tárgyalási készsége a nácikkal

Dollfuss a magyar miniszterelnök, Gömbös teljes támogatását élvezte, aki már azért is hálával tartozott neki, hogy osztrák területen át olasz fegyvereket próbált Magyarországra csempésztetni. Az akció az osztrák vasutasok éberségén hiúsult meg, akik állítólag a hirtenbergi fegyver-

gyárnak küldött fegyverszállítmányt nem engedték át Magyarországra. Az úgynevezett „hirtenbergi ügy” fokozta a három fasiszta vezető gyűlöletét az osztályöntudatos munkássággal szemben.

Gömbös tehát helyeselte Dollfuss államcsínyét, és Mussolininál is közbenjárt az érdekében. Sürgette ugyanakkor, hogy a nácikkal való megegyezést se mulassza el. Mussolini a baloldal ellen végrehajtandó újabb támadásra ösztökélte Dollfuss-t. Ezek után Dollfuss a magyar külügyminiszternek, aki Olaszországból hazatérve felkereste, vázolta további terveit, egyértelműen felfedve kettős játékát. „A legfontosabb cél – mondotta Dollfuss –, hogy a szociáldemokratákat térdre kényszerítsék. Ebben a harcban a leghatásosabb fegyvere a szociáldemokraták féltelme attól, hogy a nácikkal szövetkeznek a baloldal ellen.” Dollfuss kifejtette, hogy ezt a féltelmet akarja kihasználni a fasiszta alkotmányreform keresztülvitelére, ezt követően pedig egy-két náci-t is be akar venni a kormányba. „Mindaddig azonban, amíg az alkotmányreformot nem sikerül tető alá hozni, képtelen a nácikkal tárgyalni, mert ezzel a baloldallal szembeni leghatásosabb fegyverét adná ki a kezéből. Ha előadott terve nem járna sikerrel, akkor megkísérli a nácikkal való kiegyezést, mert két fronton egyidejűleg képtelen tartósan harcolni.” (*Kerekes Lajos*: Id. mű. 141. old.)

Dollfuss megbízta pártbeli elvbarátait, Schuschniggot, Rintelent és Burescht, kezdeményezzenek közvetlen tárgyalásokat a nácikkal. A Dollfuss-hoz és Starhemberghez hasonló politikusok akkoriban azt remélték, hogy Hitler, a munkásosztály elleni harcban szerzett érdemeik elismeréséért, helytartókká nevezi ki őket „a második német államban”. Csakhogy Hitlernek esze ágában sem volt ilyesmi. Az osztrák nemzeti-szocialisták egyetértettek ugyan leendő miniszteri tárcáikkal, előfeltételül mégis új választások kiírását követelték, s ebbe Dollfuss nem mehetett bele, hiszen akkor elveszítette volna egyfős többségét. Így a tárgyalásokból egyelőre semmi sem lett.

Harc a munkásosztály ellen

A munkások, pártfegyelem ide vagy oda, mégsem voltak hajlandók minden csapást türelmesen elszenvedni. Bruck an der Murban a schutzbundisták fegyveresen szegültek szembe a csendőrség és a Heimwehr

közösen végrehajtott razziájával. A kormány ezt az ürügyet használta ki 1933. március 31-én a Schutzbund betiltásához.

A fasiszta kormány azzal számolt, hogy a Schutzbund feloszlataása fegyveres összetűzésekhez vezet. Erre az esetre speciális riadótervet dolgozott ki. Ez volt az a riadóterv, amelyet azután 1934 februárjában alkalmaztak. A kormány különösen fontosnak ítélte a rendőrség gépesítését; növelték a rendőrségi gépkocsiparkot. Utcai riadótelefonokat állítottak fel, s a fontosabb rendőrségi központok áramfejlesztőt is kaptak.

A Schutzbund betiltásának hírére valóban spontán utcai tüntetések törtek ki, Otto Bauer azonban kijelentette: „Ez még nem a döntés órája!” A kormány visszasüllyeszthette a riadótervet páncélszekrényébe. A szociáldemokrata pártvezetés ellenállás nélkül fogadta a betiltást. A Schutzbundot ettől fogva a párt rendész-szervezetének álcázták. Seitz eljátszott még egy komédiát: bécsi tartományfőnöki minőségében elrendelte a fővárosi Heimwehr feloszlátását, ezt a rendeletet azonban a bécsi Heimwehr parancsnoka, Fey őrnagy, belügyminiszteri minőségében, a fasiszták harsány gúnykacaja közepette hatálytalanította. A kormány nem sokkal ezután segédrendőri erőnek minősítette a Heimwehrt, és egyik szükségrendeletet a másik után bocsátotta ki a munkásság ellen. A legfőbb csapások továbbra is a kommunistákra záporoztak. Így például a *Die Rote Fabrik* 1933 februárjában öt napon belül háromszor kobozták el, és a legszomorúbb az volt az egészben, hogy még az *Arbeiter-Zeitung* sem törődött az üggyel. A kormány terjesztési tilalmat rendelt el az *Arbeiter-Zeitung* ellen is, mire a nyomdászok március 25-én valamennyi lapkiadónál vad sztrájkokkal válaszoltak. Csakhogy az újságsztrájkok történetében először, a sztrájkolók akarata ellenére megjelent egy „normális” újságszám. A bécsi Heimwehr büszke volt rá, hogy az *Österreichische Heimatschutzzeitung*ot saját erejéből és némi segédlettel mégiscsak kihozta, Ausztria Szociáldemokrata Pártja pedig kénytelen volt eltűnni a sztrájkktörést. Amikor a kormány színleg tárgyalásra késznek mutatkozott, a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti vezetés lefújta a sztrájkot, „nehogy veszélyeztessék” a remélt tárgyalásokat. A cserbenhagyott nyomdaipari dolgozók ettől fogva sohasem léptek sztrájkba. 1934. február 13-án is valamennyi lap megjelent Ausztriában, az egyetlen betiltott *Arbeiter-Zeitung* kivételével.

A kormány sztrájktilalmat rendelt el minden létfontosságú üzemben. Győzelmétől felbátorodva Dollfuss olyan provokációra vetemedett,

amilyenre még a Monarchia idejében sem volt példa: betiltotta a május elsejei ünnepségeket! A Szociáldemokrata Párt vezetősége ezt is lenyelte, megelégedett a május elsejei „bumlizással”, sétálgatással a szögesdróttal lezárt utcák előtt. Az erősen cenzúrázott *Die Rote Fabne* „Miénk május elseje!” című cikke egységes tüntetésekre szólított. Május elsejét megelőzően országszerte több száz kommunista vezetőt tartóztatnak le. A katonaság és a rendőrség ennek ellenére sem tudta megakadályozni a munkásnegyedekben a kommunisták által szervezett május elsejei felvonulásokat.

Dollfuss és Fey azonban további csapásokra készült. 1933. május 14-én a Heimwehr a bécsi schönbrunni kastélyban rendezett találkozójára 40 000 embert vonultatott fel, egy repülőezred és a Heimatschutz gépkocsizó hadtestének kíséretében. Dollfuss már nyíltan hangoztatta: „Ez a parlament ebben a formában nem térhet vissza, de nem is fog visszatérni.” Dollfuss, tömegbázisának megteremtése érdekében, májusban létrehozta a minden kormányhű osztrák tömörülésének szánt Vaterländische Frontot (Hazafias Arcvonal). Gazdasági és politikai nyomással elsősorban az állami alkalmazottakat és a kormányszállításoktól függő üzemek dolgozóit kényszerítették a frontba. Tagjai kötelesek voltak nyilvánosan hordani a Hazafias Arcvonal frissen „feltalált” jelvényét, a talpas keresztet. Szerfölött hasonlított ez a horogkereszthez! A Hazafias Arcvonal megalakítása is az összes párt felosztatását készítette elő a Harmadik Birodalom példája nyomán. Április 11-én segédc csapatok felállítását határozták el, május 22-én segédrendőrség alakult, amelynek keretei között sor került az első Heimatschutz-alakulatok felfegyverzésére. Ezt követte július 1-én az Önkéntes Védhadtest létrehozása a Heimatschutz-formációkból, az Ostmarki Rohamcsapatokból és más „hazafias” kötelékekből.

Betiltják Ausztria Kommunista Pártját

A kormány betiltotta a kommunista vezetés alatt álló Arbeiterwehrt és a nagy, pártok felett álló segélyszervezetet, a Vörös Segélyt, amely a reakció által üldözött munkások ezreinek anyagi és jogsegélyét biztosította. 1934. május 26-án végül – a szükségrendelet alapján – sor került a Kommunista Párt betiltására is. Az indok: „számos esetben bebizonyosodott államellenes illegális tevékenysége”. A kormány attól

tartott, hogy a kommunisták – aktivitásukkal és világos jelszavaikkal – további befolyásra tesznek szert és radikalizálják a szociáldemokrata munkásságot. Az osztrák Szociáldemokrata Párt ellenzéki csoportjai egyre nyomatékosabban követelték a kommunistákkal közös egységfrontot; bizonyos helyeken már május elsején közös bizottságok alakultak. A kormány mindenképpen elejét akarta venni a Kommunista Párt további sikereinek. Egyébként a reakció Ausztriában is a Kommunista Párt betiltásával kezdte meg azt a folyamatot, amely valamennyi munkásszervezet betiltásával szokott végződni.

Ez a tilalom a kommunisták tevékenységét természetesen csak fékezhette, de nem gátolhatta meg. A párt már régóta félegálisan működött csupán: újságjait állandóan elkobozták, rölapjait és brosúráit csakúgy; tilos volt nyilvános és taggyűléseket tartania; aktivistáit és funkcionáriusait sorra-rendre letartóztatták. Ausztria Kommunista Párja az illegitimitásban, az egyre növekvő nehézségek és veszélyek ellenére is töretlenül lendülettel folytatta munkáját. Lapja, a *Die Rote Fabne* néhány-szor még megjelenhetett mint törvényes magánújság. Amikor azután július 22-én ebben a formában is betiltották, augusztus közepén mégis újra megjelent illegálisan. Ausztria Kommunista Pártja a betiltás után több alkalommal is egységfrontot ajánlott a Szociáldemokrata Pártnak, közös harcra hívott minden addigi és minden tervezett tilalom ellen. A javaslatokat a Szociáldemokrata Párt vezetősége szándékosan figyelmen kívül hagyta. A szociáldemokrata vezetők továbbra is a kormány állítólagos tárgyalási készségével dicsekedtek. Az osztályöntudatos munkásság és a liberális polgárság bizonyos körei is úgy értelmezték a Kommunista Párt betiltását, mint az összes munkásszervezetre mérendő csapás előhírnökét. Az *Arbeiter-Zeitung* is ezeket írta: „Ausztria Kommunista Pártjának feloszlataása ellen tiltakozva egységfrontban állunk a kommunista munkásokkal.” A Szociáldemokrata Párt bécsi konferenciája egyhangúlag az osztrák Kommunista Párt betiltásával szemben foglalt állást; számos üzemben tiltakozó gyűléseket szerveztek.

A Szociáldemokrata Párt megpróbálta a sürgősségi rendeletek törvényességét megtámadni az alkotmányjogi bíróságnál. A Dollfuss-kormány azonban az alkotmányjogi bíróság keresztényszocialista tagjait lemondatra kijelentette: a bíróság ülései csak valamennyi tag jelenlétében törvényesek. Ezzel a trükkel máris megbénították az alkotmányjogi bíróság tevékenységét, így a szociáldemokrata panaszok elintézetlenül maradtak.

Hogy a munkások egyre hevesebb akcióvágyát leszerelje, az osztrák szociáldemokraták vezetősége újabb elterelő manővert eszelt ki. Aláírásgyűjtést rendezett egy úgynevezett „népköveteléshez”, amely a Nemzeti Tanács újbóli egybehívását és az alapvető demokratikus jogok helyreállítását hangsúlyozta.

Összesen 1 216 000 aláírást gyűjtöttek. A teherautókon körbehordott aláírásgyűjtő ívek azonban a szövetségi kancellári hivatal pincéjében kötöttek ki; Miklas nem is reagált a helyzet „békés rendezését” indítványozó megmozdulásra.

A szociáldemokrata vezetőség nagy reményeket fűzött a Dollfuss-kormány és a nácik egyre élesedő konfliktusához is. Az osztrák nemzeti-szocialistákat felbátorította a véres Hitler-diktatúra, ezért terrorcselekményekkel, bombarobbanásokkal és merényletekkel kísért offenzívába kezdtek. 1933. június 19-én a keresztény tornaegyletesek felvonulására a nácik kézigránátot dobtak, minek következtében egy tornaegyletes meghalt, tizenhét súlyosan megsebesült. Dollfuss ekkor betiltotta az osztrák Nemzetiszocialista Pártot. Megtorlásként a hitleri Németország bevezette az 1000 márkás zárlatot. Ez azt jelentette, hogy mindenkinek, aki Ausztriába akart utazni, 1000 марка illetéket kellett fizetnie. Addig Ausztria idegenforgalma nem kis hasznot húzott a német turistákból, akiknek áradata ekkor szinte teljesen elapadt. A német „hátizsákos turisták” elmaradása érzékenyen érintette a kisparaszti portákat, ez pedig a nácik malmára hajtotta a vizet. Németországban az osztrák árucikkek de facto bojkottja valósult meg, s ez kínosan hatott az osztrák export alakulására. Így például teljesen megbénult az Ausztriából Németországba irányuló faáruszállítás. 1932-ben még 27 000 vagon fát exportált a németeknek Ausztria, 1933-ban ez a mennyiség egyetlen (!) vagonra csökkent. Mindez további lendületet adott az ausztriai náciknak, akik nem győzték hangsúlyozni, mennyire – s mennyire egy csapásra! – megoldaná Ausztria minden gazdasági nehézségét a Németországhoz való csatlakozás, az Anschluss. Dollfuss védelmezői a kancellárnak a parlamenti demokrácia elleni harcát is a náci hatalomátvétel megakadályozására törekvő akciónak próbálták feltüntetni. Valójában Dollfuss és a Heimwehr ugyanúgy gyűlölte a demokráciát, mint a nácik. Dollfuss a nácikkal kialakult konfliktust úgy állította be, mintha az az osztrák függetlenségért vívott harc lenne, holott az ilyen küzde-

lem csak akkor lehetett volna eredményes, ha a munkásosztály ereje támogatja, Dollfuss viszont éppen ezt az erőt akarta megsemmisíteni. Sokat beszélt az „osztrák gondolatról”, de minden szónoklatát áthatotta a német-nemzeti szellem, nevezetesen Ausztria „német küldetésének” jelszava. A szociáldemokrata vezetés azonban belekapaszkodott Dollfuss frázisaiba, és minden alkalmat megragadott, hogy „harcostárs” lehessen. 1933 augusztusának közepén, amikor úgy látszott, SA- és SS-csapatok vonulnak fel Ausztria megtámadására, a tirolai Heimwehr vezére, Steidle felajánlotta a Schutzbundnak: védelmezzék közösen a határokat. A Szociáldemokrata Párt örömmel ígérte meg egy „munkás-légió” felállítását, de a Dollfuss-kormány augusztus 18-án elhárította a javaslatot. Ehelyett évi 36 millió schilling adó-hozzájárulást követelt a bécsi községtanáctól a kormány fasiszta politikájának erősítésére. Julius Deutsch, mint később maga számolt be róla, egy hónapra rá felkereste Vaugoin hadügyminisztert, aki a német határt ellenőrizte, és ismételtelen felajánlotta a Schutzbund közreműködését határőrfeladatok ellátására. Vaugoin nem utasította el az ajánlatot, már csak Fey őrnaggyal való személyes hatalmi versengése miatt sem. Viszont közvetlenül ezután, éppen e kapcsolatai miatt, leváltották a hadügyministerségről.

Csak a kommunisták fordultak szembe megalkuvás nélkül a Dollfuss-kormánnyal. Még a máskülönben nem kommunistabarát történész, Ulrich Eichstädt is kénytelen elismerni: „Azon voltak: minden rendelkezésre álló eszközt mozgósítani kell a kormány félreállítására. Elgondolásuk helyessége néhány hónap múltán bebizonyosodott.”

A Róma–Budapest–Bécs háromszög

Dollfuss Ausztria függetlenségéért vívott harcról beszélt; ez a harc egyre inkább a fasiszta Olaszországtól való függőséggé változott. Ahogy a belső feszültségek fokozódtak és nőtt a német imperializmus, a nácizmus nyomása, Dollfuss mindinkább az olasz fasizmus felé fordult. A dél-tiroli kérdésben mutatkozó nézeteltéréseket félretolták, a Heimwehr és Mussolini között élénkült a kapcsolat, végül Ausztria bel- és külpolitikája szinte teljességgel olasz irányítás alá került. 1933 áprilisában, majd júniusban és augusztusban Dollfuss Mussolininál járt. Az olasz fasiszta vezér egyre nyomatékosabban sürgette, számoljon le már egyszer s mindenkorra a Róma–Bécs–Budapest fasiszta szövetséggel

szemben álló munkásmozgalommal, és teremtsen totális fasiszta diktatúrát.

Vatikáni prelátusok „hozták össze” Mussolini és Dollfuss találkozását 1933 húsvétján, április 13-án, amikor a szövetségi kancellár a pápával kötendő konkordátum ügyében Rómában tartózkodott. Mussolini biztosította Dollfust, hogy „Olaszország szükség esetén a fegyverek erejével is megvédi Ausztria önállóságát”. Ez az „önállóság” azután a fasiszta Olaszország közönséges vazallusává tette Ausztriát.

Június végén Dollfuss újra Mussolinihoz utazott, hogy Ausztria fasiszálásának terveiről tárgyaljon vele. A második világháború után megtalálták és nyilvánosságra hozták Dollfuss és Mussolini titkos levélváltásának anyagát, amelyből kiderül, milyen nyomorúságos szerepre vállalkozott ekkor Ausztria függetlenségének állítólagos bajnoka. Ebben a levelezésben két gondolat tér vissza újra meg újra. Először, le kell verni az osztrák munkásmozgalmat és fasiszta alapokra kell helyezni az államot; másodsor, Németországgal csak a fasiszta Ausztria hozhatja létre az enyhülést.

A július 1-i levélben Mussolini elégedetlenkedik, hogy Dollfuss „mindmáig sem volt képes a Szociáldemokrata Párttal szemben olyan határozott magatartásra”, amelyet „Ausztria belső felépítésére vonatkozó programja tartalmaz”. Mussolini azt tanácsolta, hogy Dollfuss „Ausztria egészséges nemzeti erőire támaszkodva mérjen csapást a Szociáldemokrata Párt bécsi fellegvárára”, majd „terjessze ki a tisztogatási akciót az összes többi központra is . . . amelyek az állam tekintélyével szemben álló, bomlasztó tendenciákat képviselnek”. Mussolini hozzátette, boldog lenne, ha „több mint tízéves fasiszta államépítő tapasztalatával Ausztria segítségére” siethetne „a bonyolult helyzet megoldása érdekében”.

Július 22-én Dollfuss így válaszolt: „A kormány tántoríthatatlanul kitart a marxista mentalitás, a marxista formák és szervezetek leküzdésére irányuló célkitűzései mellett . . . E vonatkozásban eltökéltségünk szilárd, hogy *mihelyt a körülmények engedik*, megfosztjuk a marxistákat még meglevő hatalmi pozícióiktól.”

Ausztria olasz orientációját szorgalmazta a magyar miniszterelnök, Gömbös Gyula is. Gömbös július 9–10-én Bécsben meglátogatta Dollfust; nem akadályozta ebben, hogy éppen Hitlernél járt, s hogy Németországgal is jó kapcsolatot tartott fenn.

Dollfuss maga sem gondolta komolyan, hogy a fasiszta Ausztria rossz

viszonya tartós lehet Hitler „Harmadik Birodalmával”. Az olasz külpolitika viszont azon munkálkodott, hogy Ausztria híd is, határ is legyen a német birodalom felé, tehát afféle – elsődlegesen olasz befolyás alatt álló – összekötő kapocs a hitleri Németországgal.

Mussolini államcsínyt sürget

1933. július 26-án és 27-én Magyarország és Olaszország miniszterelnökei és külügyminiszterei a Róma–Bécs–Budapest háromszög létrehozásáról tárgyaltak. Mussolini kijelentette: „Személy szerint Dollfusst nagyon rokonszenvesnek találja; energikus és okos ember, aki azonban az utóbbi időben kétségkívül komoly hibákat követett el . . . Feltétlenül arra van szükség, hogy Dollfuss ebben a vonatkozásban erélyesebben lépjen fel, máskülönben nem tudja majd megoldani feladatát.” Gömbös Dollfuss pártjára hangolta Mussolinit, s így történt, hogy a szövetségi kancellárt meghívták Olaszországba. A Mussolini–Dollfuss-találkozóra augusztus 19-én és 20-án került sor Riccione olasz tengeri fürdőhelyen. Döntő fontosságú megállapodásokra került itt sor az ausztriai fasizálódás tempójának fokozásáról, amellyel Mussolini nem volt elégedett. A római osztrák követ, dr. Theodor Hornbostel, aki tolmácsként tanúja volt a megbeszéléseknek, megállapította, hogy Mussolini és államtitkára, dr. Suvich „igen nagy nyomatékkal vázolták Dollfusznak a kemény kézzel irányított belpolitika . . . szükségességét”, s hogy „ez a befolyásolás helyenként a belügyekbe való beavatkozással volt egyenlő”. A római magyar ügyvivő „már-már ultimátum jellegű »tanácsok«-ról” írt.

Bár írásban rögzített megállapodásra került sor, Mussolini írásba foglalta „A dr. Dollfuss szövetségi kancellárnak beterjesztendő megfontolásokat”, s ebben előírta a szükséges további lépéseket. Idézzük: „Bécsbe visszatérve jelentse be Dollfuss, hogy szeptember elején – vagyis a várható államcsíny előestéjén – nagy politikai beszédet tart.” Ezt előzze meg „új elemek belépése” a kormányba. Beszédében a kancellár hangsúlyozza „a kormány diktatórikus jellegét” és „az osztrák alkotmánytervezet . . . fasiszta alapjait”. Továbbá nevezzen ki Bécsbe kormánybiztost. Végül „jelentse ki, hogy erélyesen szembeáll minden irányú erőszakselekménnyel, ennek kísérletét is teljes szigorral letöri”. A kormányba kerülendő „új elemeken” Mussolini Steidlét és Starhemberget értette.

Dollfuss szeptember 11-re ígérte beszédét.

Starhemberg is rendszeresen látogatta Mussolinit. S mint emlékezőseiben megírja, nyíltan közölte vele: „Pénzre van szükségem, fegyverekre van szükségem, az Ön támogatására van szükségem diplomáciai téren.” Mussolini, aki fegyvereket szállított Magyarországnak, illetve Gömbös, a Duce hozzájárulásával és a Dollfuss-szal történt megállapodás alapján, „50 000 puskát és megfelelő számú géppuskát” osztrák célokra biztos raktárakban helyezett el, ahol e fegyverek adott esetben a Heimwehr rendelkezésére álltak. Mussolini a Heimwehr-felvonulások pénzelésére is tetemes összegeket adott Starhembergnek, anélkül hogy – mint Starhemberg írja – „a meghatározatlan időre biztosított pénz fejében bárminemű konkrét ellenszolgáltatást követelt volna”. Az „ellenszolgáltatás” mibenlétéhez mindazonáltal nem fér kétség: a munkásság leveréséről volt szó, bár emlékirataiban Starhemberg a nácik elleni állítólagos harcot emlegeti.

Dollfuss ekkor megriadt a gyorsított tempótól és haladékot kért, Starhemberg azonban, aki a fürdőidényre is Olaszországba utazott, egyszerűen gyávának nevezte, s „feljelentette” Mussolininál. Szeptember 8-án Mussolinihoz intézett táviratában Starhemberg kifejezte óhaját, „hogy Ausztriában is mihamarabb megvalósuljon Excellenciád rendszerének álláspontja”. Ezt követően Mussolini szeptember 9-én újabb erőlyes figyelmeztetést küldött Dollfussnak, megjegyezve egyebek között: az a benyomása, hogy a Landbund két minisztere akadályozza „az osztrák állam fasizálódását”. A Landbund kétségkívül erős náci befolyás alatt állt, nagynémet hajlamainak jegyében erősen antiklerikális volt; egyébként bizonyos okokból egy s más demokratikus formáság betartására törekedett.

A Dollfuss-kabinet átalakítása

Pártbeli elvbarátai mérsékletre intették Dollfusst. Előttük a kancellár arra hivatkozott, hogy nem cselekedhet másképp, mert „különben Mussolini koncul vet Hitlernek”. Valójában azonban Dollfuss nem akart más kiutat, egyszerűen félt a munkásság választótól. Végül beváltotta Mussolininak tett ígéretét. A Heimwehr nagy felvonulásán, a bécsi lóversenypályán 1933. szeptember 11-én közölte: feltett szándéka, hogy hozzálát a „tekintélyelvű hivatásrendi állam” megvalósításához: „Szo-

ciális keresztény-német államot akarunk, hivatásrendi alapokon, erős, tekintélyelvű vezetéssel. A hivatásrendi újjáépítés feladata vár ránk ezekben az őszi hónapokban.” Ez pedig a minden ízében fasiszta rendszer megteremtését jelentette.

Még világosabban fogalmazott Starhemberg a törökök alóli felszabadulás emlékünnepén, a bécsi városháza előtt, Dollfusshoz fordulva: „A bécsi lakosság számára elviselhetetlen, hogy itt, ebben az épületben a bolsevisták uralkodnak. Kancellár úr, gondoskodjék róla, hogy akik most odabenn vannak, kívül kerüljenek. Ne várjon túl soká, addig kell ütni a vasat, amíg meleg.” Dollfuss azonban még mindig gyengének érezte magát. 1933 szeptemberében még nem mert hozzálátni a munkásság erőszakos letöréséhez, inkább a fokozatos bomlasztás taktikáját folytatta; várt a döntő csapással.

Szeptember 20-án Dollfuss menesztette a kormányból a Landbund-minisztereket, és megerősítette a Heimwehr kabinetbeli pozícióját. Fey őrnagy alkancellár lett. Távoznia kellett Vaugoin hadügyminiszternek is, aki azonban a szövetségi államvasutak elnöke lett, s ebben a minőségében alakíthatta tovább – ezúttal a szabad szakszervezeti vasutasok ellen – az ausztriai terrorrendszert. Helyét egy nyugalmazott császári és királyi főtitzt foglalta el, Schönburg-Hartenstein tábornok, egykori birodalmi német herceg, cégéres monarchista. Szociális demagógia okán Richard Schmitz keresztényszocialista képviselőt nevezték ki népjóléti miniszternek. Schmitzet a munkásság érdekében folytatott – mérsékelt – szociálpolitika híveként ismerték.

Dollfuss egyidejűleg kijelentette, terveinek megvalósításához időre van szüksége, ezért „nem várható nagy, alapvető változás a közeljövőben”. Amikor Mussolini megüzente neki, hogy beszéde „kitűnő volt”, Dollfuss büszkén így válaszolt: ő „gyorsan menetel, de nem szereti, ha a barátai közben előretaszigálják – akkor csak megbotolhat”. Mussolini ezen jót nevetett. Szeptember 22-én Dollfuss Mussolini szeptember 9-i levelére válaszolva közölte, a kormány átalakítása további lépés a Ricciónban vázolt úton. „Ezzel is az Ön jó tanácsait követtem.”

A szociáldemokrata vezetés ellenállás nélkül fogadta a Dollfuss-kormány minden lépését, miközben a munkásság jeladásra várt. A szociáldemokrata vezetők, amúgy ausztromarxista módon, a munkásokat tették felelőssé saját tétlenségükért azzal a kifogással, hogy az országban sehol sem került sor a munkásság spontán akcióira. Ez ugyancsak merész állítás volt, hiszen a munkásságot évtizedeken át egyébre sem nevelték, mint fegyelemre, a felülről érkező jelszavak várására és betartására. A Szociáldemokrata Párt vezetői elsősorban a véres 1927. július 15-e példáján mutattak rá a „fegyelemsértések” áldatlan következményére. Csodálható-e, hogy az idők során a munkásosztály hangulatában is egyenetlenségek mutatkoztak? Ha az egyik oldalon a felháborodás forrpontra emelkedett, a másikon viszont a csüggedés és az elbátortalanodás terjedt. Hasonló helyzetben, éppen egy hónappal a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme előtt, a bolsevik párt Központi Bizottságának kapitulánsai Lenint a munkásosztály részéről tapasztalható „távolmaradással”, vagyis a politikai élettől való tartózkodással próbálták ijesztgetni. Lenin azonban így felelt nekik: „A tömegek távolmaradása és közönye azzal magyarázható, hogy már torkig vannak a szavakkal és a határozatokkal.” (*Lenin Összes Művei*. 34. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 390. old.) Így volt ez Ausztriában is.

Amikor a párton belül egyre viharosabban követelték a harc kezdetét, a szociáldemokrata vezetők 1933. szeptember 13-án a szakszervezet vezetőivel közösen kidolgoztak négy pontot, amelyek bármelyikének „fennforgása esetén” a munkásság minden külön utasítás nélkül általános sztrájkot kezd. A négy pont: Bécs város jogainak felszámolása és kormánybiztos kiküldetése; támadás a szakszervezetek ellen; a Szociáldemokrata Párt feloszlata; fasiszta alkotmány életbe léptetése.

Ezeket a pontokat illegális rölapokon ismertették a munkássággal. A Schutzbundot fegyvervásárlásokkal erősítették. Ugyanakkor azonban a pártvezetőség titokban teljhatalommal ruházta fel a párt Renner, Helmer és Schneidmádl vezette jobbszárnyát a további tárgyalásokra.

A négy pont kétségkívül radikális benyomást keltett; Dollfuss számára azonban, akinek szintén tudomására hozták a dolgot, a szociáldemokrata pontok pontosan kijelölték azt a határt, ameddig az apró bomlasztások politikáját zavartalanul folytathatja, és nem kell félnie a végső összecsapástól. Dollfuss biztosra akart menni: megtörni a munkássztráik hitét saját harckészségében, kompromittálni a szociáldemokrata vezetést a fasiszta offenzíva előli meghátrálás kis lépései által, kedvét szegni a harcra hiába váró munkásságnak, megerősíteni saját hatalmi pozícióit – s csak akkor lépni a „nagy” tettek mezejére.

Az új Dollfuss-kormány szeptember 23-án, hitleri mintára, létrehozta a politikai foglyok őrzését szolgáló – szégyenlősen „gyűjtőtábornak” nevezett – koncentrációs táborokat. Ezekben eleinte náci terroristákat őriztek, hamarosan „beköltöztek” azonban az első kommunisták és szociáldemokraták is. Szintén fasiszta mintára, Dollfuss megtette a szükséges lépéseket a pártok feloszlításának előkészítésére; a pártokat a Hazafias Front helyettesítette volna. Első lépésként, szeptember 27-én, Starhemberg a Heimwehr pártját oszlatta fel: a Heimatschutz testületileg csatlakozott a Hazafias Fronthoz. A Keresztényszocialista Párt parlamenten kívüli funkcionáriussal váltotta fel Vaugoint, addigi elnökét. Egyre fenyegetőbb hangok hallatszottak a „vörös Bécs” ellen. A bécsi városháza erőszakos elfoglalására történő előkészületek jegyében a városházával szemben üresen álló nagy Földhitelintézet épületébe heimwehresek fészkeltek be magukat. Ausztria Szociáldemokrata Pártja mindezt tétlenül tűrte. És még akkor sem adta ki a jelszót, amikor a kormány október 3-án terjesztési tilalmat rendelt el az *Arbeiter-Zeitung*ra, a floridsdorfi üzemekben pedig, mintegy válaszul, általános sztrájkot követeltek a munkások. Magán a párton belül is ellenzék alakult ki, elsősorban fiatalabb tagokból, akik felemelték szavukat a pártvezetés önpusztító politikája ellen. Az opposíciónak komoly támaszai akadtak a Schutzbund-alakulatok körében. Követelésük így hangzott: véget vetni a meghátrálás politikájának!

Nagy hatást tett az osztrák antifasiszta harcosokra, fokozta elszántságukat a bolgár kommunista, Georgi Dimitrov bátor kiállása a Reichstag-per lipcsei tárgyalásán. Ausztria Kommunista Pártja kampányt hirdetett Dimitrov megmentéséért, ekképpen tudatosította a tömegekben a hős kommunista harci felhívását.

Ez a baloldali ellenzék Ausztria Szociáldemokrata Pártjának utolsó, rendkívüli kongresszusán (1933. október 14–16.) már 31 küldöttel vonult fel. A párt odáig jutott, hogy Dollfuss engedélyét kellett kérnie a kongresszus megtartására; a szövetségi kancellár az engedély megadását október 14-én hajnali 4 óráig halogatta. A kormány ragaszkodott hozzá, hogy a kongresszus „ellenőrzés alatt álljon”, s csak az utolsó pillanatban elégedett meg „annyival”, hogy Karwinsky államtitkár esteről estére megkapja a tárgyalásokról készült jegyzőkönyv másolatát. És Ausztria Szociáldemokrata Pártja ezt a megaláztatást is lenyelte.

Megszelídíthető „balosok”

A pártkongresszuson a baloldali ellenzék szervezetten lépett fel, kifejezván a harcra kész munkások elszánt akaratát, hogy Ausztria fasizálódását nem nézik tovább tétlenül. Az ellenzékiek közül néhányan rájöttek már, hogy valódi harc csak a párt vezetősége nélkül, sőt esetleg ellenére folytatható. Hozzáálltak illegális szervezetük kiépítéséhez, kapcsolatba léptek Ausztria Kommunista Pártjával. Mialatt Deutsch Vaugoinnal tárgyalt „Ausztria határainak biztosításáról” a baloldaliak néhány képviselője az illegális Kommunista Párt Központi Bizottságával folytatott megbeszéléseket. De ezek a baloldaliak sem voltak még eléggé érettek ahhoz, hogy a megfelelő szervezeti következtetésekig eljuthassanak. Így Otto Bauernak ismét sikerült az ellenzéket meggyőznie róla, hogy csatlakozniuk kell ahhoz a közös határozathoz, amely a munkásságot harci készülődésre, a harckészültség permanens állapotára szólítja fel. A szociáldemokrácia megígérte, nem hagyja harc nélkül legyőzni magát. A kongresszus jóváhagyta a pártvezetés négy pontját, és teljhatalommal felruházott végrehajtó szerv alakult arra az esetre, ha a pártvezetőség nem tudna többé összeülni legális keretek között. Egyidejűleg azonban a jobboldali vezetők megbízatását is megerősítették, s ennek értelmében Oskar Helmer, Heinrich Schneidmadl, Pius Schneeberger és Franz Popp folytathatta titkos tárgyalásait Dollfuss-szal.

A Szociáldemokrata Párt akkori parlamenti titkára, Adolf Schärf írja „Életem emlékei” című könyvében: „1933-ban Otto Bauer kezdte belátni, hogy a Szociáldemokrata Párt addigi, javarészt általa meghatáro-

zott politikája csődöt mond. Ezt a felismerést a párton belül is közölte, méghozzá olyan formában, hogy javasolta: Karl Seitz, a párt elnöke mondjon le, és helyére nevezzék ki Pius Schneeberger képviselőt, a földmunkások küldöttét. Schneebergerre az a feladat várt volna, hogy meg-egyezzen a polgári pártokkal, együttműködést hozzon létre, elérje a parlamentarizmus helyreállítását.”

Schärf azonban szembefordult Bauer javaslatával. Álláspontját ezzel indokolta: „Ha egy háború elveszett, a vesztestől teljes joggal elvárható, hogy ő legyen az, aki fegyverszünetet kér az ellenségtől, és csak azután lép le a színről.” Így azután a „Schneeberger-akció” elmaradt.

Az utolsó kapituláns ajánlatok

Dollfuss, bár egyre élesebb kirohanásokat intézett az „ausztrobolsevizmus” ellen, volt annyira ravasz, hogy azt a látszatot keltse, kész tárgyalni Ausztria Szociáldemokrata Pártjával. Ahogy Dollfuss életrajzírója, Shepherd megállapítja: „magánjellegű és hivatalos kapcsolatok vad összevisszasága” jellemezte ezt az időszakot, „titkos és nyílt, komoly és félig komoly, minden síkon zajló tárgyalások forgataga”. A szociáldemokrata parlamenti képviselők egyik szélsőjobboldali tagja, az alsó-ausztriai Heinrich Schneidmadl így számol be erről „Dollfusstól Hitlerig” című könyvében:

„Amikor nem sokkal ezután vidéki házában találkoztam dr. Dollfusszal, személyesen tájékoztattam őt a pártvezetőség határozatáról. Dollfuss láthatóan örült, és kézfogás kíséretében nyíltan felpillantva rám, biztosított, hogy majd csak találunk valami megoldást.” Harminc év elmúltával Schneidmadl nagy keserőséggel szögezi le, hogy Dollfuss a beszélgetéseket csak arra használta fel, „hogy lefékezzen minket, s ő maga időt nyerjen”.

Polgárháborús előkészületei során a Dollfuss-kormány – Mussolini beleegyezésével, valamint Franciaország és Anglia ellenvetése nélkül – felállította a szövetségi hadsereg segédtestületét. „Kifelé” Ausztria függetlenségének védelmére szolgáló alakulatról volt szó, valójában azonban a munkásság fokozott elnyomásáról. Először 8000 embert hívtak be. A munkásság megfélemlítésére a kormány november 10-én, két nappal a köztársasági évforduló előtt, bevezette a statáriumot. Halálbüntetés járt gyilkosságért, gyújtogatásért, súlyos anyagi kártevésért. Az

ausztrofasizmus osztályjellegét és mentalitását példázza, hogy mindjárt az első kivégzendőnek – egy gazdag parasztleánynek, aki szeretőjét meggyilkolta – kegyelmet adtak. Az első személy, akit a rögtönítelő bíróság ítélete alapján valóban kivégeztek, szegény munkanélküli csavargó volt, aki egy parasztnak, mert nem adott neki szállást, felgyújtotta a pajtáját.

A kormány számos üzemi bizalmit letartóztatott. Őket általános sztrájk előkészítésével gyanúsították. Megtiltotta továbbá, hogy november 12-én, a köztársaság ünnepén, megkoszorúzzák Victor Adler sírját; végül arra a jubileumi ünnepségre sem kerülhetett sor, amelyet Karl Seitz Bécs polgármesterévé választásának 10. évfordulóján rendeztek volna.

A szociáldemokraták és a hivatásrendi állam

A szociáldemokrata vezetés minden tőle telhetőt megtett, hogy kiegyezhessen Dollfuss-szal, s ennek érdekében egyre több engedményre volt hajlandó. Renner, a pártvezetéssel – tehát Otto Bauerral is – egyetértésben alkotmánytörvény kidolgozásán fáradozott, „mely a jelenleg fennálló, az általános választások eredményeképpen megalakult Nemzeti Tanács mellett, második kamaraként, Rendi Tanács működését célozta...” Továbbá „a jelenlegi Nemzeti Tanács ülésén a két nagy párt képviselőinek négyötödös többségével ünnepélyes függetlenségi nyilatkozatot kell tenni, amelynek értelmében az újonnan alakítandó kormányt a két párt minden erővel támogatja a fenyegető annexió teljhatalommal történő elhárításában. Ezek után a parlament ülését el kell napolni”. Így emlékezik Renner, elismerve tehát, hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártja kész volt törvényesnek tekinteni a Dollfuss-diktatúrát!

Dollfuss válaszként közölte, hogy „egyelőre nem áll szándékában” tárgyalásokat folytatni. Renner tárgyalt Miklasszal is, aki félt Dollfuss polgárháborús terveitől, mert úgy a tömegek „csak a szélsőjobb- és baloldali radikalizmus” karjaiba sodródának. Miklas le akart mondani, Dollfuss azonban ezt a lépést nem helyezte. Egy ismerőse megjegyzésére, miszerint jogában áll, hogy menessze a kormányt, Miklas azt felelte: „Hát menesztheti-e az olasz király Mussolinit? Menesztheti-e Hindenburg Hitlert? Diktatúra van nálunk is annak rendje és módja sze-

rint.” Hogy a munkásokat újabb elárultatásukra felkészítse, Ausztria Szociáldemokrata Pártja az *Arbeiter-Zeitung* 1933. december 27-i számának szenzációt keltő cikkében, valamint Otto Bauernak a *Der Kampf* 1934. januári számában megjelent írásában kifejezte egyetértését a pápai enciklika, a „Quadragesimo Anno” alapján létrehozandó hivatásrendi állammal.

Dollfuss fasiszta politikája az osztrák nagytőke, a feudális nagybirtokosok és a katolikus egyház teljes támogatására talált. Intő jel volt 1933-ban minden katolikus egyházi személy visszahívása a Keresztényszocialista Pártból. Az osztrák érsekek és püspökök ilyen irányú határozata megkönnyíthette Dollfuss dolgát, a szociáldemokraták pártjának felosztatását, hiszen most már a Keresztényszocialista Pártot is be lehetett olvasztani a Hazafias Arcvonalba.

Dollfuss komolyan gondolta, hogy tárgyalásokba kezd a nemzeti-szocialistákkal, hiszen volt közös alap: az osztrák marxista munkásmozgalom iránt érzett gyűlölet. Így történt, hogy a tárgyalások már ott tartottak, hogy Ausztria nemzetiszocialista „inspektora”, a birodalmi német parlamenti képviselő, Theodor Habicht 1934. február 8-ra meghívást kapott Bécsbe Dollfusshoz. A repülőgép, amely Habichtot hozta, már Ausztria felett járt, amikor Dollfuss visszavonta a meghívást; Habicht repülhetett vissza Németországba. A döntést azzal indokolták, hogy az osztrák nácik „illojális” módon viselkedtek: fokozták terrorakcióikat. Az igazi ok más volt. Starhemberg és Fey, az olasz sajtófőnök támogatásával, tiltakozást jelentett be, hogy Dollfuss a hátuk mögött tárgyalni kíván.

Dollfussnak le kellett nyelnie a keserű pirulát. Starhemberg viszont, hogy a pirulát megédesítse, elmagyarázta neki: egy osztrák kancellár nem bocsátkozhat efféle, rangján aluli kalandokba, ha valakivel, hát személyesen Hitlerrel kell tárgyalnia. Eközben Starhemberg, akárcsak a Heimwehr számos vezetője, titkos kapcsolatokat ápolt az osztrák és a német nácikkal.

A szociáldemokrata vezetőség abban reménykedett, hogy megegyezhet Dollfuss-szal, reményeiknek azonban nem volt reális alapja. Köztudomású volt ugyanis, milyen egyértelmű előkészületek folynak a nyílt fasiszta diktatúra bevezetésére. Az *Arbeiter-Zeitung* számításai szerint a Dollfuss-kormány fél év alatt 301 szükségrendeletet hozott. Ezek nem csupán a munkásosztály politikai jogai és szervezetei ellen irányultak, hanem a dolgozók életszínvonalát, bérszintjét is sújtották. A Dollfuss-

diktatúra arra is felhasználta hatalmát, hogy a profit érdekében a szociális ellátás „terhein” könnyítsen. A legfontosabb iparágakban bevezették a sztrájktilalmat. A kollektív szerződések egész sorát bontották fel, elsősorban az építőmunkásokét. Bércsökkentéseket hajtottak végre. Szükségrendelet nyirbálta meg a vasutasok bérét. A munkanélküliek bizonyos kategóriáitól megvonták a segélyt és a szociális segélyszervek gondjaira bízta őket, de a többiek segélyalapját is csökkentették. Az állami üzemekben félreállították az üzemi tanácsokat.

A harci jeladás

1934 elején a kormány az addig működő, többségükben szabad szakszervezetiekből álló, választott munkáskamarai tanácsokat saját híveiből kinevezett intéző bizottságokkal váltotta fel. Starhemberg 1934. január 10-i felhívása a további terveket sem titkolta: „Harcunk: a fasiszta eszmevilág korlátlan érvényesítése Ausztriában, hazánk viszonyaihoz illő úton és módon. Harcunk célja: Ausztria teljes megújítása, a pártoskodó, korrupt államrend maradéktalan felszámolása, az ausztrabolsevizmus kíméletlen kiirtása.” Fenyegető szeptet kavart Fulvio Suvich olasz külügyminiszter-helyettes bécsi látogatása. Senki előtt nem volt titok, hogy Suvich Mussolini üzenetét hozza, és az sem, mit kíván a Duce: Ausztria fasizálódásának gyorsabb ütemét. Suvich jelenlétében Dollfuss a lóversenytéren tartott nagygyűlésen beszédet mondott, és kifejtette fasiszta programját. Egyidejűleg a „becsületes munkásvezetőknek” együttműködést ajánlott. Nyilvánvalóan a munkásság megosztása volt a célja e nagylelkű indítványnak. A szociáldemokrata párttanács – az üzemek munkásait is tömörítő tanácskozási testület – azonnal összeült, hogy megfogalmazza a választ. Bár, mint Schneidmadl írja, az üzemek képviselői „általános elkeseredésről és elszántságról” számoltak be, és „az általános izgalom és felháborodás légkörében... nehéz volt megtalálni a józan értelem útját”, a párttanács válasza „nyitva hagyta a helyzet békés megoldásának lehetőségét”.

A kormány válasza sem késett. Az *Arbeiter-Zeitung*ot Suvich megsejtésével vádolta, s betiltotta példányonkénti terjesztését. A lap ettől fogva legálisan – csak az előfizetőkhez juthatott el. Az osztrák nagytőke, a Heimwehr és Mussolini most már a végső megoldást sürgette. A bécsi magyar követ, Feyre hivatkozva, 1934. január 18-án közölte

külügyminiszterével, miszerint semmi kétség nem lehet afelől, „hogy a megbízhatatlan elemek kiiktatása után, amit Suvich látogatását követően Dollfuss immár kész végrehajtani, megnyílik az út a kormány akaratának minden vonalon történő érvényesítéséhez”. Suvich január 26-án Dollfusshoz intézett levelében közölte, hogy jelentést tett Mussolininak, aki „messzemenő rosszállását fejezte ki a (Dollfuss-) kormány tétlenkedése és a megújulás művében bekövetkezett vontatottság” miatt. Mit kívánt Mussolini? „Harcot a marxizmus ellen, a parlamentet kiiktató, korporatív alkotmányreform megvalósítását, a pártok félretolását és a Hazafias Arcvonal erősítését.” Ellentmondást nem tűrő módon kijelentette, „hogy e döntő fontosságú mű kezdő pillanata nem halasztható tovább”.

Ausztria Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1934. január 20-án és 21-én illegális plenáris ülést tartott, és óvta a munkásosztályt a nyílt fasiszta diktatúra veszélyétől, általános sztrájk előkészítésére szólítva fel.

Támad a Heimwehr

Január 31-én a tiroli Heimwehr azzal az ürüggyel, hogy a helyi lakosságot „megvédi” a náci terrortól, felvonultatta alakulatait. Mintegy 8000 embert mozgósítottak a heimwehresek, állig felfegyverzett csoportokat. Elfoglalták a stratégiai fontosságú pontokat, meggátolták a szociáldemokrata újság terjesztését. Másnap a Heimwehr vezetői ultimátumot intéztek a tartományfőnökhöz, amelynek lényege az volt, hogy a választott tartományi kormány helyére fasiszta szervezetek tagjainak sorából kinevezendő bizottságot kell állítani. Az „államellenes” egyleteket és alakulatokat fel kell oszlatni. A tartományfőnök – tanácskozó testületként – megalakította a kívánt bizottságot, a további kérések teljesítése egyelőre függőben maradt. Ezt követően a Heimwehr más tartományi kötelékei is mozgósították erőiket. Február 5-én a felső-ausztriai Heimwehr akciója következett, 6-án a stájerországi Heimwehr terjesztette be követeléseit, 8-án Burgenland, Salzburg és Karintia „hazafias kötelékei”. A tartományfőnökök megígérték a követelések kivizsgálását. A tartományi kormányzat csak Alsó-Ausztriában utasította el a Heimwehr követelőzéseit.

A Heimwehr felvonulásának hírére Ausztria Kommunista Pártja fel-

hívással fordult a munkásokhoz: „Riadójel Tirolból! Döntő napok következnek! Kezdjétek általános sztrájkot a fasiszták ellen . . . Hozzatok határozatokat az üzemekben, szegezzetek ultimátumot a kormány mellé: elég a szükségrendeletekből! Oszlassák fel a Heimwehrt és a többi fasiszta szervezetet! Kapják vissza a munkások a gyülekezési, egyesülési jogot, a sajtószabadságot! Le a munkásszervezetek tilalmával! Le a Kommunista Párt betiltásával! Támogassátok követeléseiteket tiltakozó sztrájkjal! Válasszátok meg saját harci szerveiteket! Le a Heimwehr- és a Hitler-fasizmust! Fel, általános sztrájkra, vesszen a Dollfuss-kormány!”

Ausztria Kommunista Pártja megpróbált sztrájkmozgalmat indítani az üzemekben. Együttműködtek velük a baloldali szociáldemokraták, akik elsősorban a stájer bányászokra és papíripari munkásokra, Bécsben pedig – néhány kisebb fémüzem mellett – az Anker kenyérgyárra támaszkodhattak. Mire a sztrájkra szólító röpcédulák elkészültek és terjesztésre vártak, a naptár már február 12-ét mutatott.

A szociáldemokrata pártvezetés jelszava nem változott. Lábnál akarta tartani továbbra is azt a bizonyos fegyvert. A Schutzbund fokozott erővel folytatta ugyan a külföldi fegyvervásárlást, és a legkülönbözőbb módokon – teherautóval, személyautóval, vasúti kocsikban, főként pedig hajóval – csempészte szállítmányait Ausztriába, a Szociáldemokrata Párt reményei mégis inkább a külföldi kormányokban tevékenykedő szociáldemokraták diplomáciai beavatkozásához fűződtek. Gabriel Puaux francia követ például beszámol róla, hogy 1934. február 2-án miniszterelnöke, Edouard Daladier megbízásából felkereste Dollfust, és tolmácsolta a francia kérést: ne alkalmazzanak erőszakot az osztrák szociáldemokratákkal szemben. Dollfuss 24 órás gondolkodási időt kért, majd közölte a követtel, nem fog erőszakot alkalmazni a Szociáldemokrata Párt, a szakszervezetek és a bécsi városi vezetőség ellen. A szövetségi kormány, a Szociáldemokrata Párt fegyverkezési kampányát is figyelmen kívül hagyva, kizárólag a védekezés álláspontjára helyezkedik. Ezek a biztosítékok diplomáciai játszadozásnak bizonyultak, gyakorlatilag mit sem értek, főként miután február 7-én Daladier baloldali francia kormánya is megbukott.

A rendőrség zavartalanul folytatta a házkutatásokat, fegyvereket keresett. Amikor – árulás révén a rendőrség tudomást szerzett egy fegyverszállítmányról, Fey őrnagy február 7-én mozgósította az Önkéntes Védhadtestet, és Schwechatnál elkoboztatta a szállítmányt. A közvéleményt ezek után „hallatlan és példátlan bűnöző szándékú bolsevista-marxista szervezkedésről tájékoztatták, amely a lakosság és az állam biztonsága ellen” irányult.

A rendőrség ekkor letartóztatott minden Schutzbund-vezetőt, akinek nem sikerült illegalitásba vonulnia; a központi vezetés katonai törzsének főnökét, Alexander Eifler őrnagyot, Julius Deutsch szárnysegédjét, Rudolf Löw századost, valamivel később pedig majdnem minden bécsi körzetvezetőt. A Schutzbund politikai vezetőjét, Julius Deutschot is körözték. S mert a Szociáldemokrata Párt a letartóztatások láttán sem mozdult, a Dollfuss-kormány még tovább lépett, és február 8-án reggel házkutatást rendelt el a Rechte Wienzeilén álló szociáldemokrata pártházban. A rendőrök fegyvereket kerestek. Katonai segédlettel körülvették az épületet, géppuskákat állítottak fel, szuronyos, rohamsisakos kettős őrszemek járőröztek. A párt vezetősége már nem tudott bejutni a pártházba. Ülésének színhelyét kénytelen volt áttenni a városházára, Seitz polgármester rezidenciájába. A tanácskozáson, amelyen szabad szakszervezeti vezetők is részt vettek, egyesek azt követelték, hogy amennyiben például Julius Deutschot letartóztatják, csapjanak le végre. „Mások, írja emlékezéseiben Deutsch, ekkor is óvatosságra intettek. Talán úgy vélekedtek, még van rá mód, hogy a Heimwehrt és legalább a keresztényszocialisták egy részét egymás ellen fordítsuk, és akkor jelentősen könnyebb lenne a helyzetünk . . . Az ülés néhány résztvevője kijelentette: ha engem letartóztatnak, jelentse ez automatikusan a Schutzbund mozgósítását; hiszen ha a kormánynak ezt a lépését megválaszolatlanul hagynánk, elsősorban a Schutzbund harci szellemében következne be komoly visszaesés. A többség végül úgy döntött, hogy mégis az lesz a legjobb, ha megpróbálom elkerülni valahogy a letartóztatást, hogy ha komolyra fordul a helyzet, a Schutzbund ne maradjon vezetés nélkül. Ugyanakkor létrehoztak egy hattagú végrehajtó bizottságot, amelyet teljhatalommal ruháztak fel: cselekedjék e pillanattól fogva belátása szerint.”

A szociáldemokrata vezetők azt remélték, hogy a Keresztényszocia-

lista Párt polgári demokratikus elemei elutasítják a Heimwehrnek a tartományi kormányok feloszlatására vonatkozó követelését, hiszen – Bécs kivételével – a tartományi kormányokban keresztényszocialista többség volt. Főként Leopold Kunschak keresztényszocialista munkásvezér beszéde keltett illúziókat. Kunschak február 9-én, a bécsi városi tanács ülésén, a rendkívüli időkben tanúsítandó szolidaritás mellett tett hitet. De a döntő szerepet ezúttal is a fasiszta elemek játszották, a budapesti látogatásáról hazatért Dollfuss pedig pénteken, február 9-én tárgyalásokat kezdett a Heimwehrrel követeléseik teljesítéséről. Szombat este Dollfuss közölte a nyilvánossággal, hogy egyetért a Heimwehr-követelésekkel, és kész megvalósításukra. „Előreláthatólag igen hamar hozzálátunk terveink végrehajtásához.” Erre az alsó-ausztriai tartományfőnöknek a kis kancellár máris megtiltotta a Tartományi Gyűlés egybehívását.

A Heimwehr-kurzust ellenző erők akciója csak akkor járhatott volna sikerrel, ha a polgári pártok ellenzéki csoportjait a munkásosztály aktív fellépése támogatja, ahogyan az néhány nappal később Franciaországban a Kommunista Párt kezdeményezésére történt.

A kommunisták figyelmeztetései

Ausztria Kommunista Pártja rendületlenül szorgalmazta ezt az akciót. A *Die Rote Fabne* február 10-i illegális száma így szólt a munkásokhoz: „Életetekről, egzisztenciátokról van szó!... Verjétek le a fasizmust, mielőtt a fasizmus ver le benneteket! Tegyétek le azonnal a munkát! Sztrájkoljatok! Értesítsétek a szomszédos üzemeket is!

Válasszatok minden üzemben akcióbizottságot harcokat vezetésére! Menjetek ki az utcára! Fegyverezétek le a fasisztákat! Fegyvert a munkások kezébe! Általános sztrájkot!

Le a hóhérkormánnyal!”

Hogy a szociáldemokrácia egyezkedési reményei milyen irreálisak voltak, azt maga Dollfuss bizonyította be február 10-én, amikor minisztertanácsi határozat alapján Bécs város polgármesterét megfosztotta tartományfőnöki jogaitól és közbiztonsági funkcióitól, s ezeket a bécsi rendőr-főkapitányra ruházta át.

A szociáldemokrata pártvezetőség ezen a február 8-án ülésezett utoljára. Kitűzték ugyan február 12-re a következő ülést, „elhatározván,

hogy a párt a maga részéről semmiképpen sem ad jelt a polgárháborúra”, de ez az összejövetel már nem valósulhatott meg. A szociáldemokrata vezetők körében levert hangulat uralkodott. Még el sem kezdték a harcot, gondolatban máris vereséget szenvedtek. Letartóztatása után Renner a vizsgálóbíró előtt kijelentette: „Csütörtökön, 1934. február 8-án délelőtt a parlamentben voltam, ahol klubunk ülésezett . . . Minden értesülés egybevág: Fey az elkövetkező hetekben végrehajtja államsínyét, csak még az a kérdés, Dollfuss-szal-e vagy nélküle . . . Lelkiismeretünk tiszta, a történelem előtt másoknak kell viselniük a felelőséget . . .”

Fey fenyegető beszéde

Vasárnap, február 11-én Fey őrnagy, a Heimwehr langenzersdorfi díszszemléjén kijelentette: „Ezen a héten alapos munkát végzünk”. A jelenlevő Schönburg-Hartenstein herceg megjegyezte: „Remélhetőleg alapos rendet teremtenek majd az emberei.” Starhemberg nyilatkozatot adott egy magyar újságnak, és többek között ezeket mondta: „Ezen a héten győzünk, akár a kormánnyal, akár nélküle.”

Funder, egy keresztényszocialista lap főszerkesztője, utólag megpróbálta ugyan ártatlan színben feltüntetni Fey szavainak értelmét, de minden épelméjű osztrák tudta, miről van szó. A bécsi magyar követ is azonnal megküldte Fey beszédét Budapestnek ezzel a kommentárral: „. . . alig hinném, hogy ez csak frázis lenne, lévén Fey a nyilvánosság előtt sokkal megfontoltabb, mint Starhemberg.” Fey február 4-én másfél millió élestöltényt kért a magyar kormánytól régi típusú fegyverekhez. Február 6-án meg is kapta a lőszert.

A terrorrendszer 1934. február 12. után

„Vége legyen a marxizmusnak Ausztriában” – hangzott a februári győztesek jelszava. A Dollfuss-kormány, a fasiszta kormányokra jellemző minden eszközzel, féktelen terrorral támadt a munkásságra. Még folytak a harcok, de már sorra hozták ítéleteiket a statáriális bíróságok. Elfogott schutzbundisták álltak előttük. Szerdán, február 14-én, elsőként a 43 éves Karl Münichreiter cipész, három gyerek apja került rögtön-

ítélő bíróság elé. Hétfőn, a hietzingi harcokban sebesült meg a karján és a csípőjén, így került rendőrkézre. Súlyos sérülése nem tette volna lehetővé a tárgyalást, a rendőrorvos mégis „tárgyalóképesnek” minősítette. Münchenre került, aki bátran hitet tett a munkásosztály ügye mellett, kötél általi halálra ítélték, és 14 óra 41 perckor kivégezték. Utolsó szava is hitvallás volt a forradalmi marxizmus mellett. Mint később még Schuschnigg kancellár is elismerte, a jogtiprás égbekiáltó esete volt ez az úgynevezett „ítélet”.

Szerdán tárgyalta a rögtönítélő bíróság a floridsdorfi tűzoltóparancsnok, Georg Weissel mérnök ügyét is. Weissel felfegyverezte embereit, ez volt a „bűne”. Ő is elismerte tettét, eljárását azzal indokolva, hogy „forradalmi álláspontot foglalt el”. Az ítéletet – kötél általi halál – éjszaka, 0 óra 43 perckor hajtották végre. Élete utolsó pillanataiban Georg Weissel az *Internacionálét* énekelte és a forradalmi szocializmust éltette.

Égbekiáltó jogtiprás történt a 26 éves steyri kommunista munkás, Josef Ahrer esetében, aki hamis tanúvallomás alapján került a rögtönítélő bíróság elé, majd a bitóra. Ahrert azzal vádolták, hogy február 12-én, az általános sztrájk kitörése után, pisztollyal agyonlőtt egy heimwehrest. Jóllehet azt a fasisztát gyalogsági puskával lőtte agyon egy másik schutzbundista, aki azután maga is elesett a steyri harcokban, Ahrernek mégis meg kellett halnia; mint utóbb kiderült, hamis tanúzás okozta a vesztét.

Szombaton, február 17-én a grazi munkáskamara titkárát, Joseph Staneket a helyi rögtönítélő bíróság halálra ítélte és kivégeztette, mert fegyveresen próbált ellenállni, amikor letartóztatták.

Bécsben a Karl-Marx-Hof osztagparancsnokát, Emil Swobodát állították rögtönítélő bíróság elé, halálra ítélték és kivégezték. Bitófára ítélték Sankt Pöltenben két munkást, Viktor Rauchenbergert és Johann Hoist, akik Hainfeld melletti kis birtokukon fegyverrel védték magukat a támadó heimwehreszek ellen.

Egy héttel a harcok kitörése után került Wallisch a leobeni rögtönítélő bíróság elé. Mivel Wallisch másfél órás vádbeszédet tartott az ausztrofasizmus ellen, a tárgyalás annyira elhúzódott, hogy Dollfuss személyesen a vérbírákra telefonált Bécsből: mi lesz már? Wallischt is halálra ítélték és felakasztották.

Amikor a nyolcadik kivégzést követően már világszerte tiltakozó hangok hallatszottak, Dollfuss megígérte, hogy Bécsben nem lesz több

kivégzés, és megszüntette a „felforgatás” ürügyén halált osztó statáriális bíraskodást. Ez az istenhívő, jó keresztény, igen sajátos módon állta a szavát. Az utolsó rögtönítélő tárgyalás nem Bécsben, hanem Linzben zajlott le, és a vád nem felforgatás volt, hanem gyilkosság. Anton Bulgari szeszfőzdei munkást ítélték halálra s akasztották fel, miután gyilkosság címén emeltek vádat ellene.

A kilenc halálos áldozat még korántsem meríti ki a megtorlás rémtetteinek listáját. Munkások százai kerültek rendőri fogdába, „rendes” bíróság elé, kaptak súlyos, hatan életfogytiglani börtönbüntetést.

Hivatalos adatok szerint 1934-ben egyedül Bécsben 7000 kommunistát és 12 000 szociáldemokratát tartóztattak le.

A munkásszervezetek feloszlata

Különös alapossággal járt el a Dollfuss-kormány a munkások osztályszervezeteivel szemben: egyetlen tollvonással betiltotta valamennyit. A már betiltott szervezetek mellé így felsorakoztak a többiek is; a Kommunista Párthoz, az Arbeiterwehrhez, a Republikanischer Schutzbundhoz, a Vörös Segélyhez ekkor „csatlakozott” a Szociáldemokrata Párt, valamennyi szakszervezet, a munkások minden egyéb szervezete és egylete. Lefoglaltak 107 munkásotthont és nyolc pártnyomdát, tucatszázi szakszervezeti házat, természetbarát-otthont és gyermeknyaralótáborot; sportpályák és játszótérek, gyermekotthonok, filmfelvevők, hirdetőszekrények, újságárudák százait; zászlók, tornaszerek, írógépek, futball-labdák, filmek és fényképek, lemezek, sokszorosítóberendezések és íróasztalok tízezreit. Hasonló sorsra jutott számos munkáskönyvtár 350 000 kötettel; nemkülönben kilencmillió schilling, amit a győztesek a Munkásbankban zsákmányoltak. Nem kímélték még az utazási irodákat és könyvkereskedéseket sem.

1. A Schutzbund téves szervezetelemélete

Az osztrák munkások februári vereségének politikai, szervezeti és katonai-taktikai okai voltak.

A Schutzbund-vezetők perének során kiderült, hogy a Schutzbund vezetésében komoly nézeteltérések voltak a szervezet jellegét és taktikáját illetően. Ez igen jellemző fényt vet a vereség okaira is. Akkoriban a szélesebb nyilvánosság tudott róla, hogy Theodor Körner, a Schutzbund tábornoka ezek miatt az ellentétek miatt már évekkal azelőtt kivált a Schutzbund katonai vezetéséből. A differenciák már 1928 tavaszán a lehető legélesebben kifejezésre jutottak; akkor dolgozta ki Körner „Az erőszak és a polgárháború alapelvei”-t.

Nem mintha arról vitatkoztak volna, lehetséges-e a hatalom kivívása szavazócédulákkal is. Korántsem! Inkább a Schutzbund két lehetséges szerepét tekintve tértek el a vélemények. A kérdés az volt: milyen szerepet játsszék a Schutzbund fegyveres összecsapás esetén? Körner ellenfele elsősorban Eifler őrnagy volt, aki a szociáldemokrata pártvezetőség 1927. július 15-e után hozott határozatára hivatkozva azt a felfogást képviselte, hogy a Schutzbund merőben katonai jellegű szervezet, és ahogyan azt az 1927-ben tartott V. országos konferenciája határozata leszögezi, „a szociáldemokrata munkásság . . . megbízásából a munkásosztály demokratikus köztársasága által kivívott jogokat kell védelmeznie mindenfajta külső erőszakkal szemben”. Ez a merőben katonai jellegű célkitűzés két okból is hamis és káros volt. Először is elszakította a Schutzbundot tömegbázisától, amely harcainak sikerét egyedül biztosíthatta volna. Másodszor, ez a célkitűzés azt a képzetet keltette a tömegekben, hogy rajtuk ezen a téren már nem múlik semmi, passzívak maradhatnak, a Schutzbundra hagyhatják az akciókat. Körnernek teljességgel igaza volt, amikor küzdött e militarista felfogás ellen. Hivatkozott Clausewitz, Marx, Engels és Lenin elméleteire, valamint az orosz forradalom tapasztalataira. Körner gondolatmenetét vizsgálva persze nem tagadható, hogy elgondolásai messze voltak a bolsevik eszmévilágtól. Kiderül ez már kiindulópontjából is, jelesül abból a kérdésből: mikor alkalmazhat erőszakot a munkásság? Körner is azt a nézetet képviselte, hogy a hatalom kivívása csakis legális, parlamenti úton képzelhető el; azután azt is leszögezte, hogy még „a kormány részleges tör-

vénytelenségeivel szemben is . . . csak a demokratikus elvek alapján szabad harcolni, és okvetlenül meg kell maradni a törvényesség alapján”. Erőszak alkalmazását Körner kizárólag abban az esetben tartotta megengedhetőnek, ha már a szociáldemokrácia kivívta a hatalmat, de a burzsoázia akadályozni próbálná a kormányzás tényleges átvételében. Eifler őrnagy erre teljes joggal azt felelte, hogy akkor a választások előtti fasiszta vagy monarchista államcsínyt talán tétlenül kellene szemlélni? Az a kiindulópont is hibás, amelyből Körner taktikai elgondolásait levezette. Történelmileg tarthatatlan gondolat az az állítás, amelyet vezérelvének tekintett: „A történelem során még sohasem volt nép, amely utcai harcokban képes lett volna kiharcolni a tényleges győzelmet a katonasággal szemben.” Ezért az az állítása, miszerint „a *passzív* védelem egyelőre az egyetlen alkalmazandó harci forma”, szintén ellentmondásban áll Marxnak és Leninnek a megelőző polgárháborúkból levont tapasztalataival. A marxizmus-leninizmus tanítása szerint a defenzíva a felkelés halála. De – Eiflerrel, Julius Deutsch-csal és az egész szociáldemokrata pártvezetéssel ellentétben – a katonailag iskolázott Körner, akinek hadtudományi ismeretei és képességei is messze meghaladták a többi Schutzbund-vezetőét, e hamis kiindulópont ellenére helyes utasításokat dolgozott ki a munkások fegyveres harcának sikeres megvívásához. Ezeknek az utasításoknak a betartása egészen más jelleget és kimenetelt biztosíthatott volna a februári harcokban, ha a politikai vezetés is másféle jellegű. Körner a győzelem első és elengedhetetlen feltételének tekintette a Schutzbundnak mint fegyveres, sodró erejű élcsapatnak szoros kapcsolatát a politikai és szakszervezeti mozgalommal, sőt a nép legszélesebb tömegeivel. Leszögezte tehát: fegyveres harcra csak akkor kerülhet sor, „ha kialakult a néptömegek eltökéltsége az állami konfliktus fegyveres elintézésére”, ha „a nép is kész részt venni az erőszak kifejtésében”. Magát a harcot illetően Körner a felőrlés taktikáját ajánlotta. A későbbiek során, az ellenállási mozgalomban és az imperialistaellenes partizánháborúban azután valóban sikerrel alkalmazták ezt a taktikát. „Polgárháborúban, katonaság vagy jól szervezett reakciós erők elleni harcban mindig egy a lényeg: a csapatok felőrlése. Történhet ez erkölcsi hatás, kifárasztás, megzavarás, kimerítés, az egységes vezetés megakadályozása, a parancskiadás megnehezítése, ellátási nehézségek előidézése, erkölcsi szorongás kiváltása (például az ellenség családjaival kapcsolatban megvalósított fenyegetések)

és hasonlók révén. Hadd veszítsék el fejüket a katonai vezetők, hadd bomoljon fel a csapatok egysége.”

Körner attól félt, hogy a reguláris hadsereg módszerei szerint történő kiképzés a schutzbundisták körében – tekintve az ellenség jobb felfegyverzettségét és szervezettebb vezetését – kisebbrendűségi érzést, a munkásság soraiban szorongást válthat ki. Mást kívánt tehát. „A lényeg ez: fel kell ébreszteni, egységbe kell fogni és meg kell szervezni a munkástömegekben szunnyadó erőket; végig kell gondolni minden lehetséges esetet, hogy a polgárháborúban és a harcban önállóságot, öntevékenységet, s ekképp biztonságot fejleszthessünk ki embereinkben.”

Körner nagy figyelmet szentelt annak a kérdésnek, hogyan lehetne az állami fegyveres testületek rokonszenvét megnyerni azzal a céllal, hogy ha semlegesíteni nem is sikerül őket, legalább bizonyos fokig aláaknázzák egységüket. Mindez természetesen – és elsősorban! – a polgárháború elkerülését segíti elő. Körner félt a polgárháborútól, ezért is foglalt állást „a zárt kötelékben történő gyakorlatozással, a munkásotthonokban fenntartott állandó készséggel, a terepgyakorlatokkal és általában mindenfajta polgáridegesítő hűhóval szemben. Mi sem természetesebb, mint hogy az ilyesmire az államhatalom is felkészül, és végső soron a Heimwehrt is segédrendőri erőként alkalmazza.”

Körner kérelmelhetetlenül bírálta az Eifler őrnagy és Julius Deutsch által „különböző alkalmakra” kidolgozott akcióterveket. Így például elítélte az 1929-es „technikai utasítást”, amely Bécs „belső kerületeinek kiürítését, a körutak vonalának megerősítését és a proletár kerületek védelmét” tervezte. Az 1931-es stájerországi akciótervet Körner „meztelen, sematikus militarizmusnak” nevezte; „a gondolatvilág ugyanaz, mint a szeptember 13-i puccsot végrehajtó Heimwehr-tiszteké”. Eifler terve „egyszerűen agyonüt minden önálló gondolkodást”. Körner első sorban azt hibáztatta ebben a tervben, hogy „nem veszi figyelembe a népet és belső erőit”. „A munkásságból az államhatalommal vívott sokéves harcok során mindig egészen meglepő erőtartalékok törtek fel. Ezeket kell puccs és államcsíny esetén is elsősorban felszabadítani. Erre az akcióterv a legcsekélyebb mértékben sincs tekintettel... Teljességgel hamis elképzelés, hogy a Schutzbund önállósul, és olyan látszatot kelt, mintha a köztársaság és a munkásosztály védelme egyedül tőle függne.” Körner azt kívánta, hogy a munkásosztályt neveljék harci kezdeményezőkézségre: „Aki a köztársaság védelmét puccs vagy államcsíny esetén a Wienzeiéről akarná irányítani (a Szociáldemokrata Párt

vezetőségének székhelyéről – A. R.), képtelenséget akar. Ellenkezőleg, a legalsó szinttől felfelé minden elvtársnak tudnia kell, miről van szó, hiszen éppen komolyabb puccs vagy államcsíny esetén nem lehet bizonyossággal számítani a vezető elvtársak zavartalan tevékenységére.” 1934 februárja beigazolta, mennyire igaza volt Körnernek ebben a kérdésben.

Körner látta, hogy „a Schutzbund politikán kívülsége” és „a katonai függelem” gyengíti a munkásság erejét, mert „elvonja a párt- és szakszervezeti munka legjobb erőit, szellemet tompít, száját némít”. Tiltakozott, amikor Eifler azt ajánlotta a schutzbundistáknak: „Ne törődjete a politikával!” „Mindez csak az önálló gondolkodás és cselekvés elfojtásához járul hozzá” – mondta Körner. 1931-ben pedig arra intett: „Csak ha a munkásságban szunnyadó erőket maradéktalanul felszabadítjuk, ha a reakciós katonai akciókkal valami egészen mást, meglepőt, és az ellenfél számára nem teljesen érthetőt szegezünk szembe, akkor számíthatunk a munkásosztály győzelmére erőszakos összecsapások esetén, még akkor is, ha történetesen az államcsíny során az államhatalom a puccsistákkal tart.” „Gondolatok a Schutzbund munkájáról” című művében Körner azt követelte: „Óvjuk a proletariátust a katonásdítól, máskülönben elveszti fölényét a reakcióval szemben. A munkás, aki évtizedeken át gazdasági és politikai harcokban vesz részt, a szellem olyan iskoláján megy végig, ami eleve fölényt biztosít számára a primitív militaristával szemben. Vagyis egészen speciális erőszaktechnikai iskolázás szükséges itt, korántsem merőben katonai. Csak így készíthetjük fel a proletariátust a végső döntésre . . . Csakúgy, ahogy a csapatok a tehetségtelen vezetők hibáit újra és újra jóvátették a történelem során, sziklaszilárdan hiszem, hogy a munkásmozgalom egészének tisztasága, ügyének igazsága és ereje, a munkások romlatlan ösztöne révén a döntő pillanatban itt is az történik majd, aminek történnie kell.” Körner a Schutzbund összefonódását kívánta az osztályharc vezetőivel és folytatóival, és mindez elvész, mondotta, „ha a Schutzbund a maga útját járja vagy lélektelenül militarizálódik”.

Mivel a szociáldemokrata pártvezetés Körner nézeteit elvetette és Eiflert jelölte ki a Schutzbund technikai vezetőjéül, Körner lemondott vezetői tisztéről. De ezután is foglalkozott a Schutzbundra vonatkozó kérdésekkel, és a későbbi időkből is maradtak ránk a Schutzbund helyzetét és feladatait taglaló írásai. Elemzései azonban a szervezettség kérdését – a leninizmus katonapolitikai felfogásától eltérően – lebecsülik.

A bolsevikok mind az 1905-ös forradalomban, mind a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban szilárdan összefogott katonai szervezettel rendelkeztek, amely nem a tömegek harcának helyettesítését célozta, hanem a tömegek katonai támogatását, s eközben a párt az egységes, céltudatos vezetést biztosította. Ezért nem tekinthetjük a Schutzbund katonai kiképzésének és felfegyverzésének tényét hibának, a vereség okának. Harcra kész, eltökélt pártvezetés, valamint a katonailag iskolázott csapatoknak a tömegek aktivitásával való összefonódása teremthette volna meg a győzelem esélyét. Körner elképzeléseit erősen befolyásolja egyfajta téves spontaneitáselmélet. Ennek során Körner még azt is felrótta Eiflernek, hogy akcióterve törvénytelenségek elkövetésére uszította a Schutzbundot, márpedig az ilyesmi Körner véleménye szerint „a munkásosztály elleni bűn”. Ezzel Körner két szempontból is igazságtalanul ítélte. Hiszen Eifler is védelmi akcióra gondolt csupán. Tehát Körnernek igaza volt, amikor a Schutzbunddal kapcsolatos helytelen politikát bírálta és helyesen katonai-taktikai tanácsokat adott, a dolog lényegét azonban nem látta jól.

2. A politikai okok

A későbbi vereség döntő oka nem abban rejlett, amiben Körner kereste. Inkább abban, hogy a schutzbundisták és az osztályöntudatos munkások forradalmi akarata ellentmondásban állt a szociáldemokrata vezetés politikájával. Amit Körner javasolt, annak az lett volna az alapfeltétele, hogy a szociáldemokrata pártvezetés forradalmi harci szellemet keltsen a harcosokban, forradalmi célt tápláljon a schutzbundistákba. Valójában viszont a szociáldemokrácia vezetése soha nem is vette komolyan számításba a Schutzbund *akcióját*. A Schutzbundot – egyéb funkciói mellett, mint például a legradikálisabb szociáldemokraták aktivitásának megfékezése, az 1927. július 15-höz hasonló kitörések megakadályozása, a munkásosztály biztonságba ringatása – mindig csak a *politikai nyomás* eszközének tekintették. A szociáldemokrata történészek és politikusok máig is büszkék viszont a belső leszerelésre vonatkozó számtalan javaslatra, amelyek korántsem manővert jelentettek, hanem mindig nagyon is komoly szándékot. A szociáldemokrata vezetés a veszélyt – ha látta! – mindig a fasiszta kötelékek részéről látta. Soha eszébe sem jutott, hogy az államhatalom is felhasználható fasiszta

diktatúra létrehozására. Eifler katonapolitikai alapelvei – a „politika-mentesség” és a „katonai független” – csábítóan visszhangoztak a szociáldemokrata pártvezetés fülében. Minden alulról jövő kezdeményezés elfojtása, a parancsok vak engedelmséggel történő bevétele – ez kellett nekik, ez kellett a „fegyvert lábhoz!” jelszó kapitulációs irányvonalának megvalósításához. És Körner nem látta, hogy követelése egy ilyen, opportunistá vezetés alatt álló szervezet keretein belül megvalósíthatatlanok. Nem is láthatta, amíg szociáldemokrata maradt. „Körner, aki a fegyveres harc szemszögéből nézve felismerte az osztrák Szociáldemokrata Párt politikájának végzetes hibáit, nem ismerte fel e hibák gyökerét (a kispolgári reformizmust), ezért nem tudta levonni a szükséges politikai következtetéseket sem. Igen jelentős mozzanat, hogy – Engels és Lenin intésére hallgatva – komolyan vette a munkáosztály fegyveres harcát, alaposan tanulmányozta e harc feltételeit, s ennek során forradalmi következtetésekre jutott. Bár maradéktalanul elismerte a politikai vezetésnek a katonai vezetéssel szembeni elsőbbségét, mégsem vonta le a kellő következtetéseket abból a tényből, hogy Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetősége nem állt készen forradalmi harcra. Ez volt Körner hibája” – írta Friedl Fürnberg a *Weg und Ziel* 1973. 2. számában.

Egyébként azt is meg kell jegyeznünk, hogy Körner minden döntő fontosságú napon az erőszak alkalmazása *ellen* foglalt állást: így 1927. július 15-én, 1931. szeptember 13-án, 1933. március 15-én, sőt még 1934. február 12-én is. Ekképp feltétlenül megfelel a dolgok logikájának, hogy 1945 után ismét a régi szociáldemokrata vezetés és ifjabb évfjártat követőik szolgálatába állt.

3. *A defenzíva a felkelés balála*

Ami a vereség katonai okait illeti, a döntő hiba az a parancs volt, miszerint a gyülekezőpontokon, elsősorban a városi házakban, fegyverkezni kell ugyan, de a fegyvereket csak az államhatalmi szervek támadása után szabad használni. Ezáltal a kezdeményezés máris az ellenfél kezébe került, s az a furcsán visszás helyzet állt elő, hogy ezek a városi házak kétségkívül kiváló védelmi támaszpontok lettek, de támadó akciókról szó sem lehetett, mert az ellenség géppuskákkal, sőt tüzérséggel

vonult fel ellenük. Viszonylag kis létszámú egységek is elegendőnek bizonyultak a házakban elsáncolt schutzbundisták sakkban tartására.

Ez a döntő hibaforrást jelentő parancs szöges ellentétben állt a fegyveres felkelésről Marx és Engels által kidolgozott, Lenin által ragyogó sikerrel alkalmazott alapelvekkel. „Forradalom és ellenforradalom Németországban” című cikksorozatában, amelyet Engels Marx nevében írt, leszögezi a következőket: „Először is, sohase játssz a felkeléssel, ha csak nem vagy teljesen felkészülve arra, hogy vállald játékod következményeit . . . Másodszor, ha már ráléptél a felkelés útjára, cselekedj a legnagyobb határozottsággal, s mindig támadóan. A védekezés minden fegyveres felkelés halála; elveszejtí a felkelést, még mielőtt az összemérné erejét ellenségeivel.” (*Marx–Engels Művei*. 8. köt. Budapest 1962. 88. old.)

Még ellenséges megfigyelők is elismerik, hogy a munkásoknak februárban nem kellett törvényszerűen vereséget szenvedniük, helyes stratégia és taktika alkalmazásával még győzhettek is volna. A szövetségi sajtószolgálat akkori főnöke, Dollfuss közeli bizalmasa, Emil Ludwig később így értékelte a bécsi harcokat: „Ha áttekintjük a véres összecsapások kezdetekor Bécsben kialakult helyzetet, még a laikus is kényszerűen arra a következtetésre jut: az I. kerület, a kormány székhelye, minden közigazgatási szerv központja még órákig védtelen volt! Ha a Schutzbund gyors elhatározással azonnal megkezdí a harcot s ide benyomul, semmi kétség, az I. kerület birtoklása révén egész Bécs a kezébe kerül . . . Nyílt kérdés persze, hogy Bécs, legalábbis Bécs legfontosabb pontjainak birtoklása a Schutzbund javára döntötte volna-e el a harcok kimenetelét. De ezt a kezdeti sikert minden nehézség nélkül elérhették volna, hiszen az I. kerület, a Belváros, megközelítési útvonalainak elbarikádózása csak a déli órákban kezdődött meg. Ezt a sikert a Schutzbund akkor is elérhette volna, ha a munkásságnak akár egy csekély része is követi a szociáldemokrata pártvezetés felhívását . . . Bauer és Deutsch a hadműveletek kezdetén 25 000 fős sereggel rendelkezett, fegyelmezett, iskolázott emberekkel, s ez a kormánnyal szemben eleinte jelentős túlerőnek számított. Főlényüket azonban taktikailag nem használták ki, így elsősorban – és szinte kizárólag – a városi háztömbök váltak harci objektumokká.”

Ennek a taktikai hozzáállásnak az okait ismerjük már: várni kell, hangzott a parancs, amíg az ellenség támad. A parancs azonban szervesen következett a szociáldemokrata pártvezetés alapállásából; ennek lé-

nyege az volt, hogy az erőszakkal csak fenyegetőzni kell a tárgyalások „kierőszakolása” érdekében. Kideríthetetlen, mennyiben felelt meg ez a parancs az Eifler-féle akciótervnek; a terv írásos változata ugyanis mindmáig nem került elő. Megállapítható azonban, hogy – egészséges proletár ösztöneiktől vezettetve – néhány helyen maguk a schutzbundisták is sutba vágták a defenzíva ideológiáját, és támadó akciókba kezdtek. Az osztrák honvédelmi minisztérium által 1935-ben kiadott jelentés, „Az 1934-es felkelések leverése céljából alkalmazott segédleti módszerek tapasztalatai” a 19. oldalon leszögezi: „A szövetségi tartományok kisvárosainak többségében a Schutzbund lázadó tevékenysége javarészt offenzív jellegű volt: elsősorban a szövetségi állam hivatali épületeinek lerohanása; csendőrorsők és Heimwehr-laktanyák megtámadása, lefegyverzése; támadások a biztonsági vagy kormányerők egyes tagjai ellen; közlekedési útvonalak elvágása és hasonló cselekmények. Ezeket a bűnös akciókat szabályos harci cselekmények kísérték, melyeknek a közbiztonsági szervek és a kormányerők soraiban is számos áldozata akadt.”

Mindazonáltal a szociáldemokrata harci vezetés csődje következtében sehol sem sikerült nagyobb zárt kötelékek támadását megvalósítani. Az idézett jelentésben ez áll: „Fegyveres forradalmárok nagyobb tömegeinek támadó jellegű fellépésére – tereken vagy nyílt terepen – nem került sor. Többnyire schutzbundisták előrenyomulásairól volt szó, 50-től 300 főig terjedő kötelékekben.”

A vereség további döntő oka az volt, hogy hiányzott az egységes hadvezetés, amely az elszigetelt harci sikereket egyetlen nagy ellentámadássá összpontosíthatta volna. A Schutzbund egész akcióterve és a schutzbundisták katonai kiképzése mindenestül egy ilyen központi harci parancsnokság működésére épült. Ezért nem is nevelték a schutzbundista kötelékeket határozott és önálló kezdeményezésre, ehelyett a legszigorúbb fegyelemre, a fentről jövő parancsok bevárására utasították őket. A katonai fegyelemnek kétségkívül voltak előnyei, és katonai szervezeteknél a fegyelem elengedhetetlen. A dolog árnyoldala azonban szintén ismeretes: megvalósulhatott így egy hamis úton járó, reformista, valójában a harctól visszariadó vezetőség korlátlan uralma. A negatív oldalhoz tartozik még, hogy a schutzbundistákat nem nevelték egyéni kezdeményezésre, holott az ilyesmi mindenkor elengedhetetlen kiegészítő eleme a fegyelemnek.

A kizárólag fegyelemre nevelés téveszméjével szorosan egybefonódott

egy másik hiba: a „törvénytisztelő” szellem, aminek az lett a következménye, hogy a schutzbundisták – elsősorban Bécsben – elmulasztották a legszükségesebb harci intézkedéseket, még hozzá a néptulajdon védelmének nevében. Szinte schol sem robbantottak fel hidakat, utakat, alul- és felüljárókat, nem rekviráltak autókat, nem ejtettek tűszokat, holott forradalmi felkelések idején az ilyesmi mindig elengedhetetlenül szükséges. Jellemző, hogy a harcoló schutzbundisták még élelmiszert sem voltak hajlandók „törvénytelen úton” szerezni maguknak, inkább ki-merülten letették a fegyvert. A februári harcok után Wallisch felesége, Paula Wallisch ilyen problémákról számolt be a Bruck an der Mur-i törvényszék előtt: „Odajött hozzám néhány schutzbundista és azt mondta: embereik, ha nem kapnak enni, kénytelenek lesznek szerezni maguknak valahogy. Amikor férjemnek elmondtam a dolgot, azonnal rávágta: »Fosztogatni nem fogunk! Nem vagyunk rablóbanda, szabadságukért küzdő emberek vagyunk! Aki fosztogatni merészel, azt szent harcunk elárulójának tekintjük, s mi magunk teketória nélkül agyonlőjük!»” Súlyos hiba volt az is, hogy a fegyverek rejtékhelyét igen sok esetben csak olyan schutzbundista vezetők tudták, akik még február 12-e előtt a rendőrség kezére kerültek. Sőt, sokuk még örült is, hogy letartóztatják! Ennek oka is a szociáldemokrata vezetésnek a spontán akcióktól való félelme volt. A pártvezetőség nem gondoskodott a letartóztatott vagy árulóvá lett vezetők pótlásáról sem. Így estek ki eleve a küzdelemből olyan fontos Schutzbund-egységek, mint a brigittenauai, a nyugati körzetbeli vagy az alsó-ausztriai. Ha a floridsdorfi schutzbundisták egyesülhetnek a brigittenauiakkal, ha a Wiener Neustadt-i Schutzbund támogatja a simmeringieket és a favoritenieket, a katonai helyzet egy csapásra a munkások előnyére változik.

A vereség legfőbb oka azonban – és ebben ellenség és jó barát egyetért! – az volt, hogy a fegyveres harcot nem támogatta általános sztrájk. A szociáldemokrata vezetők és történészek hiába próbálják ezért a tömegekre hárítani a felelősséget. Megmutattuk, milyen módszeresen ásta alá Ausztria Szociáldemokrata Pártjának politikája a tömegek harci erejét, hogyan hagyta cserben a pártvezetőség a munkásosztály egyik csoportját a másik után – a vasutasokat, a nyomdászokat és a többieket –, s ez végül demoralizálta, elkedvetlenítette a tömegeket. Kártékonyan hatott a Szociáldemokrata Párt halogató taktikája is: az, hogy örökké a „nagy napot” várták, amikor majd mintegy gombnyomásra megvalósul az általános sztrájk, ahelyett, hogy részharccal teremtet-

ték volna meg a győzelem feltételeit, idejében agitáltak volna érte, megnyerve a legelmaradottabb rétegeket is. Láttuk, a szociáldemokrata pártvezetésnek még az sem sikerült, hogy a sietve – már a harcok ki-robbanása után –, az utolsó pillanatban hozott határozatot valóban közölje az üzemekkel: általános sztrájkot! És azt is láttuk, hogy szövetségi tartományokban szabotálták az általános sztrájkhatározatot a helyi párt- és szakszervezeti vezetők, vagy éppenséggel átálltak az ellenség-hez! De még a harcok kirobbanása után is általános sztrájkot lehetett volna hirdetni az első katonai sikerek nyomán. Katonai sikerek azonban végső soron nem voltak, s hogy elmaradtak, ez is a szociáldemokrata vezetés végzetes politikájából fakadt.

Ezért olyan hamis álláspont, hogy a mai szociáldemokrácia a februári harcosok örökösének vallja magát. Tény, hogy a harcoló schutzbundisták a Szociáldemokrata Párt tagjai voltak, tény viszont az is, hogy a pártvezetés nem akarta és nem vezette a harcot, csak a vereség okaihoz járult hozzá. A mai Szocialista Pártnak sikerült ezeket a tényeket az osztrák munkásság tudatában elhomályosítani, s éppen a februári harcosok erkölcsi tőkéjének felhasználása tette lehetővé számukra, hogy a régi párt hagyományaihoz kapcsolódjanak. De a kortársak és maguk a harcolók is éppen arra döbbsen rá 1934-ben: változtatni kell a dolgokon!

Február tanulságai

A februári harcok nemzetközi jelentősége

Az osztrák Február harcainak jelentősége nem korlátozódik kizárólag Ausztriára, ellenkezőleg, fontos láncszeme volt ez a nemzetközi munkásosztály önvédelmi harcának, amelyet a fasizmusnak a népek demokratikus jogai és szabadsága elleni offenzívájával szemben folytatott. A februári harcok – az 1923-as bolgár szeptemberi felkelés után – az első fegyveres tiltakozó akciót jelentették a fasizmus előretörésével szemben. Olyan időben robbantak ki, amikor a fasizmus elleni védekezés számos országban került napirendre. Ugyanekkor rontottak a francia nagytőke fegyveres bandái a népre, megpróbálva megteremteni a fasiszta diktatúrát. De Párizs munkásai, amikor 1934. február 6-án fasiszták tízezrei akarták megrohamozni a parlamentet, felkeltek a francia köztársaság védelmére, és elállták a fasiszták útját. Barikádokat emeltek Párizs utcáin, főként a külvárosokban. A fasiszta puccskísérlet pedig vereséget szenvedett.

1934. február 12-én, ugyanazon a napon, amikor Ausztriában kirobantak a harcok, több mint négy és fél millió munkás és alkalmazott követte a Francia Kommunista Párt és Szocialista Párt, valamint a szakszervezeti szövetségek felhívását s kezdett általános sztrájkot, hogy kifejezésre juttassa a munkásosztály akarátát: nem juthat hatalomra a fasizmus! A francia városok utcáin több mint 1 300 000 férfi és nő tüntetett. A rendőrség és a csendőrség, valamint a karhatalom oldalán felvonuló fasiszta banditák támadásait visszaverve fejezték ki eltökélt szándékukat: a demokratikus jogok védelmét. Hivatalos adatok szerint az összecsapásoknak számos halottja és súlyos sebesültje volt. De a francia munkásosztály ezen az áron legalább megghiúsíthatta a fasiszta terveket, a fasiszta puccsot. Az utcán megvalósult akcióegység végül –

nagy nehézségek leküzdésével – egységfrontegyezmény megkötéséhez vezetett Franciaország két munkáspártja közt, később pedig megalakult a demokratikus középrétegeket is tömörítő népfront, amely az 1936-os választásokon többséget szerzett, így azután létrejött az első népfrontkormány.

A harcok egészen másképp végződtek tehát Franciaországban és másképp Ausztriában. Ezekből a különbségekből a nemzetközi munkásosztály értékes tanulságokat vonhatott le. A francia nép elsősorban annak köszönhette győzelmét, hogy hatalmas kommunista pártja volt, amely tekintélynek örvendett a munkásság körében. Ez a párt, saját soraiban is leküzdve a baloldali szektázást, a tömegek között végzett sikeres agitációval a Szocialista Párt híveit is mozgósítani tudta, s ezek nyomására a szocialista párt- és szakszervezeti vezetők is jobb belátásra tértek: hozzájárultak a munkások egységfrontjának létrehozásához.

Az egyesült munkásosztály a kispolgári néprétegek számára is hatalmas vonzerőt jelentett, ekképpen megteremtette a demokrácia védelmére, a fasiszta fenyegetések ellen vívandó közös harc alapját.

Ausztriában a Szociáldemokrata Pártnak mintegy 650 000 tagja és másfél millió szavazója volt; ekképp a munkásság 90 százaléka, Bécs lakosságának kétharmada, a városok többsége a párt mögött sorakozott fel. Ausztria Szociáldemokrata Pártjának vezetői ezért állították, hogy a munkásosztály egysége az ő soraikon *belül* valósult meg. De éppen Ausztria példáján igazolódott be Lenin tanításának helyessége. Lenin ugyanis újra meg újra leszögezte: „Az egység nagy ügy és nagy jelszó! De a munkások ügyének a *marxisták egységére* van szüksége, nem pedig a marxistáknak a marxizmus ellenségeivel és meghamisítóival való egységére.” (*Lenin Összes Művei*. 25. köt. 81. old.)

Az ausztromarxizmus, az osztrák Szociáldemokrata Párt azonban éppen ilyen hamis egységet testesített meg, rést ütve a munkásosztály forradalmi harci frontján. Így az osztrák munkásosztály élén, történetének fordulópontjain nem haladt forradalmi élcsapat. Ezért az elszalasztott 1918-as forradalomtól az 1934-es februári vereségig, a fasiszta diktatúra megszületéséig, igazi kálváriát kellett bejárniuk Ausztria dolgozóinak.

Ausztria Kommunista Pártjának Központi Bizottsága hetekkel, hónapokkal a februári harcok előtt már a munkások felfegyverzését, a forradalmi felkelést hirdette meg. A kommunisták újra meg újra rámutattak: képtelen, irreális elképzelés, hogy a szociáldemokraták egy bizo-

nyos napon, váratlan módon harcot hirdetnek. Az ilyen harchoz ugyan- is a munkásosztályt a részfeladatok megoldásával kell mozgósítani. Februárban a kommunisták bátran helytálltak, hősie magatartást tanúsítottak, bár a Schutzbund zárt, exkluzív jellege komoly mértékben megnehezítette részvételüket. Mindenesetre, ahol a kommunisták ott voltak, élen jártak a harcban. A kommunisták mindenütt megpróbálták kimozdítani állásaikból, támadásra ösztönözni a schutzbundistákat. Ahol a szociáldemokrata vezetők haboztak, ott a kommunisták szervezték a harcot. Bár Ausztria Kommunista Pártja a fasizmus elleni mozgósítás éveiben, 1934 előtt, mind létszámát, mind befolyását tekintve komoly mértékben megerősödött, még ekkor sem képviselt olyan erőt, amely a harc irányítását átvehette, a harc jellegét megváltoztat- hatta, a győzelmet kivívhatta volna.

A harcok másképp végződtek Ausztriában, másképp Franciaország- ban, és a különbség világosan megmutatta, milyen egységre van szükség a munkásosztálynak. Nem passzív egységre, nem olyan szervezetre, amelynek „alattvalói” vasfegyelmét opportunistá vezetők irányítják, hanem aktív harci egységre, ahogyan azt a kommunisták hirdették és szervezték. Az osztrák és a párizsi Február hősei ezt a tanulságot hagy- ták ránk: a legfőbb követelmény a munkásosztály harci egysége.

A kudarc ellenére is az osztrák Február harcai a nemzetközi munkás- mozgalom történetének legnagyobb, legfontosabb osztályösszezapásai- nak sorába tartoznak. Fordulópont előhírnökei voltak nemcsak az osztrák munkásság fejlődésének útján, de a szociáldemokrácia és a II. In- ternacionálé politikájára és elméletére is súlyos csapást mértek. Hatá- sukra sok munkás ismerte fel a forradalmi osztályharc szükségességét. Február harcai jelentős mértékben hozzájárultak, hogy a Hitler hata- lomra jutása utáni szélcsend egész Németországban véget ért, a levert- ség felhői oszladozni kezdtek, a munkásokban új harci szellem ébredt. Ebben az értelemben 1934 februárja új korszakot nyitott a nemzetközi munkásmozgalomban, fokozta és táplálta a fasizmussal szembeni ellen- támadás elszántságát.

Február harcai bebizonyították, hogy a fasizmussal szemben nem- csak a harc nélküli kapituláció politikája lehetséges. Intő jel volt Feb- ruár nemcsak az osztrák burzsoáziának, de minden ország burzsoá- ziájának. Erősítette a francia munkásosztályt a fenyegető fasiszta diktatúra elleni küzdelemben; fényes példa lett a Spanyol Köztársaság

harcosainak szemében, amikor Franco lázadói ellen vonultak; visszhangra talált a hitleri Németország agresszióival szembeszegülők körében; hatása messze túlmutatott Európán, s feleltek rá az ázsiai és latin-amerikai országok népeinek imperialistaellenes, gyarmatosításellenes frontjai is.

A barcoló szociáldemokrácia legendája

Az ausztriai Február harcai szétszlattak egy legendát, azt, hogy Ausztria szociáldemokráciája harcos jellegű. Megmentették az osztrák munkások becsületét, de megmutatták a reformista illúziók gyengeségét is: szó sem lehet a kapitalizmusból szocializmusba való békés, fájdalommentes átnövésről. A világ munkásai számára bebizonyították, milyen hatalmas az ellentmondás a demokrácia védelmére és a szocializmus kivívására irányuló akaratuk, illetve reformista vezetőik politikája között, még ha egyes országokban ezek a vezetők radikális, forradalmi frázisokkal leplezik is irányvonalukat. A szociáldemokrata ideológusok megpróbálták – s mindmáig megpróbálják – a munkások tetteit a szociáldemokraták pártjának tulajdonítani, a harcosok dicsőségével saját pártjuk tekintélyét gyarapítani. De a történeti kutatás leleplezi az ilyen állítások hamis voltát. Alig tíz nappal a februári harcok kirobbanása után e sorok szerzője a következőket írta a baseli *Rundschauban*, a Komin-tern sajtószemléjében: „Az osztrák februári felkelés áldozatainak véréből a II. Internacionálé már most tőkét próbál kovácsolni. Ausztria Szociáldemokrata Pártja azt a látszatot szeretné kelteni, mintha a hő-sies harcok kezdeményezője és vezetője lett volna. Legendát akarnak koholni Ausztria hősie szociáldemokrata forradalmiságáról, hogy azután ezzel toldozzák-foldozzák az igencsak kopott II. Internacionálét. Ausztria Szociáldemokrata Pártjának gyalázatát lemosta Ausztria Szociáldemokrata Pártjának hősi harca: így a legenda.”

És valóban, alig akadt azóta szociáldemokrata történész, aki ezt a legendát el ne ismételte volna. Ritka az olyan eset, mint N. Lese-ré, aki Otto Bauerral szemben táplált ellenérzései és Karl Renner nyílt reformizmusa iránti rokonszenve okán egyet-mást őszintén is bevall, amikor például így ír: „Február 12. semmiképpen sem dicső lap az osztrák szociáldemokrácia politikai és katonai vezetésének történelmében, nem igazolása, inkább összeomlása Bauer és Deutsch politikájának.

Bauer és Deutsch később az osztrák munkásosztály nagyságának és hősiességének bizonyítékeként értékelte és ünnepelte a történeteket, és ebben igazuk volt; csak éppen mit tettek ők maguk? Az általános sztrájk meghirdetésével és az utólagos heroizálás munkájával beálltak egy mozgalom mögé, amelyet annak idején vezetniük kellett volna, nem pedig – alulról jövő, kétségbeesett »függelemsértés« nyomán, az utolsó pillanatban és »lesz, ami lesz alapon« – nekiereszteni a vakvilágnak.”

Dimitrov, Hitler börtönéből szabadulva, joggal írta az osztrák munkásoknak: „Az osztrák proletariátus még 1934 februárjában is győzhett volna, ha ti, szociáldemokrata munkások, nem követitek a szociáldemokrata vezetők politikáját... ha a kommunistákkal közösen idejében kézbe veszitek harcokat szervezését és irányítását.”

A „Vörös Október” jelszava

1934. február 20-án Ausztria Kommunista Pártja felhívást intézett a forradalmi munkásokhoz: „Egyesítsétek erőiteket a Kommunista Pártban, folytassátok harcokat a kommunisták pártjának vezetésével. Előre a februári felkeléstől a vörös bolsevik Októberig! Le a fasiszta bitófák diktatúrájával! Éljen Szovjet-Ausztria!”

Manapság kételyek merülnek fel e jelszó helyességét illetően, hiszen a munkásosztályt nem a demokrácia visszaállításának kivívására ösztönözte, és nem készítette elő a talajt a népfront-jelszónak, amelyet később a Komintern VII. kongresszusa adott ki. Az osztrák kommunistáknak ez a jelszava tehát, legalábbis az új vádak szerint, „azoknak az időeknek egyik jellegzetesen téves frázisa” volt.

Ez a szemléletmód azonban nem a konkrét helyzetből indul ki, hanem utólag felállított, absztrakt követelésekből, így hamis következtetésekhez is jut el. Az osztrák Februárt közvetlenül követő helyzet legfőbb jellemzője az volt, hogy a munkásság túlnyomó többsége korántsem érzett levertséget, leghaladóbb rétegei pedig világosan látták: az addig alkalmazott módszerek csődöt mondtak, a szociáldemokrácia politikája kudarchoz vezetett. Ebben a helyzetben Ausztria Kommunista Pártjának legfontosabb feladata az volt, hogy a munkások számára összefoglaló jellegű jelszót adjon ki, amely szolidaritásukat támogatja, harci szándékuknak célt és utat mutat. Ilyen jelszó pedig, tekintve a

polgári-parlamentáris út, a szociáldemokrata út illúziójának összeomlását, csakis a proletárdiktatúra jelszava lehetett. Az osztályöntudatos munkásság akkoriban nem láthatott más alternatívát a fasiszta Dollfuss-diktatúrával szemben, mint a munkáshatalmat. Ezt nemcsak a kommunisták ismerték fel, akik 1918 óta ezt a nézetet képviselték a munkásság körében. Otto Bauer és más szociáldemokrata vezetők is kifejezésre juttatták ugyanezt, hitet téve immár a proletariátus diktatúrája mellett.*

A „Februártól Októberig!” jelszó igen találóan fejezte ki ezer meg ezer munkásfunkcionárius és sok tízezer munkás ebbéli felismerését, segítette cselekvőkészségük kibontakozását.

És az sem igaz, hogy csak a jelszó alapját képező gondolat volt helyes, maga a jelszó viszont hamis. Hamis a jelszó csak abban az esetben lett volna, ha *akció*jelszónak szánja a Kommunista Párt, ha a „Vörös Októbert” egy felkelés időpontjának fogják fel a munkások. Nem vitás, akadtak olyan forradalmi szocialista vezetők, olyan forradalmi Schutzbund-tagok, akik komolyan azt hitték: 1934 októberéig megdönthető a Dollfuss-diktatúra. De ezzel, az általuk „rövid perspektívának” nevezett elgondolással Ausztria Kommunista Pártja sohasem azonosult. A kommunisták számára – és ezt meg is mondták a tömegeknek – ez a jelszó először is a végcél felmutatását jelentette, másodszor annak leszögezését, hogy a munkásosztály elvesztett ugyan egy ütközetet, de nem veszítette el a harcot, a harc folyik tovább, és csakis a munkások győzelmével végződhet. Így a „Vörös Október” jelszava nem volt „téves frázis”, hiszen értelme volt, célja volt: nem akarta, hogy a munkásságon levertség legyen úrrá, és ezt a feladatát tökéletesen meg is valósította.

A Schutzbund példáján még a szociáldemokrata Otto Leichter is – akaratlanul – e jelszó pozitív hatását igazolja: „A februári vereség után a Schutzbund meglepően gyorsan talpra állt s ennek oka az összetarto-

* Ebben az összefüggésben nem számít, mennyire gondolták komolyan Otto Bauerék ezt a jelszót. Julius Deutsch mindenestre elismerte, hogy a radikális szövegek 1934 után csak azt a célt szolgálták, hogy a szociáldemokrácia el ne veszítse a munkásság bizalmát. Így például a szociáldemokrata kritikus, dr. Wisshaupt által idézett 1935. április 19-i levelében Deutsch ezt írja: „A jelszavak, amelyek a kommunisták álláspontjához közelednek, nem Brünnből érkeznek, hanem magából az országból. Újra meg újra kifejeztük aggályainkat, végül azonban be kellett látnunk, hogy Brünnből nem lehet vezetni.”

zás érzésén és a diktatúra gyűlöletén kívül a Vörös Október vágyálma is volt, amelyet az orosz forradalommal mindig könnyen előhozakodni és párhuzamokat húzogatni kész kommunisták félreérthetetlen politikai hátsó gondolatok jegyében is szítottak: ahogyan az 1917-es márciusi orosz forradalmat a Vörös Október, a bolsevik forradalom követte, úgy követi majd Ausztriában is Februárt a kommunista Október.”

Csakhogy a „Vörös Október” jelszavának tartalma nem fetisizálás volt, hanem elvi-politikai hitvallás a szocialista forradalom ügye mellett. Aláhúzza ezt a tényt az osztrák Kommunista Párt történetének egy érdekes mozzanata. Amikor Johann Koplenig 1928. január 9-én esküdt-bíróság előtt állt 1927. július 15-e áldozatainak sírjánál mondott szavai miatt, fejtegetéseit az alábbi mondatokkal zárta: „1917 júliusában az orosz munkások is sikertelenül küzdöttek, de 1917 októberében újra az utcán voltak, és győztek! Nálunk ehhez hosszabb időszakra van szükség. De az ausztriai véres pénteket is Vörös Október fogja követni.” Soha senkinek nem jutott eszébe, hogy ezekből a szavakból egyebet halljon ki, mint a kommunista harcos meggyőződését, hogy a munkásosztály Ausztriában is megragadja majd a hatalmat.

Ausztria Kommunista Pártjának természetesen szembe kellett fordulnia a „rövid perspektíva” illúzióival is, amelyeket különösen a Forradalmi Szocialisták terjesztettek. A kommunista *Pressedienst* egyik különkiadásában (1934. október 7–13.), „A Vörös Október jelszaváról” cím alatt a párt sokakhoz szólt, akik „alig várják már a leszámolás napját”. „Tudjuk, leghőbb vágyuk, hogy a felkelésre már most, októberben sor kerüljön... A februári felkelés után a Kommunista Párt összegezte a fegyveres harc tanulságait és az ausztriai osztályharc célkitűzéseit, kiadva a jelszót: »Előre Februártól a Vörös Októberig«. Világos, mit akart mondani ezzel pártunk: vessünk véget a reformizmusnak, fel a forradalmi osztályharcra, az elvesztett februári fegyveres harctól a proletárforradalomra, a fegyveres felkelésre. A proletárforradalmat szándékosan jelöltük így: Vörös Október. Egyértelműen akarunk válaszolni arra a kérdésre: milyen is lesz Ausztriában a fegyveres felkelés? Olyan, mint a nagy proletár Októberi Forradalom volt Oroszországban! A Nagy Októberi Szocialista Forradalom legfontosabb tanulságai, tanításai ránk is érvényesek... Jelszavunk: »Előre a Vörös Októberhez« – éppen ezért sohasem alkalmazható szó szerint 1934 októberére. A jelszó azt jelenti: felkelésünk győzelmes októberi felkelés

lesz, vagyis a tőkés államapparátus szétzúzása és az ausztriai munkás-, paraszt- és katonatanácsok diktatúrájának létrehozása.”

Ausztria Kommunista Pártja 1934 szeptemberében, XII. kongresszusán, világosan meghatározta álláspontját, amikor Koplenig főtitkár feltette a kérdést: „Adva vannak-e máris a feltételek, hogy közvetlen harcot kezdhessünk a hatalom megragadásáért?” Ausztria Kommunista Pártja félreérthetetlenül tömör választ adott: „Semmi kétség, a sikeres felkelés alapfeltételei jelenleg még nem adóttak.” A Kommunista Párt éppen ezért azt a közvetlen feladatot szabta a munkásosztálynak: „A munkásosztály gyűjtsön új erőt, szerveződjék újjá, mérje le s acélozza meg erejét mindennapi harcaiban.” Ausztria Kommunista Pártjának jelszava a „Vörös Október”-ről ugyanazt jelentette, mint „a tömegekből újra meg újra spontánul feltörő jelszó, a »Visszatérünk!« ... kifejezte az osztrák proletariátus töretlen harci szellemét”.

Az osztrák Kommunista Párt kongresszusa a párt legfontosabb feladatáról szólva leszögezte: „... tudatosítani a tömegekkel a részharcok szükségességét és lehetőségét, s ezt a felismerést minden kommunista, minden pártsejt, minden munkásszervezet és az egész munkásság forradalmi cselekvésének vezérlő gondolatává tenni”. Érvényes maradt ez a követelmény akkor is, amikor Ausztria Kommunista Pártja azt a feladatot tűzte maga elé, hogy harcoljon az antifasiszta népfront létrehozásáért. Ez utóbbi jelszót fogadta el a Komintern VII. kongresszusa is. Mint Koplenig a kongresszuson kifejtette, Ausztria vonatkozásában a legfőbb cél az volt, hogy „a proletár egységfront alapján széles tömegmozgalom jöjjön létre a dolgozók szabadságjogainak helyreállításáért, a békéért, az osztrák nép függetlenségének megteremtéséért”.

Felkelés volt-e 1934 februárja?

Ausztria Kommunista Pártja kezdetben az osztrák proletariátus forradalmi tömegfelkelésének minősítette a februári harcokat. Ez az értékelés összhangban állt a Komintern Végrehajtó Bizottságának véleményével, amely szerint az ausztriai harcok az antifasiszta ellentámadás és a proletárdiktatúra megteremtéséért folytatandó küzdelem kezdetét jelentették. Csakhogy ezt a felfogást mind a Kominternben, mind Ausztria Kommunista Pártjában fokozatosan leküzdötték, meghaladták, realisabb értékeléssel helyettesítették. Komoly hatást tett ezzel kap-

csolatban az a levél, amelyet a Komintern vezető kádereivel egyetértésben Georgi Dimitrov írt az osztrák munkásoknak. Dimitrov elítélte azoknak a jobboldali szociáldemokrata vezetőknek a kapituláns magatartását, akik azért siránkoztak, hogy mégsem kellett volna fegyvert fogni. Dimitrov ezekre a sirámokra azt felelte: a gyáva kapituláció nem mentsége az osztrák munkásnak a reakcióval szemben, ellenkezőleg, csak bátorítja a reakciót.

Dimitrov döntő jelentőségű megállapítása az volt, hogy a februári harc nem hiba volt, hanem hőstett, csak hogy *nem felkelés*. „Nem, nem az osztrák munkásosztály fegyveres harca volt a hiba. A hiba az volt, hogy ezt a harcot senki nem szervezte meg, senki nem vezette forradalmi, bolsevik módon. Az osztrák munkások februári harcának legfőbb gyengéje abban állt, hogy a munkásság – a szociáldemokrácia káros befolyásának következtében – nem értette meg: nem elég csupán védekezni a fasizmus támadásával szemben, hanem a fegyveres ellenállást a burzsoázia megdöntésére, a proletárhatalom kivívására irányuló harccá kell változtatni. Az osztrák proletariátus fegyveres ellenállása a fasizmussal szemben nem alakult valóban fegyveres felkeléssé. Ez volt a legfőbb hiba.”

Levertség helyett önbizalom

Hiába hitték az ausztrofasiszták, hogy megsemmisítették a munkásmozgalmat. Az osztrák Szociáldemokrata Pártot természetesen nemcsak betiltották, de maga a párt is széthullt. Széthullt nemcsak a fasiszta diktatúra csapásai alatt, hanem a tagság tízezreinek mélységes csalódottsága következtében. Ezek az egyszerű párttagok végre felismerték vezetőik csődjét. A fasizmus csalogató „hadműveletei” mégis sikertelenek maradtak: nem tudta hálójába fogni a munkásokat. Ausztria munkássága megvetéssel utasította vissza a Dollfussok és Schuschniggok felhívásait, amelyek „a munkásság félrevezetett elemeit” úgynevezett jó útra, a Hazafias Arcvonalba terelgették volna. Nem jártak sokkal nagyobb sikerrel a nácik sem, akik azzal az ürüggyel csábígták magukhoz az aktív harcosokat, hogy így majd bosszút állhatnak Dollfusson. Itt-ott kétségkívül sor került schutzbundisták átállására, másutt tárgyalások folytak a fegyverek át- vagy eladásáról, hogy csak Bernaschek példáját említsük, aki a linzi harcokat kirobbantotta, s akit

végül a náci szöktettek el börtönéből Németországba. Ezek jelentéktelen, elszórt esetek voltak csupán. A legnagyobb veszély abban állt, hogy széles munkástömegek válnak passzívvá, mert a csalódottság és az elkeseredés távol tartja őket a politikától.

A Kommunista Párt érdeme

Hogy ez mégsem így történt, az elsősorban az osztrák Kommunista Párt érdeme. A párt, illegalitásba kényszerítve, kiépítette szervezeteit, és a szociáldemokrácia bukása után a munkásság egyetlen szervező és szervezett ereje lett Ausztriában. Korántsem kommunistabarát tanú, dr. Walter Wisshaupt „vallomását” idézzük: „A kommunista káderek az illegalitás első időszakában hősies lendülettel vetették magukat a fasiszta túlerő elleni harcba. Számtalan helyi és üzemi újságot adtak ki és terjesztettek illegálisan. Kommunista röpcédulák borították el az országot.”

Ausztria Kommunista Pártja mögött erős szövetséges állt: a Szovjetunió és a Kommunista Internacionálé. „Az orosz Októberi Forradalom példája, a Szovjetunió ereje reményt, programot, támaszt adott a levert tömegeknek... A Kommunista Internacionálé szervezetében erős erkölcsi, szervezeti és anyagi támaszt találtak” – írja Wisshaupt.

Februárban sok szocialista munkás meggyőződhetett róla, hogy a kommunisták útja a helyes út. Az eseményeket nem a Szociáldemokrata Párt, hanem a kommunisták értékelték helyesen, és a megfelelő jelszavak is a kommunistáktól jöttek. A kommunisták agitációja elérte a szociáldemokrata párti tömegeket, áttörte a bizalmatlanság falát, amely azelőtt Ausztria Kommunista Pártját a dolgozók széles rétegeitől elválasztotta. Ezrek léptek át a Kommunista Pártba, a Szociáldemokrata Párt funkcionáriusai, elsősorban a legaktívabbak. További tízezrek kezdtek olvasni az illegális kommunista sajtót, ebből merítettek önbizalmat, hogy győzelmük elkerülhetetlen. Ausztria Kommunista Pártja, amely eddig az osztrák munkásosztály marxi-lenini alapokon álló *ideológiai* előőrse volt, most szervezett *ideológiai* és *politikai* élcsapattá vált. Ausztria Kommunista Pártját az illegalitás tette igazi tömegpárttá.

Visszatekintve, az osztrák Kommunista Párt vezetője, Johann Koplenig 1957-ben leszögezte: „1934 februárja az egységfront gondolatának áttörését hozta el... De mindez korántsem jött magától. A párt

nem lett volna képes a szociáldemokrata munkásság ilyen széles tömegeit maga köré tömöríteni, ha a kommunisták már kezdettől s főleg a februári döntő napokban nem harcoltak volna válllvetve a schutzbundistákkal. A Kommunista Párt nagy érdeme, hogy 1934 februárja után, a Szociáldemokrata Párt vezetőinek politikája felett érzett óriási elkeseredés és csalódás időszakában, a fasisztáknak nem sikerült a maguk javára hasznosítani a történeteket." Ausztria Kommunista Pártja azt tekintette legfőbb feladatának, hogy a tömegeket harcba vezesse a fasiszta diktatúra ellen, jogaik és a munkásmozgalom szabadságának kivívására szervezze őket.

A kommunisták így buzdították a schutzbundistákat, a szabad szakszervezetek tagjait: „Maradjatok együtt! Ne hagyjátok szétzilálni soraitokat! Védelmezzétek szervezeteiteket, vonuljatok illegalitásba!” Segítettek a proletariátus szétvert tömegszervezeteinek, funkcionáriusaiknak és tagjaiknak, hogy szervezeteiket illegálisan újra felépítsék; rendelkezésükre bocsátották az illegális munkában szerzett gazdag tapasztalataikat.

A februári harcok utáni első napokban kétségtelenül volt bizonyos zűrzavar a további szervezeti munkát illető jelszavak terén, a helyzet azonban hamarosan tisztázódott. Így például az első időkben egyesek azt harsogták: „Alakítsatok antifasiszta gárdákat” Vagy: „Alakítsatok az üzemekben vörös szakszervezeteket, ott is, ahol a reformisták megpróbálnák illegális szakszervezeteik kiépítését!” De Ausztria Kommunista Pártja igen rövid időn belül visszautasította ezeket a jelszavakat. A schutzbundisták kommunista segítséggel építették újjá szervezetüket, ilyen elnevezésekkel: Autonóm Schutzbund, Forradalmi Schutzbund; ezek pártok feletti, a marxizmus–leninizmus alapjain álló alakulatok voltak. A szabad szakszervezetekben is a kommunisták voltak azok, akik a kezdeményezést az első pillanatban megragadták, s a szociáldemokrata szabad szakszervezeteikkel együttműködve létrehozták a Szabad Szakszervezetek Újjáépítésének Központi Bizottságát, másként az Újjáépítési Bizottságot. A kommunistáknak ekképpen sikerült a legfontosabb üzemekben újjáépíteniük a szabad szakszervezeteket. Mialatt ők a szabad szakszervezetek helyreállításának nehéz munkáját végezték, sok hajdani reformista szakszervezeti vezető passzivitásba süppedt, sőt a fasiszta diktatúrával tárgyalt. Különösen felháborító volt a feloszlátott fémmunkásszövetség és néhány más feloszlátott testület vezető

funkcionáriusainak árulása, akik rendőri felügyelettel külföldre utaztak, a szakszervezetek „odamenekített” pénzét visszahozták, majd a hivatalos szakszervezeti szövetségnek utalták át.

A proletár szolidaritás

Az illegális harc roppant segítő- és lendítőereje volt a pártok felett álló Vörös Segély, amely szintén a kommunisták vezetésével működött. Régióta illegálisan tevékenykedő szervezetei azonnal hozzáláttak a bebörtönzött munkások és családjaik – pártállástól független – segélyezéséhez. Az adományok oroszlánrésze a szovjet dolgozóktól érkezett. A Szovjetunió szakszervezetei egymillió schillinget bocsátottak a Vörös Segély rendelkezésére (ez mai pénzértékben körülbelül 20 millió schillingnek felel meg). A pénzekkel különbizottság gazdálkodott. A Vörös Segély nemcsak a politikai foglyokat és családjukat segítette, hanem sok száz veszélyben levő harcos menekülését is megszervezte Csehszlovákiába. Ennek során a Csehszlovák Köztársaság akkori bécsi követe, dr. Zdenek Fierlinger, aki Otto Bauer szökését is segítette és később a csehszlovák népi demokratikus építőmunkában is fontos szerepet vállalt, értékes támogatást nyújtott a Vörös Segélynek. Nem is egy üldözött schutzbundistának a Szovjetunió nyújtott menedéket, lehetővé téve számukra, hogy később fegyveresen is küzdhessenek a fasizmus ellen. Százak harcoltak a spanyolországi nemzetközi brigádok soraiban; később gyakorlatilag az összes menekült belépett a Vörös Hadseregbe vagy a partizánok soraiba.

Ausztria Kommunista Pártjának XII. kongresszusa

A Kommunista Párt illegális sejtjeit hamar felkeresték azok az egykori szociáldemokraták, akik úgy érezték: új kiindulópontra van szükségük. Levonták a reformista szociáldemokrata politika tanulságait, és többé hallani sem akartak róla. A kommunisták elvtársi viták során segítettek nézeteik tisztázásában, így a hajdani szociáldemokraták közül sokan találtak utat a Kommunista Párthoz. Vonatkozott ez elsősorban a baloldali szociáldemokraták legvilágosabb fejű csoportjára, a Vörös Frontra. Rájöttek: az „Egység mindenáron” jelszava hamis és értéktelen, ha

reformista, kapituláns vezetőség él – él vissza! – vele. Február nyomatékosan bizonyította: a forradalmiságot nélkülöző párt formai egysége nem pótolhatja az eleven harci és akcióegységet. Ezek a vörös frontos szociáldemokraták a Kommunista Pártban új politikai otthonukra találtak.

A párt új tagjai a kommunistákat új tömegkapcsolatokhoz segítették, általuk könnyebben megnyílt az út a hajdani szociáldemokrata tömegek felé. Alig néhány hónappal a februári harcok után, 1934 szeptemberében került sor Ausztria Kommunista Pártjának XII. kongresszusára. A Prágában tartott kongresszus előtt Ausztria minden területén előkészítő konferenciák ültek össze, amelyek megvitatták a kongresszus platformját, és küldötteket választottak. Wienerwaldban és a lobauai ligetekben, hegyi falvakban, magaslati legelőkön, pásztorkunyhókban, a Duna partján tartották ezeket a gyűléseket, és igen nagy leleményességre volt szükség, hogy a konferenciákra a rendőrség ne figyeljen fel. A prágai kongresszus egyik legfontosabb előkészítő konferenciája a bécsi városi konferencia volt, amelyet a Waxenecken tartottak meg; itt csatlakozott a kommunistákhoz a baloldali szocialisták legerősebb, legkövetkezetesebb csoportja, a Vörös Front.

A párt kongresszusa leszögezhetette, hogy a régi és az új káderek egysége mindinkább megvalósult; a párt vezető szerveiben mindenütt az egyenjogúság alapján dolgoztak együtt az elvtársak, korábbi pártállásukra való tekintet nélkül. A Kommunista Párt ezt joggal tekintette másfél évtizedes, a legnehezebb körülmények közepette folytatott harca igazolásának. A kommunista irányvonal helyességének igazolása volt ez a tény. Mindazonáltal az osztrák Kommunista Párt azt is leszögezte, hogy története során olyan hibákat is elkövetett, amelyek nehezítették a szociáldemokrata tömegek megközelítését. Azt azonban kereken visszautasította, hogy a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt által elkövetett hibákat egyenlően súlyosnak nevezzék. A kommunisták hibái ugyanis csupán elhajlást jelentettek az alapjaiban helyes, forradalmi marxista-leninista irányvonaltól, amíg a szociáldemokraták hibái a vezetőség alapvetően reformista, kapituláns politikájából fakadtak. „Visszatekintve – állapította meg Koplenig –, a párt büszkén szögezheti le, hogy minden lényeges kérdésben igaza volt, és ez volt a döntő oka, hogy 1934 februárja után Ausztria Kommunista Pártjának tekintélye és befolyása olyan rohamosan megnőtt.” Az osztrák Kommunista Párt nevében Koplenig ugyanakkor elismerte az osztrák Szociáldemokrata

Párt soraiból érkezett funkcionáriusok és munkások érdemeit is: „De ha a Kommunista Párt ma az osztrák proletariátus tömegpártjává válik, ez nem kizárólag saját kádereinek érdeme, nemcsak az ő évtizedes fáradságos, szívós munkájuk eredménye, hanem igenis érdeme annak az ezernyi új munkásfunkcionáriusnak és tízezernek valóban baloldali munkásnak, akik februárig a szociáldemokraták körül tömörültek, ott azonban a reformizmus elleni harcban, illúzióik ellenére, értékes úttörő munkát végeztek a kommunizmus javára. Követtek el politikai hibákat, s ezért gyakran kellett vitáznunk velük, de nálunk is fordultak elő a múltban bizonyos hibák, szektás eltévelyedések, különösen a forradalmi szociáldemokrata munkásokkal kapcsolatban elfoglalt álláspontunk terén.” A régi és az új kommunista káderek pártegysége jutott kifejezésre Ausztria Kommunista Pártja új Központi Bizottságának összetételében is. A Központi Bizottságnak több mint felét új tagok alkották; köztük volt Franz Schuster, a Vörös Front egyik vezetője, valamint Ernst Fischer, az *Arbeiter-Zeitung* egykori szerkesztője.

A XII. pártkongresszus által meghatározott feladat így hangzott: Ausztria Kommunista Pártját az egész osztrák munkásmozgalom kristályosodási pontjává kell tenni, a munkásosztály érdekeiért, a fasiszta diktatúra megdöntéséért és a munkásmozgalom szabadságának visszaállításáért vívott harc gyújtópontjává. E feladat megvalósítása azt követelte, hogy a kommunisták ne korlátozzák erőfeszítéseiket kizárólag a párt erősítésére, hanem igyekezzenek egységfrontot teremteni minden olyan erő bevonásával, amely kész a fasiszta diktatúra elleni harcra.

A Forradalmi Szocialisták

A régi Szociáldemokrata Párt nem tudta újjáalakítani ausztriai szervezeteit. Alakultak azonban bizonyos csoportok olyan hajdani szociáldemokratákból, akik a Kommunista Párttal való egyesülést nem tartották kívánatosnak. Különböző neveket vettek fel; például voltak „Februáriak”, „Tizenharcosok”, a leggyakrabban pedig az orosz munkásmozgalom korai korszakából származó elnevezéseket alkalmazták: „Szikra”, „A Munkásosztály Felszabadításáért Harcoló Szövetség”, „Mi a teendő?” és így tovább, mert már ezekkel a nevekkal is kifejezésre akarták juttatni, hogy semmi közük a csődbe jutott Szociáldemokrata Párthoz.

A Kommunista Párt becsületes együttműködésre törekedett ezekkel a csoportokkal, és már az első hetekben sok helyen létrejött az üzemek kommunistáinak és szocialistáinak szoros közössége. Az említett szociáldemokrata csoportosulások legjelentősebbike a hajdani szociáldemokrata pártapparátus fiatalabb funkcionáriusai által vezetett Forradalmi Szocialisták elnevezésű szervezet volt. Támogatta a Forradalmi Szocialistákat az Osztrák Szocialisták Külföldi Irodája (Alös) is, amelyet Otto Bauer vezetett, s amely az ottani illegális *Arbeiter-Zeitung* is kiadta. Az illegális *Arbeiter-Zeitung* Ausztriába csempészése teremtette meg az osztrák Forradalmi Szocialisták szervezeti alapját.

Az *Arbeiter-Zeitung* a munkások akkori hangulatának megfelelő forradalmi szóhasználatot élt, hitet tett a proletariátus diktatúrája mellett, bírálta a múlt bizonyos hibáit. Sok forradalmi szocialista azonban ezt a magatartást sem találta eléggé forradalminak, s ezt megpróbálta az Ausztriában kiadott *Die Revolution* című lapjában is kifejezésre juttatni. Idővel azonban egyre világosabban kirajzolódott az *Arbeiter-Zeitung* kommunistaellenes irányvonala is. Az 1934. március 25-i számban Otto Bauer még azt írta: „Ugyan mi okozhatna most meghasonlást közöttünk? Afelől már nem lehet vita, hogy a fasizmus ellen csak forradalmi eszközökkel harcolhatunk, a forradalmi harc célja pedig nem lehet más, mint a dolgozó nép forradalmi diktatúrája, amely átmeneti formát képez a szocialista demokrácia felé vezető úton.” Amikor azonban a forradalmár munkások levonták a következtetést és beléptek Ausztria Kommunista Pártjába, az *Arbeiter-Zeitung* 1934. április 8-i száma már a kommunistákat támadta: „Most azonban jönnek a kommunisták, ott sündörögnek a munkások körül, és a véres februári harcok lángjánál szeretnék megmelegíteni leveskékjüket... Tehát nem kellenek terméketlen viták a múltról, bátor munka kell, azon kell fáradozni, ami új, ami lesz... Nincs szükség kommunista praktikákra, egységes forradalmi szocialista munkaspártra van szükség!”

A Forradalmi Szocialisták azokat a hajdani szociáldemokrata munkásokat tömörítették, akik még sok fenntartással voltak a kommunisták iránt, de a közös harc szükségyszerűségét belátták már. A forradalmi szocialista vezetésben mégis akadtak szép számban olyanok, akik ellenérzést tápláltak Ausztria Kommunista Pártja, a Komintern és a Szovjetunió iránt. Az osztrák Kommunista Párt éppen ezért nehéz feladat előtt állt: erősítenie kellett a munkások egységtörekvéseit, vissza kellett szorítania és el kellett szigetelnie az egységet gátló elemeket.

A forradalmi szocialista vezetők kommunistaellenes megnyilatkozásaival nem törődve, Ausztria Kommunista Pártja azonnal egységfrontot ajánlott a Forradalmi Szocialistáknak, és az egységfront létrehozását sürgette. A „forradalmiak” jobboldali vezetői kibúvó manőverrel válaszoltak, szemmel láthatóan nem tartottak igényt ilyen egységfrontra. Folyóiratuk, a *Die Revolution* első számában, valamint a II. Internacionálé Végrehajtó Bizottságához 1934 júniusában intézett levelükben persze leszögezték: egységes párt létrehozására törekszenek. Megokolásuk is szépen hangzott: „A fasiszta diktatúra elleni harcban semmi sem különbözteti meg a szocialista munkást a kommunisták által szervezett osztályos társától. A munkások közös szenvedéseket, közös üldöztetéseket viselnek el, s amiképpen mindig is közös célt követtek, a fasiszta diktatúra idején sincsenek ellentétek a harci taktika terén.” De az egység feltételeként megneemtámadási egyezmény megkötését követelték a Szocialista és a Kommunista Internacionálé között. Efféle elképzelést sokan tápláltak már, különösen a II. Internacionálé centrista vezetőinek sorában, amiképpen azt Friedrich Adlernak, a Szocialista Munkásinternacionálé akkori titkáranak 1934. június 10-én, hivatalos válasz helyett a „forradalmi” vezetőkhez intézett levele is tanúsítja: „Egy ilyen lépés igen hasznos lehet a kommunisták valódi szándékainak tisztázása érdekében. Valahányszor ugyanis felvetjük a kérdést, kiderül, hogy a kommunisták csak manőverezésből emlegetik az egységet. A magunk részéről készen állunk a tisztességes megneemtámadási szerződésre; ilyesmit azonban a kommunisták, taktikájuk következményeképpen, nem *képesek* betartani.” A Forradalmi Szocialisták vezetősége valójában időt akart nyerni, hogy az Internacionálé válaszáig akadályozza az egységfront létrejöttét Ausztriában.

Ausztria Kommunista Pártja kifejezésre juttatta azt a véleményét, hogy az osztrák munkásosztályban lejátszódó tisztulási folyamatot tekintve, lényegbevágó véleménykülönbségek nem gátolhatják többé az osztrák munkásság egységes harci pártjának létrehozását. Ezért Ausztria Kommunista Pártja közös bizottság létrehozását javasolta, amely a kommunisták, a forradalmi szocialisták és minden más csoportosulás egyesítésének szervezeti formáiról tárgyalna, és közös pártkongresszust készítene elő. Valóban megkezdődtek a tárgyalások az osztrák Kommunista Párt és a Forradalmi Szocialisták között. Csakhogy a kom-

munistaellenes elemek aknamunkájának eredményeképpen a tárgyalások vég nélkül elhúzódtak. Az első közös közleményben ugyan még ez áll: „A forradalmi osztálpártba való tömörülés lehetőségeiről és az ezzel kapcsolatos elvi kérdésekről tárgyalások és megbeszélések folynak és folytatódnak.” Végül azonban a „forradalmiak” kommunistaellenes vezetőinek sikerült megghiúsítaniuk az egységes munkáspárt létrehozásáról folyó tárgyalásokat. A kommunisták erőfeszítése a munkások harci egységfrontjának létrehozására ezután sem lankadt, fáradozásuk nem is maradt sikertelen.

Egységfront alulról

A jobboldali forradalmi szocialista vezetők egységfrontellenes manővere saját alapszerveik egységtörekvésein hiúsult meg. Ausztria Kommunista Pártjának javaslatát az illegális szocialista mozgalom legtöbb funkcionáriusa és bizalmija lelkesedéssel fogadta. Ehhez nem kellett megvárniuk Központi Bizottságuk beleegyezését. Örömmel valószínűzték meg az egységfrontot – alulról. Az üzemekben részt vettek a bizottságok megalakításában, amelyek „közös akcióbizottságok”, „pártok feletti akcióbizottságok”, vagy egyszerűen „egységbizottságok” néven működtek. Ezekben a bizottságokban a két párt mellett a Schutzbund, az ifjúsági szervezetek és gyakran a Vörös Segély is képviseltette magát. Ahol az üzemi vezetőségek, mint például a IX. kerületiek a részvételt elutasították, ott a bizottságok még erőteljesebben kommunista befolyás alá kerültek.

Az egység vágya olyan erős volt, hogy a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága – saját vezetői némelyikének tiltakozása ellenére is – végül kénytelen volt hitet tenni az ausztriai egységfront mellett. Már a *Die Revolution* 2. számában, 1934 júliusában arról olvashatunk, hogy a Forradalmi Szocialisták hajlandók „tisztességes egységfront” alakítására „a fasizmus és a kapitalizmus elleni harc jó szándékának kölcsönös elismerése” alapján, a maguk részéről készek „megszüntetni minden egymás elleni harcot”, készek „hitet tenni a Szovjetunió védelme mellett”. A forradalmi szocialisták kijelentették: egyetértenek a „bizonyos feladatok előkészítése és elvégzése céljából” alakítandó „közös akcióbizottságok” gondolatával. Ezt követően a két Központi Bizottság képviselői 1934. július közepén találkoztak, és megkötötték az első egy-

ségfrontegyezményt. A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának reformista elemei természetesen szerették volna elutasítani ezt az egyezményt, ekkor azonban a „Kommunista Párt néhány napon belül, hatásos uszító hadjárat eredményeképpen, a bécsi szervezeteket sorra-rendre fellázította saját Központi Bizottságuk ellen” – írja egy Buttinger nevű szociáldemokrata történész. Az egységfrontegyezményt jóvá kellett hagyni; ez az egyezmény lett a két Központi Bizottság első közös felhívása az egységes harcra, valamint az augusztus 1-én, a Komintern által kijelölt háborúellenes napon tartandó közös tüntetésekre. A felhívás egyebek között a következőket tartalmazta: „Világosan látjuk, hogy az augusztus 1-i közös akció még csak a kezdet. Erősíteniünk kell harci egységfrontunkat. Ezen is túlmenően létre kell hozni az osztrák proletariátus egységes, forradalmi harci pártját.”

Hogy az egységfront megalakulása egyik-másik jobboldali szociáldemokrata funkcionáriust milyen kínosan érintett, az kiderül a steyri „forradalmi” funkcionáriusoknak a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságához intézett jelentéséből: „Az akcióegység létrehozása azért vált szükségessé, mert fennállt az a veszély, hogy a Kommunista Párt magához csalogatja legjobb erőinket. Így legalább nincs szemben álló fél, nincs további konkurencia.”

Szociáldemokrata történészek készséggel elismerik, hogy a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága csupán azért egyezett bele az egységfront létrehozásába, hogy ellenőrzést gyakorolhasson bizonyos kisebb csoportosulások felett, amelyek valódi akcióegységet kívántak a kommunistákkal. Otto Leichter például azt írja: „Az egyik ok épp az a szándék volt, hogy az együttműködés kétségtől meglevő tendenciáját szervezetszerűen ellenőrizhető sínekre tereljük. Így kiküszöbölődött a szervezetlenség és az erős kommunista befolyás veszélye. A kommunisták a szokásos módon megpróbálták *alulról létrehozni az egységfrontot*, s ez különösen veszélyessé válhatott egy olyan, még formálódásban levő szervezet számára, amilyen a Forradalmi Szocialistáké volt.” Leichter sajnálkozott, hogy az egységfront feladása, ami pedig a Forradalmi Szocialisták számára igen „előnyös” lett volna... „ebben az időben Bécsben még nem volt lehetséges”. A Forradalmi Szocialisták vezetősége főleg az ellen háborgott, hogy kénytelen önálló, pártok feletti egységsszervezetként elismerni az Autonóm Schutzbundot. Ők az Autonóm Schutzbund feloszlását, a Forradalmi Szocialisták vezetőségének alá-

rendelt szervezetté való átalakítását követelték, ami a későbbiekben – a „forradalmi” rohamcsapatok (másként a Vörös Rohambrigádok) megalkotása révén – részben sikerült is.

A Forradalmi Szocialisták jobbszárnyának megtévesztő manővere

Ausztria Kommunista Pártja minden alkalmat megragadott, hogy erősítse a proletariátus egységfrontját. Az 1934. július 25-i náci puccs másnapján, Dollfuss meggyilkolását és Schuschnigg szövetségi kancellárrá történt kinevezését követően, az osztrák Kommunista Párt javaslatot tett a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának: hívják fel általános sztrájkra az ország dolgozó népét. A Forradalmi Szocialisták azonban kereken elutasították ezt az indítványt.

Egy héttel később azonban, augusztus 1-én, a közös központi akcióbizottság ülésén nyilatkozatot fogadtak el azokkal az ausztrofasiszta rendszerrel való kibékülésre irányuló tendenciákkal szemben, amelyek a Forradalmi Szocialisták vezetőségének bizonyos köreiben július 25-én megnyilvánultak. Megegyezés született, amely a Schutzbundot a proletariátus pártok feletti egységsszervezeteként ismeri el. Ezek után a Forradalmi Szocialisták vezetősége fokozta az egységfront rombolását célzó irányvonalát. 1934. szeptember 1-i levelében elutasította a meghívást az egyesülési pártkongresszusra azzal, hogy nem érzi „kompetensnek” magát ilyesmire, majd hozzátűszte, hogy az egységes sport- és segélysszervezeteket a Központi Sportbizottság és saját Szocialista Munkássegély létrehozásával próbálja megosztani. Ausztria Kommunista Pártját azonban ez sem tántorította el irányvonalától. Szeptember 5-én a párt így felelt: „Nem törődve a részletekről megnyilvánuló igyekezettel, amely a fasizmus elleni harci front és a fennálló forradalmi munkásszervezetek megosztására irányul, a továbbiakban is kitartunk politikai egységplatformunk mellett, álljuk az egységpárt megszervezésével kapcsolatban adott szavunkat . . . Megismételjük javaslatunkat: Forradalmi Szocialisták, küldjétek választott vendégküldöttséget a Komintern VII. kongresszusára!” A Forradalmi Szocialisták úgynevezett bécsi konferenciája a meghívásokat „manőverként” elutasította, saját „szervezeti önállóságának ideiglenes megőrzése” jegyében mégis hajlandónak mutatkozott a kapitalizmus és a fasizmus elleni közös harcra. Hasonló magatartásról tett tanúbizonyságot az 1934. december 31-én és 1935. ja-

nuár 1-én megtartott országos konferencia is, állást foglalva „a munkásosztály egysége mellett, amelyet a Kommunista Párttal alkotott becsületes harci közösségben igyekszünk támogatni”.

Mivel a kommunisták az egységnek ezt a formáját is elfogadták, közös akcióbizottság alakulhatott február 12-e első évfordulójának megünneplésére.

Ausztria Kommunista Pártja és a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának közös kiáltványa felszólította a munkásságot, emlékezzék meg a februári hősekről. „A februári harcok első évfordulója alkalmából forradalmi egységfrontban egyesültünk. Emlékezve mártírjainkra, emlékezve a Schutzbund hősi harcaira, mély együttérzéssel a fasiszmus börtöneiben sínylődő legjobbjainkkal, félretoltuk az áldatlan testvérharcot és akcióegységre léptünk, abban a meggyőződésben, hogy a fasiszmust csak az egységes, forradalmi cselekvésre kész munkásosztály győzheti le.”

A felhívás a továbbiakban leszögezi: „Az orosz forradalom megtanított minket, hogy vörös Februárt vörös Október követhet. A győzelmes vörös zászló hazánkban is ott lobog majd a felszabadított vörös Bécs, a mi vörös Októberünk felett.” Így lett az évforduló a közös harc csúcspontja.

Az évforduló alkalmából Ausztria-szerte nagy hatású illegális gyűlésekre került sor, közös szolidaritási akció indult a politikai foglyok érdekében. Bécs nagyüzemeiben sztrájkok robbantak ki.

Az egyik forradalmi szocialista funkcionárius árulása következtében a rendőrségnek 1935. január 27-én sikerült letartóztatnia a központi akcióbizottság tagjait. A rendőrség kezére került a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának két tagján, Karl Hans Sailerén és a nácik által később meggyilkolt Roman Felleisen kívül Ausztria Kommunista Pártja Központi Bizottságából Franz Honner és Friedl Fürnberg elvtárs. A Schutzbund képviselőjének – szerelőnek öltözve – sikerült megszöknie. Másnap a Forradalmi Szocialisták illegális apparátusának java részét is letartóztatták, így új emberek vették át a vezetést.

A letartóztatott szocialisták és kommunisták több mint egy évig sínylődtek vizsgálati fogságban. Csak éhségstrájkjal tudták kivívni, hogy 1936. március 16-ra kitűzték a bírósági tárgyalásuk kezdetét. A Forradalmi Szocialisták 25 funkcionáriusát és a két kommunistát azzal vádolták, hogy „közösén küzdöttek a fasizmus ellen, a demokratikus, szocialista Ausztriáért”, márpedig ez hazaárulást jelentett. A pert a hatalom az illegális munkásmozgalommal való leszámolásnak szánta, a vádlottak azonban szószékké változtatták a tárgyalótermet, ahonnan az osztrák fasizmust vádolták. Figyelemre méltó módon valamennyi vádlott egyhangúan állást foglalt a kommunistákkal közös antifasiszta egységfront mellett; ezt a hitvallásukat később sokan szívesen letagadták volna. Így például egy fiatal diák, Bruno Kreisky – a későbbi osztrák szövetségi kancellár – védőbeszédében azt mondta: „Nem kaptunk utasítást arra nézve, hogyan védekezzünk. Képzett marxisták lévén tudjuk, hogyan kell védenünk magunkat. Ha véres erőszakkal vádolnak minket, le kell szögeznünk válaszul, hogy véres erőszakot mindig a szemben álló fél alkalmazott. A magunk részéről, követve a proletárpártok általános gyakorlatát, mindig elutasítottuk a puccsista módszereket. Ami a kommunista elvtársakkal folytatott tárgyalásokat illeti, nem tudtam róluk, de ha tudok, akkor sem találtam volna semmi kivetnivalót a dologban. Ellenkezőleg, hadd utaljak Franciaország példájára, ahol a szabadságpártok szövetsége . . . amelyben a kommunisták is részt vesznek . . . önálló kormányt alakít.”

A kommunista Honner kijelentette: „Mi, osztrák kommunisták, a jelenlegi szakaszban a fasizmus ellen, az osztrák nép szabadságjogaiért, a proletár egységfront létrehozásáért és a széles antifasiszta népfront kialakításáért harcolunk. A munkásszervezetek illegális munkája és egysege azért szükséges, mert az osztrák fasizmus a munkásszervezetek minden szabadságát elfojtotta.”

Friedl Fűrberg a legszélesebb néptömegeket hívta fel a fasiszta diktatúra elleni harcra: „A nép körében roppant elégedetlenség feszül. Könnyen elképzelhető, hogy Ausztriában is széles népi fronttá egyesül minden munkanélküli, aki továbbra sem talál munkát, minden paraszt, akinek nincs pénze vetőmagra, minden diák, aki tanulmányainak befejeztével ott áll a nagy semmi küszöbén, minden tudós, aki nem fejtheti

ki szabadon gondolatait. Népfrontot alkotni: ez a szocialisták és a kommunisták legégetőbb közös célja.”

A per nagy feltűnést keltett külföldön, bel- és külföldi szolidaritási akciók indultak a vádlottak érdekében. Tiltakozó levelet küldött egyebek között a nagy francia regényíró, Romain Rolland, valamint az angol H. G. Wells is; mindez arra kényszerítette a kormányt, hogy a hazaárulás vádját elejtse. Így az ítélet viszonylag enyhe volt: 13 vádlottat felmentettek, a többi hat héttől húsz hónapig terjedő börtönbüntetésre ítélték. A két kommunista vádlott, „titkos szervezkedés” címén, a rendőrségi fogdában letöltött időhöz még további négy-négy hónapot kapott. Büntetésük letöltése után azonban az elítélteket egytől egyig a wöllersdorfi gyűjtőtáborba szállították. Innen szöktette meg azután az osztrák Kommunista Párt határozata értelmében az erős helyi kommunista közösség 1936 nyarán Honnert és Fűrnerget.

Szakítás a kommunistákkal

A Forradalmi Szocialisták vezetését az egykori Sankt Veit an der Glan-i karintiai járási titkár, Joseph Buttinger vette át, „Gustav Richter” álneven. Buttingert nyílt kommunista- és szovjetellenesség jellemezte, és az általa vezetett Központi Bizottságban is egységfrontellenes irányvonalat valósított meg.

A kommunisták őszintén gondolták az egységfrontot, éppen ezért a legkomolyabb engedményekre is készen álltak az érdekében; a Forradalmi Szocialisták új Központi Bizottsága viszont készen állt a kommunistákkal való egységfront megbuktatására. Az ehhez vezető első lépést 1935-ben tették meg, a Schutzbund ügyében február folyamán kiadott utasításban, amelyben a Forradalmi Szocialisták vezetősége kijelentette: „a jövőben nem ismer el önálló Schutzbundot. Az Autonóm Schutzbundot kommunista alszervezetnek tekinti, s tagjait felszólítja, fordítsanak hátat ennek az alakulatnak és csatlakozzanak a Forradalmi Szocialisták újjászervezett »rohamcsapataihoz«.” Ezt a hadüzenetet 1935. március elején a kommunistákkal kötött egységfrontegyezmény felmondása követte. A tagsághoz intézett utasítások „nemcsak a Schutzbundot ítélték el, de az egységfrontszervezetek minden fajtáját, és az úgynevezett alulról jövő egységet is . . . A Központi Bizottság megtiltotta a Forradalmi Szocialisták tagjainak a részvételt a helyi egységfronttárgya-

lásokon. A régi egységbizottságok mindenütt széthulltak, újak alakítását a Kommunista Párttal kötendő központi egyezmény létrejöttétől tették függővé” – írja maga Buttinger.

A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának ellenséges magatartását bizonyította, mint Buttinger elismeri, „már az az öntudatos, helyenként öntelt és gyakran igen ellenséges hangnem is, ahogy a Központi Bizottság a Kommunista Párttal tárgyalt”. A kommunisták ennek ellenére sem adták fel igyekezetüket, hogy ne csak a szocialista alapszervekkel, de a Forradalmi Szocialisták vezetőségével is megegyezésre jussanak az akcióegység kérdésében. A kommunisták a munkások közös harcának érdekében felülemelkedtek a kicsinyes konkurrencia-manővereken. A Forradalmi Szocialistákhoz intézett válaszlevelükben a „folyamatos egységfront” mellett tettek hitet. Kifejezték készségüket, hogy központi tárgyalásokat folytassanak a Forradalmi Szocialistákkal. Emezek vezetői nem tehettek mást, elfogadták az ajánlatot, mindazonáltal nem hagytak fel manőverező taktikájukkal sem.

Ausztria Kommunista Pártja *Pressedienst* című sajtótájékoztatójának 9. számában azt az utasítást adta tagjainak: „Soha, semmilyen körülmények között ne hagyják, hogy az egységfront elakadjon, széthulljon. Ha a Forradalmi Szocialisták részéről újra meg újra bizonyos ellenállás is tapasztalható, mi sohase veszítjük el türelmünket... Nekünk, kommunista munkásoknak, csakúgy, mint szocialista testvéreinknek, az egységfront döntő, életbe vágó kérdés.”

A szakszervezeti egység helyreállítása

A kommunisták készek voltak saját pártérdekeiket a harci egységfront kedvéért háttérbe szorítani; ezt bizonyították be akkor is, amikor a hajdani reformista szakszervezetek megpróbáltak szakadást előidézni az illegális szabad szakszervezetekben. Kezdetben csak a kommunisták szorgalmazták a szabad szakszervezetek illegális újjászervezését, s ők maguk láttak munkához. A régi szakszervezeti vezetők – a Forradalmi Szocialisták és Otto Bauer támogatásával – az újjászervezés ellen léptek fel. Otto Bauer ezeket írta az *Arbeiter-Zeitung*-ban: „Valódi, államtól és vállalkozóktól független, a munkások és alkalmazottak öngazgatásán, a funkciók szabad választásán felépülő szakszervezeteket, amelyek a munkások és alkalmazottak érdekeit a vállalkozókkal szemben

mind gazdasági, mind szociális téren méltóan képviselhetik, csak akkor hozhatunk létre megint, ha forradalmi harcban megdöntjük a fasiszta diktatúrát.” Koplenig erre a *Rundschau* 1934. május 24-i számában így válaszolt: „A Dollfuss-diktatúra elleni »forradalmi harc« látszólag baloldali jelszava – frázisa – mögött valójában a szociáldemokráciának a szakszervezeti kérdésben megnyilvánuló kapituláns magatartása húzódik meg, az a tény, hogy a szociáldemokrácia lemond a szabad szakszervezetek teljes szétrombolása ellen, fenntartásuk érdekében megvívandó harcról.”

Amikor a kommunisták támogatásával az illegális szakszervezeti mozgalom komoly fellendülésnek indult, a régi szakszervezeti vezetők azonnal hozzáálltak a konkurens szervezetek megalakításához. A Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség anyagi támogatásával, a hét iparági szövetség egy-egy képviselőjének bevonása révén „hetes bizottságot” alakítottak, amely az egyik bécsi kávéházban rendszeresen összejárt, szervezeti munkát azonban nem folytatott. A „hetes bizottságot”, mint Buttinger írja, csak a kommunisták és az újjáépítési bizottság előrenyomulása kényszerítette nagyobb aktivitásra. Ezek befolyása különösen a fém munkások, alkalmazottak és villamosvasúti dolgozók körében ért el komoly sikereket. 1934 szeptemberében a „hetes bizottság” a pozsonyi kongresszuson „Ausztia Illegális Forradalmi Szakszervezeteinek” vezetőségévé nevezte ki magát, ekképpen az illegális szakszervezeti mozgalom kizárólagos jogú képviselőjét igényelve. „Komoly pénzráfordítással” megpróbálta útját állni az Újjáépítési Bizottság sikereinek. Ennek során a régi szakszervezeti vezetőket a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség is támogatta, elismervén őket az ausztriai szabad szakszervezetek kizárólagos ideiglenes vezetőinek. A kommunisták erre a szakszervezeti egység követelésével válaszoltak. Ragaszkodtak az egységes szakszervezetek létrehozásához. A „hetes bizottság” vezetői, akik a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának támogatását is élvezték, erre a követelésre merev nemmel válaszoltak. De ők is szembe találták magukat az illegális szakszervezeti tagok egységtörekvéseivel. Az újjáépítési bizottság 1935 márciusában levélben fordult a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetséghez, közbenjárást kérve az osztrák szakszervezeti mozgalom egyesítése érdekében. Az alulról jövő nyomás olyan erős volt, hogy a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség a két szakszervezeti központ azonnali egyesítését rendelte el, s ezek után a szakszervezetek meg is kezdték a tárgyalásokat az egyesülésről. Az egységtörek-

vés főként az alkalmazottak szakszervezetében és a fémmunkásoknál volt erős. 1935 márciusának végén egyesült a két illegális faipari munkásszövetség. Tárgyalások kezdődtek, amelyek során a kommunisták ismét közeledési készségüket bizonyították. Így sikerült 1935 júliusában végre egyesíteni a két szakszervezeti központot: létrejött az ausztriai szabad szakszervezetek egységes ideiglenes szövetségi vezetése. 1936 novemberében a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség főtitkárának részvételével megtartották az egyesített szabad szakszervezetek illegális konferenciáját. „A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága az illegális szabad szakszervezetek egységes szövetségi vezetésének megalkakulását . . . vegyes érzelmekkel fogadta . . . A dolog nem volt kedvére való” – írja Buttinger. A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának legfőbb gondja az volt, hogy felvegye a harcot a szakszervezetekben mutatkozó kommunista befolyás ellen. E célból a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága még a régi reformista szakszervezeti vezetőkkel is lepaktált, holott ugyanakkor éles szavakkal támadta őket: „Támogatjuk őket a kommunistákkal szemben, de ejtjük őket, ha elég erősek leszünk, hogy magunk vegyük kézbe a gyeplőt.” Ez volt a Forradalmi Szocialisták jelszava.

A Forradalmi Szocialisták és a Kommunista Párt között elkeseredett harc folyt az illegális szakszervezeti mozgalom helyes taktikájának kérdésében. 1934 februárja után valamennyi munkásszervezet az egységszakszervezet bojkottját hirdette meg, és a jelszó széles körben követésre talált. Idővel azonban a kormány és a vállalkozók nyomására egész munkáskategóriák a kormányszakszervezetbe kényszerültek. Követték őket azok a munkások, akik úgy vélték, nem nélkülözhetik a törvényes szakszervezet védelmét, még ha fasiszták vezetik is azokat. Ez a védelem annál is szükségesebbnek látszott, mivel a vállalkozók – amint azt még a szakági felügyelők 1934-es hivatalos jelentése is megállapítja – a munkások vereségét a szociálpolitikai jogok elleni megszeméno támadásra használták fel. Így az egységszakszervezetnek egyéves fennállás után 200 000, 1936-ban már 353 000, 1937 derekára 400 000 tagja volt. A kommunisták ezeket a munkásokat sem akarták magukra hagyni. Ausztria Kommunista Pártja felszólította tagjait és híveit, hogy – az illegális munkát egyetlen percig sem tévesztve szem elöl – dolgozzanak az egységszakszervezetekben, leplezzék le ott is a fasiszta demagógiát. Az illegális *Die Rote Fabne* már 1934 novemberében ezeket írta: „Nem elég már csupán passzív védelem álláspontjára

helyezkednünk a fasiszta diktatúrával és berendezéseivel szemben. Többet kell tennünk. Ma az a lényeg, hogy a bojkottból, a passzív védekezésből támadásba menjünk át az egész vonalon.” A kommunisták első-sorban azt követelték, hogy az illegális szakszervezetek tegyék át működésük súlypontját a legális szervezetekbe. Ausztria Kommunisták Pártjának komoly érdeme, hogy ennek során nem vezették olyan illúziók – amint ezt a Forradalmi Szocialisták felrötták nekik –, hogy „meghódítják az egységszakszervezetet”. A kommunista jelszónak inkább az volt az értelme, hogy „a fasiszták ellen fordítsák az arcátlan fasiszta szociáldemagógiát”. A Forradalmi Szocialisták még sokáig nem voltak hajlandók ezt a kommunista taktikát követni, még sokáig nem foglaltak állást a törvényes lehetőségek kihasználása mellett.

Mi több, szembeszegültek a Kommunista Párt által javasolt taktikával, reformizmussal vádolva a kommunistákat. Azt a látszólagos radikális jelszót hangoztatták, hogy előbb a régi szakszervezetek jogait kell visszaállítani, a régi szakszervezeti vezetőket kell visszahozni. Mint már annyiszor, az ilyen „radikális” jelszavak mögött kizárólag reformista passzivitás lapult. A Forradalmi Szocialistáknak és szakszervezeti vezetőinek ellenállása ellenére a kommunisták álláspontja az egyetlen gyakorlatilag megvalósítható megoldásnak bizonyult. A legális lehetőségek kihasználása révén sikerült az üzemekben akciókat szervezni gazdasági, sőt politikai célok érdekében.

Ezt bizonyította például a floridsdorfi FIAT Művek munkásainak bérmozgalma. A gyár dolgozói 1936 januárjában 15 százalékos béremelést követeltek. „Passzív rezisztenciára” került sor az esztergályosoknál, kétszer félórás tiltakozó gyűlésre – munkaidő alatt –, végül február 21-én sztrájkok robbantak ki a FIAT és a Saurer Műveknél. Csak rendőrségi közbeavatkozással sikerült a sztrájkot letörni.

A legális szervezetekben végzett munka helyességét látványosan igazolta az illegális szakszervezetek sikere az 1936. október és december között lezajlott bizalmiválasztásokon. Hivatalos jelentés szerint a mintegy 9000 megválasztott bizalmi közül 4000 a hivatalos személlyel szembeni ellenjelölt volt! A bécsi választásokról szóló bizalmas rendőrségi jelentés nyíltan kimondja: „Köztudomású, hogy ez alkalommal a vörösök túlnyomó többségre tettek szert, mivel az ő küldötteik kerültek megválasztásra.”

A Forradalmi Szocialisták és a Kommunista Párt között 1935. április közepén újrakezdett tárgyalások a „forradalmi” küldöttek szabotáló taktikája miatt igen lassan, nehézkesen haladtak. Megegyezés született mindenestre az 1935. május elseji jelszavak kérdésében. A további tárgyalások júniusban kezdődtek el. Támogatta ezeket a tárgyalásokat Ausztria Kommunista Pártja főtitkárának, Koplenignek az 1935 júniusában megtartott országos konferencián tett pontosító kijelentése, amely visszautasította azt a rágalmat, hogy a kommunisták célja a szocialista szervezetek gyengítése lenne. Koplenig félreérthetetlenül leszögezte: „A Kommunista Párt nem folytat konkurenciaharcot a Forradalmi Szocialisták ellen.” A tárgyalások során először csak a proletár foglyok szabadon bocsátásának érdekében rendezendő harci hét ügyében jött létre megállapodás; a harci hétre júliusban, a közös megállapodás jegyében sor is került.

Az ausztriai egységfrontmozgalom új fellendülését hozták a Komintern VII. kongresszusának 1935 nyarán született határozatai. A februári napok tapasztalatai komoly szerepet játszottak a Forradalmi Szocialisták további politikájának meghatározásában, irányvonalának az erőteljesebb egységfront-politika felé történt fordulatában. A kommunisták legfelsőbb fóruma, a Komintern beigazolta: aligha lehet kételyeket támasztani a kommunistáknak a proletár egységfront létrehozására nemzeti és nemzetközi szinten kifejtett erőfeszítésével kapcsolatban. A Komintern lángoló szavú, akcióegységre szólító felhívása Ausztriában is lelkes visszhangra talált. Ezért a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságát, amikor két cikkben megpróbálta visszautasítani a kommunisták ajánlatát, „kínos meglepetés” érte – mint Buttinger írja –, mert a tagok hevesen tiltakoztak az egységfront szabotálása ellen. Így a Forradalmi Szocialisták vezetősége, rövid levélváltás után, augusztus végén kénytelen-kelletlen beleegyezett a magas szintű tárgyalásokba. A két szervezet egy-egy képviselője jött össze, általában hetente egyszer, hosszabb megbeszélésekre. A tárgyalások az év végéig tartottak, és a Forradalmi Szocialisták vezetőségének kitartó szabotázspolitikája miatt alaposan elhúzódtak.

Buttinger és társai új manőverbe kezdtek, hogy „egy rántással” kiszabadítsák „pártjukat a kutyaszorítóból”. 1935. szeptember végén megfogalmazták, és még átadása előtt országszerte 20 000 példányban

elterjesztették „A Forradalmi Szocialisták részéről Ausztria Kommunista Pártjának tett szövetségi ajánlatot”. Az ajánlat azzal a szándékkal készült, „hogy a Kommunista Párt ügyis elutasítja majd” – írja Buttinger. – A Forradalmi Szocialisták a Komintern VII. kongresszusának előterjesztéséhez kapcsolódva „kezdeményezést” tettek az egységpárt létrehozására, feltételül azonban azt szabták, hogy Ausztriában ez a párt maradjon a Komintern keretein kívül. A pusztán akcióegységet a Forradalmi Szocialisták korlátolt hasznosságúnak ítélték, de még ennek feltételeként is azt követelték, hogy a kommunisták mondjanak le pártjuk propagandájáról, hagyjanak szabad utat a munkásoknak *vagy* az egyik, *vagy* a másik pártba való belépéshez. Ezen az alapon kell az egy évre szóló közös programot meghatározni, de a két párt tevékenysége legyen a továbbiakban is egymástól független – javasolta a Forradalmi Szocialisták vezetősége. A közös bizottságok gondolatát a Forradalmi Szocialisták elutasították. A pártok feletti, egységes tömegszervezet gondolatát „egyletesdi” címszóval igyekeztek kigúnyolni.

A Forradalmi Szocialisták történészei ezt az ajánlatot „ügyes sakkhúzásnak” minősítik, azt állítva, hogy ezáltal a „forradalmiaknak” sikerült „zavart kelteniük a kommunisták követőinek soraiban”. Csakhogy Ausztria Kommunista Pártja nem tette meg az egységfront ellenségeinek azt a szívességet, hogy a tárgyalásokat megszakítsa, hanem további tárgyalásokhoz ragaszkodott. A *Rundschau* 1935. november 7-i számának egyik cikkében ezzel kapcsolatosan ez áll: „A Forradalmi Szocialisták szövetségi ajánlatát alkalmas alapnak tekintjük a további tárgyalásokhoz . . . Végeredményben úgy látjuk, köztünk és közöttük nem olyan mélyek a különbségek, hogy az ausztriai forradalmi-marxista egységpárt létrehozásának útjában álló akadályokat le ne küzdhetnénk.” Október végén Ausztria Kommunista Pártja hosszabb, Koplenig által aláírt levelében tárgyilagos és meggyőző érvekkel válaszolt a Forradalmi Szocialisták szemrehányásaira. Idézzük: „Egyetértünk szövetségi ajánlatotokkal a politikai akcióprogram alapján.” Ausztria Kommunista Pártja azonban nagyobb súlyt helyezett „az egységfront közvetlen akcióprogramjára”, mint a fasiszta diktatúra megdöntése után létrehozandó kormány programjára. Négyhetes, Buttinger szabotáló politikája következtében eredménytelen tárgyalás után a Kommunista Párt azzal a kéréssel fordult a Brünnsben tartózkodó Otto Bauerhoz, vesse latba befolyását az egységfront érdekében. A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága színleg engedett, és 1935 novemberében aláírt egy

„közös nyilatkozatot” az akcióegységről, amely elvben helyesli az akcióegységet, és elsősorban a szakszervezetek egységére szólít fel. A Forradalmi Szocialisták azonban ezzel, mint Buttinger elismeri, csak „néhány hónapot akartak nyerni, legalább a további tárgyalásokhoz szükséges »fedezékek« kiépítésére”. Bár Ausztria Kommunista Pártja a nyilatkozatot nem találta kielégítőnek, remélte, hogy a közös harc nyomán a munkások további lépésekre kényszerítik a Forradalmi Szocialisták vezetését az akcióegység felé. Nem így a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága, amelyet kicsinyes pártérdekek irányítottak. Történetük krónikása, Wisshaupt, ezzel kapcsolatban a következőket írja: „A Forradalmi Szocialisták ezzel a nyilatkozattal elérték, amit akartak. Szembefordultak a Kommunista Párt egyesülést erőltető, elnyomásra törekvő irányvonalával, és *kifelé*, az úgynevezett egység fanatikusainak megnyugtatóására, megőrizték tárgyalási készségüket.” Valóban szomorú bizonyítvány!

A tárgyalások négy hete sem hozott eredményt. A Forradalmi Szocialisták vezetősége elutasította a közös 1935-ös télisegély-akciót, nem volt hajlandó együttműködni a Vörös Segéllyel, kizárólag saját Szocialista Munkássegélyére támaszkodva intézte el a dolgot.

1936. január közepén Ausztria Kommunista Pártja új egyezménytervezetet nyújtott át, amelyben azt is javasolta: használják ki a legális, elsősorban az egységsszakszervezeti munka által biztosított lehetőségeket. A Forradalmi Szocialisták vezetősége „teketória nélkül” elvetette a javaslatot. A kommunisták egységfrontkampánya következtében viszont 1936 januárjában sikerült közös – a Kommunista Párt, a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága és az illegális szakszervezeti vezetőség által aláírt – felhívást kiadni február 12-e évfordulója alkalmából. Közösén terjesztettek nagy tömegű röpcédulát. Több üzemben gyászsztrájkok voltak, másutt munkaidő utáni megemlékező gyűlések.

A Forradalmi Szocialisták és a Kommunista Párt között egy éven át folyt egységfronttárgyalások végre 1936 márciusában – a kommunisták engedékenysége eredményeképpen – akcióegység-egyezménnyel végződtek. A kommunisták készsége a kompromisszumra odáig terjedt, hogy Otto Bauer az egyezményt „a [szociáldemokrata] párt száz százalékos győzelmének” nevezte. Danneberg „kommunista csődnek” tekintette a dolgot, a Forradalmi Szocialisták vezetői „ártalmatlan okmányt” emlegettek. Ausztria Kommunista Pártja azonban, félretolva a kicsinyes pártérdekeket, arra számított, hogy az egyezmény, ha nem is áll eléggé

következetes alapokon, jó bázist jelenthet a további közös akciókhoz. Az egyezményt 1936. május 1-én jelentették be ünnepélyesen. Ausztria Kommunista Pártja ezzel kapcsolatban leszögezte: „A Forradalmi Szocialisták és a Kommunista Párt között létrejött egyezmény a két párt jelentős közeledését tanúsítja az aktuális munkáspolitikai lényeges kérdéseiben.”

Ausztria Kommunista Pártja azt remélte, hogy az egységfrontegyezmény az első lépést jelenti az Ausztria függetlenségéért küzdő széles népfront megalakításához is. Az osztrák munkásosztály számára ugyanis létfontosságú volt a hitleri Németország annexiós törekvései elleni harc, amely 1936 júliusában új lendületet kapott.

A kommunisták Ausztria függetlenségéért

A munkásság leverésével az ausztrofasizmus a náci fasizmus útját egyengette. A demokrácia elveszett, ezáltal pedig a hitleri fasizmus csábításaival szembeni ellenállás is csökkent. A munkásszervezetek szétverésével az osztrák függetlenségért vívott harc legjelentősebb ereje, a munkásosztály kényszerült illegalitásba. Ausztria Kommunista Pártja kezdettől fogva harcolt a német imperializmushoz való csatlakozás politikája ellen. A Szociáldemokrata Párt a hitleri hatalomátvétel után, utolsó kongresszusán törölte programjából az addig is sok bajt okozó csatlakozási követelést – de csak a náci uralom fennállásának idejére, és anélkül, hogy nagynémet felfogásán jöttányit is változtatott volna. A februári harcok okozta megrázkódtatások eredményeképpen a nácik úgy vélték, hogy feljűk billen a mérleg a munkások körében. Azt remélték, hogy az ausztrofasizmus elleni gyűlölettel eltelt munkások a segítségükre sietnek, ezért 1934. július 25-én puccsot kíséreltek meg Bécsben, azzal a céllal, hogy a Dollfuss-kormányt eltávolítsák és Rintelent ültessék a Németországhoz csatolt Ausztria kancellári székébe. Dollfust elfogták és agyonlőtték ugyan a nácik, a puccs mégis kudarcra végződött. A fiaskó oka elsősorban az volt, hogy a munkásság és az osztrák nép nagy többsége semmiben sem támogatta a nácikat, nem óhajtotta ugyanis az ausztrofasiszta diktatúrát a még tűrhetetlenebb nemzetiszocialista diktatúrával felcserélni.

A náci puccsisták kudarcában az a körülmény is közrejátszott, hogy Németország nem tudta megadni nekik a várt katonai támogatást,

Mussolini ugyanis, aki abban az időben még mindig éles konkurrenciaharcban állt a nagy étvágyú Hitlerrel, csapatokat vonultatott fel a Brenneren. 1934-ben pedig Hitler még semmiképpen sem vállalhatta a háborút.

A náci puccs azonban megmutatta, milyen komoly veszély fenyegeti Ausztriát a hitleri Németország annexiói tervei révén. Az osztrák Kommunista Párt XII. kongresszusa megadta a vészjelet: „A hitleri Németország a sikertelen júliusi puccs ellenére sem mond le bekebelezési terveiről, folytatni fogja háborús és polgárháborús provokációit.” Ausztria Kommunista Pártja attól is óvott, hogy bárki azt gondolja: Mussolini-ra vagy Dollfuss szövetségi kancellár utódjára, Schuschnigg-ra bízhatja magát az ország. Ausztria függetlenségét csak az osztrák munkásosztály harca biztosíthatja. A náci puccs leverése után valóban azonnal megkezdődtek a tárgyalások Schuschnigg és a Hitler által ausztriai német követé kinevezett Franz von Papen között. Ezek a tárgyalások készítették elő azután Hitler és Schuschnigg 1936. július 11-én Berchtesgadenben tartott tárgyalásait.

A kommunisták világosan látták, milyen veszély fenyegeti Ausztria függetlenségét, tehát a munkásosztályt is. A kommunisták tudták, hogy Ausztriának az imperialista Németország általi annektálása még fokozottabb terrort jelentene a munkásosztály számára, még inkább hátravetné a dolgozók harcát a demokratikus jogok visszaszerzéséért, kimondhatatlanul megnehezítené és rontaná helyzetüket. Abból a felismerésből kiindulva, hogy „Hitler egyenlő a háborúval”, Ausztria Kommunista Pártja rámutatott a veszélyre: ha az annektálásra sor kerül, Ausztria belesodródik Hitler háborújába. Ezért az osztrák Kommunista Párt döntő feladatának tekintette Ausztria függetlenségének védelmét.

Az osztrák kommunisták helyzetének tisztázásához nyújtott segítséget 1935 nyarán a Komintern VII. kongresszusa, amely a figyelmet az addiginál erőteljesebben irányította egy fontos kérdésre: foglalkozzanak a kommunisták még fokozottabban országaik nemzeti problematikájával. Ennek az irányvonalnak megfelelően jelentette ki Ausztria Kommunista Pártjának titkára, Koplenig, a párt 1937 augusztusában tartott országos konferenciáján: „A hitleri fasiszmus hatalomra jutásával az osztrák függetlenségért vívott harc nemcsak Ausztria népének sorskérdése, hanem az európai béke és haladás kérdésének fontos tényezője is . . . Ennek következtében feladatunk abban áll, hogy a nép független-

ségi törekvéseinek demokratikus tartalmat és haladó perspektívát biztosítsunk. Ez azt jelenti, hogy az osztrák munkásságnak és a haladó erőnek a valóban független Ausztriáért folytatott harcát össze kell kötni a népnek szabadságáért és demokratikus önrendelkezési jogáért vívott harcával. Ez azt jelenti, hogy harcunk élet a hitleri fasizmus ellen kell fordítanunk, küzdve ausztriai ügynökei és közvetlen szövetségesei ellen, de azok ellen is, akik a nép függetlenségi törekvéseit reakciós célokra akarják felhasználni. Küzdenünk kell a tekintélyuralmi diktatúra rendszere ellen, amely az ország és a nép érdekeit a német és az olasz fasizmus imperialista hatalmi érdekeinek rendeli alá. Ezzel a harccal az osztrák nép, de az európai béke és haladás igazi érdekeit is szolgáljuk.”

Az osztrák nemzetért

Az elsődleges feladat annak tudatosítása volt, hogy az Anschluss nem a német nemzet egyesítését jelenti, hanem az imperialista Németország részéről kieroszakolt annexiót, Ausztria nemzeti önállóságának megsemmisítését. Időközben ugyanis folytatódott az önálló osztrák nemzetté fejlődés még le nem zárult folyamata, erősödött az osztrák nép nemzeti jellege és önállósága. Ezért az Anschluss-szal szembeni ellenállás táborában összefonódtak a fasizmus ellen és a béke megőrzéséért folytatott demokratikus küzdelem erői az ország függetlenségéért vívott nemzeti harc elemeivel.

A kommunisták, és csakis a kommunisták voltak azok, akik a marxizmus tudományos alapján állva az önálló osztrák nemzet kialakulásának és fennmaradásának kérdését felvetették, és a kérdésre igennel válaszoltak. A kérdés tisztázásában jelentős szerepet játszottak a Kommunista Párt Központi Bizottsága tagjának, a hitleristák által később meggyilkolt Alfred Klahrnek a párt 1936-ban alapított elméleti lapjában, a *Weg und Ziel*-ben közölt cikkei. Ma polgári történészek is elismerik, hogy az osztrák nép és a németiség közti nemzeti választóvonal meghúzása nélkül illuzórikus a Németország és Ausztria között megvont, merőben földrajzi-politikai határ.

Az osztrák történészek állítólagos objektivitására jellemző fényt vet, hogy nem akarják tudomásul venni: a kommunisták voltak azok, akik elsőként álltak ki az osztrák nemzeti önállóságért. Ugyanígy „elkerüli figyelmüket” egyébként az illegális munkásszervezetek által 1934–1938

között az ausztrófasiszta diktatúra ellen vívott küzdelem, s ha utálnak is a munkásosztály harcára ezekben az években, véleményük sohasem húzódott.

A Kommunista Párt volt az egyetlen erő, amely nyíltan és egyértelműen fellépett nemcsak Ausztria önállósága mellett, de az önálló osztrák nemzet fejlődését is követelte. A Forradalmi Szocialisták és mentoruk, Otto Bauer, a Kommunista Pártnak ezeket a kijelentéseit lázalmoknak minősítették. Kitartottak eredeti álláspontjuk mellett, miszerint az osztrákok a német nép részét alkotják, és csak átmenetileg, taktikai megfontolásból fordultak szembe az Anschluss gondolatával.

Otto Leichter és a Forradalmi Szocialisták más teoretikusai éles polemikát folytattak a kommunistákkal. Egyik vezetőjük, Karl Hans Sailer, ráadásul – Ausztria annexiója után, amikor a második világháború idején az osztrák nemzet eszméje egyre több hívőre talált – ügynöki tevékenységnek bélyegezte az osztrák Kommunista Párt harcát. 1942-ben New Yorkban így írt: „Nem lehet kétséges, hogy Ausztria német föld. Alantas ügynöki munkának bizonyult minden olyan kísérlet, amely arra irányult, hogy növelje a különbséget osztrákok és németek között, mi több, az »osztrák nemzet« létezését bizonygassa.”

Az ausztrófasiszták hasonlóképpen szembefordultak az osztrák nemzettudattal, „Ausztria német küldetését” propagálták, s ez tovább gyengítette az Anschluss-szal szembeni ellenállást.

Az ausztrófasiszták német-nemzeti ideológiája

Az ausztrófasiszták úgy vélték: a hitleri Németország annexiós törekvéseivel szemben úgy erősíthetik meg leginkább pozíciójukat, ha a német fasiszták politikáját majmolvák, és a nemzetiszocializmuson is tútesznek Ausztria „német” küldetésének hangsúlyozásával. Jellemzőek erre az érzületekre az olyan kijelentések, mint például Schuschniggé: „Újra meg újra szándékosan és hangsúlyosan az össznémet gondolkodás és az össznémet szellem, az össznémet kultúrkötelék feladatairól szóltam.” És az 1936. július 11-én megkötött egyezmény preambulumban is „mindkét német államnak a német kultúrkörökhöz való tartozása” kerül hangsúlyozásra. Kivételesen egyetérthetünk Ernst Winterrel, a katolikus publicistával, Dollfuss barátjával is, aki 1933. május 4-én Mussolinihoz írt levelében leszögezi, hogy az osztrák fasizmust „csak igen vé-

konyka fal választotta el a száz százalékos nemzetiszocializmustól, [és] belső szükségszerűséggel vezetett a szellemi »Anschluss«-ba». Egyéb-ként az ausztrofasizták Mussoliniba vetették reményüket, tőle vártak támogatást a német imperializmus terjeszkedési törekvéseivel szemben.

Hamarosan kiderült azonban, milyen csalóka ez a remény. Jött Olaszország gyarmati háborúja Abesszíniával, amelyben Hitler támogatta az olasz fasisztákat, és ez elég volt ahhoz, hogy Mussolini magatartása teljességgel megváltozzék. Hitler és Mussolini közösen törte le a spanyol nép szabadságharcát, majd Mussolini feladta ellenállását Ausztria an-nektálásának kérdésében.

Mussolini már 1936 márciusában, Schuschnigg római látogatása al-kalmával, felhívta az osztrák szövetségi kancellár figyelmét a Róma–Berlin viszonyban bekövetkezett változásokra, és azt ajánlotta, Ausztria „tegyen lépéseket a belső pacifizálódás” felé. Az abesszín háború más irányban is lekötötte Olaszország erőit: nem volt többé mód a Heim-wehr támogatására; ennek egyenes következménye lett a Heim-wehr-miniszterek menesztése a Schuschnigg-kormányból, majd a Heim-wehr felbomlása.

Mindez nem érintette Schuschnigg belpolitikájának fasiszta irány-vonalát. Az osztrák munkásmozgalmat továbbra is bilincsbe verték. De az osztrák függetlenséget fenyegető veszély is napról napra nőtt. Ami-kor az osztrák és az olasz vezérkar megállapodott, hogy olasz tisztek – polgári ruhában – felderítik a határvidék útviszonyait, s ezzel lehetővé teszik az olasz hadsereg esetleges gyors beavatkozását, akkor is azt kérdezte az osztrák vezérkari főnöktől Mussolini és az olasz vezérkari főnök helyettese: „hogyan képzeli végül is Olaszország és Németország katonai összecsapását?”

Ahogy Mussolini ellenállása gyengült, úgy közeledtek egyre inkább az ausztrofasizták az osztrák nemzetiszocialistákhoz. Ennek jegyében például Starhemberg magyar földön, Győrben folytatott tárgyalásokat a náci képviselőjével, Seyss-Inquarttal, „nemzeti front” alakításáról az ausztriai parancsuralmi rendszer erősítése érdekében. Ugyanekkor Schuschnigg, saját kezdeményezése alapján, nagy horderejű tárgyalások-ba kezdett a náci Németországgal kötendő egyezmény előkészítésére; az egyezmény 1936. július 11-én létre is jött. A paktum elismeri Ausztriát mint „második német államot”, kötelezi azonban, hogy politikájá-val zárkózzon fel a hitleri Németország mellé. Bár az ausztrofasizták az egyezményt az osztrák függetlenség elismeréseként tüntették fel, va-

lójában ugródeszka volt csupán a hitleri Németország további agresszióihoz.

Az egyezmény megnyerte Mussolini tetszését; a Duce ugyanis úgy vélte, Olaszország közép-európai érdekeit már csak Németország iránti barátsága révén biztosíthatja. Hitler azonban többet akart. 1937 januárjában Göring Rómában járt, hogy megbeszélje Franco közös olasz-német támogatását a Spanyol Köztársaság ellen. A tárgyalások során ő is elismerte: a hitleri Németországnak az a célja, hogy végrehajtsa az osztrák Anschlusst. Mussolini kezdetben kitért a válasz elől, kijelentette azonban, hogy egy esetleges belső osztrák konfliktus esetén Olaszország már nem vonul fel Németország ellen „a brenneri vártán”.

Olaszország világosan kifejezésre juttatta álláspontját: nem érdekli többé Ausztria ütközőállam szerepe. 1938 januárjában az olasz külügy-miniszter, budapesti tárgyalásai alkalmával, nem volt hajlandó nyilatkozatot tenni Ausztria függetlenségét illetően. 1938 márciusában végül Mussolini hozzájárult Ausztria annektálásához, amiért azután Hitler örök hálát esküdött neki.

Harc az osztrák népfrontért

Minthogy Ausztria függetlensége nemzeti ügy volt, a munkásosztálynak arra kellett törekednie, hogy a nép széles, nem csupán proletár rétegeit is bevonja a harcba. Az volt a feladata, hogy ezeket a rétegeket – amelyek körében egyébként a nácik elsősorban „halásztak” híveket – a munkásosztály szövetségesül nyerje meg magának az osztrák függetlenségért vívott harcban.

A Kommunista Párt a Komintern VII. kongresszusa óta a munkásosztály demokratikus jogainak visszaszerzéséért folytatott harcát összekapcsolta a demokratikus köztársaságért létrehozandó népfront jelszavával. A Komintern nem mondott le végső céljáról, a proletariátus diktatúrájáról, leszögezte azonban, hogy először a fasiszta diktatúra megdöntésére, a demokrácia visszaállítására van szükség. A Kommunista Internacionálé minden országban fellépett „a népek fasiszta rabszolgaságba hajtása” ellen, a demokrácia védelmében, a demokratikus népi erőknek a fasiszmus elleni, a szabadság és a béke ellenségeivel szembeni összefogása érdekében.

Az osztrák Kommunista Párt célkitűzései a forradalmi szocialista ve-

zetés elkeseredett ellenállásába ütköztek. A Forradalmi Szocialisták elítélték, reformista jellegűnek minősítették a kommunista jelszavakat. Ők, akik korábban a parlamenti módszerek egyedül üdvözítő voltára esküdtek, most „reformistát” kiáltva utasították el a demokratikus követelésekért vívott harcot. Elutasították a demokratikus köztársaság jelszavát, ragaszkodtak a színleg radikális, valójában azonban passzivitásra kárhoztató jelszóhoz, miszerint a fasiszta rendszert átmenet nélkül a proletariátus diktatúrájával kell felváltani. Ezzel szemben a kommunisták leszögezték: a demokráciáért és a nemzeti függetlenségért vívott harcban nem proletár rétegeket is meg lehet nyerni a munkásosztály szövetségeséül. Rámutattak arra a lehetőségre, hogy a demokrácia alapján állva a fasizmus leküzdhető, amennyiben harcolnak ellene, ha nem kapitulálnak.

A kommunisták a szabadságjogokért folytatott harcot állították törekvéseik homlokterébe. Rámutattak: ez a harc a februári harcok folytatása más eszközökkel, megváltozott feltételek között.

Ausztria Kommunista Pártja ezért vetette be erőit a széles alapokon nyugvó népfront létrehozása érdekében, azt remélve, hogy a kommunisták és szocialisták mellett más, Ausztria igazi függetlenségéért küzdő csoportok – elsősorban parasztok és katolikusok – is együttműködnek velük. A parasztoknak és a munkásoknak, a szocialistáknak és a katolikusoknak egyesülniük kell – mondták a kommunisták –, egyesíteniük erőiket avégett, hogy megvédjék az osztrák nép jövőjét minden ellenséggel, Hitlerrel és ausztriai szövetségeseivel szemben.

Nem így a Forradalmi Szocialisták. Vezetőjük, Buttinger, egész brosrát szentelt „a katolikusok körében folytatott kommunista propaganda problematikus módszereinek”.

A Forradalmi Szocialisták vezetősége elutasította a középrétegekkel kötendő szövetséget, arra törekedve, hogy ezek a rétegek fogadják el a Forradalmi Szocialisták programját. Ezzel a szektás magatartással passzivitásra kárhoztatták a különben megnyerhető erőket, veszélybe sodorták az osztrák függetlenségért vívott harcot, holott ez a harc akkoriban a munkásmozgalom sikeres kibontakoztatásának legfontosabb alapfeltétele volt. A kommunisták kiadták az antifasiszta népfront jelszavát. „Éppen a július 11-i paktum éllezte ki az ellenzékiiséget, amely immár a kormány híveinek körében is jelentkezik” – figyelmeztettek a kommunisták.

Két héttel a július 11-i egyezmény megkötése után Ausztria Kommu-

nista Pártja felhívásban fordult a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságához az antifasiszta népfront megalakítása érdekében. A jelszó ez volt: harc a demokratikus köztársaságért. A Forradalmi Szocialisták vezetői kitartottak dogmatikus álláspontjuk mellett, és a javaslatot az azal az indoklással utasították el, hogy *előbb* ki kell vívni „a dolgozó nép minden szervezetének szabadságát”. Azzal vádolták a kommunistákat, hogy Schuschniggal ugyanúgy együttműködnek, amint a szociáldemokrácia is együttműködött 1934 előtt Dollfuss-szal, jöllehet a kommunisták sohasem tápláltak illúziókat Schuschnigg szerepét illetően. Ellenkezőleg, rámutattak: a fasizmus mindkét válfaját a vak kommunista- és szovjetellenesség jellemzi, a harc a marxista munkásmozgalom minden megnyilvánulása ellen. Az ausztrofasiszták szégyenfoltja, hogy együttműködnek a nációkkal az illegális szocialista és kommunista mozgalom ellen, amiről például a német külügyminisztérium osztályvezetője, Weizsäcker, július 11-e után ezt jelentette miniszterének: „Schmidt államtitkárral megállapodásra jutottam, hogy adott időpontban német megbízott tárgyalhat Bécsben a helyi rendőri szervekkel arról a témáról, miként lehetne célszerűen eljárni a jövőben a kommunisták határátlépéseit és más hasonló, a kommunisták leküzdését illető, kölcsönös érdekű hírszerző szolgálati ügyekben.”

A Forradalmi Szocialisták vezetősége a kommunista javaslatot „a népfrontgondolat torzképének” minősítette. Arra hivatkozott, hogy Ausztria nem Spanyolország vagy Franciaország, ahol éppen az idő tájt születtek népfront-megállapodások. Ausztriában, mondták a Forradalmi Szocialisták, nincsenek számottevő polgári erők, amelyekre szövetséges társakként lehetne támaszkodni. A Forradalmi Szocialisták eleve nem hittek a népfront lehetőségében: „Szó sem lehet a középrétegeknek az antifasiszta harcra történő mozgósításáról.” Tagadták annak lehetőségét is, hogy „a katolikus munkások megnyerhetők a komoly harc ügyének”.

A népfront kérdése a Forradalmi Szocialisták és a Kommunista Párt nézeteltéréseinek sarkpontja lett, amikor 1936-ban további tárgyalásokat folytattak az akcióegység-egyezmény megvalósításáról. A tárgyalások ismét elhúzódtak, és amikor 1936. november 20-án végre nyilvánosságra lehetett hozni valamiféle közös közleményt, ez a kérdés továbbra is a legjelentősebb nézeteltérések sarkalatos pontja maradt. Egyébként a két párt ismét kifejezte szándékát az 1936 márciusában létrejött megállapodás szerint tervezett kapcsolatok megteremtésére.

Ezzel kapcsolatban 1937 januárjában végre közzétették a megegyezésről szóló nyilatkozatot. Az „egyes kapcsolat” formáját választották, ami azt jelentette: minden szövetségi tartományban és Bécsben egy-egy képviselőt jelölt ki „kapcsolattartásra” a két párt, illetve a két pártnak a törvényesen működő szervezetekben folytatott illegális munkáért felelős szerve. Az üzemekben, elsősorban a legfontosabb bécsi üzemekben, szintén létre kellett hozni ezeket az „egyes kapcsolatokat”. Megegyeztek továbbá a szakszervezetek kérdésében és a spanyol szabadságharc támogatását illetően is. A februári harcok harmadik évfordulójára közös felhívást adtak ki. Az alapvető ellentét mégis megmaradt a népfront kérdésében.

A Forradalmi Szocialisták Központi Bizottsága 1937 októberében tartott pártkonferenciáján megerősítette állásfoglalását a Hitler-ellenes „szövetségre vonatkozó értelmetlen javaslatokkal” kapcsolatban. A konferencia Ausztria Kommunista Pártját hibáztatta: a kommunisták pártja, „amely a nép szemében mindeddig a legforradalmibb párt volt . . . nem hisz többé a forradalmi jelszavak hatékonyságában”. Igen kényelmes kifacsarása volt ez a kommunisták politikájának, holott ez a politika magában hordozta azt a lehetőséget, hogy a legközvetlenebb, legsürgetőbb kérdésben vívott harc által – és ez a kérdés akkoriban Ausztria függetlenségének biztosítása volt a hitleri fasiszmussal szemben – elvezesse a tömegeket a forradalom gondolatához.

A szakszervezetek a népi kormányért

A Forradalmi Szocialistáknál több megértést tanúsítottak az illegális szakszervezetek, amelyek az osztrák Kommunista Párt javaslatára – egységszakszervezeti alapokon – széles körű akciót kezdeményeztek Ausztria függetlenségének védelmére. Az 1936-os júliusi egyezményt követően a szabad szakszervezetek szövetségi vezetősége augusztusban határozatot hozott „a fejlődés új szakaszáról”. „Külpolitikailag a Mussolini parancsára létrejött megegyezés a Róma–Bécs–Berlin–Budapest–Varsó fasiszta blokk megalakulását jelenti, tehát Ausztria besorolását a fasiszta hatalmak közé, amelyek szüntelenül fenyegetik Európa békéjét, szemben állnak a nyugati demokratikus államokkal, a kisantanttal, a Szovjetunióval, vagyis minden olyan hatalommal, amelynek erőfeszítései a béke megőrzésére irányulnak. Belpolitikailag a pak-

tum új lehetőségeket nyújt a nácioknak, és a belső ellentétek további kiéleződését eredményezi.

A határozat állást foglalt a Habsburg-monarchia restaurációs kísérleteinek erősödése ellen is; követelte, hogy a katolikus munkások és a középrétegek köréből toborozzanak harcosokat a nemzetiszocializmus ellen. Végül a szabad szakszervezetek harcra szólítottak egy népi kormány létrehozásáért. Határozatukból idézünk: „Célunk változatlan: szabad népet a valóban szabad és független Ausztriában!

Az egyetlen út e cél elérésére: antifasiszta népi kormány, amely a nép minden haladó, antifasiszta rétegét és elemét összefogja; népi kormány, amely a munkások és alkalmazottak, a fasizmus által súlyosan megrövidített kisparasztnak, bérlők és földmunkások, iparosok és értelmiségiek széles tömegei mögött áll, biztosítva a nép kulturális-szociális felemelkedését; olyan rendszer, amely visszaadja az osztrák nép szabadságát és szétzúzza a szabadság legádázabb ellenségét: a fasizmust, a fasizmus minden árnyalatát.”

A további akciókra vonatkozó irányvonal a középrétegek megnyeréséért folytatott harcot is megköveteli: „A munkáosztály csak akkor fejtheti ki a harchoz szükséges aktivitást, csak akkor gyakorolhat vonzerőt a középrétegekre, ha a lehető legszorosabb egységben küzd velük.”

A szakszervezetek a kommunistáknak azt az álláspontját is elfogadták, miszerint a munkások harcának támogatása érdekében ki kell használni minden pozíciót „az egységsszakszervezeten belül és kívül”. Továbbra is fennmaradtak azonban e vonatkozásban az osztrák Kommunista Párt és a Forradalmi Szocialisták ellentétei. A Forradalmi Szocialisták túlzásnak és indokolatlan általánosításnak nevezték a kommunistáknak azt a jelszavát, hogy mindenütt hatni kell, ahol szervezett munkáserők vannak. A Forradalmi Szocialisták csak bizonyos kiválasztott szervezetekben akarták alkalmazni ezt a taktikát.

A szakszervezeti mozgalom sikerei

Hála a kommunisták által propagált jelszónak – „Kihasználni minden lehetőséget” –, az illegális szabad szakszervezetek sikerei nem korlátozódtak a már említett üzemi bizalmiválasztásokra.

A hajdani bécsi Schmelz-gyakorlótéren 1936. október 18-án rendezett „hazafias felvonulás” alkalmából a szabad szakszervezetek levélben

fordultak Schuschnigghez, bírálva a kormány antiszociális, retrográd és tekintélyelvű politikáját, leszögezve, hogy a szabad szakszervezetek továbbra is fellépnek „a munkások teljes önrendelkezési joga, az érület, a szó és az egyesülés szabadsága érdekében”. Schuschnigg csak közvetett módon válaszolt a levélre.

Az egységszakszervezetekben folytatott munka jelentős eredménye volt a náci tervezett előretörésének megakadályozása is. A nemzeti-szocialisták az egységszakszervezetben „a Harmadik Birodalommal való megbékélés” jelszavait hangoztatták. Amikor a fémmunkások szakszervezetének elnöke, a hajdani heimwehres Theodor Znidaric a náci akciója mellett foglalt állást, az alulról jövő nyomás eredményeképpen néhány hónapon belül le kellett mondania.

A szakszervezeti mozgalom sikerei láttán Schuschnigg újabb manőverbe kezdett. Az egységszakszervezet vezetőit tanácskozássra ültette le a régi szabad szakszervezetek vezetőivel. Renner, a régi szociáldemokrata pártvezető is közreműködött a találkozó előkészítésében. A tárgyalások során a régi szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok számára jól fizetett állásokat kínáltak fel az egységszakszervezetben. De a Kommunista Párt leleplezte a manővert és mozgósította a munkásokat. A szabad szakszervezetek szövetségi vezetősége határozatot hozott, amelynek értelmében árulónak számít mindenki, aki az egységszakszervezetben fizetett állást vállal. A Schuschnigg-terv tehát füstbe ment.

Az egységszakszervezetben végzett sikeres munka látható jele volt a szakszervezeti bizalmiak első legális emlékiratának átnyújtása, amelyben a szövetségi kancellárhoz folyamodnak a „szabad Ausztriáért”, a munkások öngazgatási jogáért.

Ez volt a munkások első törvényes fellépése az ausztrófasiszta diktatúra alatt, a fellépést pedig az illegális szabad szakszervezet irányította. Az emlékiratot 1937. április végén törvényesen választott szakszervezeti bizalmiakból álló bizottság készítette elő, majd mintegy 100 000 munkás, 250 üzem dolgozója írta alá, és 12 tagú választott küldöttség juttatta el a szövetségi kancellárhoz. Az emlékiratban egyebek között ez állt: „A szabad, önálló és független Ausztriáért folytatott harc döntő szakaszához érkezett. Aggasztóan megnöttek az osztrák függetlenséget fenyegető veszélyek.

De Ausztria függetlenségét tartósan nem szavatolhatják külpolitikai tényezők. Semmiképpen sem tekinthető ilyen irányú biztosítéknak az a politikai irányvonal, amely Ausztriát végső soron a fasiszta nagyha-

talnak hatalmi érdekeinek szolgálatja ki. Minden eddigiénél világosabban látható: az országon belül kell megteremteni annak lehetőségét, hogy az osztrák nép többsége az őszinte jóakarat jegyében egyesülve, minden eszközzel megvédhesse hazája függetlenségét és szabadságát bárki és bármi ellen.

Csakhowy ennek szervezeti és politikai feltételei ma még nem adóttak. Olyan szervezetekre van szükség, amelyekben a munkások valóban szabadok és függetlenek, amelyek keretei között maguk dönthetnek sorsukról, ahol szabadon kifejezhetik véleményüket és szabadon hirdethetik meggyőződésüket, ahol maguk választják és ellenőrzik megbízottait, mert csak az ilyen szervezetek jelenthetnek hatékony, aktív védelmet a nemzetiszocializmus ellen, amely napjainkban leginkább fenyegeti Ausztria szabadságát és függetlenségét... A munkások és alkalmazottak azonban csak akkor sorakozhatnak fel eredményesen a haza védelmére, ha minden gazdasági és kulturális szervezetükben teljes önrendelkezési jogot élveznek... A munkások és alkalmazottak annál eltökéltebben állnak készen Ausztria szabadságának megvédésére, minél inkább védelmezhetik ezáltal szabadságukat és emberi jogukat, szociális és politikai hozzászólási jogukat, szociális vívmányaikat..."

Az emlékirat ezzel a követeléssel zárult: „Helyre kell állítani a munkások és alkalmazottak önrendelkezési jogát legsajátabb szervezeteikben, a szakszervezetekben; értjük pedig ezen a függetlenséget mind a vállalkozóktól, mind a kormánytól, minden funkcionárius szabad választását, a csúcsszerveket is beleértve, szabad jelöltlistát, szabad választási agitációt, szervezeteink korlátlan mozgási szabadságát.”

A kancellár nem fogadta a delegációt, a követelések azonban – ajánlott levélben – eljutottak hozzá. A memorandum megfogalmazóira és benyújtóira megtorló intézkedések vártak, de a mozgalmat már ez sem tartóztathatta fel. Választ a legálisan működő bizalmiak sem kaptak. Két hónap múlva Schuschnigg az 1937. májusi memorandumra azal a meghagyással válaszolt, hogy az egységszakszervezet foglalkozzék csak gazdasági kérdésekkel, de hagyja a politizálást.

A kommunisták a leghatározottabban szembefordultak a nácik és az ausztrofasizisták német-nemzeti propagandájával. A *Die Rote Fabne* 1937. február közepén ezt írta:

„Vége legyen a második német állam emlegetésének.

Osztrákok vagyunk, és államilag-nemzetileg önálló, független és szabad Ausztriát akarunk . . . Munkások, alkalmazottak, parasztok, iparosok, katolikusok, osztrák nép! Ezen a sorsotok és Ausztria sorsának szempontjából egyaránt döntő órán halljátok hívó szavunkat: harcoljatok velünk együtt a nép szabadságjogainak visszaszerzéséért, mert csak ez jelenthet hatékony erőt a hazánkat fenyegető külső csapásokkal szemben!”

Ausztria Kommunista Pártja 1937 augusztusában megtartott országos konferenciája azt a feladatot tűzte a párt elé, hogy „tevékenységét szentelje maradéktalanul a német fasizmus részéről fenyegető veszély elhárításáért vívott küzdelemnek”. A kommunisták álljanak „a nemzeti szabadságharc” élére, lépjenek fel „a széles népfront” érdekében, támogassák „minden Hitler-ellenes osztrák összefogását”.

A kommunista népfrontpolitika helyessége egyértelműen megnyilvánult 1938 februárjában és márciusában, amikor Hitler hozzálátott régóta dédelgetett tervének, Ausztria annektálásának megvalósításához. Az osztrák nácik terrorakcióinak és provokációinak minden addiginál vadabb sorozata után Hitler 1938. február 12-én Berchtesgadenbe rendelte Schuschniggot, és katonai intézkedésekkel fenyegetőzve arra kényszerítette a kancellárt, hogy írja alá a Németországgal kötendő újabb osztrák szerződést Ausztria „csatlakozásáról” a Harmadik Birodalomhoz, hogy ekképpen az Anschluss legalább színleg Ausztria önálló, „saját jószántából” tett lépésének látszék. Schuschnigg fenntartás nélkül kapitulált. A nácikat bevették a Hazafias Arcvonalba, első számú bizalmi emberük, Seyss-Inquart pedig belügyminiszter lett. A feltételek olyan vérlázítóak voltak, hogy Schuschnigg nem is merte azonnal nyilvánosságra hozni a paktumot. Napok múltán végre kezdtek kiszivárogni bizonyos részletek. Elkerülhetetlen volt ez, hiszen a kormánynak „munkához kellett látnia”, de a közvélemény tájékoztatása ezután is csak lassan, fokozatosan ment végbe.

A kommunisták időben figyelmeztettek a veszélyre. Koplenig még Schuschnigg berchtesgadeni útja előtt azt írta a *Rundschau* 1938. ja-

nuár 27-i 4-es számában: „A júliusi paktumról* fokozatosan kiderül: Ausztriának a hitleri fasizmussal szembeni teljes kapitulálásához vezet...”

A berchtesgadeni határozatok ismertté válása után Ausztria Kommunista Pártja szenvedélyes felhívással fordult a munkásokhoz, parasztokhoz, Ausztria egész népéhez. A felhívás e szavakkal kezdődött: „Végveszélyben Ausztria, országunk sorsáról, függetlenségéről van szó.” A Kommunista Párt egységes harcra szólított: „Ausztria fasizálását meg lehet akadályozni, függetlenségünket eredményesen meg lehet védelmezni, ha minden, hazája függetlenségét akaró osztrák összefog... Alakítsunk szilárd függetlenségi és szabadságfrontot!... Előre a nép demokratikus összefogása és egysége felé! Előre a népfront létrehozásáért! Éljen a szabad, demokratikus és független Ausztriáért folytatott harc!” A kommunisták egyidejűleg síkraszálltak a demokratikus jogok helyreállításáért. A *Die Rote Fahne* február végi számában kijelentették, hogy az osztrákok közös frontja „sohasem jöhet létre tekintélyuralmi eszközökkel, hanem csakis a *demokratikus egyetértés* útján, a nép demokratikus beleszólási joga alapján, a munkások más néprétegekkel való *teljes politikai egyenjogúsításának* biztosítása révén...”

Az egyre világosabbá váló veszély láttán hatalmas felindulás lett úrrá Ausztria egész lakosságán. A munkásosztály félreérthetetlenül felemelte szavát: széles, példátlan méretű népi mozgalmat indított Ausztria függetlensége érdekében. Már február 14-én spontán módon üzemi bizalmiak figyelmeztették az egységsszakszervezet vezetését, hogy a munkásság körében nyugtalanság észlelhető, és ők is készek az akcióra. Amikor azután február 16-án az új kormány megalakulásának híre is elterjedt és nyilvánosságra jutott Seyss-Inquart belügyminisztersége, riadókészültségben állt az egész ország. Még a keresztényszocialista munkásvezér, Leopold Kunschak lapja, az *Österreichische Arbeiter-Zeitung* is óvatos ellenzéki ségnek adott hangot 1938. február 19-i számában.

Hitler 1938. február 20-i rádióbeszéde, amelyet az osztrák rádió is sugárzott, nem hagyott semmi kétséget afelől, hogy Hitler szemében az osztrák függetlenség elismerésének már csak formai jelentősége van. Ekkor a munkásság hangja az addigihoz képest is felerősödött. Ausztria védelme érdekében demokratikus jogaik helyreállítását követelték a

* Célzás Schuschnigg és a náciak 1936. július 11-i államközi szerződésére.

munkások. A munkásmozgalom gyakorlatilag áttörte az illegalitás kereteit. Az üzemekben, az egységszakszervezet gyűlésein nyíltan léptek fel szocialisták és kommunisták.

Újjáalakítják a munkásbizottságot

Néhány nappal Berchtesgaden után bizottság alakult a jelentősebb üzemek bizalmijaiból. (1937-ben már működött ilyen bizottság.) A bizottság elnöke Alois Köhler kommunista fémmunkás lett, szóvivője az illegális közalkalmazott szakszervezet vezetője, Friedrich Hillegeist, aki akkoriban nem volt tagja a Forradalmi Szocialistáknak, hanem a kommunistákkal tartott fenn szoros kapcsolatot. A bizottság már február 19-én felkereste az egységszakszervezet vezetőit, közölve a hivatalos szakszervezeti szövetség elnökével, hogy a szakszervezeti szövetség által február 20-ra és 21-re összehívott konferenciákon határozati javaslatot tesznek, amelyben egyebek között ez áll: „Az osztrák munkásság megbízottai kifejezik szenvedélyes elhatározásukat, hogy síkraszállnak Ausztria szabadságáért, függetlenségéért és méltóságáért. Az osztrák munkások békét kívánnak, de nem békét mindenáron . . .” Ezért követelik, hogy adják vissza legfontosabb szabadságjogaikat.

Amikor az egységszakszervezet elnöke felkereste Schuschniggot, a szövetségi kancellár ragaszkodott hozzá, hogy a határozat szövegébe az alábbiakat is foglalják bele: a munkások „zárt egységben, képviselőik vezetésével felsorakoznak a szövetségi kancellár mögött a független, szabad, szociális, keresztény és német Ausztriáért”. Csakhogy az egységszakszervezet vezetői hiába próbálták a konferenciákon és gyűléseken a munkásosztály indulatát Schuschnigg-barát tüntetéssé változtatni. A szakszervezeti szövetség vezetőségi értekezlete jóváhagyta ugyan a Schuschnigg által kért változtatást, de sok üzemben és konferencián a munkások egyszerűen törölték az idézett szavakat. A határozatot az üzemekben 48 óra leforgása alatt több mint egymillió aláírás támogatta. Schuschnigg ekkor a hivatalos egységszakszervezet elnökének megtiltotta a további aláírásgyűjtést. Az illegális szakszervezetek széles körben terjesztett röplapokon hívták fel az üzemek dolgozóinak figyelmét a rendkívüli veszélyre, amely az országot és a munkásosztályt megmaradt szabadságjogaik elvesztésével fenyegeti. Számos szakági szövetség konferenciáján fogadták el a határozatot, amelyben ez állt: a munkások

„készek bármikor felvenni a harcot a szabad és független Ausztriáért, amelyben ők maguk is szabadok és függetlenek lehetnek”. Február 21-én spontán üzemi akciókra került sor, például Floridsdorfban, Brigittenauban és Favoritenben. A FIAT és a Daimler Művekben, valamint a Shuttleworth Művekben kétórás sztrájk volt. A munkásságot nem tévesztette meg Schuschnigg újabb manővere, hogy az egykori szociáldemokrata, később a Hazafias Arcvonalhoz áttért Watzek munkásvédelmi államtitkár lett, és hatástalan maradt az az ígélet is, miszerint Schuschnigg a Hitler által a nemzetiszocialisták érdekében kikényszerített amnesztiát a szocialistákra és kommunistákra is kiterjeszti. A munkások azt követelték az egységsszakszervezettől, szervezzen tiltakozó sztrájkokat az üzemekben.

Schuschnigg két hétig nem volt hajlandó fogadni a munkásbizottságot. Még Miklas szövetségi elnök indítványát is nyersen elutasította. Az elnök ugyanis azt javasolta Schuschniggnak, fogadja a régi reformista, illegális tevékenységet nem folytató egykori bécsi polgármestert, Seitzet. Később Schuschnigg azzal védekezett, hogy „mások” révén mégis tárgyal.

Így a munkásbizottság csak a Hazafias Arcvonal kormányfunkcionáriusaival tárgyalhatott. A bizottság egyik tagja, Theodor Heinisch kommunista szakszervezeti funkcionárius később így számolt be erről: „A megbeszélések ismételten az elnyomott munkások politikai érettségét és hazaszeretetét bizonyították. A munkásság – minden belső nézeteltérés ellenére – felismerte a mindenkit közvetlenül fenyegető veszélyt. Néhány nappal a kormány átalakítása után megbeszélésre került sor az akkori bécsi polgármesterrel, Schmitzcel, aki egyben a Hazafias Arcvonal vezető funkcionáriusa is volt. A delegáció kijelölt szóvivőjeként felhívtam Schmitz figyelmét bizonyos veszélyekre, egyebek között azokra, amelyek Seyss-Inquart belügyminiszterségéből fakadhatnak . . .”

Theodor Heinisch arról is beszámol, hogy „munkásküldöttség kereste fel az államrendőrség akkori főnökét, Weiser udvari tanácsost. A több órás megbeszélés rendkívül drámaian folyt le. Mint a delegáció választott szóvivője, mindjárt bevezetőül feltettem a kérdést: »Mit akarnak tőlünk, uraim?« Hiszen a kormány szemében mindnyájan illegális baloldaliak voltunk, nem tudhattuk, nem tartóztatnak-e le azon nyomban. Weiser azt felelte, a kancellár, és vele a kormány is, fontosnak tartja megismerni a munkásság hangulatát, tekintettel az ország súlyos helyzetére. Ezek után felhívtuk a jelenlevők figyelmét, hogy ha

valóban a kendőzetlen igazságra kíváncsiak, a munkásság szószólóiként kénytelenek leszünk néhány igen keserű igazságot tudatni velük. Ha viszont kritikátlan lojalitási nyilatkozatot várnak tőlünk, jobb lesz, ha mindjárt a Hazafias Arcvonal vezetőiért küldetnek... Bár a megbeszélés szinte minden pillanatban félbeszakadással fenyegetett, két és fél óráig tárgyaltunk, s a delegációnk befejezésésképpen felhívta a kormány figyelmét: a rendszernek gyorsan kell cselekednie, elsősorban a munkásság érdekében kell világos lépést tennie, meggyőzve a tömegeket, hogy a fenyegető nemzetiszocializmussal szemben csakugyan van veszíteni-, ennél fogva védeni valójuk is. Végül ígéretet kaptunk, hogy a megbeszélésről a kormány megbízottak a valóságnak megfelelően tájékoztatják Schuschnigg szövetségi kancellárt."

A munkásbizottság Schuschnignál

Március 3-án a munkásbizottságot fogadta a szövetségi kancellár. A munkások az alábbi pontokban foglalták össze követeléseiket: „Teljes világnézeti és felfogásbeli szabadságot az osztrák munkásoknak és alkalmazottaknak, legalábbis olyan mértékben, ahogyan a náciknak.

Teljes önrendelkezési és öngazgatási jogot a munkásoknak és az alkalmazottaknak minden, számukra létesített intézményben és szociális szervezetben; a funkciókat csak a munkások bizalmát élvező személyek tölthessék be.

Ennek érdekében az árulók azonnali menesztése.

Szabad, független munkássajtó.

Olyan szociális irányvonal megteremtése, amely egyebek között bizonyos szabad mozgási lehetőséget szavatol a munkásoknak és képviselőiknek, biztosítja továbbá, hogy a szociálpolitika terén hozott retrográd intézkedéseket hatálytalanítják."

A megbeszélésről így számol be Theodor Heinisch: „Ebben a válságos helyzetben került sor március 3-án a bécsi nagyüzemek bizalmijai-ból választott és Friedrich Hillegeist által vezetett 14 tagú küldöttség több mint négyórás tanácskozására Schuschnigggal. Tagja voltam a delegációnak, és mindmáig jól emlékszem a megbeszélés légkörére és lefolyására. Már amikor a Szövetségi Kancellári Hivatalba bementünk és a gárdakatonák szertartásosan köszöntöttek minket, azt mondtam Hillegeistnek: »Lehet, hogy egy hét múlva ugyanezek fognak letartóz-

tatni minket.« Hillegeist felhívta Schuschnigg figyelmét, hogy nem »jó barátként« érkezünk, készek vagyunk azonban a munkásságot hazánk függetlenségének megvédésére szólítani.

Ennek alapfeltétele persze a legfontosabb szabadságjogok visszaállítás; ebből a szempontból az 1937-es emlékirat óta nem változott az álláspontunk. Jómagam elsősorban a háborús veszélyre hívtam fel a figyelmet. Hangoztattam, ez a veszély a továbbiakban csak fokozódik, s ennek ilyen szavakkal adtam nyomatékot: »Szövetségi kancellár úr! Elválasztanak minket 1934 februárjának nyitott sírjai, de azért ön is, mi is ugyanabban a házban lakunk: e ház neve Ausztria, e ház pedig lángokban áll. Ha még ma közös erővel eloltjuk a tüzet, holnap tárgyalhatunk róla, hogyan rendezzük be ezt a házat. Most azonban iszonyú veszély fenyeget bennünket.«

Schuschnigg mindezt nyugodtan hallgatta végig, azután utasította a két jelenlevő minisztert, Rott-ot – egy keresztényszocialista szakszervezetit – és Watzek államtitkárt – a hajdani szociáldemokratát – folytatassanak tárgyalásokat velünk az osztrák munkásoknak a politikai életbe való újbóli bekapcsolásának problémáiról. Küldöttségünk elsőnek a mozgalom rendőrség előtti legalitását kérte, s ezzel kapcsolatban Schuschnigg intézkedett is.” Schuschnigg a küldöttség fogadásakor „meggyötörtnek és űzöttnek látszott”, a jelek szerint „nagy hatást” tett rá a dolog, s kijelentette, reméli: „megegyezésre kerülhet sor, ha más egyébként nem, hazánk iránti szeretetünk okán, amely összeköt önöket és engem!”

Schuschnigg a követelések teljesítésére semmilyen ígéretet sem tett, de el sem utasította őket. A bizottság engedélyt kapott szélesebb körű bizalmiértekezlet egybehívására, hogy a munkások maguk hatalmazhassák fel tárgyalásra képviselőiket. A Schuschnigg-gal folytatott megbeszélés után a munkásbizottság összeült az illegális szakszervezeti vezetőséggel, és hosszú vita után megegyezés született: tárgyaló bizottság alakul a két fél négy-négy képviselőjének részvételével, a nagy bizalmi-konferenciát pedig hétfőre, március 7-re hívják össze az egykori floridsdorfi munkásotthonba.

Amíg a kommunisták minden erejükkel a harci szellemet szították a munkások körében, a Forradalmi Szocialisták vezetői a kishitűség légkörét terjesztették. Azt hangoztatták: a hitleri Németország elleni védelmi harcnak semmi lehetősége, esélye. „A Forradalmi Szocialisták minden kiadványa Ausztria pusztulását jósolta” – szögezi le Wisshaupt. Vezetőik nem számoltak a tömegek mozgalmával, „vigyázó szemüket” csak a kormányra szegezték, amint Otto Leichter írja, kételkedtek benne, „vajon egy ilyen kapitulációra kész kormány, mint az ausztrofasiszta Schuschnigg-rezsim, feladja-e eddigi politikáját, képes lesz-e erőt gyűjteni az elszánt harchoz”. Ezáltal a Forradalmi Szocialisták vezetői ellentmondásba kerültek saját híveikkel és a munkásság körében uralkodó közhangulattal. Mert, ezt Leichter is kénytelen elismerni, „a tömegek hangulata – beleértve a Forradalmi Szocialisták vezetőivel rokonszenvező aktivistákét is – még mindig csupa reménység volt. Az emberek bíztak benne, hogy sikerül majd megvédeni Ausztriát a nációkkal szemben.” Ezért azután a Forradalmi Szocialisták, „hogy a tömegektől s reményeiktől el ne szigetelődjenek”, kénytelenek voltak színleg engedni ebben a kérdésben.

De a Forradalmi Szocialisták vezetősége még ebben a döntő pillanatban is elsősorban arra vigyázott, hogy „el ne felejtсен” szembefordulni a kommunistákkal, akik Ausztria feltétel nélküli függetlenségét követelték.

Mialatt a munkások harcra készültek, Buttinger, a Forradalmi Szocialisták vezetője, a helyi szervezeteknek 1938. március 6-án adott utolsó utasításában azt tanácsolta, „hagyjanak fel minden tevékenységgel”. Emlékezéseiben még büszkélkedik is, „hogy az a megállapítás, miszerint »egy-két hét múlva« késő lesz már (abbahagyni a politikai tevékenység minden formáját – A. R.), kizárólag egy helyről hangzott el: a Forradalmi Szocialisták Központi Bizottságának részéről!”

A floridsdorfi konferencia

A munkások igazi hangulata a floridsdorfi munkásotthonban teljesen legális körülmények között tárgyaló bizalmikonferencián jutott kifejezésre. A konferencián felszólaltak Ausztria Kommunista Pártjának és

a Forradalmi Szocialistáknak a képviselői is. Ez volt az első ilyen jellegű találkozó, és az illegális munkásmozgalom hatalmas sikerét jelentette. A jelenlevők két tárgyaló bizottságot választottak: az egyiket a szak-szervezeti, a másikat a politikai kérdések megvitatására.

De a gyűlés által jóváhagyott tárgyaló bizottság másodszor már nem jutott Schuschnigg színe elé. A szövetségi kancellár nem óhajtotta a munkások mozgósítását. Meglepő módon egészen másfajta döntést hozott: népszavazást rendelt el Ausztria függetlenségének kérdésében. Elhatározását március 5-én közölte Miklas köztársasági elnökkel. A népszavazást március 13-ra tűzték ki, és a „népakarat” megnyilvánulásának állami aktusával kapcsolatos előkészületeket a legnagyobb titokban akarták tartani, de a nációkkal megtűzdelt kormányapparat azonnal informálta Hitlert.

Március 9-én este Schuschnigg, innsbrucki beszédében közölte elhatározását a nyilvánossággal. A népszavazás híre egész Ausztriát lázba hozta. A kommunisták mindent megtettek, hogy fokozzák a tömegeknek a náci veszély elleni mozgósítását. Követeléseik első pontja az osztrák függetlenség mindenáron való megvédése volt, jelszavaik pedig komoly visszhangra találtak. Minden osztrákot, világnézeti és politikai különbségre való tekintet nélkül harcra szólítottak a legádázabb elenség, a hitleri fasizmus ellen. Március 10-i felhívásukban egyebek között ez állt: „A Kommunista Párt felszólít minden munkást és dolgozót, hogy a népszavazáson igennel szavazzon. Munkások, dolgozók! Az igen a szabad, független, szociális Ausztriának szól... amely... a béke, a haladás és a szabadság bástyája a fasiszta háborús gyűjtogatókkal szemben.”

Nem így a Forradalmi Szocialisták. Vezetőségük baloskodó frázisai mögött pesszimizmus és csüggedtség húzódott meg. Otto Leichter, akinek komoly befolyása volt a szocialista szakszervezeti vezetőkre, az alábbi, színleg forradalmi jelszót adta ki: „Előbb szabadságot, csak azután harcot!”

A munkások Ausztria függetlenségéért

1934 óta először, a hitleri Wehrmacht bevonulása előtti utolsó napokban tüntethettek a munkások megint az utcán úgy, hogy nem kergették szét őket. A munkásifjúság zárt sorokban vonult fel a bécsi Ringstras-

sén. A közhangulat átragadt olyan munkásokra is, akik addig távol tartották magukat az illegális szervezetektől. A munkások eltökéltsége más néprétegekre is hatott. A nép egyre bátrabban készült a nácik hatalomátvételi kísérlete elleni harcra. A nácik számos helyen az államparátus védelmét élvezték már, a bécsi és a szövetségi tartományok nagyvárosaiban tartott náci tüntetések mégis eltörpültek a hatalmas antifasiszta demonstrációk árnyékában. Spontán módon létrejött a nemzeti ellenállás széles frontja, és nem hagyta érintetlenül a Hazafias Arcvonal sorait sem.

A néphangulatot ezúttal is a kommunisták fejezték ki a legvilágosabban. Bár a náci párt Ausztriában az ausztrofasiszta rezsim védőszárnyai alatt igencsak megerősödhetett, nem volt kétséges, hogy a népszavazáson Ausztria függetlenségének hívei győznek, méghozzá imponáló többséggel. A kommunisták világosan látták feladatukat: bár ellenségesen álltak szemben az ausztrofasiszta diktatúrával, a függetlenségről lévén szó, igennel kellett szavazniuk. Tudták, hogy az Anschluss veszélyének elmúltával a hatalmassá duzzadt munkásmozgalmat semmilyen erő meg nem foszthatja többé a legalitástól. Bécs különféle kerületeiben a munkásság megbízottai már visszakapták a munkásotthonokat, amelyek azonnal a nemzetiszocialista- és fasisztaellenes mozgalom központjaivá váltak. Március 10-én több bécsi kerületben féllegális ülést tartottak a szabad szakszervezetek. „A gyűléseken mindenütt szabad szakszervezeti jelvények, Szabadság-köszöntések harsannak, a munkások dala zeng. Egyik-másik konferencia utcai tüntetések kiindulópontja lett” – írja egy kortárs.

A Forradalmi Szocialisták és a reformista szakszervezetek vezetői azonban folytatták szektás politikájukat, és az igent csak szervezeteik legalizálódása után akarták kimondani.

Március 10-én elhatározták: „nem tesznek nyilatkozatot a Shuschnigg-féle népszavazási jelszó mellett mindaddig, amíg a tárgyalások kimeneteléről bizonyossággal meg nem győződhetnek”. Igaz, hogy nagy munkástüntetést akartak szervezni másnap a Ringstrassén, ezt azonban a rendőr-főkapitányság nem engedélyezte.

Végül a munkások politikai érzéke győzedelmeskedett. Március 10-ről 11-re virradó éjjel a Forradalmi Szocialisták pártkonferenciája – félreolva az ellentéteket – szintén úgy határozott, hogy a munkásságot igenre szólítja fel. Az indoklás így hangzott: „Ha az osztrák munkás, nem lévén más választása, ezen a népszavazáson igent mond, nem a

tekintélyuralmi rendszert és Schuschniggot támogatja, hanem Hitlert és a náci felzárkózást ellenzi!”

Schuschnigg, aki a munkásság képviselőit továbbra sem volt hajlandó fogadni, most kénytelen-kelletlen beleegyezett, hogy az illegális munkásmozgalom egyik képviselője a népszavazás előestéjén rádióbeszédet mondjon. Erre a beszédre azonban már nem kerülhetett sor.

Ausztria bukása

Schuschnigg március 11-én délelőtt megkapta Hitler ultimátumát: ne tartson népszavazást. A szövetségi kancellár képviselői még a munkásbizottsággal tárgyaltak, hogy végre egyezés jöjjön létre, a munkások az üzemekben készenlétben álltak, eközben azonban Schuschnigg és az ausztrofasizmus kapitulált. A kapituláció okait illetően korántsem tarthatók a készséges történetírás állításai, miszerint Németország katonai fölénye miatt az ellenállás reménytelensége és a nyugati hatalmak habozása lett volna a döntő tényező. Nem a külső túlerő, nem a külső segítség halogatása okozta ezt a kapitulációt. Schuschnigg tettének sugalmazója a munkásosztály iránti bizalmatlanság volt: félelme, hogy a munkásosztály mozgósítása az egész ausztrofasizista rendszer bukásához, a demokrácia győzelméhez vezethet. Szerepet játszott természetesen a szövetségi kancellár és a legtöbb ausztrofasizista alapján német-nemzeti érzülete is, ők nem akartak „testvérháborút a németek házában”. Szívük mélyén Schuschnigg és elvbarátai Ausztria Németországgal való történelmi, szellemi, kulturális egységében hittek, ezért a Hitlerrel történő békekötés könnyebbnek tűnt számukra, mint a kiegyezés a marxista munkássággal. Miklas később, egy per során, nyíltan bevallotta a munkásokkal szemben érzett félelmét.

Schuschnigg engedett a hitleri ultimátumnak, és lefújta a népszavazást. De Hitler Németországa nem elégedett meg ennyivel. Göring, aki személyesen vette kézbe az Ausztria elleni hadművelet irányítását, újabb ultimátumban Schuschnigg lemondását, nemzetiszocialista kormány létrehozását követelte. Az ausztrofasizisták ebben a kérdésben is kapituláltak. Schuschnigg lemondott. Ugyanebben az időben Bécsben és a szövetségi tartományokban mindenütt munkásgyűléseket és konferenciákat tartottak Ausztria függetlenségéért. Schuschnigg azonban nyugalomra intett. Miklas államelnöknek annyi bátorsága sem volt,

hogy megtagadja a náci Seyss-Inquart szövetségi kancellárrá való kinevezését. (Seyss-Inquartot 1946-ban háborús bűnösként kivégezték.) A Seyss-Inquart-kormány a német csapatok bevonulását kérte Berlintől. A német csapatok bevonultak Ausztriába, állítólag a rend helyreállítása céljából. Követte azonban a csapatokat maga Hitler és a német biztonsági szolgálat vezére, Himmler is, hogy az osztrák Anschlusst bejelentsék.

Miklast, aki a náci kabinet kinevezésével a dolgok törvényességét biztosította, március 12-én szintén lemondatták. Március 13-án Hitler aláírta az Anschluss-törvényt. Ausztria elveszítette függetlenségét, „Ostmark” néven a náci birodalom tartománya lett.

A nyugati hatalmak, mindenekelőtt Olaszország, ellenkezés nélkül fogadták a „csatlakozásnak” álcázott annexiót.

Március 13-án Hitler táviratot intézett az olasz fasiszta vezérhez: „Mussolini, ezt sosem felejttem el Önnek! Adolf Hitler.”

Ki volt felelős a katasztrófáért?

Az osztrák történetírás alig említi, hogy egyes-egyedül a Szovjetunió és Mexikó szállt síkra Ausztria annektálása ellen. 1938. március 17-én a szovjet kormány jegyzéket intézett minden külföldi hatalomhoz azzal a javaslattal, hogy a Népszövetségben vagy másutt, azonnal gyakorlati lépéseket foganatosítsanak az agresszió kiszélesítése ellen. Bár a javaslatot elutasították, a szovjet küldöttség a Népszövetség közgyűlésén, 1938. szeptember 21-én azt követelte: ítéljék el Ausztria náci annektálását, és hozzák meg a szükséges rendszabályokat az agresszió feltartóztatására. A vezető nyugati hatalmak – Anglia és Franciaország – részéről ezekre a javaslatokra is elutasítás volt a válasz, mivel egy ilyen lépés veszélyeztethette volna a nevezett országok Hitlerrel szemben folytatott békülékeny politikáját.

Az ausztrofasizmus katasztrófába sodorta Ausztriát, és ez a katasztrófa önnön bukását is jelentette. Amikor azonban a bukásért felelős kapitulánsok úgy állítják be a dolgot, hogy Ausztria sorsa már „amúgy is” elkerülhetetlenül megpecsételődött, csak a maguk hibáit próbálják leplezni. Könyvünk nem vállalkozhat „esélylatolgatásra”, nem találgathatja, milyen valószínűsége lett volna a német annexiók hadsereggel szembeni katonai ellenállásnak. Idézzük azonban a svájci *Weltbild* című

folyóirat 1968. szeptember 15-i számát, ahol az osztrák szövetségi hadsereg legbefolyásosabb tisztjének, Spannochi tábornoknak a véleménye így hangzik: „Pontos vizsgálatok megmutatták, hogy a második világháború feltehetően elmaradt volna, ha Ausztria ellenáll... A hitleri Wehrmacht elleni harc 1938 márciusában talán 30 000 halottjába került volna Ausztriának, a második világháborúban azonban 460 000 osztrák esett el.”

Bármekkora fölényben volt is a német fasiszta hadsereg, bármennyire tétováztak is a nyugati hatalmak az Ausztriának nyújtandó segítség kérdésében, a hatalom osztrák birtokosainak kötelessége lett volna szembeszegülniük a hitleri megszállással. Ez az ellenállás jeladás lehetett volna, Hitler hátrányára fordítva az európai helyzetet, elsősorban azonban szétoszlatta volna az önkéntes csatlakozás legendáját, megsemmisítő csapást mért volna Hitler nacionalista demagógiájára. Az a kifogás, hogy „a felesleges vérontást akarták elkerülni”, nem egyéb képmutatásnál, ha éppen azok mondják, akik 1934 februárjában gondolkodás nélkül vonultattak fel katonaságot, tüzérseget saját országuk munkásai ellen.

Az Első Köztársaság pusztulásáért a felelősség egyértelműen azokat terheli, akik 1934 februárjában a fasiszta diktatúra megteremtésével Ausztria függetlenségének és önállóságának leghívebb védelmezőit törték le. A Dollfussok, Feyek és Starhembergek ágyúi, géppuskái vágták azt a rést, amelyen át a német imperializmus benyomulhatott Ausztriába. A demokrácia megsemmisítése, a munkásság politikai és szociális jogainak sárba tiprása bénította meg az osztrákok ellenállását a nemzetiszocialista ideológiával szemben.

De mind a februári tragédiában, mind Ausztria bukásában hibás az ausztrómarxizmus is, amely valójában osztrák reformizmus volt. Az „51 százalékról” szőtt szép álmok gátolták az osztrák munkásosztályt, hogy erejét érvényesítse, amikor valóban adva volt minden objektív feltétel. A munkások hittek vezetőik harci szellemében, s ennek eredményeként túrték ellenállás nélkül Ausztria lassú, de biztos fasiszálódását. A vezetés csődjé a februári vereséghez is hozzájárult. A szociáldemokrácia Anschlusz-propagandája, a német nemzet melletti hitvallása szerepet játszott az osztrák függetlenség aláásásában.

A Goethehof kitar	47
Harcok a szövetségi tartományokban	48
Linz két napig állja	48
Válságos napok Steyrben	51
Vérfürdő Holzleithenben	53
Graz két napja	55
Bruck an der Mur munkáskézen	57
A Wallisch-csoport menetelése	59
Harcok Felső-Stájerországban	61
Kudarcs Alsó-Ausztriában	63
Harcok a többi szövetségi tartományban	65
A harcok mérlege	67

II. RÉSZ

A TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK	71
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása	71
A szocialista forradalom elszalasztott lehetősége	73
A marxizmustól az opportunizmusig	73
Letérés az internacionalizmus útvjáról	74
A szociáldemokrácia az első világháborúban	75
A munkások válasza	77
A forradalom érlelődése Ausztriában	79
Az 1918. januári sztrájk	79
A cattarói matrőzfelkelés	84
Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása	85
A szociáldemokrata pártvezetőség megmenti az osztrák burzsoáziát	86
A „népköztársaság” legendája	88
A Szociáldemokrata Párt vezetősége és a munkás-paraszt hatalom kérdése	91
Ausztria életképtelenségének elmélete	92
A végzetes Anschluss-propaganda	93
Ausztria Kommunista Pártjának megalakulása	95
Az „egység”-ideológia	97
Ausztria a tanácsköztársaságok időszakában	100

Munkáshatalom helyett szociális reform	102
Véres nagycsütörtök	103
A hörlgassei vérfürdő	105
A „megváltók”	108
A „szocializálás” véget ér	108
A hálátlan polgárság	109
Infláció	110
A „genfi szanálás”	112
Fasizmus Ausztriában	116
Ármánykodás kívülről	118
A fasiszta veszély – és aki nem számolt vele	120
A kommunisták figyelmeztetnek	121
A Republikanischer Schutzbund megalakulása	122
Ausztria Kommunista Pártja egységfrontot ajánl	123
A linzi program	124
A schattendorfi gyilkosság	126
A fegyverraktárak kiszolgáltatása	126
Az 1927. július 15-i tragédia	129
Rendőrség a tüntetők ellen	130
A szociáldemokrácia cserbenhagyja a munkásokat	132
A munkások veresége	133
A burzsoázia bosszúja	135
A reakció előretörése	137
Fellendül a Heimwehr	138
Közeledés a fasiszta államokhoz	139
A hüttenbergi paktum	141
A Wiener-Neustadt-i provokáció	142
1929: kampány az alkotmány módosításáért	144
A Sankt Lorenzen-i Heimwehr-rajtaütés	145
A Schober-kormány	146
Az alkotmányreform	148
A „korneuburgi eskü”	151
Az első Heimwehr-miniszter	152
1931. szeptember: a Pfriemer-puccs	154

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztette: Szuhay-Havas Ervin

A borító, a kötéstervezés és a tipográfia Sebestyén Gyula munkája

Műszaki vezető: Szécsi Andor

A szedést 1975. II. 12-én kezdték meg

Megjelent 1976. I. 21-én, 5000 példányban

Terjedelme 16,75 (A/5) ív

75.1070/1 – Zrínyi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

Arnold Reisberg

1934

FEBRUÁR

A véres Február történetének első részletes feldolgozása ez a könyv, ugyanakkor több is annál. Az olvasó részletesen megismerheti a két világháború közti osztrák munkásmozgalom minden fontosabb elvi kérdését, számos eseménytörténeti vonásával együtt. Nemzetközi jelentőségén kívül vannak a könyvnek magyar vonatkozásai is, hiszen eléggé ismert az olasz, a magyar és az osztrák fasiszta rendszerek összefonódása, Bethlen és Mussolini szerepe az ausztrófasiszta rendszer fegyveres és anyagi támogatásában. Dollfuss és Schuschnigg rendszere végül a maga ásta sírba dőlt; sikerült megsemmisíteniük az egyetlen erőt, amely ellenállhatott volna a hitleri expanziós törekvéseknek: az osztrák munkásosztály fegyveres erejét. Ez önmagában is tragédia volt, nem sokkal később azonban országos, sőt európai tragédiává nőtt. Ausztria függetlensége elveszett, ugyanakkor pedig Hitler kiszemelhette következő áldozatát: Csehszlovákiát. Nem nehéz tehát összefüggést találnunk a véres Február és a második világháború kirobbanása között.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ